

РІВНЕНСЬКИЙ ІНСТИТУТ СЛОВ'ЯНОЗНАВСТВА
КИЇВСЬКОГО СЛАВІСТИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

На правах рукопису

ЗАВАРИНСЬКА ІРИНА ФЕДОРІВНА

УДК 81'373.7.811.111+811.161.2+811.162.2

**ЛІНГВОКУЛЬТУРНА МОТИВАЦІЯ
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З ОНІМНИМ КОМПОНЕНТОМ
В АНГЛІЙСЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Науковий керівник:

Тищенко Олег Володимирович

доктор філологічних наук, професор

РІВНЕ – 2009

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОНІМІЗАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ	11
1.1. Міждисциплінарність ономастики як науки про власні назви	11
1.1.1. Семантичний статус онімів.	13
1.2. Лінгвокультурологічний аспект дослідження ономастичної фразеології	20
1.3. Роль онімного компонента у формуванні фразеологічного значення	27
1.4. Онімний компонент як індикатор лінгвокультурної інформації фразеологізмів	34
1.5. Лінгвокультурна специфіка мотиваційної основи фразеологізмів з онімним компонентом у зіставляваних мовах	40
1.6. Методика зіставлення фразеологізмів з онімним компонентом в англійській, польській та українській мовах	51
Висновки до розділу 1	57
РОЗДІЛ 2. МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З АНТРОПОНІМНИМ КОМПОНЕНТОМ У ЗІСТАВЛЮВАНИХ МОВАХ	60
2.1. Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів із соціально маркованими антропонімними компонентами в англійській, польській та українській мовах	60

2.2.	Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів із псевдоантропонімними компонентами в англійській, польській та українській мовах	84
2.3.	Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів із прецедентними антропонімними компонентами в англійській, польській та українській мовах	89
2.4.	Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів із сакральними антропонімними компонентами в англійській, польській, українській мовах	102
	Висновки до розділу 2	117
РОЗДІЛ 3.	МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З ТОПОНІМНИМ КОМПОНЕНТОМ У ЗІСТАВЛЮВАНИХ МОВАХ	120
3.1.	Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів із прецедентними топонімними компонентами в англійській, польській та українській мовах	120
3.2.	Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів із псевдотопонімними компонентами в англійській, польській та українській мовах	151
3.3.	Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів із сакральними топонімними компонентами в англійській, польській та українській мовах	154
	Висновки до розділу 3	158
	ВИСНОВКИ	161
	СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	166
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	189
	ДОДАТКИ	194

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВН – власна назва

ПІ – прецедентне ім'я

ОК – онімний компонент

ПО – пареміологічна одиниця

ФО – фразеологічна одиниця

англ. – англійська

евф. – евфемізм

жарт. – жартівливе

лат. – латинська

пол. – польська

рос. – російська

укр. – українська

ВСТУП

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню лінгвокультурної мотивації фразеологізмів з онімним компонентом в англійській, польській та українській мовах. На основі семантики онімного компонента фразеологізми скласифіковано у дві тематичні групи: антропонімну і топонімну; за джерелом лінгвокультурної інформації оніма визначено чотири типи моделей фразеологізмів: із соціально маркованими онімними компонентами, псевдоонімними компонентами, прецедентними онімними компонентами, сакральними онімними компонентами в англійській, польській та українській мовах; розроблено методику зіставлення фразеологізмів з онімним компонентом у неблизькоспоріднених мовах.

Сучасна ономастика характеризується тенденцією до аналізу онімів як самодостатніх номінативних одиниць (С. С. Єрмоленко, Ю. О. Карпенко, Т. О. Черниш, М. Е. Рут, М. Carroll, А. Cieślukowa, А. Furdal), а також як компонентів фразеологізмів, в образному змісті яких відображено культурно-національне світобачення кожного етносу, зокрема англійського (Р. Pierini, І. С. Башмакова, С. М. Співак), німецького (Ю. А. Фірсова), польського (Т. Шутковський, Р. Grzegorzycykowa), українського (Л. Г. Скрапник, Н. М. Пасік, В. Д. Ужченко), російського (О. Л. Березович, В. М. Мокієнко) тощо.

Останнім часом увагу науковців зосереджено на зіставному вивченні ономастичної фразеології як близькоспоріднених мов: української та польської (А. М. Кравчук), російської та польської (Т. Шутковський), російської та української (М. Ф. Алефіренко), так і неблизькоспоріднених: російської та угорської (М. Пилаш), української та англійської (Л. Г. Верба, О. С. Скубашевська), англійської та російської (В. Д. Аракін).

Незважаючи на широкий спектр праць із ономастичної фразеології, дискусійними і донині залишаються питання щодо семантичного навантаження компонента-оніма (П. П. Чучка, М. Knappová, D. Nilsen,

Е. Rzetelska-Feleszko) та його ролі в мотивації фразеологічного значення (С. С. Єрмоленко, А. М. Кравчук, В. М. Мокієнко, Н. М. Пасік). Окрему увагу вчених зосереджено на дослідженні фразеологізмів із компонентами-конотонами (Є. С. Отін), мотивація яких ґрунтується на образах, пов'язаних з Людиною і Всесвітом. Саме при співвіднесенні образного змісту, виявленого в “буквальному” прочитанні фразеологізмів, з еталонами національної культури розкривається і культурно значимий смисл самого образу, тобто його мотивація. Мотиваційну основу фразеологізмів з онімним компонентом становить його *лінгвокультурна інформація* (О. Л. Березович), джерелом якої є соціум, історія, література, міфологія, релігія, а також їхня образність, пов'язана з позамовними факторами, які впливають на розуміння символіки оніма представниками різних соціумів. Такий аспект вивчення фразеологізмів з онімним компонентом стимулює актуальність розгляду цих одиниць у міжмовному плані.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена її спрямуванням на вивчення механізмів формування культурних конотацій у значенні фразеологізмів неблизькоспоріднених мов. Поєднання зіставно-типологічного і порівняльно-історичного підходів до аналізу англійських, польських та українських фразеологізмів з онімним компонентом є необхідним для виявлення як спільних закономірностей їхнього творення, так і відмінних особливостей відображення в зовнішній та внутрішній формах лінгвокультурної інформації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету в рамках наукової теми “Мовні, культурні та концептуальні моделі світу германських та слов'янських мов” (тема затверджена вченою радою Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету, протокол № 4 від 2 грудня 2004 р.). Тема перезатверджена

спеціалізованою вченою радою К 26.053.15 НПУ імені М. П. Драгоманова, протокол № 11 від 10 листопада 2009 року.

Метою дисертаційної роботи є виявлення мотиваційної основи фразеологізмів з онімним компонентом шляхом зіставлення їхньої лінгвокультурної інформації в англійській, польській та українській мовах.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- уточнити лінгвокультурологічні засади вивчення онімізації фразеологізмів;
- розробити методикку зіставлення фразеологізмів з онімним компонентом в англійській, польській та українській мовах;
- класифікувати фразеологізми за семантикою онімного компонента;
- визначити мотиваційну основу фразеологізмів з антропонімним компонентом;
- визначити мотиваційну основу фразеологізмів з топонімним компонентом;
- зіставити лінгвокультурну інформацію фразеологізмів з онімним компонентом в англійській, польській та українській мовах.

Об'єкт дослідження становлять фразеологізми з онімним компонентом в англійській, польській та українській мовах.

Предметом дослідження є лінгвокультурна інформація фразеологізмів з антропонімним та топонімним компонентами в зіставляваних мовах.

Джерельною базою дисертації є: Oxford Dictionary of English Idioms (A. Cowie, R. Mackin), A Thesaurus of English Traditional Metaphors (P. Wilkinson), Англо-український фразеологічний словник (К. Баранцев), Словарь англійських личных имен (А. Рыбакин); польські фразеологічні словники: Dzieje przysłówia polskiego w toku pięciu wieków. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowionych polskich: в 2-х томах (J. Krzyżanowski, S. Świrko), Słownik frazeologiczny języka polskiego (S. Skorupki),

Słownik języka polskiego: в 4-х томах (М. Szymczak); польський ономастичний словник: Słowiańska onomastyka (Е. Rzetelska-Feleszko, А. Cieślíkowa); українські словники: Етимологічний словник української мови: в 7 томах (О. Мельничук), Фразеологічний словник української мови (В. Білоноженко та ін.), Українські приказки, прислів'я і таке інше (М. Номис), Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток (М. Пазяк). Фактичний матеріал дисертації становлять 1050 англійських, польських та українських онімних фразеологізмів (по 350 од. у кожній мові).

Методи дослідження. Зіставно-типологічний метод дозволив виявити спільні закономірності творення фразеологізмів з онімним компонентом в англійській, польській та українській мовах і відмінні особливості в їхній зовнішній і внутрішній формах; порівняльно-історичний метод сприяв з'ясуванню первісного значення компонента-оніма в зіставляваних фразеологізмах; методика компонентного аналізу застосовувалася для визначення семних характеристик значення антропонімних та топонімних компонентів досліджуваних одиниць; методика лінгвістичного моделювання – для класифікації фразеологізмів з онімним компонентом за конкретними моделями; процедура кількісного аналізу – для кількісно-якісної характеристики фразеологізмів з антропонімним компонентом в англійській, польській та українській мовах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі вперше скласифіковано англійські, польські та українські фразеологізми з онімним компонентом у чотири типи моделей: 1) фразеологізми з соціально маркованими онімними компонентами, 2) фразеологізми з псевдоонімними компонентами, 3) фразеологізми з прецедентними онімними компонентами, 4) фразеологізми з сакральними онімними компонентами, перша з яких є характерною лише для фразеологізмів з антропонімним компонентом; виявлено відмінну лінгвокультурну мотивацію фразеологізмів з онімним компонентом у зіставляваних мовах (антропометрична образність

розкривається в значенні слов'янських одиниць із антропонімним компонентом, антропоцентрична – у значенні англійських одиниць із топонімним компонентом).

Теоретичне значення дисертації пов'язане із поглибленням теоретичних концепцій зіставної ономастичної фразеології, з розробкою теоретико-методологічних засад вивчення поняття “лінгвокультурна інформація фразеологізмів”, а також ключових пожень теорії мотивації загалом та мотивації фразеологічного значення зокрема.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування в зіставно-типологічних дослідженнях із проблем ономастичної фразеології, а також у процесі підготовки спецкурсів із міжкультурної комунікації, у викладанні навчальних дисциплін: “Порівняльна типологія англійської та української мов”, “Порівняльна типологія польської та української мов”, “Перекладацький аналіз тексту”, “Сучасна українська літературна мова” (розділ “Фразеологія”), “Лексикологія англійської мови”, “Лінгвокраїнознавство”. Опрацьований фактичний матеріал може стати у пригоді при укладанні перекладних багатомовних ономастичних фразеологічних словників.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлювалися в доповідях на *семи* міжнародних наукових конференціях: “Медіа, бізнес, громадськість, влада: взаємодія на шляху до євро інтеграції” (Тернопіль, 2003 р.), “Етнокультурні цінності та слов'янська філологія” (Рівне, 2006 р.), “Мова і традиційна культура: ідеї, проблеми, пошуки” (Рівне, 2008 р.), “Сучасні дослідження з іноземної філології” (Ужгород, 2008 р.), “Мова і культура” (Київ, 2009 р.), “Семантика мови і тексту” (Івано-Франківськ, 2009 р.), “Проблеми загальної та ареальної семантики” (Луганськ, 2009 р.).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено в семи статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (235 найменувань, з яких 35 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (52 найменування). Повний обсяг дисертації – 215 сторінок, основний зміст викладено на 165 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

ДОСЛІДЖЕННЯ ОНІМІЗАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Міждисциплінарність ономастики як науки про власні назви

За час свого розвитку в другій половині ХХ – поч. ХХІ ст. ономастика стала самостійним розділом лінгвістики. На важливості ономастичних досліджень, зокрема на вивченні змістової своєрідності ономастики як джерела інформації про історію і культуру народу наголошують М. Е. Рут, В. М. Топоров, О. Л. Березович та інші. “Ономастикон є тією золотоносою жилою, яка здатна збагатити не тільки окремі напрями лінгвістичних досліджень (контактологію, етнолінгвістику, стилістику, ономасіологію та ін.), але й загальну теорію мови” [17, с. 44]. З іншого боку, й ономастика застосовує здобутки інших галузей лінгвістики. Зокрема, використовуються міжпарадигмальні лінгвокультурологічні методики.

О. О. Селіванова зазначає, що дослідження ономастики здійснюються в різних аспектах: “географічному (визначення впливу географічного середовища на вибір онімів, дослідження міграції імен, установлення ономастичних ареалів), лексикографічному (опис онімів у спеціальних ономастичних словниках), лексикологічному (інвентаризація онімів й упорядкування їх у відповідну систему, порівняння з апелятивами), текстовому (аналіз функціонування онімів у текстах), логічному (вияв співвідношення власного імені й позначеного ним поняття й об’єкта), психологічному (визначення впливу власного імені на людину, мотивів онімізації та перейменування, аналіз психологічної функції онімів у тексті), семіотичному (вивчення відношення онімів до інших знакових систем, дослідження проекції власних імен на матеріальну й духовну культуру,

історію народу), когнітивному (аналіз онімів у проекції на структуру й операції свідомості), соціологічному (опис екстралінгвальних чинників вибору онімів) і т. ін.” [149, с. 43].

Іншу класифікацію аспектів ономастичних досліджень подають дослідники, які виокремлюють такі напрями: теоретична ономастика, яка вивчає загальні закономірності розвитку й функціонування ономастичних систем; описова ономастика, яка складає об’єктивний фундамент ономастичних досліджень, дає загальнофілологічний аналіз і лінгвістичну інтерпретацію матеріалу; прикладна ономастика, пов’язана з практикою надання імен, із функціонуванням імен у живому мовленні і проблемами найменувань і перейменувань, яка дає практичні рекомендації картографам, біографам, бібліографам, юристам; ономастика художніх творів, пов’язана з поетикою, дослідженням літературних жанрів і творчої манери авторів, зіставленням реального світу зі світом літературного твору; історична ономастика, яка вивчає причини створення імен, реалії різних епох і їхнє відображення в іменах; етнічна ономастика, яка вивчає виникнення назв етносів і їхніх частин у зв’язку з історією етносів, співвідношення етнонімів з іменами інших типів, еволюцію етнонімів, що приводить до створення топонімів, антропонімів, зоонімів, зв’язок етнонімів із назвами мов (лінгвонімами)” [234, с. 67].

Однак далеко не всі багатства ономастики сьогодні є освоєними повною мірою. У першу чергу це стосується етнокультурного потенціалу ономастичної семантики. Якщо етнокультурна інтерпретація різних семантичних явищ у сфері загальної лексики вже стала традиційною практикою етнолінгвістичних і лінгвокультурологічних досліджень, то етнокультурна своєрідність семантики власного імені не тільки практично не вивчена, але й навіть недооцінена [17, с. 45]. Це пов’язано з нерозробленістю процедури інтерпретації культурної інформації оніма.

1.1.1. Семантичний статус онімів. Питання про природу і значення власного імені, його функції і зв'язок з поняттям співвідноситься з осмисленням форми і змісту мовних знаків, тому цією проблемою займалися ще представники античної філософії. Передусім їх цікавила проблема правильності імен. Грецькі софісти зазначали, що ім'я довільне та розуміння між людьми засноване на договорі, в якому і закладена правильність імен. На відміну від софістів, Геракліт і його послідовники вважали, що існує природна безумовна відповідність імен речам. У зв'язку із цим не можна не згадати діалог Платона “Красил”, в якому категорія власного імені виступає як нерозчленована, синкретична, у складі якої ще не виокремлюються власні й загальні імена. У діалозі “Красил” виявляються й своєрідні уявлення про мотивування імен і зразки їх тлумачення. Натомість Аристотель прямо говорив про довільність зв'язку між звучанням і значенням слова. Філософ-позитивіст Б. Рассел запитує: “Чи можна виразити все наше емпіричне знання мовою, що не містить власних імен?” і відповідає негативно [141, с. 84].

Не можна не згадати і про ідеї П. О. Флоренського та О. Ф. Лосєва, які надавали великого значення магічній функції імені. За П. О. Флоренським, філософія імені полягає в тому, що останнє осмислюється як метафізичний принцип буття й пізнання. В імені треба бачити “вузол буття”, глибоко прихований його нерв. Ім'я – згусток благодатних або окультних сил, містичний корінь, яким людина пов'язана з паралельним світом; воно – божественна сутність, несе в собі містичну енергію. О. Ф. Лосєв викладає своє розуміння порушеної проблеми у праці “Філософія імені”, ототожнюючи сутність імені з магічною функцією слова [102, с. 185].

До сьогодні тривають дискусії ономастів щодо природи власних назв, відмінностей власних назв від апелятивів, наявності у власних назв значення. У сучасній лінгвістичній науці виокремлюють принаймні три підходи щодо розв'язання зазначеної проблеми. Так, виокремлюють

прагматичний підхід до семантики онімів. На думку дослідників, які працюють у межах зазначеного підходу, значення оніма містить прагматичний компонент [5, с. 40]. До вчених, які визнають наявність значення у власних назв, належить Дж. М. Керолл [207, с. 341]. Зазначений вчений, докладно проаналізувавши праці філософів мови, схиляється до думки, що назва є функціонально скороченою дескрипцією. Дж. М. Керолл указує, що така дескриптивність може бути експліцитною, однак у той самий час онім вказує й на ідентифікувальну категорію (вулиця, площа, озеро). Саме ці дві функції дослідник називає конститутивними елементами акту номінації [207, с. 350]. А. М. Кравчук дійшла висновку про те, що неоднотайність поглядів на семантичну природу власна назва зумовлена як складністю самого об'єкта аналізу, так і різним трактуванням терміна "значення", змішуванням мовного та мовленнєвого рівнів аналізу, неоднорідністю семантичної структури різних видів ВН [84, с. 8]. Ця дослідниця приєднується до думки тих учених, які вважають, що ВН має значення: "Залишаючи поза увагою нечисленні явища нетипової, асистемної ономастичної номінації, доходимо висновку про наявність у ВН, крім суто знакової, глибшої інформації. На рівні мови ця інформація повністю накладається на те поняття (значення), яке має родова апелювативна назва (наприклад, "чоловік" або "жінка" – для антропонімів, "населений пункт" – для ойконімів, "тварина" – для зоонімів та ін.). Крім того, на мовному рівні ВН може мати й інші характеристики, що виводяться з мовно-структурного оформлення оніма (можливі формальні показники етнічно-національної належності (в топонімах та антропонімах); статі (в особових іменах, рідше – в прізвищах), віку (переважно в особових іменах)). До того ж кожне загальне значення ВН, на відміну від відповідного значення родового апелюватива, доповнюється компонентом "ім'я" (людини), "прізвище" (людини), "назва" (міста), "назва" (сузір'я) тощо" [84, с. 8]. Однак вирізнення за родовою апелювативною назвою, хоч і типове явище, але в ньому теж є винятки. Існує низка, зокрема,

антропонімів, за формою яких не можна визначити належність до роду (чоловік-жінка). П. П. Чучка писав, що "... кожний антропонімний клас має свої особливості, а отже, й свою специфіку вивчення..." [195, с. 9]. Окрім того, свого часу запропоновано й компромісне вирішення проблеми: визнання наявності у власної назви мовленнєвого значення за відсутності мовного значення і мовознавцями, які розвивають тезу про повноправний, хоча й специфічний, мовний статус ВН [19, с. 10]. Про специфічний мовний статус онімів говорить і М. Е. Рут, яка вважає, що "питання про наявність/відсутність і про характер лексичного значення власних назв можна вирішити лише щодо конкретних класів оніма" [144, с. 50]. Ця дослідниця дійшла такого висновку: "Антропонім може бути дволиким: він існує сам по собі і як власне ім'я конкретної людини. Антропонім сам по собі не має реального значення – власне ім'я має відсоціумний денотат і відсоціумний конотат. Антропонім сам по собі вбирає в себе культурні конотації, за рахунок чого формуються фантомні лексичні значення, які перетворюють його на проміжну форму між онімом й апелятивом – *конотонім*, за визначенням Є. С. Отіна). Власне ім'я варіюється в соціумі, через численні варіанти й дублети намагаючись реалізувати денотативне й конотативне наповнення семантики імені. Антропонім існує в мові, особливості його функціонування визначаються мовними законами. Власне ім'я існує в соціумі, і чим вужчий соціум, тим яскравіші особливості функціонування імені" [144, с. 45].

На нашу думку, більшу частину онімів-компонентів фразеологізмів становлять саме конотоніми. Цікавий погляд на проблему містять праця Є. С. Отіна: "В онімів є своє специфічне смислове / лексичне значення, яке на рівні цієї одиниці належить назвати ономастичним, чи ще точніше – онімічним значенням. Це онімічне значення у різних розрядів власних назв буде по-різному виявляти свою специфіку: від простої "етикетки", яка тяжіє до непохідної назви (пор. ім'я – номер у концтаборах, імена персонажів у "1984" Дж. Оруела, "Ми" Є. Замятіна) до концептуального поняття, яке має

великий соціально значущий семантичний обсяг (*Голгофа, Сократ...*)” [46, с. 7]. Аналогічної думки дотримується й М. Ф. Алефіренко, погоджуючись, що онімам властиве ономастичне значення, яке має свою специфіку: “...Оскільки оніми – це слова, то вони не можуть не мати значень як вербалізованого відображення в нашій свідомості об’єкта іменування” [1, с. 168]. Однак існує концепт оніма, тобто будь-який онім входить до концептуальної системи як її одиниця. І саме з цього погляду, такий вербальний знак позначає одиницю суттєво навантажену різноманітною інформацією. Під час аналізу онімів варто враховувати їхню значну лінгвокультурну навантаженість. За традиційним семантичним підходом, “у структурі значення ВН, крім системних мовних сем, існують численні мовленнєві семи, яких ВН набуває в процесі комунікації. Виходячи за рамки парадигматики та пов’язуючись із конкретним об’єктом, ВН актуалізується в конкретному контексті й наповнюється ситуаційною семантикою (при цьому активізуватися може й один із елементів системного значення). На рівні мовної системи структура значення ВН впорядковується в основному ономастичними полями (типами), а на рівні мовлення вона утворює функціональні поля – позамовні сфери функціонування. Наприклад, для міста такими сферами можуть бути "центральність – периферійність" (*Київ – "столиця"*), "час" (*Київ – "старовинне місто"*), "зовнішній вигляд" (*Київ – "мальовниче місто"*), для антропоніма – поля сім’ї, професійної діяльності, інтересів, внутрішніх якостей, зовнішніх ознак тощо. Конкретний мовленнєвий контекст показує яке функціональне поле ВН (а також пов’язане з ним значення ВН) актуалізується” [84, с. 8]. Наведені міркування не можна, на нашу думку, вважати специфічною ознакою онімів, оскільки все сказане повною мірою стосується й апелятивів. На думку М. Е. Рут, “жорстка конкретність денотата наперед визначає досить вузьке коло користувачів імені. Ім’я живе всередині соціуму й саме всередині нього має значення. Не випадково можна "мати ім’я", "зробити собі ім’я", тобто ввести своє ім’я до широкого

соціуму й тим самим закріпити за цим звукокомплексом свій власний образ” [145, с. 54]. І далі: “Семантика антропоніма визначається загальнонародними культурними конотаціями. Семантика власного імені визначається закріпленістю його за конкретним членом соціуму” [145, с. 68]. Тобто в цьому разі логічно поставити питання про функціональні особливості апелятивів й онімів. Звичайно зазначають, що оніми виконують ідентифікаційно-диференційну функцію, яка вирізняє оніми серед інших класів мовних одиниць. Вчені вважають, що поєднання номінативної, ідентифікаційної та диференційної – це головна функція власних назв [221, с. 10]. Проте оніми можуть виконувати й низку інших функцій [221, с. 12]. Ю. О. Карпенко зауважує, що суспільство може через назву вирізнити конкретний предмет та передавати щось про цей предмет (додаткову інформацію), понад то прагне висловити пов’язані з об’єктом почуття, оцінити його, тобто оніми виконують інформаційну й емоційну функції [221, с. 12].

Цікавим є погляд на досліджувану проблему Д. Л. Ф. Нільсена, який виокремлює декілька секундарних функцій онімів [226, с. 108]. Цей дослідник побіжно зауважує, що окремі оніми мають дуже високу, а інші дуже низьку ‘ідентифікувальну цінність’ (‘very high – very low identification value’). Д. Л. Ф. Нільсен наводить дотепну розповідь про письменника, який у видавництві дістав відповідь про те, що його твір написано добре, але видавництво друкує лише відомих письменників. Письменник відповів: “Чудово, моє прізвище Сміт”. На основі цієї ситуації Д. Л. Ф. Нільсен доходить висновку про те, що поширеність прізвища *Smith* є обернено пропорційна до його ідентифікаційної цінності. Натомість одиничним, нечастотним прізвищам властива висока ідентифікаційна цінність. Саме висока частотність прізвища і відповідно низька його ідентифікувальність стає тим чинником, який дає змогу антропонімам у межах фразеологічних систем виконувати не типову для них функцію – номінативну. Отже, як

буде показано у наступних розділах, у низці фразеологічних контекстів певні типи онімів втрачають, зокрема, ідентифікувальну функцію.

Автором низки праць з ономастики є чеська дослідниця М. Кнаппова [222, с. 278]. На думку цієї дослідниці, можна лише говорити про пропріальну семантику, однак, уточнює дослідниця, це не означає, що оніми не можуть передавати лінгвальну й екстралінгвальну інформацію, а також виконувати специфічних функцій [222, с. 278]. У своїх висновках М. Кнаппова базується на ідеях Празького лінгвістичного гуртка, зокрема тезах Р. Якобсона, та стверджує, що оніми, залежно від обставин, можуть виконувати всі шість функцій мови (референційну, метамовну, конотативну, фатичну, емотивну і поетичну). Специфічні функції виникають з онімічної системи. З комплексом основних функцій – номінативною, індивідуалізувальною та диференціювальною – поєднується дейктична й вокативна. Друге коло онімних функцій утворюють асоціативна, евокативна й конотативна. Окрім того, дослідниця виокремлює й соціальну функцію, сутність якої полягає у класифікуванні об'єктів за найрізноманітнішими критеріями – географічним (певні назви трапляються лише чи переважно на певній території); часовим (існують імена модні і старомодні, які можуть вказувати на вік носія); релігійним (імена типові для певної релігійної спільноти) чи національним. Окремим групам онімів властива дескриптивна функція, оскільки такі оніми не лише називають, але й характеризують денотати. Ще одна група функцій пов'язана зі змогою виражати емоції. М. Кнаппова об'єднує в цю групу експресивну, емоційну і психологічну функції [222, с. 280].

Коріння дискусії стосовно семантичності / асемантичності онімів сягає проблеми розмежування мовного й культурного у слові. Різні погляди на цю проблему мають представники 'московської етнолінгвістики', яка ґрунтується на засадах московської семантичної школи та польської етнолінгвістики, яка виросла на засадах когнітивізму. С. М. Толста пише: "Ми ж виходимо з того, що межа між мовою і культурою, наскільки б

умовною і рухомою вона не була, принципово існує, отже існують (або повинні існувати) критерії розмежування мовних і немовних значень. Уважний і фронтальний аналіз контекстів тлумаченого слова, залучення різних мовних ідіомів і стилів здатні помітно розширити межі семантичного обсягу слова, але все одно за їх межами залишаться якісь значення, що не підтверджуються мовою. Можна скористатися прикладом із каменем: якщо такі культурно значущі ознаки, як міцність, стійкість, нерухомість, несхильність до змін, ‘мертвість’, ‘безживність’ каменя і т. ін., знаходять мовний вираз в узусі слова й особливо у фразеології (пор. вислови *как за каменной стеной, каменное лицо, сердце не камень* і т. ін.), то такі приписувані каменю в народних уявленнях властивості, як здатність рости (камені ростуть), ніяк мовою не “вловлюються” [176, с. 338]. Саме такі значення, не вловлювані мовою, дослідникам дають змогу ‘вловити’ метод, розроблений представниками польської етнолінгвістики, зокрема Ю. Бартмінським [203, с. 107]. Перспективною, на наш погляд, є думка про те, що власне ім’я належить розглядати як одиницю концептуальної системи, яка містить різнотипну інформацію про ту чи іншу лінгвоспільноту. Окрім того, А. Фурдал зауважує, що не можна досліджувати мовний знак ізольовано від його функції [212, с. 57].

Низка онімів фразеологічних системах набуває символічності, як, до речі, й низка апелятивів, тобто вони виконують символічну функцію. Про символічність онімів можна говорити у тому разі, якщо ми спостерігаємо стабільну конотованість. Іншими словами, якщо певному оніму властива одна й та сама конотація у принаймні кількох фразеологічних контекстах.

В. В. Жайворонок вважає, що багато чого про історію народу, його етногенез, зв'язки з іншими народами можуть розповісти оніми. Як і загальні назви, не всі вони піддаються лексичним і семантичним реконструкціям, але часто процес наукового пошуку, з огляду на міжмовні та міжетнічні зв'язки, дає велику поживу до роздумів і часто несподіваних висновків [60, с. 32].

1.2. Лінгвокультурологічний аспект дослідження ономастичної фразеології

Дослідження мотивації онімної фразеології є одним із важливих питань сучасної лінгвокультурології. У сучасних антропоцентрично спрямованих лінгвістичних дослідженнях спостерігається тенденція до пошуку національно-культурної специфіки мовних одиниць (В. Г. Гак, В. В. Жайворонок, М. П. Кочерган, В. М. Телія, Т. О. Черниш та ін.).

Мотивованість – багатогранне явище лінгвістичної науки, яке пронизує різні пласти мовної системи [53, 80]. Вивченню мотиваційних процесів мовних одиниць присвячено праці Н. Д. Арутюнової, О. С. Герд, А. Вербицької, О. С. Кубрякової, О. О. Тараненка, В. Н. Телії, М. Є. Рут.

Традиційна лінгвістика, трактуючи мотивацію функціонування та вживання онімного компонента у складі фразеологізмів лише як структурно-семантичний зв'язок мотивованого та мотиватора, не зосереджує увагу на проблемах, пов'язаних зі сферою людської свідомості та картиною світу, відображеною у ній [104, 18].

Існують різні способи мотивованості залежно від того які класифікаційні ознаки цього явища беруться за основу [53, с. 80]. Традиційно основою мотивованості вважають внутрішню форму мовної одиниці (в нашому дослідженні онімного фразеологізму), яка розглядається як обов'язкова семантична характеристика мовного знака [53, с. 80].

Отже, культурна мотивованість – невід'ємна характерологічна властивість будь-якого фразеологізму з ОК, яка базується на тому, що компонент-онім фразеологізму є вторинною системою щодо загальноживаної лексики. Культурні конотації онімів відображають емотивні фігури, за допомогою яких створюється антропоцентричний, семіотичний, міфологемний образ людини, людини і всесвіту.

Залежно від семантики фразеологізму та його компонентів, мотивація може бути експліцитною (асоціативною) та імпліцитною (яка виявляється

на основі етимологічного аналізу або зовнішнього фактору) [53, 80]. Кожен культурно маркований онім містить значну інформацію (асоціативне тло). В асоціативних онімах-компонентах фразеологізмів мотивованість виражається опосередковано, за допомогою різного виду асоціацій без прямого називання мотивувальної ознаки.

“Одне з головних теоретичних питань лінгвокультурології, зазначає О. П. Левченко, з’ясувати роль символу в процесі фразеотворення, тому важливо виявити фразеологічні знаки, які містять специфічну, національно-культурну інформацію...” [97, с. 9].

“Використання когнітивної парадигми в лінгвістичних студіях пояснюють тим, що традиційний семантичний аналіз специфіки фразеологізмів не дає виходу на онтологічні висновки й здебільшого дозволяє отримати лише приблизні результати, оскільки під час семантичного аналізу в багатьох випадках ігнорують асоціативні зв’язки слова, когнітивне тло” [97, с. 13].

У межах лінгвокультурологічних досліджень учені намагаються виявити співвідношення власне мовного й належного культурі у картинах світу тих чи інших лінгвоспільнот, національну специфіку світобачення [166, с. 302], застосовуючи методи когнітивної лінгвістики. Мову як винятково складний феномен повноцінно можна розглянути лише в найширшому контексті – контексті культури. Відомий польський дослідник Я. Анусевич виокремлює ‘культурну лінгвістику’ (мова – культура – людина (суспільство) – дійсність), ‘антропологічну лінгвістику й етнолінгвістику’ (мова – людина (суспільство) – дійсність – культура) та ‘лінгвістичну антропологію’ [201, с. 10]. Окрім того, Я. Анусевич вважає, що лінгвістику, у межах якої використовують знання про людину й культуру, варто називати інтегральною [201, с. 13]. Дослідники зауважують, що “власні імена функціонують як своєрідні культурно-історичні й мовні індекси” [84, с. 14].

Лінгвокультурологія оперує когнітивним поняттям *‘концепт’*, під яким здебільшого розуміють “інформаційну структуру свідомості, різносубстратну, певним чином організовану одиницю пам’яті, яка містить сукупність знань про об’єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п’яти психічних функцій свідомості й поза свідомості” [149, с. 256].

У межах лінгвокультурологічної метамови послуговуються терміном *‘культурний концепт’*. С. Г. Воркачов вказує, що під культурним концептом розуміють багатовимірне ментальне утворення., у якому виокремлюють декілька якісно відмінних складників (шарів, вимірів тощо) [29, с. 5]. Дослідники у культурному концепті виділяють поняттєвий бік й етимологію, сучасні асоціації, оцінки чи ціннісний, образний і поняттєвий складники [29, с. 5]. Низка дослідників (С. Г. Воркачов, Д. Б. Гудков, Г. Г. Слишкін та ін.) схиляється до думки, що специфічною ознакою лінгвокультурного концепту є його залучення до “вертикального контексту”, що формує його прецедентні властивості – здатність асоціюватися з вербальними, символічними або подійними феноменами, відомими всім членам етнокультурного соціуму [29, с. 5]. З огляду на складність об’єкта дослідження, лінгвісти зазначають, що “у лінгвокультурології спостерігаємо декілька напрямків вивчення концептів за вибором матеріалу дослідження. А. Вежбицька досліджує ключові слова культури, виявляючи національно-культурну специфіку через семантичні примітиви на матеріалі неблизькоспоріднених мов. У сучасній лінгвістиці представлено одномовний аналіз концептосистем проектом “Логический анализ языка”, матеріалом дослідження є дотичні до цього проекту й студії Т. Булигіної, О. Шмельова; польська етнолінгвістика <...>. Кожен із прийомів аналізу, звичайно, має свої переваги та недоліки. Важливо не абсолютизувати отримані результати, а висновки перевіряти за даними, отриманими іншим методом” [97, с. 33]. Концептуальний аналіз здійснюють, застосовуючи низку методик: дистрибутивного,

компонентного, контекстуального, інтерпретаційного, етимологічного, зіставного й інших видів аналізу, асоціативного експерименту [149, с. 258]. Методика концептуального аналізу оніма запропонована у працях М. В. Голомидової [40, с.16]. Таке моделювання автор називає розробкою концепту власного імені. Під концептуальністю імені авторка розуміє сукупний обсяг уявлень про можливості його застосування – мовні й позамовні знання, пов'язані з використанням ономастичного знака, які сформувалися у носіїв даної мови [40, с. 16]. М. В. Голомидова виділяє такі рівні цієї концептуальної моделі: 1) загальна категоріальна семантика імені, заснована на його протиставленні апелятиву, завдяки чому виявляється специфіка способу означування: ім'я є індивідуалізувальним знаком, який не тільки на мовленнєвому, а й на мовному рівні свідчить про цінність вербального виділення окремої реалії; 2) окрема категоріальна семантика, заснована на зв'язку онім – загальна назва й на протиставленні різних розрядів власних імен в онімічній системі мови; 3) окрема характеризувальна й індивідуалізувальна семантика, що відрізняє імена між собою і засновується на денотативній їхній віднесеності й мотивованому значенні, яке визначається на “момент” створення імені й забезпечує імені виконання його розпізнавальної функції, оскільки має вказівку на мотивувальну індивідуалізувальну ознаку; 4) фрейми (невластиві для мови знання), що відбивають значимі для мовного колективу уявлення про специфіку застосування імені (наприклад, ритуальний фрейм, що передбачає в деяких конфесіональних традиціях зміну імені при постригу або прийнятті сану; фрейм наречення дитини в слов'яномовному середовищі, що припускає не винахід імені, а вибір його з уже наявного списку імен [40, с. 16]).

Дослідниця доходить висновку про те, що семантична своєрідність онімів полягає в тому, що найзначущішим, ідентифікувальним є третій рівень цієї моделі – рівень окремої й індивідуалізувальної семантики. На цьому рівні здійснюється семантизація конкретно-чуттєвого уявлення про

об'єкт номінації, тобто образ, що позначається ім'ям. Аналогічні висновки подає й М. Е. Рут: “...образний компонент – головний у семантичній структурі власного імені, оскільки без конкретно-чуттєвого уявлення про об'єкт оніма, останнього просто не існує” [145, с. 18]. У праці М. В. Голомидової запропоновано таку модель семантики оніма:

Концептуальне ядро	загальна категоріальна семантика імені; окрема категоріальна семантика імені; конкретна й індивідуалізувальна семантика імені.
Прагматична зона	емотивний компонент; фреймовий компонент; конотації; асоціативний фон.
Семантичні зв'язки (польова проекція)	місце у віртуальному семантичному полі; актуальні кореляції семантичного поля.

В аспекті здійснюваного дослідження важливою є заувага О. Л. Березович: “До конотацій дотичний *асоціативний фон* топоніма. Особливий екстралінгвальний статус цього компонента зумовлено тим, що асоціативний фон не має власне мовної верифікації. Він може бути експлікований у свідченнях метамовної свідомості носіїв топонімічної системи, тобто в актах мотивації, а не власне номінації” [17, с. 18]. В межах фразеологічної картини світу асоціативний фон знаходить своє лінгвальне відображення, оскільки здебільшого лише за допомогою виходу на асоціативні чинники, іншими словами, пов'язану з об'єктом різнотипну інформацію, можна пояснити основи творення фразеологізми.

Робилися спроби дослідити питання співвідношення інтернаціонального та специфічного у семантиці фразеологічного компонента-оніма на матеріалі низки мов. Помилковим вважаємо категоричне твердження про те, що “...існує три основних джерела виникнення міжнаціональних онімних фразеологізмів: 1) антична культура; 2) християнство; 3) світова література й історія” [100, с. 4].

Так, А. В. Кравчук, яка дійшла висновку про те, що “всупереч усталеним поглядам на власну назву як на достатній показник інтернаціональної або національної приналежності ФО, наявність у фразеологізмі оніма не завжди визначає статус усього фразеологізму. ФО з античними й біблійними назвами можуть відзначатися національною своєрідністю, а національно марковані оніми здатні організовувати ФО, що накладаються на властиві багатьом мовам структурно-семантичні моделі і тому мають інтернаціональні ознаки” [84, с. 11].

Цікава позиція дослідження національно-маркованих компонентів у складі паремій представлена у роботі С. С. Єрмоленко “Мовне моделювання дійсності і знакова структура мовних одиниць”, де автор в деяких міфологічних аспектах розглядає календарні паремії як складову частину народно-календарної моделі світу [58, с. 382].

Одним зі складників лінгвокультурологічної інформації оніма-компонента є *соціальний складник*. В. Д. Ужченко зауважує, що “...носії мови виразно усвідомлюють походження імен та їх стилістичне забарвлення *Едуард, Вероніка* (іншомовні), *Мстислав, Віра* (слов’янські), *Гаврило, Палажка* (пор. у Нечуя-Левицького “Баба Палажка і баба Параска” (просторічні, ‘селянські’) і *Сергій, Клим* (стилістично нейтральні). Соціальне забарвлення як імен ‘селянських’, часом розмовно-просторічних, подекуди й застарілих відчувається в іменах *Сидір, Хома, Хвеська*. На передній план виходить національно-культурологічний лексичний фон, їх пропозиційні характеристики...” [183, с. 68].

Окрім того, важливим аспектом лінгвокультурологічних (за широким розумінням) студій є *гендерний аспект* фразеології з онімним компонентом. П. Пієріні зауважує, що “розглядаючи імена у фразеологічних висловах, ми можемо відзначити переважання антропонімів над топонімами (це не дивно, оскільки зумовлено антропоцентричністю мови); перевага чоловічих імен над жіночими, і власних імен над прізвищами. Дуже низьку наявність жіночих імен мотивовано соціокультурними чинниками: у суспільстві

чоловіки відігравали (і все ще відіграють) активнішу роль, ніж жінки. Серед них ми знаходимо: *Alice in Wonderland*, *Florence Nightingale*, *Mrs. Grundy*, *Aunt Sally*, *plain Jane*, *Pandora*, *(Darby and) Joan*, *Fanny Adams*. Вони зазвичай використовуються, щоб супроводжувати заперечення або не цілком позитивну оцінку” [230, Pierini]. Т. Шутковський зауважує, що “...процес статевого диморфізму і його відображення на різних рівнях мовної системи не викликає сумніву. Він є результатом різноманітних історично-соціально-культурних змін. З огляду на це андроцентризм належить вважати універсальним, динамічним, еволюційним” [198, с. 240]. Зазначений дослідник подає цікаве спостереження, зроблене на матеріалі російської та польської мов: “У зібраному матеріалі практично не трапляються імена постатей із новітньої історії Європи чи сучасної літератури. Можна дійти висновку, що репертуар жіночих компонентів становить собою закритий перелік, який уже не поповнюється новими одиницями. Серед чоловічих компонентів можемо відшукати приклади дещо новіших назв порівняно з міфологічними (хоч генетично старші теж переважають), напр. *Варфоломей* (*варфоломеевская ночь*), *Колумб* (*колумбово яйцо*), *Стаханов* (*стучать как Стаханов*), *Шопен* (*сыграть Шопена*), *Balzak* (*balzowski wiek*), *Mendelejew* (*wyliczać tablicę Mendelejewa*), *Nobel* (*zasłużyć na Nobla*), *Zawisza* (*polegać na kimś jak na Zawiszy*)” [233, с. 213]. Натомість в англійському матеріалі маємо значну низку порівняно нових одиниць: англ. *dressed like Sally Hatch/Sal Scratch. Overdressed* [TETM, с. 49]; *like Lady Fan Todd, dressed to death and killed with fashion* [TETM, с. 49].

Семасіологічний та історико-етимологічний напрями дослідження фразеологізмів, базуючись на твердженні про значеннєву навантаженість онімів, зокрема конотонімів, дають цінну інформацію про національно-культурні особливості мовних картин світу.

1.3. Роль онімного компонента у формуванні фразеологічного значення

Важливий аспект дослідження – це виявлення семантики, символіки, функцій оніма-компонента у фразеологізмах. “Більшість дослідників онімної фразеології (В. М. Мокієнко, Н. С. Ляшенко, А. М. Кравчук) стверджують, що в складі фразеологізму онім набуває апелятивного змісту. Такої ж думки дотримуються і прихильники парадигматичної асемантичності онімів (Л. І. Степанова), уточнюючи, що на мовному рівні ВН є безсигніфікативним знаком, який на рівні фразеології перетворюється на апелятив” [84, с. 9].

Фразеологізована власна назва, на думку дослідників, виявляється амбівалентною: з одного боку, вона зберігає ономастичні ознаки, з іншого боку – вже стає апелятивом [113, с. 67].

В. М. Мокієнко зазначає, що “національна специфіка ономастичної фразеології значною мірою позначається на її мовній характеристиці – структурі, значенні і складі. Мовні особливості індивідуалізують образи, відбиті у фразеологізмах цього типу <...> ономастичність таких фразеологізмів об’єднує різні за складом <...> сполуки, примушує їх підпорядковуватися закономірностям власної назви, дає можливість їх віднесення до однієї групи” [113, с. 62]. В. М. Мокієнко розмежовує три основні типи фразеологічних зворотів, від яких залежить ступінь ‘актуалізованості’ ономастичного компонента: по-перше, це фразеологізми з власною назвою, пов’язані із загальновідомими міфологічними, літературними джерелами або історичними фактами; останні утворюються шляхом згортання, “стиснення” літературного або фольклорного тексту в прислів’я, приказку або навіть слово; їхньою характерною особливістю є функціональна близькість ономастичного компонента до власного імені; по-друге, фразеологізми з власною назвою, які виникли шляхом узагальнення ще до фразеологізації внаслідок своєї соціальної оціночності; за такими

одинами не стоять уявлення про конкретну історичну особу чи подію; портрет, фразеологізми з власною назвою, в основі яких лежить жарт, каламбурне перефразування як засіб створення фразеологічної експресивності; ономастична функція такого фразеологічного компонента є чисто фольклорною, зв'язок з власним іменем фіктивний, умовний, а сама одиниця утворюється не шляхом згортання, а за допомогою експлікування. Фразеологізми цього типу визначаються значною експресивністю унаслідок спаяності їхнього актуального і етимологічного значення, семантична насиченість ономастичного компонента у цьому разі вступає у протиріччя до принципової асемантичності власного імені [113, с. 65].

Як зазначає М. Пилаш: “загальноживані власні імена, на наш погляд, й у російському, і в угорському матеріалі не мотивують значення фразеологізмів: це значення зумовлено подією, ситуацією, ознакою, узагальненими не як подібні за фактом, а як повторювані в дії. <...> З іншого боку, не можна ігнорувати той факт, що, за твердженнями дослідників, серед угорських гіпокористичних і кваліфікативних форм антропонімів наявні власні імена, які мають завжди, навіть поза контекстом, іронічне чи зневажливе забарвлення...” [131, с. 192]. Останнє твердження авторки про забарвлення власних імен є універсальною ознакою власних імен, принаймні в межах значної низки мов.

Дослідники, проаналізувавши синтаксичну будову польських паремій, стверджують, що антропоніми (прізвища) функціонують у межах прислів'їв так, як й інші одиниці. “Антропоніми можуть виконувати функції різних членів речення, зокрема бути присудком. Це можна вважати доказом тенденції до генералізації антропонімів чи ширше власних назв в пареміях, а впевнено можна говорити про функціонування антропонімів на межі пропріальної й апелювальної сфер мови” [229, с. 142].

На думку А. Кравчук, “ВН у складі ФО зберігає, принаймні частково, ті значення, якими характеризується як на рівні мови, так і на рівні мовлення. Актуалізоване мовленнєве значення оніма, одиничне за

природою, може повністю переходити на ономастичний компонент ФО” [84, с. 9]. Дослідниця пише: “на рівні мови більшість ВН унаслідок впливу певних номінаційних традицій зосереджує на собі принаймні такі значеннєві ознаки, як – належність до ономастичного поля (*Андрій, Andrzej* – ‘людина’, *Гривко, Burek* – ‘тварина’, *Очаків, Pińczów* – ‘населений пункт’), до етнічної спільноти (*Андрій* – ‘українець’, *Андрей* – ‘росіянин’, *Анджеї* – ‘поляк’, *Андре* – ‘француз’), а також евентуальні – наприклад, вказівку на громадянський статус (*Петриха, Maćkowa* – ‘дружина’), на вікові особливості (*Петрик, Pietruś* – ‘дитина’). Ці семи, а також власне ономастичне значення “ім’я” (“назва”) здатні організувати ФО й мотивувати її семантику” [84, с. 9]. А. М. Кравчук наголошує, що “ономастичний компонент не лише зумовлює експресивність ФО і переважно буває маркером її національної належності, а й безпосередньо впливає на фразеологічну семантику, адже сам ономастичний компонент ФО має значеннєві характеристики, які, у свою чергу, зумовлені семантикою власної назви в мові та мовленні” [84, с. 8].

Власні назви, як і апелятиви, можуть формувати і не формувати семантику фразеологічної одиниці, можуть надавати фразеологізмові, зокрема, національно-культурного забарвлення, можуть його і не надавати. Наприклад, порівняння англ. *black as Alaskan sealskin* [ТЕТМ, с. 41] має специфічну образність, на порівняння з такою образністю не натрапляємо в українській та польській мові. Однак онім *Alaskan* відіграє лише допоміжну, другорядну роль у творенні фразеологічної семантики. Натомість в одиниці англ. *Tyburn tipper* [ТЕТМ, с. 56] – онім виконує фразеотворчу функцію, оскільки *Тайберн* має значну лінгвокультурну навантаженість (місце публічної страти у Лондоні; існувало упродовж 600 років; використовувалося до 1783 року) [ТЕТМ, с. 56].

Кількість власних назв у складі фразеологізмів значно менша, ніж кількість загальноживаної лексики. Окрім того, антропонімікон, здебільшого, певного етносу національно маркований. Можна погодитися з

тим, що онім впливає на фразеологічну семантику, підвищуючи його експресивність. Це ж, зокрема, доводить й дослідження Е. Масловської [224, с. 29]. Апелятивізація власних назв, у випадку їх метафоричного чи метонімічного перетворення, спричиняє зміни в лексичній системі. З'являється нова загальна назва, яка долучається до вже наявного в мові синоніма, від якого вона відрізнятиметься експресивною оцінкою, семантичною структурою та ієрархічною будовою семантичних складників (пол. *kalwin* ‘безбожник’ (= людина безбожна як Кальвін), а своєю чергою, *bezbożnik* (= людина, яка не вірить у Бога + негативна оцінка)) [224, с. 29]. Дослідниця зазначає, що апелятивізація відбувається разом із пейоратизацією [224, с. 37].

У складі ФО, зазначає А. М. Кравчук, імена, поширені в певному мовно-національному колективі, означають представника цієї спільноти і, набуваючи семантичних конотацій, властивих відповідній нації, мотивують їхнє фразеологічне значення [84, с. 9]. Аналогічний висновок можна поширити й на українську фразеологію й частково на англійську, що буде доведено у наступному розділі.

На думку Р. І. Охштата, “в ономастичній фразеології в усіх типах семантичної трансформації простежується перехід власної назви у “вторинний стан” символічного імені. Стаючи частиною фразеологізмів, така власна назва втрачає зв'язок з конкретною особою або об'єктом, тобто вичерпує свою ономастичну функцію. Остання перестає бути позначенням “обмеженої одиницності”, або словом, не маркованим на лексико-семантичному рівні і набуває функції загальної назви [124, с. 91].

Н. М. Пасік, досліджуючи внутрішню форму ФО з ОК, зазначає, що поєднання апелятивних та ономастичних категоріальних ознак, прозорість внутрішньої форми псевдоонімічних компонентів є джерелом образності та експресивності даного розряду стійких зворотів. Прозорість мотивації створюється завдяки звуковому сингармонізму стрижневих ОК та апелятивів – іменників, прикметників, дієслів або часток: *бути з Хамівки*;

бувати в Буваличах, видати Видаличі; Сахар Медович; Глек Макітрович; Нехай – поганий чоловік. Штучно витворені ОК – це свого роду потенційні слова, адже за своїм лексичним змістом та словотвірною ономастичною моделлю вони нагадують реальні антропоніми та топоніми, а в деяких випадках омонімічні з реально існуючими в системі мови: *бути з Глухова, випроводитися до Закопаного, їхати в Ригу через Горлівку.* Функція ОК зводиться до експресивного підкреслення, виділення подібної у фонетичному плані лексеми – мотиватора значення вислову [129, с. 8].

Класифікація ОК у складі ФО за морфологічними особливостями, мало прояснює роль онімів у творенні фразеологічного значення, але ще раз засвідчує функціональний збіг з апелятивами. Аналогічного висновку доходять А. Новаковська та Л. Томчак, які пишуть: “Це дослідження антропонімів як складників синтаксичної будови прислів’їв свідчить, що з функціонального погляду вони принципово не відрізняються від підметів, присудків, додатків, обставин, виражених за допомогою апелятивів” [229, с. 143]. І далі дослідниці аргументовано спростовують твердження низки вчених про обмеженість синтаксичних функцій онімів.

Так, З. Калета на поставлене запитання “Чи власна назва може бути присудком у реченні?” категорично відповідає: “Власні назви не можуть виступати у реченні присудками” [220, с. 29].

А. Новаковська та Л. Томчак зазначають, що “мовна прагматика виявляється іншою, багатшою, наприклад: пол. *Zowie się Bobr, ma przydomek Wydra; Przyjechał pan, lokaj i furman, a wszyscy Reuci, Czy ja Malinowski, co żonę w karty przegrał?* ” [229, с. 141].

На думку Н. М. Пасік, “входження власних назв до складу фразеологізмів відбувається двома шляхами: а) на образно-смісловій основі символічного значення, що розвивається ще до фразеологізації й бере витoki від одиничного, видового значення оніма; б) на основі загального, родового, значення оніма, при цьому вторинний, символічний зміст мотивується конотаціями, зумовленими загальною семантикою

фразеологічних одиниць” [129, с. 12]. Цитована дослідниця дійшла висновку, що “у фразеологізації бере участь не сам онім, а символічне значення, яким наповнюється онімічна оболонка в процесі функціонування в мовленні” [129, с. 6]. “Вирішальну роль, на думку дослідниці, у формуванні символічних значень ОК відіграють асоціації, які супроводжують інтенціональне поняття та екстенціональний зміст, а потім і замінюють поняття якоюсь своєю частиною або повністю, як-от у зворотах *муки Тантала; кум королю, сват Терещенку; випити води полтавської*, де ОК реалізують фразеологічно зв’язані символічні співзначення, що генетично сягають асоціацій, пов’язаних з денотатами онімів” [129, с. 7].

Функціонування топонімів у фразеологічних системах теж має свою специфіку. Не можна погодитися з думкою про те, що “...ойконім *Відень* у функціональному контексті на зразок *Поталанило здобувати освіту в самому Відні* має сему ‘престижний осередок освіти’; ця ж сема лежить в основі польської ФО *Glupi i w Wiedniu rozumu nie kupi*” [84, с. 11]. На нашу думку, варто говорити про стійкий у певний часовий проміжок асоціативний зв’язок оніма з уявленням про престижний осередок освіти чи набуття онімом символічності. Дослідники зауважують, що феномен міста є одним із найзначущіших у концептуальній картині світу людини.

На думку В. Н. Топорова, “людина знаходить у феномені міста найбільш адекватну форму свого існування у світі, що розвивається і змінюється” [178, с. 6].

Типове символічне значення топонімів у межах досліджуваних фразеологічних систем – просторове. Так, А. Кравчук вказує: “У мовленнєвому контексті *Po drodze do Warszawy zatrzymamy się w Kozienicach* ойконіми мають просторові значення: *Kozienice* – ‘ближчий пункт’, *Warszawa* – ‘дальший пункт’. Ці ж значення мотивують ФО *Dopiero Kozienice, a ty już pytasz o Warszawę*, що вживається як відповідь на чийось нетерплячість і бажання прискорити події” [84, с. 12]. Такі топоніми

маркують локальний простір і відіграють роль символів лише в межах певної мовної картини світу.

В окрему групу належить виділити топоніми, які набули певних конотацій, здебільшого негативних. Низка фразеологізмів з ОК оцінює якості мешканців місцевості. А. О. Івченко у праці “Проблеми ідентифікації ономастичної фразеології” порушує надзвичайно значущу проблему для проблеми апелятив-онім. Автор зазначає: “Парадоксальність ситуації, коли надзвичайно важко визначити, чи є у складі фразеологізму ономастичний компонент, чи ні, прекрасно ілюструє історія етимологічних студій фразеології різних слов’янських мов. Виключно багато таких спроб у російській етимологічній практиці. Походження виразу *сбить с панталыку*, який має східнослов’янсько-польську ареальну проекцію, пов’язували з назвою гори Пантелик у Греції, *гонять лодыря* – з ім’ям легендарного московського лікаря Лодера тощо” [68, с. 157].

Зазначений процес (перехід власних назв до апелятивів) свідчить про провідну роль моделі у творенні фразеологічного значення, про зближення ролі апелятивів і власних назв. Низку праць провідних дослідників присвячено проблемі міграції одиниць між групами апелятиви-оніми [208, с. 33]. Найчастіше фразеотворчу роль відіграють компоненти-оніми, етимологічно пов’язані з певними значущими для лінгвоспільноти особами та об’єктами. Онім зумовлює експресивність фразеологізму і переважно буває маркером її національної належності. Культурний онім безпосередньо впливає на фразеологічну семантику. Найбільш істотну семантичну інформацію несуть у фразеологізмах каламбурно обіграні ВН, а також метафорично й метонімічно переосмислені стрижневі онімні компоненти.

Отже, національно-маркований онімний компонент відіграє роль визначального елемента в мотиваційній основі фразеологізму.

1.4. Онімний компонент як індикатор лінгвокультурної інформації фразеологізмів

Виходячи з положення про те, що онім у мовній картині світу тієї чи іншої мовної спільноти набуває символічного значення через проміжний етап – *конотонім*, погоджуємося із думкою про те, що “ономастична система і відповідний ономастичний простір мови – невід’ємна частина лінгвокультурного досвіду, і знання відповідної мережі онімного позначення в кожний історичний період скеровує номінативну діяльність, регламентуючи вибір зон денотації” [40, с. 21].

Дослідники дійшли висновку, що “власні назви стали кодами певної суми фонових знань, специфічними видами згорнутих національно-культурних текстів, що зберігають у своїй семантичній пам’яті культурно-історичні сюжети, вписані у сучасну суспільну свідомість” [159, с. 4].

Антроніми у складі фразеологізмів, за результатами дослідження Т. Шутковського, представлені в таких групах, як:

1) людина за національністю, територією, місцем проживання, місцем перебування;

2) людина за інтелектуально-емоційно-фізичним станом, за властивостями та якостями і їх виявленням;

3) людина за соціальним становищем, дією, функцією, за особистими та суспільними відносинами, зв’язками;

4) людина за професією, спеціальністю, родом занять, характером діяльності й пов’язаними з ними діями, відносинами;

5) людина за фізичними, фізіологічним, психічним станом, властивістю, дією;

6) людина за оказіональним станом, зумовленим ситуацією, обставинами, подією [197, с. 191].

До фразеологічних одиниць, на думку Т. Шутковського, належать: *Джон Буль* – “жартівливе прізвисько англійця чи назва Англії”; *Иван*

Грозный – “про росіян, Росію як країну і народ, які викликають страх і перестороги за кордоном”; *Иван Сусанин* – “про людину, яка навмисно заманює кого-небудь куди-небудь (з метою заблудити, спокусити і т. ін.)”; *Иудушка Головлёв* – “про лицеміра й ханжу, який прикриває жорстокі й підлі вчинки маскою доброчесності” та ін. [197, с. 191].

Метафоричне використання власного імені для позначення особи, наділеної властивостями широковідомого з літератури чи з історії носія цього імені, називають **антономазією** [СРОТ, с. 31].

Інколи розмежовують оніми у складі фразеологічних одиниць та явище антономазії, тобто **прецедентні імена**, які вживаються самостійно. Під прецедентним іменем (ПІ) розуміють “індивідуальне ім’я, пов’язане чи з широко відомим текстом, як правило, належним до прецедентних (наприклад, *Печорін*, *Тьоркін*), чи з прецедентною ситуацією (наприклад, *Иван Сусанин*); це свого роду складний знак, під час уживання якого в комунікації відбувається апеляція не до власне денотата (референта), а до набору диференційних ознак цього ПІ; може складатися з одного (наприклад, *Ломоносов*) чи більше елементів (наприклад, *Куликове поле*, *Летючий голландець*), позначаючи при цьому одне поняття” [87, с. 48].

Російський дослідник Д. Б. Гудков розглядає цей тип імен “як індивідуальне ім’я, пов’язане або із широко відомим текстом (прецедентним текстом), або із ситуацією, широко відомою носіям мови (прецедентною ситуацією). Такі імена, як *Мерлін Монро*, *Гітлер*, *Тарас Бульба* – це імена-символи, які мають у свідомості носіїв певної мови певні асоціації, частіше такі імена існують лише в середині однієї культури і вони не актуалізуються у свідомості представників іншого соціуму” [48, с. 45].

Є. А. Нахімова зазначає: “Прецедентні імена – це широко відомі власні імена, які використовуються в тексті не стільки для позначення конкретної людини (ситуації, міста тощо), скільки як свого роду культурний знак, символ певних якостей, подій, доль” [118, с. 207].

Аналогічну роль прецедентні імена відіграють у фразеологічному

мінітексті. Потрібно додати, що в англійській лінгвістичній традиції такі імена розглядають у межах фразеології. Варто також простежити входження прецедентних імен до складу ФО та їхні лінгвокультурні особливості. У російській лінгвістиці здійснено спробу укласти перелік прецедентних імен (Рос. <...> *Буратино*; <...> *Василиса Премудрая/Прекрасная*; <...> *Гадкий утенок*; <...> *Дюймовочка*; *Дядька Чорномор*; <...> *Жар-птиця*; *Живая вода*; <...> *Змей Горыныч*; *Золушка*; <...> *Иван-дурак*; *Иван-царевич*; <...> *Кащей*; *Кикимора*; *Колобок*; <...> *Леший*; *Лиса Аліса и кот Базилио*; <...> *Мальвина*; <...> *Папа Карло*; *Принцесса на горошине*; <...> *Русалка*; <...> *Садко*; *Снежная Королева*; <...> *Чудо-Юдо*; <...> *Шапка-невидимка* та ін.) [РКП, с. 177–228]. Звісно, цей перелік (46 одиниць) не містить усіх прецедентних імен російської культури, однак його укладачі намагалися відобразити “не те, що ‘необхідно знати’, а те, що реально ‘знає’ практично будь-який соціалізований представник російського (у нашому випадку) національно-лінгвокультурного співтовариства” [РКП, с. 9].

У словнику-довіднику В. В. Жайворонка подано те, що «необхідно знати» (серед інших “знаків української етнокультури” вміщено понад 300 онімів) [60, с. 56]. Проте, звісно, лише їх певна частина входить до складу фразеологічних одиниць.

У словнику М. Номиса натрапляємо на понад 150 антропонімів (*Абель*; *Авраам*; *Адам*; *Андрій* <...> *Берко*; <...> *Варвара*; *Василь*; <...> *Гаврило (Гаврилко)*; <...> *Гапка* <...> *Гриць*; <...> *Давид*; <...> *Катерина (Катря)*; *Кузька*; <...> *Макар*; <...> *Матвій (Матвійко)*; <...> *Микита (Митька)*; *Микола*; *Михайло (Михалко)*; *Мотря*; <...> *Настя*; <...> *Олексій*; <...> *Омелько*; <...> *Параска (Парася)*; <...> *Петро*; *Павло*; *Пилип*; <...> *Роман*; <...> *Сидір*; *Скаріет*; <...> *Тетяна (Таня)*; *Тарас*; <...> *Хведір (Хведько)*; <...> *Химка (Хима)*; <...> *Язько*; *Яким*; *Яків*; *Ярема*; *Ярош*.) [Номис], які є компонентами фразеологізмів.

Н. А. Максимчук стверджує: “власна назва, яка функціонує у складі фразеологізму, набуває певних особливостей, що дають змогу виокремлювати її з ряду інших власних назв. На основі взаємодії фразеологізму з його ВН-компонентом формується особлива ономастична одиниця, яку можна позначити терміном фразеонім” [106, с. 67]. Авторка пропонує таке визначення: “Фразеонім – комплексна ономастична одиниця в складі фразеологізму, яка суміщає у своїй семантиці й виражає в асоціативно-культурному фоні ознаки оніма і фразеологізму” [106, с. 45]. На нашу думку, терміном **фразеонім** варто було би позначати онім, який у певній мові на сучасному етапі вживається лише у складі фразеологізмів.

На думку Е. Солодухо, “антична історія, література, міфологія, представлені двома гілками – грецькою та римською, а також Біблія стали важливими літературними джерелами інтернаціональної фразеології...” [158, с. 133]. Цей дослідник доходить висновку про те, що фразеологічні інтернаціоналізми, зокрема ті, які сягають своїми коренями Біблії, можна розподілити на дві основні групи. Перша група – це утворення, початкову форму яких можна встановити за текстом. До другої групи належать ФО, утворені на основі змісту цього тексту, але такі, що не мають у ньому прямих відповідників (прототипів) [158, с. 134]. Саме одиниці другої групи цікаві з погляду виявлення значущості інформації для певної лінгвоспільноти, міжмовне зіставлення саме таких одиниць ілюструє специфіку способів опрацювання однакової вихідної інформації в мовних картинах світу різних лінгвоспільнот.

П. Пієріні виокремлює такі **джерела антропонімів: Біблія: *doubting Thomas; Judas kiss; the mark of Cain; David and Goliath; like Daniel in the lion's den; old as Adam***; **літературні тексти:** інтернаціонально відомі тексти (*Aladdin's cave* з «Тисяча і одна ніч»); із знаменитих творів Шекспіра (*be like Hamlet without the prince*), Стівенсона (*Jekyll and Hide*), Керолла (*Alice in Wonderland*), Мері Шеллі (*Frankenstein's monster*); інших менше відомих творів Тома Мортонна (*Mrs Grundy*); **класична спадщина:** міфологія й

образи грецької і латинської античності: *Pandora's box*; *Achilles' heel*, *Nessus' shirt*, *Midas touch*, *rich as Croesus*, *Damon and Pythias*; *appeal to Caesar*; **популярна культура**: *Darby and Joan* (із балад 18 ст.); *pleased as Punch* (із традиційної дитячої вуличної вистави «Punch and Judy»); *Colonel Blimp* (персонаж газетних карикатур, створений David Lowe у кінці 1930-их рр.); *Tom Tiddler's ground* (дитяча гра); *Uncle Tom Cobley and all* (*Uncle Tom Cobley* – останній в довгому списку чоловіків в англійській пісні); **реальні люди, рідко легендарні фігури**: *Florence Nightingale* (від імені знаменитої доглядальниці (1820–1910), яка працювала у військових лікарнях протягом Кримської війни); *Hobson's choice* (від Т. Гобсона (1544–1631), станційний доглядач, який не надав своїм клієнтам жодного вибору, змушуючи їх брати найближчого коня); *peeping Tom* (з оповідання про кравця, який подивився примружившись на леді Годіву, коли вона їхала голою через Ковентрі); *Morton's fork* (від імені Дж. Мортонна (1420–1500), який був архієпископом Кентерберійським і головним міністром Генріха VII; вислів сягає аргументу, використовуваного Мортонном, щоб витягувати позики); *the Queensberry rules* (від імені Сера Джона Шолто Дугласа, Маркіз Квінсберрі, який склав правила для боксу в 1869 р.); *happy as Larry* (можливо, від імені знаменитого австралійського боксера Larry Foley (1847–1917)); *a Potemkin village* (від імені Потьомкіна (1739–1791)) [230, Pierini].

Пієріні зауважує, “що в окремих випадках джерело виникнення антропонімів невідоме (*live the life of Riley*, *Murphy's law*). В одному випадку, антропонім – це не власне ім'я: *Uncle Sam* є очевидно гумористичною інтерпретацією штампування листів на коробках армійського постачання під час війни 1812, тобто США” [230, Pierini].

В. Г. Гак, досліджуючи проблеми міжмовної асиметрії, доходить висновку, що “подібно до значущих одиниць мови, культурами можуть зіставлятися на рівні їх структурних компонентів: форм (M), змісту (S) і реалій (R). На цій підставі можна логічно вирахувати всі найважливіші типи співвідношень культурем, які збігаються чи відрізняються в різних

культурах” [31, с. 142]. Згаданий дослідник зіставляє російську та французьку мовні картини світу:

Типи співвідношень	Росія	Франція
1	+	—
2	—	+
3	+	+
4	—	—

Коментуючи цю побудову, дослідник звертає увагу на те, що “третій тип видається найбільш простим: **реалія** існує в обох цивілізаціях. Проте це як раз найскладніший випадок, оскільки подібні на перший погляд реалії можуть не збігатися в деталях, які виявляються релевантними в певних ситуаціях” [31, с. 143]. У нашому випадку джерело виникнення великою мірою буде зумовлювати інтерлінгвальність чи національно-культурну специфічність одиниць.

Ономасти присвятили низку досліджень проблемі переходу загальних назв у власні і навпаки. Цей процес Т. С. Олійник описує так: “Потенційно перехід у загальні назви властивий всім ВІ із широкою популярністю. Популярним стає спочатку носій імені – реальна особа, літературний герой, географічне місце, предмет або явище через свою унікальність (певну визначну рису, особливість, вчинок тощо). Тоді, коли таке широковідоме ім’я (назва) переживає епоху свого носія, воно стає символом завдяки приєднанню асоціативної семи, що позначає характерну рису або характеристику (власне ім’я + асоціативна сема = символічне власне ім’я). Отже, коли ВІ стає популярним і набуває асоціативної семи, відбувається його перехід у загальну назву і породжується відповідний символ, відомий пересічному громадянину або певній групі людей” [121, с. 4].

Окрім того, значну проблему становить проблема ідентифікації онімної фразеології [67, с. 155], зокрема в межах української та польської мов, іншими словами визначення належності одного з компонентів до

онімної лексики. А. Івченко доходить висновку, що, наприклад компонент *Май* у відповідній фразеологічній серії (укр. *набрався як Май груш, наївся як Май груш, допався як Май до груш* та ін.) позначає людину, але не є антропонімом, бо не зафіксований у традиційних ономастиконах етносів, які проживають на території України. Дослідник висуває гіпотезу, що компонент *май* має значення ‘дурень’, оскільки слово *май* етимологічно може бути пов’язане з лексемою *змайóвити* – “здуріти, очманіти” [67, с. 155]. Дослідник наводить також цікавий приклад міжкультурної взаємодії, коли в межах однієї лінгвокультури слово, відоме як апелятив, під час запозичення набуває статусу антропоніма. У польській мові функціонує одиниця *dorobić się jak dudek na kościele* [НКРР, т. I, с. 500], яку запозичила українська мова: *виграв як Дудек на костьолі* [Номис, с. 206]. У польських діалектах слово *dudek* має значення ‘дурень’, однак під впливом поширеної структурно-семантичної моделі (укр. *виграв як Шльома на оренді, виграв як Хома на булках*) слово перейшло до розряду антропонімів [67, с. 156].

Однією із властивостей людської думки, зазначає А. А. Лучик “є здатність її до аналізу вимірювань. Це зрозуміло, якщо згадати, яку роль відіграють вимірювання в життєдіяльності особи. Надмірність, як і, власне недостатність, мають негативний вплив на органи відчуттів в акті взаємодії людини з навколишньою дійсністю. Звідси випливає значущість у життєдіяльності особи” [103, с. 106]. В ономастичній фразеологічній системі відтворюються подібні нюанси пізнання світу.

1.5. Лінгвокультурна специфіка мотиваційної основи фразеологізмів з онімним компонентом у зіставляваних мовах

Національно-культурна специфіка внутрішнього контексту фразеологізмів можлива при наявності у їхньому складі національно

маркованих компонентів (власних імен, лексем реалій і т. ін.), а також завдяки розумінню тієї лінгвокультурної інформації, яка закладена у мотивуванні фразеологізму, тобто підтексті, образності, семантиці.

Фразеологізми є особливими номінативними одиницями, що відображають одну із семіотичних аксіом будь-якої мови – наявність в ній як мотивованих так і немотивованих іншими знаками мовного коду номінативних одиниць ... Ф. де Соссюр наголошував: “не існує мов де немає нічого мотивованого; але не можливо собі уявити і таку мову де мотивованим було б усе. Між двома цими межами існують усілякі різновиди” [147, с. 28].

Мотивацію фразеологізмів розглядали у свої дослідженнях ряд відомих фразеологів: В. Д. Ужченко, О. О. Селіванова, В. М. Телія та інші. О. О. Селіванова розглядає мотивацію як: “наскрізну у процесі творення номінативної одиниці лінгвопсихоментальну операцію встановлення семантичної та формальної залежності мотиватора (твірний компонент похідної номінативної одиниці) і похідного знака на підставі зв’язків різних компонентів структури етносвідомості. Результатом мотивації, зазначає авторка “є формування ономасіологічної структури, отримання знаком місця в системі синтагматичних та парадигматичних відношень [147, с. 32].

В. М. Телія розглядає процес ідіомотворення як “уведення сполучення слів до метафори на підставі подібності того змісту, що лежить в основі номінативного задуму, та того який позначається сполученням у ‘буквальному’ значенні, який до того ж включений до певної структури знань про світ, певний сценарій чи фрейм. Дослідниця цілком слушно вважає що “слова компоненти вихідного сполучення ‘відриваються’ від своєї сфери референції (номінативної функції) і переводяться на нову референтну співвіднесеність не за рахунок значення сполучення слів, а відштовхуючись від цього значення, яке отримує новий фрейм, не маючи зі своїм джерелом нічого спільного, крім мотивації” [167, с. 20].

С. С. Єрмоленко зазначає, що “внутрішня форма, як відомо, не є

одноплановим утворенням, унаслідок чого вона вказує на ще один можливий аспект утілення зв'язку між загальним характером епістемічної перспективи дискурсу і його власне мовною структурою. <...> зміст, пов'язаний із цією категорією, передовсім включає в себе мотиваційний (ономасіологічний) стосунок, наявний у вираженні внутрішньою (семантичною) формою певного позначуваного..." [58, с. 7].

Автор зазначає, що зростає інтерес учених до **мовних образів**, внутрішньої форми до розуміння поняття контексту як до втілення мовної моделі світу та їх окремих маніфестацій [58, с. 6]. Контекст розглядається як "релевантний у стосунку до існування мови й тих чи інших її одиниць <...> у внутрішньому плані їхнього функціонування, характеру їхнього вживання, внутрішнього устрою, еволюції, при цьому в площині як синхронічній так і діахронічній" [58, с. 6]. Поєднання синхронії і діахронії, що складає специфіку фразеологізмів виникає "за рахунок суперечливості деяких властивостей ФО – стійкості / нестійкості, імпліцитності / експліцитності, образності / безобразності". [114, с. 110].

Вчені виокремлюють три типи образного представлення фразеологічних значень: **метафоричний, метонімічний, порівняльний** – через які названо денотат і надано йому конотативну характеристику в сигніфікативі [147, с. 32]. В. Д. Ужченко виокремлюють чотири типи регулярного метафоричного перенесення: 1) з неістоти на неістоту; 2) з особи на предмет; 3) з особи на особу [181, с. 89]. Це універсальні типи і ґрунтуються на певних принципах переінтерпретації, аналіз яких спрямований на встановлення саме етнокультурної природи метафоричної аналогізації. Перший принцип є **антропометричність** фразеологічного фонду, в якому домінуючою реципієнтною зоною є суперконцепт ЛЮДИНА. Другий принцип метафоричної переінтерпретації вільносинтаксичних корелятивів (взаємовідношеність, семіологічна залежність двох чи більше одиниць мови) фразеологізмів є **зооморфізм**. Третій принцип метафоричного фразеотворення можна назвати

побутоцентризмом, що виявляється у використанні на позначення психологічної, інтелектуальної, соціальної діяльності людини знаків ситуації та предметів побутової концептосфери [147, с. 28].

Фразеологічним онімам притаманні всі три універсальних типи мотивованості: словотворчо-морфологічна, синтаксична, семантична.

“Мотивованість символу пояснюється аналогією та асоціацією, які складають основи таких семантичних трансформацій, як метафора та метонімія. Символічне значення не можна притягнути ‘за вуха’ та приписати символічність будь-якому об’єкту. Йдеться не про абсолютну відсутність мотиваційного зв’язку, а про індивідуальний, встановлений автором характер” [147, с. 28].

Зіставлення мотиваційних фразеологічних моделей (модель, що об’єднує різноструктурні фразеологізми при подібній мотивації їх семантики та близькій образності [183, 34]) виявляє роль ОК у фразеологічній мотивації та унаочнює національно-культурну специфіку.

Найбільш прийнятною для концепції дисертаційної роботи є думка вчених про повноправний, хоча і специфічний статус онімів, які відіграють основну роль у мотивації фразеологізмів. До конотацій оніма дотичний асоціативний фон, що експлікує його у свідченнях етносвідомості, тобто в актах *мотивації*, а не власне номінації [17, с. 38].

Традиційно, основою мотивованості вважають внутрішню форму фразеологізму, яка розглядається як обов’язкова образно-сміслова характеристика мовного знака. За такого підходу актуалізується поняття *лінгвокультурної мотивації*, під якою в дослідженні розуміється психоментальна операція встановлення образності фразеологізмів з онімним компонентом, яка ґрунтується на лінгвокультурній інформації, закодованій у символіці оніма. Залежно від внутрішньої форми фразеологізму, мотивація може бути експліцитною (асоціативною) та імпліцитною (виявляється шляхом етимологічного аналізу) [53, с. 82].

Джерелом лінгвокультурної інформації онімного компонента (далі – ОК) є соціум, історія, література, античність, християнство, на основі якого досліджувані одиниці скласифіковано у фразеологічні моделі, спільні для англійської, польської та української мов: 1) *фразеологізми з соціально маркованими ОК* (поширені у соціумі компоненти-імена чоловіка та жінки); 2) *фразеологізми із псевдоонімними компонентами* (псевдоантропонімні та псевдотопонімні компоненти); 3) *фразеологізми з прецедентними ОК* (ОК історичного та літературного походження); 4) *фразеологізми з сакральними ОК* (ОК античного (міфологічні) та християнського (агіоніми) походження).

Незалежно від типу, будь-який фразеологізм з ОК характеризується тим, що його значення, утворене при взаємодії компонентів, ґрунтується на **лінгвокультурному образі**, що виникає або у результаті переосмислення одного з компонентів, або внаслідок їх взаємодії, адже “система образних основ фразеологізмів є засобом втілення та накопичення основ культурно-національного світогляду й соціального досвіду етносу” [104, с. 10].

О. П. Левченко вбачає що, найнаочніші приклади асиметрії знаходимо на зіставлюваних вербальних рівнях (фразеологія та безеквівалентна лексика). Глибинна асиметрія полягає в нетотожності прототипів, специфічності асоціативних просторів навколо концептів, способах вербалізації концептів та ступенях дискретизації певних концептуальних просторів [97, с. 322].

Термін концепт у загальнонауковому лінгвокультурологічному значенні – найбільша оперативна одиниця ментального рівня, яку на вербальному рівні може позначити слово, словосполучення чи фразеологізм [97, с. 25]. За А. Вежбицькою, концепт – це комплекс культурно-зумовлених уявлень про предмет. Увагу лінгвістів привертають, перш за все, основні ‘базові’, концепти, що найтісніше пов’язані з культурою народу і найяскравіше відбивають специфіку його колективної свідомості. Аналіз й узагальнення досліджень таких лінгвістів, як Ю. С. Степанов, З. Д. Попова та Й. А. Стернін дали змогу сформулювати основні ідеї, що лягли в

теоретичну основу поняття концепт [147, с. 48].

Зіставний аналіз мотивації фразеологізмів з ОК розкривається, в *антропоцентричному, семіотичному, міфологічному та аксіологічному аспектах*. Вивчення ФО з ОК крізь призму семіотичного концепту (часу, руху, простору) дає змогу, з одного боку, простежити особливості закріплення в мові національно-культурних реалій, з іншого – зробити узагальнення теоретичного характеру з приводу окремих, не до кінця з’ясованих проблем ономастичної фразеології.

В. В. Жайворонек досліджуючи концептуально-мовну картину світу подає синтезовану модель, дещо вдосконалений ним мовний універсум (схему), що в цілому окреслює сприйману картину світу людиною / людством, з одного боку, і людиною/етносом, – з другого [60, с. 14].

ВСЕСВІТ				ЛЮДИНА				ЛЮДИНА ТА ВСЕСВІТ	
КОСМОС	земля	рослинний світ	тваринний світ	людина як жива істота	людина як суспільна істота	людина як духовна істота	соціальна організація людського життя	об’єктивно дане апіорі	набуте досвідом

Серед домінуючих смислів, які входять у семантичну структуру ФО з ОК виокремлюється група ‘емоцій людини’. ФО з ОК мають системну організацію, що виявляється в семантичній градації внутрішньої будови в залежності від місця в семантичній сфері, кожна з яких має додаткове членування. Наприклад, семантичну групу: ‘психо-емоційний розвиток людини’ поділяємо на ФО з ОК із семантикою емоційного стану (радість,

добррозичливість, любов, страх, розлюченість, гнів, ненависть, переживання).

Значення позитивних та негативних емоцій у житті кожної людини однаково важливе. У залежності від характеру, зовнішніх впливів, від потреб конкретної людини, від її індивідуальних здібностей, інтересів, звичок, внутрішніх станів виникають приємні і неприємні переживання, які відбиваються у наступних фразеонімів: англ. *I'm from Missouri* – словам не вірю [АУФС, с. 511] – недовіра; *Doubting Thomas, a* – Хома невірний (етим. бібл.) [АУФС, с. 289] – скептик; *Weary Willie* – млява людина, квола, слабовольна людина [АУФС, с. 996] – апатичність; *Doctor Jekyll and Mr. Hide (Dr. Jekyll and Mr. Hide)* (за ім'ям героя повісті Р. Стівенсона (R. Stevenson, 1850-1894) – людина, що втілює в себе добре і зло; *Man Friday* – “П'ятниця, вірний щирий друг” (за ім'ям вірного слуги в романі Д. Дефо (D. Defoe, (1661-1731) “Robinson Crusoe”) [АУФС, с. 654] – дружба, вірність; *Doctor Fell* – “Людина, що викликає до себе мимовільну антипатію” (слова сатирика Т. Брауна (Th. Brown, 1666-1704), який написав про доктора Фелла, що увільнив його [АУФС, с. 281] – відчуття антипатії; *Smart Aleck, a* – самовпевнена людина [АУФС, с. 867] – егоїстичність, самолюбство; пол. *Każdego złego Pan Bóg naszechuje* – На воре шапка горит [СППРППР, с. 88] – семантика даного ФО з ОК передає почуття – сорому; *Co wie Grześ, to i cała wieś* – По секрету всьому свету [СППРППР, с. 181] – недовіра; *Niewierny Tomasz* – недовірлива людина [СППРППР, с. 376]; укр. *Наш Антін не тужить об тім* – про байдужого, легковажного; *Жертва Амура* – про закоханого; *Миколаю, умираю!* – для вираження стану відчаю, розпачу; *Пішов би ти поза Уманню!* – для вираження агресивності, роздратування; *Ні туди Микита, ні сюди Микита, Лис Микита* – хитрить; *Терпи, Іване, бо ти звик* – несправедливість; *Дурний як Стецько; Дурний як Омелько; дурний Харко Макогоненко* – відсутність інтелекту, розуму [129, с. 10]. Спільне семантичне ядро описаних ФО з ОК – ‘якості людини, її стан’ складається із позитивної та негативної оцінності, тобто, образна

основа більшості досліджуваних фразеологізмів із ОК відображає внутрішні реакції людини, що зумовлено, вочевидь, самою специфікою негативних чи позитивних станів, відчуттів.

Аналіз мотивації ФО з ОК на прикладі семіотичних образів ЧАС, ПРОСТІР, РУХ, дає можливість, з одного боку, простежити особливості закріплення в мові національно-культурних реалій, з іншого – напрямки концептуалізації фразеонімів, співвіднесених з поняттям хронотопу.

Аналіз фразеологізмів з ОК зі значенням відносного часу/простору/руху в мові також виявляє спільний антропоцентричний принцип організації континууму фразеологічної семантики. Ідеографічна схема на вищих рівнях організації є однаковою (час/простір/рух щодо суб'єкта, щодо певного моменту та необмежена тривалість). Для фразеологізмів з ОК характерним є антропоцентричне зумовлене зміщення значення порівняно із об'єктивним поняттям часу/простору/руху.

Так, образ **часу** спостерігаємо у наступних ФО, пов'язаних із агіонімами: пол. *Do Świętego Ducha nie zdejmuj kożucha (do Zielonych Świątek)* – До святого духа не сымай кожуха [СППРРП, с. 62]; пол. *śt. Marcin na białym koniu jedzie (11.11. zaczyna się zima)* [СППРРП, с. 344] та інші. В українській мові маємо: *на Миколи та й ніколи; не до Петра, а до Різдва; До св. Духа тримайся кожуха*. В англійській мові: *Christmas comes but once a year – Різдво буває раз в рік* [АУФС, с. 112]; *On St. Tib's eve (St. Tib)* – вигадане ім'я (ніколи) [АУФС, с. 349]; *Kingdom Come* – дуже нескоро, без кінця, коли свисне рак, до другого пришествя (перші два вирази звичайно вживаються з дієсловами *to wait*; останні два є шекспірівськими виразами і вживаються іронічно *Macbeth*, д.IV сц.1) [АУФС, с. 243]; *St. Martin's summer* (день святого Мартіна – 11.11.), перен. – розквіт; друга молодість (*St. Martin's summer*) [АУФС, с. 652].

Агіоніми як компоненти ФО в англійській, українській, польській мовах, зазнавши переосмислення, пов'язуються в структурі безеквівалентної лексики здебільшого з певною календарною датою і

відтворюють темпоральний аспект. Такі фразеологізми з онімним компонентом мають здебільшого біблійне і міфологемне походження (див. розділ. 2.).

С. С. Єрмоленко зауважує: “для онімів у цілому (за винятком тих, які є спеціалізованими хронологічними позначеннями (пол. *do Zielonych Świątek*)) вторинна роль вираження часової обставини не є характерною, однак у контексті церковного, а також традиційного народного календаря ця функція для них, у тому числі і для імен божественних істот, є цілком природною і типовою” [58, с. 95].

Існує ряд ФО з ОК, співвіднесених із семантичними протиставленням *давно/недавно, ніколи/незабаром*. Такі фразеологізми займають одне із найважливіших мовних явищ, за допомогою яких ми дізнаємось про історичний, етнолінгвокультурологічний досвід певного етносу. Наприклад, усі компоненти у ФО з ОК: пол. *Królowa Bona umarła* [SJP, с. 360], що має фольклорно-історичне етимологічне походження, виконують основну когнітивну функцію: минулий час дієслова *померла umarła* (минулий час від неозначеної форми *umrzeć (померти)*), ономастичний компонент *Królowa Bona* (Королева Бона, дружина Зигмунта III Вази, жила дуже давно, і те, що вона померла, не новина) вербалізують антропоцентричну ознаку відносного уявлення щодо людини та стану і утворюють семантику “давно, в минулому” із значенням ФО – “це не новина”. Аналогічне семантичне навантаження несе ФО з ОК *Za cesarki, za Terezki to było* – “дуже давно” [SFJP, с. 700]. В українській мові зустрічаємо ФО з ОК із подібним значенням: *За царя Тимка (Панька)* [129, с. 10]; в англійській мові: *When Queen Anne was alive* – “ще за царя Панька, дуже давно”; *Dark Ages, the* – “чорні віки (час – Середньовіччя” [АУФС, с. 1003] та інші.

Одним з універсальних культурних кодів, тобто ‘сітки’, яку культура ‘накидає’ на навколишній світ, репрезентуючи його членування, категоризацію, структурування в мовній свідомості є **просторовий** [147, с. 35].

У зіставлюваних лінгвокультурах спостерігаємо семіотичний концепт **простору** крізь призму фразеологічних одиниць з компонентом-топонімом, співвіднесених із протиставленням *далеко/близько*. Розглянемо ФО з ОК пол. *Gdzie Rzym – gdzie Krym – Причем тут Кузьма* [СППРРП, с. 285] середовище абстрактний простір, що має топонімічне етимологічне походження, де основну когнітивну функцію виконує концепт абстрактного простору, що належить до опозиційної схеми *близько/далеко*. Семантична структура даних компонентів вербалізує антропоцентричне уявлення щодо людини та простору й утворює **простір** із семантичним значенням “далека відстань”. Аналогічне семантичне значення абстрактного простору спостерігаємо у наступних фразеологізмах з топонімічним компонентом: *Wszystkie drogi prowadzą do Rzymu* – “всі дороги ведуть в Рим”. Абстрактний простір (Простір – Шлях – Дорога) – символ складного, нелегкого життя; розлуки з домівкою, поведінки людини тощо [СС, с. 458], що належить до семантичної опозиції *до/від* та топонімічний локатив *Rzym* (Рим – місто, де знаходяться найвищі католицькі духовенства) із значенням – кінцева точка. Аналогічні ФО з ОК ми зустрічаємо в українській та англійській мові: *All roads lead to Rome* [АУФС, с. 26].

Простір у свідомості людини є суб'єктивованим та антропо-предмето-центрованим [147, с. 26]. Такі просторові універсалиї у свідомості багатьох народів світу пов'язуються з аксіологічною антиномією добро/зло. Наприклад, семантика ФО з ОК до семіотичного концепту простору *вгору/вперед/праворуч* несе оцінне, емоційно-позитивне навантаження, коли *униз/нід/назад/ліворуч* має негативне психіко-емоційне навантаження. Це впливає із архетипових уявлень, пов'язаних із релігійною свідомістю етносу. Наприклад, висота у релігійному світогляді – це позитивний (іноді нейтральний) концепт простору, оскільки пов'язаний із міфологемою Бог (високо, небо): пол. *Daleka droga do Pana Boga; Bóg wysoko, przyjaciel daleko* [SFJP, с. 82].

У фразеологізмах з онімним компонентом часто спостерігаємо семіотичний концепт **руху**.

Рух у свідомості людини є суб'єктивованим, так як і простір – антропо-предмето-центрованим [147, с. 29]. Рух, як і простір, є формою буття довкілля і фундаментальною категорією людської свідомості. Концепт руху розглядаємо як абстрактну універсалію в аксіологічному світлі, умовно поділивши ФО з ОК із семіотичним компонентом (рух) на дві оцінні групи з позитивно (+) та негативно (-) психо-емоційно забарвленим значенням. Наприклад: англ. *Go down to Hades, to* – “умерти; піти до праотців” [АУФС, с. 96] має міфологічне походження, де важливу роль у творенні значення ФО відіграють компоненти: міфічний топонім *Hades* (*Hades*, міф. Гадес – пекло), що несе негативне семантичне навантаження “потойбічний світ – місце, куди відправляються грішні душі людей після смерті” [АУФС, с. 152] та дієсл. *Go down* (опускатися, відправитися), що належить до концептуальної схеми *опускатися/підніматися/іти*.

Аналогічне спостерігаємо у ФО з ОК із семіотичним значенням слово -перейти: англ. *Cross the Stygian ferry, to* – амер. “померти, сконати, дати або врізати дуба” [АУФС, с. 252]; англ. *Cross the Great Divide, to* – амер. “померти, піти до праотців”; *Cross the Styx, to* – “померти, піти до праотців” [АУФС, с. 252]. У слов'янських мовах (українській та польській) ми маємо ФО з ОК із аналогічною семантикою і мотивацією: пол. *Oddać Bogu duszę*; укр. *Віддати Богу душу*, де присутній семіотичний концепт руху що належить опозиційній схемі – *давати/брати* з позитивним та негативним психіко-емоційним забарвленням. Аналогічно у наступних ФО з ОК: англ. *Whom God would ruin, he first deprives of reason* [АУФС, с. 1008], пол. *Kogo Bog chce skarać, temu rozum odejmie* [SEJP, с. 93]. Спільна для всіх мов міфологема ‘Бог’ походить від лат. *quem Deus vult perdere prius dementat*, переклад з грецької. Теонім-компонент Бог має значенням Всемогутній, справедливий, що карає або винагороджує людину за її праведні чи грішні вчинки.

Дослідження лінгвокультурної мотивації фразеологізмів з компонентами-онімами дає змогу глибше розкрити семантичні можливості онімів, з'ясувати національно-культурну специфіку фразеологічних систем у зіставлюваних мовах.

1.6. Методика зіставлення фразеологізмів з онімним компонентом в англійській, польській та українській мовах

Досліджуючи лінгвокультурну мотивацію фразеологізмів з онімним компонентом, необхідно, по-перше, реконструювати компоненти-оніми, а саме визначити їхню мотиваційну основу у досліджуваних мовах, яка виявляє свій зміст лише у плані встановлення культурних соціальних, релігійних, міфологічних чинників, що визначають його розуміння всіма членами даного соціуму.

У мотивації фразеологізмів визначальним є конотаційний елемент. Поняття конотації є одним з основних в описі мовної картини світу, оскільки саме у конотативних емоційно-оцінних характеристиках мовних одиниць виражається світобачення носіїв певної мови [129, с. 14].

Сучасні етнолінгвісти розглядають фразеологізми у категоріях культури: “пошук зв'язку між образом, що відбитий номінативною одиницею із стереотипами, символами, міфологемами та іншими знаками національної та загальнолюдської культури, що засвоєна народом носієм мови є необхідним для з'ясування етнокультурних особливостей, потрібних для перекладу, адже, система образних основ фразеологізмів є засобом втілення та накопичення основ культурно-національного світогляду й соціального досвіду етносу” [104, с. 10]. Так, Н. С. Ляшенко встановлює відмінності мовних картин етноспільнот і характеризує типологічні особливості внутрішньої форми фразеологізмів за такою класифікацією: антропоцентричні образи (наприклад, образи людини, яка володіє певними

якостями або ж позбавлена їх); образи навколишньої дійсності (наприклад, семіотичні концепти простору, часу, та інші); образи надприродних істот і явищ (образи біблійних, фольклорних та міфологічних героїв) [104, с. 12].

В. В. Жайворонок зазначає, що “реальний світ відбито передусім у мові і його образ (тобто сам світ і його відображення в мові) є чимось єдиним. Людина наділена від природи ‘усвідомленням духовного в тілесному’ як основи того, що зачаровує. Водночас не все в докільці людина могла пояснити, а отже, і зрозуміти. Це вселяло страх в нетрі невідомого, таємничого, часом страшного. Так формувалося міфічне світосприйняття й міфічна свідомість, що позначалося й на мовних формах... Асоціації, які навіюють реалії (втому числі і міфічні), породжують стійкі асоціативні зв’язки між словами. Скажімо, в ряду фразеологізмів чітко простежуємо взаємозалежність міфологічних образів як відгомін міфічних уявлень про шкідливу / потрібну для людини (темну / світлу) силу (злий дух / святий ангел)” [60, с. 15].

Виявлення мотиваційної основи формування образного значення фразеологізмів з онімним компонентом буде здійснюватися за такою методикою.

На *першому етапі* здійснюватиметься класифікація фразеологізмів за семантикою ОК в антропонімну та топонімну тематичні групи.

Другий етап – визначення джерел лінгвокультурної інформації ОК у фразеологізмах англійської, польської та української мов, який дозволить виявити чотири спільні типи моделей фразеологізмів з онімним компонентом.

Наступний етап спрямовуватиметься на зіставлення лінгвокультурної інформації фразеологізмів з ОК для виявлення особливостей образності досліджуваних одиниць в англійській, польській та українській мовах.

Мотивація фразеологізмів з ОК ґрунтується на основі переосмисленої культурної інформації про образ Людини (антропометричні образи: *образ людини як фізичного та фізіологічного феномена; образ людини як суспільного феномена*) та про образ Людини і Всесвіту (антропоцентричні

образи: співвідносні із людиною і всесвітом; набуті внаслідок взаємодії людини і всесвіту) (рис. 1).

Образна основа досліджуваних одиниць має антропоцентричний та антропометричний характер із яскраво вираженою конотативністю.

Застосування історико-етимологічного та семантичного методів дослідження є необхідним, щоб переконатися у тому, як саме мова створює “надпочуттєвий соціальний простір культури”, поглиблює уявлення про особливості інтеграції різних психічних функцій етносвідомості та колективного позасвідомого у процесі номінації [147, с. 38].

Проводячи зіставний аналіз мотивації фразеологізмів з онімним компонентом, ми можемо встановити особливості світобачення слов’янських та неслов’янських лінгвокультур, реконструювати культурно-

мовні архетипи, які розуміються як культурні першообрази, сутнісні моменти географічної, соціальної, політичної, релігійної, історичної, фольклорної, культурної реальностей, уявлення-символи про людину, її місце в світі та суспільстві.

У нашому дослідженні спираємося на заувагу Дж. М. Керолла про те, що надзвичайно важливим чинником, який впливає на функціонування власних назв, є контекст, який належить розглядати на рівні з інтенціями і перевагами творців назв, оскільки лише такий комплексний розгляд дає змогу створити повне уявлення про функції власних назв у суспільній комунікації [207, с. 366]. Таким контекстом у нашому випадку є фразеологічний контекст (мотивація).

О. Л. Бессонова використовує метод опису для відображення в мові складових цінностей носіїв мови, загальних і специфічних особливостей цієї системи в жінок і чоловіків з урахуванням деяких додаткових соціолінгвістичних характеристик – віку, освіти, соціального статусу [14, с. 17]. Запропонований метод є перспективним у зіставленні фразеологізмів з компонентами-іменами людей, оскільки він сприяє поясненню різного ступеня прояву гендерного аспекту категорії оцінки в мовних системах лінгвокультур.

Є. Бартмінський стверджує, що оніми варто розглядати не як концепти взагалі, а як профілі: “різні профілі це не різні значення, а способи організації семантичного смислу всередині значень. Вони творяться на основі деривації, що виходить від базового переліку семантичних ознак, прикмет у сфері значення – відкритого переліку ознак” [204, с. 212].

Загалом йдеться про відтворення, моделювання структури когнітивного рівня, зокрема концепту, за даними вербального рівня та культурною інформацією. Р. Гжегорчикова зазначає, що наведене вище розуміння поняття профілювання використано в численних працях польських етнолінгвістів. Так, профілі ‘води’ розглядаються у різних аспектах – профілях: як очищувальний засіб, як джерело життя, як символ

еротичних переживань (у народній культурі) тощо [204, с. 212]. Важливим поняттям в межах підходу Є. Бартмінського є поняття народних стереотипів [214, с. 12].

Важливим методом дослідження є порівняльно-історичний, який дає можливість з'ясувати первісне значення компонента-оніма в англійських, польських та українських фразеологізмах і встановити найбільш помітні типи розбіжностей досліджуваних одиниць (етнічні символи, стереотипи, які сигналізують про наявність певних понять у сфері певного етносу та їх відсутність у інших тощо).

Зіставно-типологічний метод сприяє виявленню спільних закономірностей творення фразеологізмів з онімним компонентом у неблизькоспоріднених мовах і відмінних особливостей в їхній зовнішній і внутрішній формах.

Результативною є методика лінгвістичного моделювання, яка дає можливість класифікувати фразеологізми з онімним компонентом за конкретними моделями. Процедура кількісного аналізу використовується для кількісно-якісної характеристики фразеологізмів з антропонімним компонентом в англійській, польській та українській мовах.

Результативним способом дослідження фразеологічної мотивації, зокрема й ролі компонентів-складників фразеологізму є метод, запропонований В. М. Мокієнком. Цей метод ґрунтується на понятті структурно-семантичної моделі, під якою розуміють тип синтаксичних конструкцій чи структурно-семантичний інваріант стійких сполук слів, співвіднесених з вільносинтаксичним прототипом [114, с. 51].

Якщо зіставити фразеологічні одиниці за структурно-семантичними моделями, зрозумілою стає роль компонента, зокрема оніма, у творенні фразеологічної семантики. Саме такий спосіб дає змогу виявити національно-культурну специфіку, якої може надавати компонент-онім фразеологічній одиниці. Дослідивши польські та українські фразеологічні одиниці із власними назвами, А. Кравчук дійшла висновку, що “групування

ФО за структурно-семантичними моделями дає змогу не тільки зрозуміти явище поєднання національних та інтернаціональних ознак в ономастичній фразеології польської та української мов, а й глибше вивчити особливості семантичної природи власної назви в складі ФО” [84, с. 11]. Іншими словами, використовуючи метод структурно-семантичного моделювання, можна з’ясувати функції онімів у складі фразеологічних одиниць. А. Кравчук вважає, що існують “...моделі, в яких збігаються конкретно-образна й логіко-семіотична форми реалізації (тип А), та моделі лише зі збігом логіко-семіотичної форми реалізації (тип Б). При логіко-семіотичній реалізації моделі (тип Б) образна основа різномовних ФО не є ідентичною: вони можуть характеризуватися національною своєрідністю. У досліджуваній онімній фразеології ця специфіка проявляється передусім у національному забарвленні оніма” [85, с. 186].

“Критерій входження імені в ономастикон культури – можливість перекодувати інформацію з одного коду на інший, що є однією з основних структурних закономірностей символічної мови культури (у тому її розумінні, якого дотримується школа М. І. Толстого)” [167, с. 338]. Важливою для нашого дослідження у цьому висловлюванні С. Толстої є думка про те, що загальномовне ім'я може дублюватися іншими культурними кодами.

Саме цей процес спостерігаємо у межах фразеологічних систем, застосовуючи метод структурно-семантичного моделювання, оскільки, зіставляючи фразеологічні одиниці в межах однієї структурно-семантичної моделі, а саме варіативні компоненти, унаочнюємо можливості перекодування інформації за допомогою різнотипних вербалізацій.

Висновки до розділу 1

Сучасна ономастика характеризується тенденцією до аналізу онімів як самодостатніх номінативних одиниць, а також як компонентів фразеологізмів, в образному змісті яких відображено культурно-національне світобачення англійського, польського, українського етносів.

Незважаючи на широкий спектр праць із ономастичної фразеології, дискусійними і донині залишаються питання щодо семантичного навантаження ОК та його ролі в мотивації фразеологічного значення.

Функціональне навантаження онімів у фразеології може бути аналогічним до функцій онімів в інших мовних сферах. Проте, часто у фразеологізмах на перший план виходять конотативна і асоціативна функції, які можна об'єднати у символічну функцію. У мотивації фразеологізмів визначальними є конотаційний та асоціативний елементи. Саме у конотативних емоційно-оцінних характеристиках мовних одиниць виражається світобачення носіїв певної мови, адже кожен культурно маркований онім містить значну інформацію (асоціативне тло).

Важливою є проблема оніма як фразеотворчого чинника. Вчені вважають, що ОК не завжди відіграє роль фразеотворчого чинника (в цьому виявляється подібність онімів та апелятивів). Однак у більшості випадків онім, на відміну від апелятива, виявляється тією чи іншою мірою маркованим культурно, вирізняється вищою експресивністю. Тому ФО з ОК належать до асиметричної частини фразеологічних фондів.

Окрему увагу вчених зосереджено на дослідженні фразеологізмів із компонентами-конотонімами (Є. С. Отін), мотивація яких ґрунтується на образах, пов'язаних з Людиною і Всесвітом. Саме при співвіднесенні образного змісту, виявленого в "буквальному" прочитанні фразеологізмів, з еталонами національної культури розкривається і культурно значимий смисл самого образу, тобто його мотивація.

Мотиваційну основу фразеологізмів з онімним компонентом становить його лінгвокультурна інформація (О. Березович), джерелом якої є соціум, історія, література, міфологія, релігія, а також їхня образність, пов'язана з позамовними факторами, які впливають на розуміння символіки оніма представниками різних соціумів. Такий аспект вивчення фразеологізмів з ОК стимулює актуальність розгляду цих одиниць у міжмовному плані.

Основою мотивованості є внутрішня форма фразеологізму, яка розглядається як обов'язкова образно-смілова характеристика мовного знака. За такого підходу актуалізується поняття лінгвокультурної мотивації, під якою в дослідженні розуміється психоментальна операція встановлення образності фразеологізмів з онімним компонентом, яка ґрунтується на лінгвокультурній інформації, закодованій у символіці оніма.

Оскільки мотивованість фразеологізмів з ОК виявляє свій зміст лише у плані встановлення екстралінгвальних та мовних чинників, що визначають його розуміння всіма членами даного соціуму, у фразеологічних моделях (фразеологізми з соціально маркованими ОК (поширені у соціумі компоненти-імена чоловіка та жінки); фразеологізми із псевдоонімними компонентами (псевдоонімні компоненти); фразеологізми з прецедентними ОК (ОК історичного та літературного походження); фразеологізми з сакральними ОК (ОК античного (міфологічні) та християнського (агіоніми) походження)) унаочнюється роль компонента-оніма у мотивації фразеологізмів та національно-культурна специфіка фразеологічних систем.

Лінгвокультурна мотивація ФО з ОК, у реферованій роботі, пов'язана з образами пов'язані з лінгвокультурною інформацією онімів-компонентів і відображається або у результаті переосмислення ОК фразеологізмів, або внаслідок їх взаємодії ОК з іншими компонентами одиниці.

Дослідження мотиваційної основи фразеологізмів з онімним компонентом крізь призму антропометричних образів (образ людини як фізичного та фізіологічного феномена; образ людини як суспільного феномена) та антропоцентричних образів (образи співвідносні із людиною і

всесвітом; образи набуті внаслідок взаємодії людини і всесвіту) дає змогу, з одного боку, простежити особливості закріплення в мові національно-культурних реалій, з іншого – зробити узагальнення теоретичного характеру з приводу окремих, не до кінця з'ясованих проблем ономастичної фразеології.

Культурні образи у фразеологізмах переважно формуються у різних метафоричних моделях з ОК та структурується залежно від онімного складника в семантичній і номінативній структурі назви, імені. Залежно від внутрішньої форми фразеологізму, мотивація може бути експліцитною (асоціативною) та імпліцитною (виявляється шляхом етимологічного аналізу).

Порівняльно-історичний метод сприяв з'ясуванню первісного значення компонента-оніма в зіставлюваних фразеологізмах і дав можливість встановити найбільш помітні типи розбіжностей досліджуваних одиниць (етнічні символи, стереотипи, які сигналізують про наявність певних понять у сфері певного етносу та їх відсутність у інших тощо).

Зіставно-типологічний метод дозволив виявити спільні закономірності творення фразеологізмів з онімним компонентом у неблизькоспоріднених мовах і відмінні особливості в їхній зовнішній і внутрішній формах.

Результативною виявилась методика лінгвістичного моделювання, яка дала можливість класифікувати фразеологізми з онімним компонентом за конкретними моделями. Процедура кількісного аналізу використана – для кількісно-якісної характеристики фразеологізмів з антропонімним компонентом в англійській, польській та українській мовах.

Загальна тенденція до різноаспектного вивчення онімів як компонентів фразеологізмів свідчить про те, що актуальною і дотепер залишається необхідність розробки нових принципів і критеріїв їхнього зіставлення у різних мовах.

РОЗДІЛ 2

МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА

ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З АНТРОПОНІМНИМ КОМПОНЕНТОМ

У ЗІСТАВЛЮВАНИХ МОВАХ

2.1. Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів із соціально маркованими антропонімними компонентами в англійській, польській та українській мовах

Дослідження лінгвокультурної мотивації фразеологізмів з онімним компонентом передбачає дослідження фразеонімів за їхнім джерелом походження. Мотиваційною основою національно маркованих онімів є мовно-культурний простір.

Однією з функцій власних імен у фразеологізмах є номінація людини, зокрема чоловіка чи жінки, дитини. Процеси такої номінації відбуваються на основі метонімії. Метонімія на сучасному етапі визначається як одна з базових властивостей людської свідомості [97, с. 78].

О. П. Левченко зазначає: “...доцільно розрізняти метафору чи метонімію на рівні принципів (метафоричних та метонімічних) творення фразеологізму загалом та метафору й метонімію на символотвірному рівні (тобто зважаючи на основу виникнення компонента-символу, який входить до фразеологізму). Фразеологізми містять численні компоненти-символи, які самостійно постали на основі метафори, метонімії тощо, тобто в цьому разі маємо справу з низкою ментальних операцій” [97, с. 78].

Дослідженню метонімічних процесів присвячені роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних учених (В. Г. Гак, Р. Якобсон, О. О. Тараненко, В. Н. Телія, О. С. Герд, Н. Д. Арутюнова, та ін.).

Зіставлення фразеологізмів з антропонімним компонентом за джерелами лінгвокультурної інформації останнього та за

антропометричною й антропоцентричною образністю їхнього фразеологічного значення дає можливість визначити особливості мотиваційної основи досліджуваних одиниць (табл. 1).

Таблиця 1

**Кількісно-якісна характеристика
фразеологізмів з антропонімним компонентом
в англійській, польській та українській мовах**

ДЖЕРЕЛА лінгво- культурної інформації АК	МОДЕЛІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З АК				ОБРАЗНІСТЬ ЗНАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З АК								
					Антропометричні образи Людини:			Антропоцентричні образи Людини і Всесвіту:					
	Типи ФМ АК	англ. мова	пол. мова	укр. мова	англ. мова	пол. мова	укр. мова	англ. мова	пол. мова	укр. мова			
Соціо- культурний простір	ФС МК	ЧИ	37	61	72	28	55	67	19	21	27		
		ЖІ	10	15	22								
	ФКПА	8	20	20	8	8	11	0	12	9			
Історія	ФП АК	ІА	25	21	23	39	15	18	23	20	16		
Література		ЛА	37	14	11								
Міфологія	ФС АК	АП	38	17	18	37	37	24	46	32	28		
Релігія		ХП	45	52	34								
УСЬОГО	600				200	200	200	112	115	120	88	85	80
					347			253					

Примітки: АК – антропонімний компонент; ЖІ – жіночі імена-компоненти; ІА – історичні антропоніми; АП – антропоніми античного походження; ЛА – літературні антропоніми; ФКПА – фразеологізми з компонентами-псевдоантропонімами; ФМ – фразеологічна модель; ФПАК – фразеологізми з прецедентними антропонімними компонентами; ФСАК – фразеологізми з сакральними антропонімними компонентами; ФСМК – фразеологізми з соціально маркованими антропонімними компонентами; ХП – антропоніми, що походить із християнства; ЧІ – чоловічі імена-компоненти.

Як правило, у значенні номінації людини функціонують **частотні** в певній лінгвоспільноті **імена** (англ. *Dear John* [ТТЕМ, с. 279]; пол. *Czego się Jaś nie nauczy, Jan nie będzie umiał* [НКРР, т. 1, с. 853]; *Старший Гриць як Парашка* [Франко, т. 1, с. 639].

Основу гендерної оцінки складають особливості мислення чоловіків чи жінок, що відбивається в гендерних стереотипах. Незважаючи на біологічну основу статі, гендер користується культурою. Культура трансформує біологічну стать і перетворює її в гендер і культурні концепти “чоловіче” і “жіноче” [14, с. 17].

Отже, мотиваційною основою фразеологізмів з соціально маркованих антропонімів є соціокультурний простір певного етносу.

Компоненти-оніми **чоловічих імен** у фразеологізмах англійської, польської та української мов значно переважають кількість імен жіночих.

У межах англійської культури символічного значення набуло ім'я *Jack, Tom, Dick, Peter, John*.

Про звичайну, пересічну людину кажуть *Tom, Dick and Harry* – “перший зустрічний, всякий, кожний; звичайні прості люди” [Lingvo]. Таке значення досягається використанням дуже поширених імен.

Однак інколи для цього використовують і прізвища: англ. *Brown, Jones and Robinson* – “Браун, Джонс і Робінзон, прості, звичайні, рядові англійці” [ТТЕМ, с. 217].

Є. Отін зауважує, що це традиційний компонентний склад фразеологізму, у якому складники зрідка можуть варіюватися, окрім того, нема ‘жіночого’ аналога вислову [СКСИ, с. 171].

Існує й український ‘чоловічий’ відповідник за відсутності ‘жіночого’: укр. *Іваненко, Петренко, [Сидоренко]* (його не фіксують відомі нам фразеологічні словники).

У різних номінаціях компонент *Jack* виступає і як позитивно, і як негативно маркований. Сама лексема *Jack* є англіфікацією французького імені *Jacques*, яке є зменшувальною формою від *L. Jacobus*, але в Англії це

ім'я завжди асоціювалося з апелятивами *Johan, Jan, John* і тому деякі дослідники вважають, що воно має місцеве походження. До того ж як загальна назва ця лексема використовується при зверненні до незнайомця.

Так, моряків прозивають *Jack-tar*. Про пихатого, зарозумілого чиновника говорять *Jack in office* [Lingvo]. На позначення працьовитої людини в англійській мові використовують етноунікальну номінацію *Jack of all trades* – “на всі руки майстер” – та антонімічна їй за змістом – *to be Jack of all trades and master of none* – “за все братися і нічого не вміти” [Lingvo]. Про людину, яка правильно оцінює ситуацію, кажуть *Johnny on the spot*. Зазначений антропонім містять англійські одиниці: *Jack among the maids* – “бабій; любитель жінок” [Lingvo], *Jack-a-dandy* – “бабій, денді, франт, фат, піжон, хлюст” [Lingvo]. Ці номінації передають семантику розпусти не через антропонім, а через його оточення. Так, у ФО *Jack among the maids* детермінантним компонентом є слово *maid*, яке використовується на позначення дівчини. Одна із версій походження лексеми *dandy* у *Jack-a-dandy* з шотландського *Dandy*, що є демінутивом від *Andrew* [Etymonline]. *Andrew* – походить з (Fr. *André*, з L. *Andreas*, з Gk. *Andreas*, з *andreios* ‘чоловічий’, з *aner* (gen. *andros*) ‘чоловік’. У правничому сленгу звичайну людину іменують як *John Doe*, і ця одиниця має кілька значень: *John Doe and Richard Roe* – “уявний відповідач у судовому процесі; пересічна, звичайна особистість” [Lingvo].

Показовою в англійській мові є група фразеологічних номінацій на позначення професійного прізвиська. Зазвичай онімний компонент відіграє домінуючу роль у розумінні значення всієї номінації. У складі цієї групи виокремлюються професіоналізми, з-поміж яких найчастотнішими є метонімічні заміни ОК представників військових, поліцейських та офісних субкультур. Так, на позначення поліцейських використовуються власні назви *Sam and Dave* [Lingvo].

Ім'я *Джон* теж вживається на позначення належності до поліцейських: англ. *Johnny-be-good: Johnny-be-good frisked me* [Lingvo]. Цей

онім має негативну конотацію: *John* – I 1) Джон; Іоан (чоловіче ім'я); 2) Джон (типова власна назва лакеїв, дворецьких, офіціантів); 3) поліцейський; нишпорка; 4) китаєць; китайці – *John Chinaman*; 5) сутенер; клієнт проститутки; II туалет, вбиральня [Lingvo]. Ця лексема окрім інших негативних смислів у другому значенні позначає туалет, що символічно передає найбільш брудне місце.

Апелятив *Tom* також використовується на позначення звичайної людини [Lingvo]; пор. *a Tom Prodger's job* – “clumsy workmanship” [ТТЕМ, с. 45].

Іншим виразником цієї ідеї є англ. *John Bull* [Lingvo]. Ця номінація увійшла у вжиток з твору “Історія Джона Булля” Дж. Арбетнота, шотландського лікаря та письменника. Вона вживається як персоніфікація англійської нації загалом, типовий англієць маркується за схожістю до героя книги, людиною з люлькою, на велосипеді [WTNID, с. 1218].

Отже, у представлених англійських онімних фразеологізмах вербалізуються розумові, психічні, духовні, фізичні здібності та якості людини, а також життя людини в соціумі.

У польському мовно-культурному просторі семантика компонентів-онімів чоловічих імен переважно несе негативну оцінність.

Найчастіше у фразеологічних системах використано не асоціації з реальними історичними особами, а образність ґрунтовано на імені, яке переосмислено (*Bartek, Jan, Jędruska, Maciej, Marcin, Michał, Wojtek* тощо): пол. *Zdybali się (zebrali się) dwa Jędruchy: jeden ślepy, drugi głuchy* [НКРР, т. 1, с. 346]; *Mówisz jako prawy Michał* – зворот німецького походження. Уже з XVI ст. ‘deutscher Michel’ мав значення таке саме, як польське слово ‘дурень’ [НКРР, т. 2, с. 443]; пор. *Pisać michałki*. У журналістському жаргоні – “дурниця, глупство” [НКРР, т. 2, с. 444]; пол. *Bartek z niego* – “простак, неотесаний, дурень” [НКРР, т. 1, с. 64]; пол. *Dokoła Wojtek*. Уживають коли хтось знову і знову повторює те саме. Етимологію вислову виводять із вигуку сільських дітей до лелеки (званого

звичайно *Wojtkiem*), що кружляє над своїм гніздом [НКРР, т. 3, с. 741]; *Niech tu będzie Wojtek* – “хай буде так, як хочеш” [НКРР, т. 3, с. 741]; *Szykowny jak malarzów Wojtek* – “про незграбного” [НКРР, т. 3, с. 741]; пол. *Nie daj, Boże, pana z Iwana* [НКРР, т. 1, с. 808].

Однак варто відзначити ще один символ антропоніма Іван – дурень: пол. *Iwan: ni Bogu, ni nam* – “безпорадний чоловік” [НКРР, т. 1, с. 808] – укр. *Іван ні Богу ні нам* (про нездару, непорядного чоловіка) [Франко, 2006, т. 2, с. 287].

В український антропонім *Іван* має значно вищу фразеотворчу активність, ніж у польській. В англійській мові існує відонімний дериват, однак лексемний, який вербалізує зазначену сферу.

В українській мові антропоніми-іменена чоловіка мають значно вищу фразеотворчу активність, ніж у польській та англійській.

Л. Г. Скрипник, зазначаючи, що “покажчик сталих словесних формул з іменами людей – прислів’їв, приказок, приписів народного календаря, різних римованих приповідок, якими дражнять так чи інакше названих людей, тощо – нараховує сотні одиниць, серед яких особливою фразеотворчістю відзначаються імена *Іван, Альоша, Андрій, Пилип, Омелько, Стецько, Петро, Хома, Ганна, Марія, Хима* та ін.” [154, с. 112].

У такому разі вибір імені зумовлюється структурою фразеологізму, тобто формальною організацією мікротексту.

Явище **парономазії**, яке “полягає в навмисному зближенні в контексті паронімів і взагалі співзвучних слів або їхніх форм з певною стилістичною настановою” [165, с. 425], часто спостерігається у фразеології. І. Франко біля ФО *Андрею, не будьте свинею, коли вас люди величають* умістив коментар: “Довгий ряд прикладок прив’язаних до найпопулярніших у нас імен... характеризує... наш народ. У тих прикладах декуди видно їдку сатиру, декуди невинний жарт, та нероз не видно нічого крім наміру – посмішити веселу компанію за рахунок чиягось імені” [Франко, т. 1, с. 29].

З цим поясненням погоджуються сучасні дослідники: “одним із видів узагальнення імені, наприклад, є його римоване вживання в дитячих дражнилках: *Сергей-воробей, Татьяна-сметана* і т. ін. У разі частого повторення такі асоціації, виражені римою, можуть стати постійною характеристикою імені” [115, с. 189].

Аналогічної думки дотримується й В. Д. Ужченко, який зазначає: “На питання, чи антропоніми в складі ФО і паремій є іменами-фактами, треба відповісти негативно” [183, с. 190].

Л. Г. Скрипник зазначає, що ім'я *Іван* “найчастіше уособлює соціальне поняття – ‘проста людина’, ‘трудівник’, ‘бідняк’: укр. *Як не буде Івана, то не буде пана; Що вільно панові, то не вільно Іванові; Пан з паном погодиться, а Іван у спину дістане; Не дай, Боже, з Івана пана та ін.*” [154, с. 113]; *Іван хоть пан, Іваном зістане* [Франко, 2006, т. 2, с. 288]; *Ліпше бути богатим Іваном, як бідним паном* [Франко, 2006, т. 2, с. 287] – пор. пол. *Nie daj, Boże, pana z Iwana* [НКРР, т. 1, с. 808].

В українській діалектній фразеології функціонують одиниці, утворені за структурно-семантичною моделлю “два (півтора) + власне ім'я = дуже високий”: *два Івани, два Івани в кучі, півтора Івана разом, виріс як півтораівана* [180, с. 122].

Про роль саме **соціальної оцінки**, яка часто переростає в **оцінку якостей людини**, звертають увагу дослідники.

У польському мовно-культурному просторі представлені такі імена: пол. *Niech pan panem będzie, a wygodą sługa, Bartosz do siekiery, a Maciek do pługa* [НКРР, т. 1, с. 64]; *Dobra psu mucha, a Matiaszowi płotka* [НКРР, т. 2, с. 361]; *Głupi Maciek* [НКРР, т. 2, с. 361] та ін. Натомість прізвищевий компонент є вказівкою на певний соціальний статус: пол. *Żaden Chodkiewicz garnców nie przystawiał* [НКРР, т. 1, с. 277].

На думку І. Франка, “*Не для Гриця паланиця*. Гриць уважається ео ірсо назвою простого чоловіка, якому не слід від життя надіятися якихось особливих розкошів, навіть у формі паляниці” [Франко, т. 1, с. 638].

В. М. Мокієнко подає перелік імен, які використовували нижчі прошарки населення і які мають значення ‘дурний’ (*Ванька, Ерема, Максим, Пантелей (Пантюха, Пентюх), Пахом, Стеха, Стеша, Шура, Фома, Фока та ін.*) [115, с. 191].

І. Франко до фразеологізму *Біда тому селу, де Хома вийтом* подає коментар: “Приказка основана мабуть на якимсь спеціальнім випадку, в якій вийт Хома дав себе взнаки людям” [Франко, т. 3, с. 365]. У цьому разі обґрунтованішою видається лінгвальна версія етимології фразеологізмів, оскільки негативна маркованість імені *Хома* наявна й в інших мовах.

В українському мовно-культурному просторі також маємо негативне забарвлення фразеонімів – імен чоловіка: укр. *дурний як Іван* [55, с. 12]; *дурний, як Омелько* [Номис, с. 292]; укр. діал. *Мели, Єміля, – твоя неділя* [Номис, с. 434]; *не грай мотка* – “не вдавай дурного” (Мотьо, клична форма, мабуть, від Матвій) [43, с. 279]; *дурний як Стецько* [ССНП, с. 147]; *Уже й Стьопа борцем хльопа* [ЗУЕСД, с. 647]; діал. *Стецько-дурко* – “дурнуватий, пришелепуватий” [ФСССГД, с. 225] (укр. *Стецько*. Персонаж комедії Г. Ф. Квітки-Основ’яненка “Сватання на Гончарівці” (1835), недоумкуватий і зарозумілий парубок. Вживається як синонім до слова ‘дурень’ [74, с. 265]).

В українській діалектній фразеології функціонують одиниці, утворені за структурно-семантичною моделлю “два (півтора) + власне ім’я = дуже високий”: *два Івани, два Івани в кучі, півтора Івана разом, виріс як півтораівана* [180, с. 122].

В українській мові апелятив *Іван* має зіставне смислове навантаження з іменем діал. *Альоша*. Так, за словником українського жаргону, *Іван* – “придурок” [УЖС, с. 160], *Ванька* – “дурень” [УЖС, с. 76]. Такі номінації, як укр. діал. *Ванька дома, [так] Маньки немає в кого* – “хто-небудь дурнуватий, пришелепуватий”; *Ванька з Бугаївки* – зневажл. “дивакувата людина; недоумкуватий, дурень”, *Ванька з гори, Ванька пітерський, Ванька шарпівський, Ваньку ганяти* – “прикидатися таким, що нічого не знає, не

розуміє”; *Ваньку-Дуньку валяти* належать до сфери дурості [ФСССГД, 2002, с. 42]; укр. діал. *Свисни Ванько: ти дурніший, а я за кущами посидю; Свисни, Іванку – ти дурніший* [Номис, с. 624]; укр. діал. *Іван ні Богу ні нам – “про нездару, непорядного чоловіка”* [Франко, 2006, т. 2, с. 287].

В українському діалектному мовленні імена *Альоша*, *Альошка*, *Альоха* звичайно пейоративно забарвлені (пор. ще: Не будь *Олексієм* “не будь дурним”) і виступають символами дурнуватої, недалекої людини, формуючи досить розгалужений ряд розмовно-діалектних фразеологізмів.

Прикладом такої негативної конотації є такі фразеологізми: укр. діал. *Альоха запальонний* – “дивна людина; недоумкуватий, дурень”; *Альоха з водокачки*; *Альоха з мильного заводу* – “неохайно одягнена людина; недоумкуватий, дурень”; *Альоха (Альоша) пітерський*; *Альоха припечений*; *Альоша білогорівський*; *Альошка з Бугайки* [ФСССГД, с. 45]. В основі наведених висловів перебуває маркованість певних пунктів: укр. діал. *Альоша з мильного заводу*; *Альоша з психушки*; *Альоша (Олекса) приморожений: Чи трохи під морозом побув, чи зовсім приморожений, та, мабуть, і Альошею звать?*; *Олекса приморожений*; *Як Альоша* – “про людину з якимись вадами в характері” [ФСССГД, с. 45].

В. Д. Ужченко виокремлює структурно-семантичні моделі “чоловіче ім’я + з + локальний орієнтир = недоумкуватий, дурнуватий, недалекий”; “чоловіче ім’я + експресивне поширення = недоумкуватий, дурнуватий, пришелепуватий” [180, с. 167]. Дотичною до попередніх є модель “власне ім’я + [з] + локальний орієнтир = божевільний, дурнуватий, безглуздо поводить себе”: *Ванька з гори*, *Вася сватівський*, *Льоша з Бірюковки*, *Федя з бугра* тощо [180, с. 172].

Показовим виявляється аналіз складників мотиваційної основи, що містяться в цих номінаціях. Такі фраземи, як укр. діал. *Альоха запальний*, *Альоха припечений*, *Олекса приморожений* містять у своєму складі компонент зі значенням стихії, що, очевидно, ґрунтується на уявній деструктивній дії природних стихій на організм та мозок людини.

Натомість інші фразеологізми виникають на межі сфер розумової діяльності та просторових позначень, пов'язаних із протиставленням далекої і близької відстані. Локативна та делокативна семантика, прискорений рух, рух униз ідентифікують низький інтелектуальний рівень людини.

Принагідно варто зауважити, що антропонім *Пилип* має негативне забарвлення у фразеологічних системах, зокрема, у низці слов'янських мов.

В. М. Мокієнко, посилаючись на В. В. Виноградова, вказує, що ім'я *Філька* стало типізованим іменем слуги та поповнило синонімічний ряд зі значенням “дурна та лінива людина”, однак це ім'я в чеській фразеології викликає зовсім інші асоціації: *mít filipa* (дослівно ‘мати Пилипа’) означає “бути розумним” [115, с. 192].

У польській мові слово *filip* теж має значення ‘розум’. Однак і в цій фразеологічній системі маємо негативні асоціації, пов'язані з іменем *Filip*: *Śmieje się jak Filip na jelito* – “особа дурна, бездумна” [НКРР, т. 1, с. 566]. Остаточо не з'ясована етимологія фразеологічного звороту *вирвався як Пилип з конопель* [Номис, с. 63]. А. О. Івченко докладно аналізує етимологію ФО *вирвався як Пилип з конопель*, обґрунтовуючи онімну природу компонента *Пилип* [68, с. 194].

Дослідник зазначає, що часто у складі фразеологізмів варіюються такі українські антропоніми, як *Мартина, Стенцько, Марко, Пилип, Кузьма, Грицько* [68, с. 196].

В українському мовно-культурному просторі актуалізується така прототипна риса *Мартина*, як жадібність (причиною якої є, звичайно, дурість): *як (мов, ніби і т. ін.) Мартин (дурний, дурень і т. ін.) мила* – “набратися, наїстися, налігатися і т. ін., зневажл. Без почуття міри; дуже багато, більше, ніж треба” [СУ]; *як (мов, ніби і т. ін.) Мартин (дурний, отой і т. ін.) до мила* – “допастися, припасти і т. ін., зневажл. Без почуття міри; жадібно” [СУ]; *Дурний Мартин узяв мило за сир* – “про дурня, що з'їв мило замість сира” [Франко, т. 2, с. 509]; *Литай, як Мартин мило* – “їсти на

силу, хоч не смакує” [Франко, т. 2, с. 509].

У фразеологічних системах активно утворюються фразеологізми з компонентом-антропонімом за такими моделями: “[i] + *Митькою* (*Марком* і т. ін.) + звали = безслідно зник”: укр. *був такий і Митькою звали; і Марком звали; і Манькою звати* [180, с. 154]; “вихопитися + як + особа + з якоїсь схованки = неждано вискочити”: укр. літ. *вискочити (вистрибнути) як Пилип з конопель; вискочити як Кузьма з конопель; діал. вискочити як Грицько з конопель; вискочити як Мартин з конопель* тощо [180, с. 156] – пор. пол. *wyrwał się jak Filip z konopi* [NKPP, t. 1, s. 566]; *wyrwał się jak Koporaski* [NKPP, t. 2, s. 115]; “набратися + як + жадібна людина + побутових речей = дуже багато”: укр. *набратися як Дунька мила; нагрузитися (набратися) як Манька комбікормом* [180, с. 201]; *набрався як Май груш; наївся як Май груш; допався як Май до груш; набрався як Мань; наївся як Мень груш* [Номис, с. 148] (про етимологію компонента Май див розділ I); “три особи + і + антропонім = зовсім мало”: *три душі і Марфа; три каліки й Мотря* [180, с. 202] та ін.

В англійській, польській та українській мовах імена: англ. *Peter*, пол. *Piotr*, укр. *Петро* є достатньо частотні, і є компонентами низки фразеологізмів.

В англійському мовно-культурному просторі антропонім *Peter* вживають у складі низки ФО: англ. *Make a Peter of..* – “робити дурня з кого” [ТТЕМ, с. 280]; *the Blue Peter* – “прапор відплиття (синій прапор з білим квадратом, що піднімається перед відплиттям судна)” [Lingvo]; *a Peter Funk* – “помічник аукціоніста, який збільшує ціну на аукціоні” [Lingvo]; англ. *rob Peter to pay Paul* – “підтримувати одне на збиток іншому, узяти в одного, щоб віддати іншому; облагодіяти одного за рахунок іншого; віддати одні борги, зробивши нові” (пор. рос. *Тришкин кафтан*) [Lingvo]. У словниках подають таке тлумачення: рос. *Тришкин кафтан* – “про те, у чому виправлення одного призводить до псування іншого” (за назвою байки І. Крилова “Тришкин кафтан”). У “Російсько-українському словнику сталих

виразів” до російського фразеологізму *Тришкин кафтан* подано – укр. *латка на латці; латана й перелатана одежина* [РУССВ, с. 397], що відповідає семантиці російського фразеологізму лише в одному із значень, хоча й не зафіксованому у згаданому словнику.

Низку проаналізованих фразеологічних одиниць з компонентом *Peter* можна вважати безеквівалентними.

Для творення фразеологізму, наприклад, англ. *the Blue Peter* використано неактивний у польській та українській фразеологічних системах напрямок метафоризації (антропонім → неістота) та метафоричну модель “онім + означення”.

В англійській мові приклади таких метафоризацій частотні: англ. *John Hancock* [Amer] Signature – “підпис”, “ключ” [ТТЕМ, с. 280]; англ. *Old Johnny* – “лихоманка” [ТТЕМ, с. 280]; англ. *Mary-Janes* – “Low shoes with ankle straps for young girls” [ТТЕМ, с. 280]; англ. *Lazy Susan* – “Revolving stand to set on a table to hold muffins, condiments, etc.” [ТТЕМ, с. 280].

У польській мові ім’я *Piotr* достатньо частотне, воно є компонентом низки фразеологізмів: пол. *Dawniej Piotr był Piotrem, a łotr łotrem* [НКРР, т. 2, с. 934]; пол. *Jak się Pioter do dwora dostał, Luter się z niego zrobił* [НКРР, т. 2, с. 934]; пол. *Jo je z tego Pietra* – “не розумітися на чомусь” [НКРР, т. 2, с. 934]; пол. *Każdy Piotr dziwny*. За Брюкнером, вислів сягає середньовічних латинських прислів’їв [НКРР, т. 2, с. 934]; пол. *Kto z kim, a Piotr z Kubą* [НКРР, т. 2, с. 934]; пол. *Nie każdy Piotr łusy, znajdzie i Piotra z czupryną* [НКРР, т. 2, с. 934]; пол. *Nie pieprz, Piętrze, wieprza pieprzem, bo przepieprzysz, Piętrze, pieprzem wieprza* [НКРР, т. 2, с. 934].

Асиметричність таких вербалізацій полягає в тому, що вони специфічно номінують певні ділянки концептуальної картини світу.

В українській мові антропонім *Петро* має високу фразеотворчу активність. Як було зазначено вище, цей антропонім насамперед позначає людину: укр. *Бери Петре на розум (на ум)* – “формула скріплення моральної науки” [Франко, т. 2, с. 701]; укр. *Бири Петри з гори* – “гальмуй коні, держи

остро в віжках” [Франко, т. 2, с. 701]; укр. *Говори, Петре, з гузицев* – “зупиняють чоловіка, що говорить нісенітниці” [Франко, т. 2, с. 701]; укр. *Говори, Петре, поки тепле і зуби ще не залепли* – “поки справа свіжа і поки тобі землею не закидали уста, поки живеш” [Франко, т. 2, с. 701].

Компонент-онім *Петро* (наприклад: укр. *Петро*, англ. *Peter*, пол. *Piotr*) присутній в усіх мовах і є достатньо частотним, проте низка проаналізованих фразеологізмів із зазначеним компонентом-онімом (як і з більшістю інших фразеонімів) можна вважати безеквівалентними.

Власні імена у фразеологізмах виконують символічну функцію, вони можуть позначати стереотипний образ, належний певному концептові (наприклад, *Дурень*). Не викликає сумніву той факт, що антропонім до складу фразеологічної одиниці потрапляє здебільшого вже в переосмисленому вигляді. Окрім того, «низка людських імен, набувши узагальненого значення, зблизилася із лексемами емоційно-оцінного характеру. Вже здавна на Україні невдах називають *Хомою* чи *Химкою*, некультурних, ‘неотесаних’, недоумкуватих – *Гапкою*, *Феською*, *Хіврею*, дурнів – *Стецьком*, неуважних, неспритних – *Солохою*, *Солопєм* тощо” [154, с. 113].

Однак у цьому разі варто зважати на таку заувагу В. М. Мокієнка: “Проходячи по колу загальна назва → власна назва → загальна назва і т. д., іменники вступають у різні зв’язки з іншими словами. Чим стійкіші ці зв’язки, тим ближче сполучення до образного звороту” [115, с. 170]. У ФО рос. *валять ваньку* слово *ванька* лише заступає загальну назву *дурак*, й образність сполук цього типу принципово не відрізняється від образності висловів, які складаються із загальних назв [115, с. 165, 166]. Ймовірно, цей процес є евфемізацією.

У мові широко відоме явище, коли **власна назва переходить до розряду загальних**. Про символіку імені у слов’янських фразеологізмах свідчать переосмислені оніми та відонімні деривати.

У польській мові до розряду загальних перейшла низка власних назв:

filip – ‘розум’; пол. *mieć filipa w głowie* [НКРР, т. 1, с. 566]; *antek* – ‘шибеник’; *Antek zwierzyński*; *Antek z Powiśla* – ‘шибеник, лобур’ (Звежинець – передмістя Кракова; Повісле – район Варшави; Бугай – назва вулиці на Повістю) [85, с. 189]; *michał* – ‘дурень’ (*Mówisz jako prawy Michał*. Вислів німецького походження. Уже з XVI ст. *deutscher Michel* мало значення ‘дурень’ [НКРР, т. 2, с. 443]; *ma michałki w głowie* [НКРР, т. 2, с. 443]; *Pisać michałki*. У журналістському жаргоні означає “писати дурниці” [НКРР, т. 2, с. 443]; *maciek* – “шлунок” (*Nienarchanu (nienazarty) Maciek* [НКРР, т. 2, с. 363]) – пор. англ. *Little Mary* – “шлунок” (за назвою п’єси Дж. Баррі) [АУФС, с. 610]; *jadwiga* – “дерев’яний гак” (*Mala Jadwiga, a zboże dźwiga*. Ідеться про різновид дерев’яного гака, використовуваного для перенесення вантажів чи вішання казанка над вогнищем [НКРР, т. 1, с. 813]; *To jemu tak jidzie, jak na Jadwidze* [НКРР, т. 1, с. 813]. Польські джерела фіксують відонімний дериват *klimek*: *Klimkiem rzucać. Bo tak barzo klimki swe Ministrzy miłują, że bez takich nam żadnych swych ksiąg nie okazują. Rad klimkiem rzuci*. Вислів виник, імовірно, у зв’язку із “Кlementинами”, теологічними творами, приписуваними папі Клименту I, справжність яких піддавали сумніву протестанти у XVI ст.; звідси *klimkiem rzucać* значило “обманювати” [НКРР, т. 2, с. 76].

Опосередковано про символіку українських імен у фразеологізмах свідчать такі переосмислені оніми та відонімні деривати як: укр. *микита* – “селянин, недоумкуватий, туполобий”; *помикитити* – “поперекручувати, недоладу переповісти”; *змикитити* – “вкрасти”; *змикитити* – “зрозуміти” [43, с. 278]; діал. *Микитиш ти щось небоже!* – “крутиш, брешеш” [Франко, т. 2, с. 525]. Важливим свідченням набуття антропонімом символічного значення та переходу його до загальних назв є такі відантропонімні деривати, як: укр. *зайваньувати* – “красти”, *зайванити* – “вкрасти” [43, с. 277]; *підкузьмить* – “обдурити, підманути” [43, с. 278].

Окрім того, дослідники звертають увагу й на такі слова відантропонімного походження, як *аноха*, *елуфим*, *ерема*. Пор. пол. *Wyło mi*

matiasno – “мені було погано” [НКРР, т. 2, с. 362]. Пол. *Wymańkowawszy się, ranie Macieju* – “посварившись, дійти згоди” [НКРР, т. 2, с. 363]; укр. *Було не савити та не варварити, а сісти та три веретена напарити*. Сави і Варвари – церковні св. Сави 5, св. Варвари 4 грудня, в які деякі жінки прядуть. Докоряв чоловік жінці, що не пряла в ті свята [Франко, т. 3, с. 76, 77]; *Не савити, не варварити, не євдошити, но куделю ковдошити*. Свято Євдокії, також церковне, припадає на 1 марта. Чоловіки нерозбороняють жінкам обходити ті свята [Франко, т. 3, с. 77]; *Хто савит і варварит, той починок не напарит* [Франко, т. 3, с. 77]. Важливим є явище звукосимволізму, зокрема наявність у низці апелятивів звука -ф- [61, с. 121] (пол. *Barnaba Fafuła* – “нездара” (*Niech żyje rón Fafuła, rani Fafulmo i mlode Fafulynta! Fafuła gotowo z niego*) [НКРР, т. 1, с. 558])..

В. М. Мокієнко наводить дані про те, що в російській мові близько 2,8% слів – це колишні імена людей [115, с. 167]. В англійській мові зазначеним способом словотворення утворено значно більшу кількість слів, ніж у польській та українській.

Сумнівним видається сучасним дослідникам відонімне походження слова ‘bela’: укр. *Йди ти Бейло п’яний. Спився як **Беля** (Бейла)* [Франко, т. 1, с. 57]. І. Франко зазначає: “Польський віршопис Осип Вадовський у книжці “Daniel prorok” вид. 1699 р. пише: *Bela dotąd nazwisko dajem rijkowi, Które przedtym służyło ranom i królowi* – знак, вже в XVII в. поляки відносять цю приказку від угорського короля Белі, правдоподібно Белі II, званого Сліпим, відомого як п’яниця. Адальб. (п. сл. *Uric się 8*) уважає такий різновид хибний і ідентифікує слово ‘bela’ з ‘belek’ – ‘колода’. Сучасний варіант приповідок, де з ‘bela’ зроблено ‘Бейла’, показують неможливість такого тлумачення і примушують нас бачити в них якусь історичну ремінісценцію” [Франко, т. 1, с. 57]. Польський фразеологізм *rijanu jak bela* тлумачать, як “п’яний як велика балка (пол. *belka*) чи шматок дерева, безвладний і нерухомий”, однак вважають, що може бути й інше пояснення: *jak bela materiału* – ‘як сувій’

який ставлять на край і розмотують. Звідси пол. *zataczać się jak bela*, перероблене згодом на *rijanu jak bela* [SEJP, с. 42].

У своїх ономастичних дослідженнях Є. Отін уміщує таку інформацію про ім'я **Макар** у російській мові: 1. Ім'я всякої незаконнонародженої дитини. 2. Товариш по відкупі. 3. Лицемір, шахрай. *Смотреть макаром*, тобто “лицемірити, прикидатися”. 4. Простак, дурень. 5. Той, хто займається відхожим промислом. 6. Цілувальник, шинкар; торговець закладі, де торгують горілчаними напоями [СКСИ, с. 218, 219].

В українському фразеологічному словнику вміщено як варіантний до ФО *інша мова* “уживається для вираження схвалення чогось; зовсім не те, що було; не так, як було, а краще» фразеологізм *інший Макар* [СУ]. В. М. Мокієнко зауважує, що часто дослідники намагаються етимологізувати фразеологізми через існування якоїсь легенди про реального *Макара*, який пас реальних телят. Однак, як пише вчений, «спостереження над називним значенням імені *Макар* свідчать, про інше. *Макар* – це злидар, безземельний селянин, змушений пасти своїх телят на закинутих і запустілих вигонах. Понад те, можливо, що *Макарові телята* – фікція, й у цьому вислові міститься такий самий прихований гумор, як й у фразеологізмах *показать где раки зимуют* или *когда рак на горе свистнет*” [115, с. 194]. Уживаним у складі фразеологізмів є імена *Макар*, *Сидір*. З цим компонентом відбувається вербалізація низки значень: укр. [там (туди, в ті місця і т. ін.),] *куди Макар телят не ганяв* (рідше *не ганяє, не гонить і т. ін.*), ірон. – “туди або там, де важкі умови життя, куди потрапляють, як правило, не з власного бажання; далеко” [СУ] [там (туди, в ті місця і т. ін.),] *там, де Сидір козам роги править* [СУ].

Цікавий приклад каламбурного **вживання власного імені замість загального**, де власне ім'я виступає у ролі показника загалом людини і не має символічного значення представлений у дослідженні О. О. Селіванової, де авторка зазначає: “Порушення семантичного узгодження зворотів створює **пареміологічні химери**, мотивація яких має афективне підґрунтя з

метою підкреслити жартівливе ставлення етносу до далекої рідні: *Василь бабі через вулицю бондар; Андрій бабці рідний Федір; його мати матері двоюрідна Параска; Василь бабі сестра в перших; ваша Катерина нашій Орині двоюрідна Одарка; (родич) як чорт козі дядько* – “далекий родич” [147, с. 191]. Пор. укр. діал. *Бабусі двоюрідний Сенька*, жарт. або ірон. – “дуже далека рідня” [ФСССГД, с. 24].

У збірнику М. Номиса зафіксована одиниця: укр. *Знай, Никони ловить. Піймав Никона* [Номис, с. 499]. В українській мові у значенні ‘дрімати’ використовують одиницю *ловити [носом] окунів (окуні)*, жарт. – “дрімати, куняти, схиливши голову вниз” [СУ], ці синонімічні ФО побудовані за моделлю “ловити + [носом] + кого/що = дрімати”. Використання антропоніма, ймовірно, можна пояснити звуковим збігом із словом ‘куняти’.

У наведених прикладах фразеоніми виступають у ролі показника загалом людини. Отже, різною є фразеоактивність антропонімів у зазначених мовах. Спільними у досліджуваних мов є функції, виконувані антропонімами у складі фразеологізмів. Як було показано, відрізняються переносні значення, набуті антропонімами.

У складі фразеологізмів функціонує низка жіночих імен: англ. *Mary, Ann, Martha, Kate, Betsy*; пол. *Dorota, Agnieszka, Apolonija, Anna, Maryna, Katarzyna*; укр. *Дунька, Клава, Манька, Хвеська, Ганька, Ганка, Каська, Валя, Явдоха*, які набули певної символічності і з ними пов’язуються позитивні або негативні асоціації.

В англійській мові *Mary Ann* символізує простоту та банальність: англ. *A Queen Anne front and Mary Ann back* [ТТЕМ, с. 24]; *Martha and Mary* – “типи практичних жінок, які трудяться, старанно обслуговуючи інших, зазвичай домочадців, що контрастує з жінками інтелектуальними й піднесеними, які цікавляться високими речами” [АУФС, с. 422], англ. *As knowing as Kate Mullet* [Lingvo]; англ. *Cousin Betsy* – “про людину несповна розуму” [АУФС, с. 248]; та ін.

У польському фразеологічному фонді високою фразеоактивністю вирізняються одиниці з компонентом-іменем жінки – **Dorota**, який трансліює відповідну символіку. Ім'я *Dorota* раніше було синонімом жінки легкої поведінки: пол. *Każda Dorota ma swoje kłopoty (Każda Agata ma swoje tarapata* [НКРР, т. 1, с. 9]); *Nie namówisz, nie Dorotka. Nie Dorotkam. Słodko, Dorotko, ale drogo, niebogo. Słodka Dorotka, ale droga nieboga. Dorotka – mecnotka. U Dosi nic nie uprosi* [НКРР, т. 1, с. 473] (пор. *Pani Nasiebierska-Naruszewiczowa* – “про жінку легких звичаїв” [НКРР, т. 2, с. 578]).

Польське ім'я **Agnieszka** асоціюється із злосливістю: пол. *Agnieszki, kiedy nie złe, głupie. Dobra Agnieszka, kto z nią nie mieszka* [НКРР, т. 1, с. 10]. Позитивні якості приписано **Apoloniji**: пол. *Każda Polonka – to dobra żonka* [НКРР, т. 1, с. 24]. Фразеологізм пол. *Gruba Berta* [НКРР, т. 1, с. 76] є цікавим прикладом ‘зворотного’ перенесення, оскільки метафоричний розвиток значення відбувався за схемою на основі яскравого уявлення про розмір: людина → предмет (потужна німецька гармата) → людина “товста жінка” [НКРР, т. 1, с. 76].

Як в інших групах антропонімів, жіночі антропоніми виконують функцію номінації жінки загалом, іноді з пейоративним забарвленням: пол. *Nie jedna panna ma na imię Anna* [НКРР, т. 1, с. 22]; *On chce Hane, a nie ścianę*. Про одруження з любові або задля посагу [НКРР, т. 1, с. 22]; *Zeszły się dwie Marysie: baję, baję obie*. Про пліткарок [НКРР, т. 2, с. 394], згрубілий зворот – *gadać/mówić o dupie Maryni* на позначення розмов невідомо про що, витрачання часу на пусті розмови [SFJP, с. 96], *Kasia i Kasia są to dwie potrawy: jedna na pożytek, druga dla zabawy* [НКРР, т. 2, с. 43]; *Każda Kasia trafi na swego Jasia* [НКРР, т. 2, с. 43].

В українському мовно-культурному просторі маємо – укр. діал. *Во мня Оца і Сина, прийшла Каська тай Марина*. Жартують при приході дівчат [Франко, т. 2, с. 324, 325]; укр. *Писала Каська до Яська*. Жартують, коли хтось пише дурниці [Франко, т. 2, с. 325]; укр. *Що буде Касі, буде й Парасі*. Що одній, те й другій [Франко, т. 2, с. 325].

Форма імені може свідчити про соціальну належність: пол. *Jak nie ta ranny Marianny, dobra i Maryśka* [НКРР, т. 2, с. 394]; пол. *Jak nie ta ranny Katarzyny, to i Kaśka dobra* [НКРР, т. 2, с. 43]; укр. *Хоць я собі Гані, я на своїм пані*. Знач. хоч я проста жінка, а в своїм хозяйстві я маю повне право [Франко, т. 1, с. 455]; укр. *Яке в Гані, таке і в пані*. Жінка, жіноча вдача все однакова без огляду на суспільне становище [Франко, т. 1, с. 455].

З глупотою поляки асоціюють ім'я *Kasia*: *Była Kaśka bez fartucha, jeszcze jej gorset wzięto. Idź, głupia Kasia!* [НКРР, т. 2, с. 43]. У польській мові, як і в українській, форми імен із суфіксом **-к-** набувають **негативної оцінності**: у “Галицько-руських народних приповідках” уміщено: укр. *То ще дурна Гапа. Гапа – Агафія, Гапка*.

Негативну конотованість ім'я **Гапа** транслює у низці українських фразеологізмів: укр. діал. *Видно Гапу, що пекла папу; Наша Гапа за хліб лапа; Заробила Гапка чортового батька; Нате і мій глек на сироватку – і я Гапка; Послали Гапку по масло – і в печі погасло; Чого там тіки нема: і мох, і трава, і Гапка крива!* [Номис, с. 46]. “Ім'я Гапка зійшло на синонім дурної жінки мабуть під впливом польського гар – ‘дурень’” [Франко, т. 1, с. 455].

В українській діалектній фразеології висока фразеоактивність належить моделі “[як] + жіноче ім'я + з + локальний простір = «недоумкувата, дурнувата, недалека”]: *Дунька з водокачки, Дунька з Кацапетівки, Дунька з кінзаводу, Дунька з маслобойні, Дунька з мильного заводу, Клава з Бугаївки, Клава з пивзаводу; [як] Манька з вокзалу, [як] Манька з Дмитрівки* [180, с. 167]. *Дунька (Клава, Манька)* символізує недоумкуватість, підтвердження чого знаходимо в інших фразеологізмах: укр. діал. *Розказувати Дуньчину грамоту, зневажл. – “говорити дурниці”* [ФСССГД, с. 75]; *Дунька-Ванька, зневажл. – “дурень”* [ФСССГД, с. 91]; *Набратися як Дунька мила – “придбати багато (непотрібного)”* [ФСССГД, с. 92]; *Як Дунька у вівтарі – “поводитися невиховано”* [ФСССГД, с. 92]; діал. *Як Клава. 1. Пуста, пришелепувата, дурнувата жінка.*

2. Негарно одягнена жінка [ФСССГД, с. 123]; діал. *Клава з балончиком*, ірон. – “дурнувата жінка” [ФСССГД, с. 123]; діал. [Як] *Манька білолучанська*, зневажл. – “криклива, недалека жінка” [ФСССГД, с. 152]; діал. [Як] *Манька в абрикосах*, зневажл. – “некрасиво одягнена людина (перев. жінка)” [ФСССГД, с. 152].

В. Д. Ужченко подає низку моделей, які містять компонент-онім: “[як] + ім’я + [означення] = неакуратно одягнений, неохайний”: укр. діал. *Альоха з мильного заводу*, *Валя з хозтовару*, *Дунька з бараків*, *Дунька з маслобойні* [180, с. 152]; “носиться (носитися) + як + якась особа + з чим-н. = приділяє (приділяти) занадто уваги”: *носиться як Валя з дверми*; *носиться як Маня з караваєм*; *носиться як Мартин з балабайкою* тощо [180, с. 183]; “виламуватися + як + особа жіночої статі + коли (де, на чому) = викаблучуватися, чванитися”: *виламуватися як Явдоха на коньках* [180, с. 192].

Належить зауважити, що домінування маскулінізмів вважають культурною універсалією. Гендерна асиметрія в межах фразеологічних систем виявляється на низці рівнів. Однак фразеологія різних лінгвоспільнот подає здебільшого негативний образ і чоловіка, і жінки. У фразеологічних системах спостерігаємо кількісне переважання одиниць із чоловічими іменами та більший репертуар андронімів.

Так, за підрахунками Т. Шутковського, польські паремії, які містять компонент чоловіче ім’я, становлять 74% [198, с. 214]. Однак не можна погодитися із висновком Т. Шутковського про “закритість репертуару жіночих імен-складників ФО” [198, с. 214].

Отже, дослідження виявило ряд прикладів міжмовної асиметрії різних рівнів. Як й у групі чоловічих імен, асиметрію створюють відмінності в переліку жіночих імен. Відрізняються також їхні переносні значення та фразеоактивність.

Один із етапів дослідження лінгвокультурної мотивації фразеологізмів із соціально маркованими антропонімами

компонентами англійської, польської та української мов є зіставлення їхньої образної основи

Семантика фразеологізмів з соціально маркованими антропонімічними компонентами в англійській, польській та українській мовах ґрунтується на обрах Людини:

1) **як фізичного та фізіологічного феномена**, що містить лінгвокультурну інформацію про її:

розумові здібності (здібність, вади): англ. *Cousin Betsy* – “людина несповна розуму” [АУФС, с. 248]; англ. *Jack of all trades* – “на всі руки майстер, працююча людина” [Lingvo]; англ. *to be Jack of all trades and master of none* – “за все братися і нічого не вміти” [Lingvo]; пол. *Bartek za piecem wychowany* – “простак, неотесаний, дурень” [НКРР, т. 1, с. 64]; пол. *Chodzi jak niesolony Wojtek* – “дурень” [НКРР, т. 3, с. 741]; пол. *Śmieje się jak Filip na jelito* – “особа дурна, бездумна” [НКРР, т. 1, с. 566]; укр. *То ще дурна Ганка* – “дурна жінка” [Франко, 2006, т. 1, с. 455]; укр. діал. *Стецько-дурко* – “дурний, пришелепуватий” [ФСССГД, с. 225] та інші;

органи, функції: англ. *Little Mary* – розм. жарт. “шлунок” [АУФС, с. 660]; пол. *Nienarchanu Maciek* – “відчуття голоду” (*maciek* – ‘шлунок’) [НКРР, т. 2, с. 363];

огрядність: пол. *Gruba Berta* – “товста жінка” [НКРР, т. 1, с. 76];

зріст: пол. *два Івани, два Івани в кучі, півтора Івана разом, виріс як півтораівана* – “дуже високий” [180, с. 122];

стан (дрімати, заснути): укр. *Знай, Никони ловить* – “дрімати, куняти, схиливши голову вниз” [Номис, 499]; укр. *Піймати Никона* – “заснути” [180, с. 154];

психо-емоційні якості людини (поведінка, характер, вчинки): англ. *Make a Peter of...* – “робити дурня з когось” [ТТЕМ, с. 280]; пол. *Klimkiem rzucić. Klimkiem w oczy* – “обманювати” [НКРР, т. 2, с. 76]; пол. *Zeszły się dwie Marysie: bajki, bajki obie* – “пліткарки” [НКРР, т. 2, с. 394], пол. *Antek z nad Wisły (z Bugaja)* – “шибеник, лобур” [НКРР, т. 1, с. 23]; пол. *Każda*

Dorota ma swoje kłopoty – “жінки легкої поведінки” [НКРР, т. 1, с. 9]; пол. *Dobra Agnieszka, kto z nią nie mieszka* – “злостива жінка” [НКРР, т. 1, с. 10]; укр. *Як Дунька у віттарі* – “поводитися невиховано” [ФСССГД, с. 92]; укр. *змикитити* – “вкрасти” [43, с. 277]; укр. *підкузьмить* – “обдурити, підманути” [43, с. 278]; укр. *виламуватися як Явдоха на коньках* – “викаблучуватися, чванитися” [180, с. 192] та інші;

2) як суспільного феномена:

національність: англ. *John Bull* – “(типовий) англієць”; vs *Joan Bull* – “(типова) англійка”; пол. *Każda Magdalena znajdzie swego pana*; пол. *Kto o czym, a ksiądz o Magdzie/Kaśce*; укр. *Кожна птиця знайде свого Гриця; Ти йому про Тараса, а він тобі “Півтораста!; Хто про що, а я про Параску”*)” [84, с. 101];

рід занять, діяльності: англ. *Martha and Mary* – “типи практичних жінок, які трудяться, старанно обслуговуючи інших, зазвичай домочадців, що контрастує з жінками інтелектуальними й піднесеними, які цікавляться високими речами” [АУФС, с. 422]; англ. *Sam and Dave* – “поліцейський” [Lingvo]; англ. *Johnny-be-good* – “поліцейський” [Lingvo]; англ. *a Peter Funk* – “помічник аукціоніста, який збільшує ціну на аукціоні” [Lingvo];

соціальний стан (належність): англ. *Tom, Dick and Harry* – “звичайні прості люди” [Lingvo]; пол. *Nie daj, Boże, pana z Iwana* – “проста людина, трудівник, бідняк” [НКРР, т. 1, с. 808] – пор. укр. *Як не буде Івана, то не буде пана* [154, с. 113]; укр. *Хоць я собі Гані, я на своїм пані* – “хоч я проста жінка, а в своїм господарстві я маю повне право” [Франко, т. 1, с. 455]; укр. *Не для Гриця паланиця* [Франко, т. 1, с. 638]; *Яке в Гані, таке і в пані* – “жінка, жіноча вдача все однакова без огляду на суспільне становище” [Франко, т. 1, с. 455];

гендерний статус: пол. *Czego się Jaś nie nauczy, Jan nie będzie umiał* [НКРР, т. 1, с. 853]; *Z Baśki będzie Barbara, ale z Bartka Bartek* [НКРР, т. 1, с. 61]; укр. *Чого ся Івась не навчить, того й Іван не буде вміти* [Франко, т. 2, с. 289]; укр. *Старший Гриць як Парашка* – “старший, важніший

чоловік від жінки” [Франко, т. 1, с. 639]; = укр. *Не старша Химка Пархімка* [Номис, с. 86].

Мотивація фразеологізмів із онімним компонентом становить значну частину лінгво та етнокультурної інформації і відображається у їхньому значенні, внутрішній формі компонентів-онімів.

Семантика фразеологізмів з соціально маркованими антропонімами компонентами в англійській, польській та українській мовах ґрунтується на обрах Людини і Всесвіту, зокрема:

1) *образах, співвідносних із людиною і всесвітом*, що містять лінгвокультурну інформацію про:

предмет: англ. *Dear John* – “лист від віроломної дружини, зазвичай до чоловіка у в'язниці” [ТТЕМ, с. 279]; англ. *Mary-Janes* – “туфлі жіночі на високих підборах” [ТТЕМ, с. 280]; пол. *jadwiga* – “гак” [НКРР, т. 1, с. 813];

кількість: укр. *набратися як Дунька мила; нагрузитися (набратися) як Манька комбікормом* – “дуже багато” [180, с. 201]; укр. *три душі і Марфа*; укр. *три каліки й Мотря* – “зовсім мало” [180, с. 202].

На особливу увагу, у нашому дослідженні, заслуговують **образи, набуті внаслідок взаємодії людини і всесвіту**.

З поміж національно-специфічних образів, які відображають загальнолюдську дійсність, зокрема світ живої і неживої природи, крізь призму етнічних й індивідуальних переваг ми виокремлюємо **фольклорні**.

Варто відзначити відмінності, наявні у функціонуванні фольклорних антропонімів у фразеології польської та української мов.

У польському мовному-культурному просторі асоціативне тло імені *Iwan*, використовується у специфічних контекстах порівняно з українською та російською мовами: пол. *diabeł Iwan* (народна назва диявола); *to prawdziwy Iwan* (диявол); *trafił bies na Iwana* (потрапив свій на свого) [НКРР, т. 1, с. 808]; *od Iwana do pogana* [НКРР, т. 1, с. 808].

На опосередковані зв'язки *Івана* й нечистої сили натрапляємо у

фольклорі: “Цю ніч (*ніч на Івана Купала*) вважають часом найбільшого розгулу нечистої сили, пор. поліс. назву свята: *Ведьмин Иван, Иван Колдунский* тощо” [СДЭС, т. 2, с. 363].

Окрім того, цього дня робили ляльку на ім'я *Ведьма, Купала, Мара, Катерина*, інколи *Иван, дед, Ян, черт* [СДЭС, т. 2, с. 363]. Пор. укр. *Антипко в нім сидит* [Франко, т. 1, с. 32]. І. Франко пояснює, що у цьому вислові *Антипко* використано у значенні злого духа, та додає: “Яким способом грец. ім'я *Αντίπας*, часто вживане як ім'я хресне від перших віків християнства, зробилося у нас синонімом злого духа – не знаю” [Франко, т. 1, с. 32].

Не з'ясовують мотиваційну основу такого перенесення й інші дослідники, зазначаючи лише причини: “Одна з особливостей демонічних назв – множинність найменувань того самого міфологічного персонажу, що пов'язано зі страхом вимовляти ім'я демона, оскільки вважали, що це одночасно є його прикликанням. Цим зумовлено табування імені – заміна ‘справжнього’ імені демона на ‘безпечні’ імена. Табувані імена будуються: на спотворенні початкового фонетичного вигляду слова, перестановці чи усіченні складів (пор. рос. *модовейко* замість *домовейко* – “домовик”, *Анциболот* замість Антихрист “чорт” та ін.), на називанні демона ‘задобрювальними’ іменами і демінутивами (пор. рос. *добруха* “лихоманка”, “домовик” та ін.), а також власними іменами (пор. рос. *Антип*, укр. *Антипко, Грицько* – “чорт”)...” [СДЭС, т. 2, с. 52].

Будучи наслідком тривалого міфологічного моделювання дійсності, міфологеми втілюють у собі анімістичне її сприйняття, переносять на природу самовідчуття людини [104, с. 12]. Основою історичної пам'яті у них виступають емпіричні знання про навколишню дійсність, культурний, історичний і власне мовний досвід, що дозволяє використовувати їх.

2.2. Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів із псевдоантропонімами компонентами в англійській, польській та українській мовах

У низці фразеологізмів натрапляємо на компоненти, які імітують у різний спосіб антропоніми – псевдоантропоніми. Виокремлюємо декілька їх груп за мотиваційною основою антропоніма-компонента: використання наявного питомого імені / наслідування моделі питомого імені; наслідування питомого імені і питомого прізвища. В окрему групу виділяються каламбурні евфемізми, створенні за моделлю “пан/пані (баба) (майстер) + антропонім”, у межах якої використано як наявні в мові антропоніми, так і створені (напр.: англ. *Best physicians are Dr. Diet, Dr. Quiet and Dr. Merryman, the* – присл. “їжа, тиша та розвага – найкращі лікарі” [АУФС, с. 65]; пол. *Nie zgadnie pan Niewieski, co zrobi Pan Niebieski. Nie zgadnie pan Niewieski, co myśli Pan Niebieski. Nie zgadnie pan Duńczewski ni też pan Niewieski, co zdarzy Pan Niebieski* [НКРР, т. 2, с. 621]. Джерелом прислів'я є, ймовірно, St. Jan Niewieski, який у 1672-1699 рр. у Кракові, а згодом у Замосці видавав “Rzymski i ruski kalendarz”, у якому подавав прогнози погоди на декілька років наперед [НКРР, т. 2, с. 621]. Для створення таких псевдоантропонімів використовуються також і чужі “моделі” прізвищ (пол. *Potockes umnes, Czartoryskes dumnes, Radziwilles szalawiles, Malachowskes pikes*. Прислів'я з єврейського жаргону [НКРР, т. 2, с. 1034] чи іншомовні слова (пол. *Pacowie poginęli, Wojnowie nastali*. Вислів Яна Собеського із цікавою алюзією до прізвищ, перше з яких пов'язане з лат. ‘мир’ [НКРР, т. 1, с. 13]). В. Д. Ужченко приходить до висновку, що “часом розгортання образу йде від безобразного мовного елемента (могила) до перифрастичного каламбурного персоніфікованого словосполучення, підлаштованого під ‘модель прізвища’, пор. *віднести до Івана Могильного кого (Новолек), дати місце в Могильовській губернії. Поїхати до Могильовської губернії*” [ФСССГД, с. 89].

Дослідження мотиваційних фразеологічних моделей псевдоонімних фразеологізмів дає можливість прослідити національно-культурні феномени зіставлюваних фразеологічних систем.

Антропометричні образи (образи людини) псевдоантропонімних фразеологізмів англійської, польської та української мов, характеризують їх національно-культурною специфікою і відображають у фразеологізмах:

1) **образ людини як фізичного та фізіологічного феномена**, що містить лінгвокультурну інформацію про її **розумові вади** (божевілья): англ. *Bess o'Bedlam; Jack (Tom)o' (of) Bedlam* – “божевільна людина” [АУФС, с. 555]; укр. *Глек Макітрович* (Б. Левін “Пропаші”); укр. діал. *Латша Іванівна* – людина, яку легко обдурити [ФСССГД, с. 144]; укр. діал. *Мороз Іванович хто*, ірон. хто-н. дурний [ФСССГД, с. 162]; укр. діал. *Не став із себе Козла Івановича* [ФСССГД, с. 170]; укр. діал. *Балда Іванівна* – лайл. “дурний, пришелепуватий, розумово нерозвинений” [ФСССГД, с. 26]; **балакучість**: пол. *Panna Trzepalkowska* – “балакуча жінка” [НКРР, т. 3, с. 541]; **егоїзм**: пол. *Najlepszy lokai Sobestian* – “найкраще кожен догодить собі сам” [НКРР, т. 3, с. 263]; пол. *Pan Sobieski z niego* (sobek – ‘егоїст’) та ін. [85, с. 190]; **злість** (“[як] + ім’я як корелят апелятива + по батькові як корелят апелятива + дуже злий”): пол. *Ciocia Potulicka* – “злостива жінка” (Według Darowskiego, jest to przerwisko kobiety złego prowadzenia, któremu powód dała rzeczywista pani Potulicka, po Opalińskim Grudzińska. Walicki uważa, że jest to nazwisko utworzone sztucznie od przymiotnika potulny, co za nim powtarza Brzozowski) [НКРР, т. 2, с. 1038]; укр. діал. *[як] Кобра Львівна; як Кобра Іванівна; [як] Тигра Львівна (Львовна), Пантера Львівна* [ФСССГД, с. 177]; **легковажність**: пол. *Pan Niechajno*. Відоме на Україні позначення людей легковажних [НКРР, т. 2, с. 596]; укр. *Нехай* недобрий (поганий) чоловік. *Нехай* та тривай то недобрі люде [Номис, с. 486]; укр. діал. *Ваня Ветров*, ірон. – “несерйозний чоловік” (*Ветров* – каламбурне обігрування синтаксично обумовленого значення слова *вітер*) [ФСССГД, с. 42]; **лінощі**: пол.

Spoźnialscy i Lenie jedno pokolenie [85, с. 190]; укр. *Славик Лінювський* – “лінивий; пустоголовий” [ФСССГД, с. 216]; **ощадність**: пол. *Lepszy pan Odbieralski niż pan Wydawalski. Niech będzie pan Odbieralski większy niż pan Wydawalski*. Прибутки мають бути більші, ніж видатки [НКРР, т. 2, с. 456]; **скнарість**: пол. *I Dzierżek, i Nieczuja*. Родове прізвище і герб; “багатий, а скнара” [НКРР, т. 1, с. 538]; **сміливість**: укр. *Страшків син* – “людина, що нічого не боїться” [Франко, т. 3, с. 239]; укр. *Я ни Страшкова донька*. [Франко, т. 3, с. 239]; **розпусність**: пол. *Ranna (rani) Umizgalska*. Про розпусницю [НКРР, т. 3, с. 589]; може відбуватися каламбурний розвиток образності прізвища, побудований на звуковій подібності (*Cosel – Kozel*): пол. *Mamsel de Cosel. Madmozel de Kozel. Madame de Cosel de Baranie-Nózki. Mademoiselle de Cosel de Baranie Różki, de Mysie Ogonki, de Szczurze Nózki*. Цим прислів’ям позначено розпусну жінку або жінку легкої поведінки. *Hrabina de Cosel* – фаворитка короля Августа II [НКРР, т. 1, с. 336]; **блювати**: укр. жарг. *читати братів Стругацьких* [КСЖЛУМ, с. 291]; діал. *Зустрічати бабу Веку* – евф. “блювати” (*Века* – від *векати*, власне, блювати (звуконаслідувальне утворення)) [ФСССГД, с. 24]; = діал. *Піти до баба Векли* [ФСССГД, с. 24], **глухота**: укр. діал. *Глухар Тетерович*, жарт., ірон. – “глухий, недочуває” [ФСССГД, с. 64]; укр. діал. *Глушняк прийшов у гості* [ФСССГД, с. 65], **забудькуватість**: укр. діал. *Кульома Іванівна* – “той, хто часто забуває” [ФСССГД, с. 139]; укр. діал. *Розтанша Іванівна* – “забудько, незібрана людина” [ФСССГД, с. 205], **огрядність**: діал. *Баба Пихтя* – “дуже товста жінка, що ледве проходить у двері” (Пихтя – іронічне віддієслівне утворення від *пихтіти*) [ФСССГД, с. 23], **вертлявість**: пол. *Ran (ranna, rani) Kręcicki(a)*. Про неспокійних, вертлявих людей [НКРР, т. 1, с. 202], **спати**: англ. *Sleep at Mrs. Green's/with Mrs. Green* – “спати на траві” [ТТЕМ, с. 279]; пол. *Uściąć Chrapickiego (Chrapowickiego)*. *Czytać dzieło Chrapickiego* – “хропіти, міцно спати” [НКРР, т. 1, с. 291]; укр. діал. *Співати Храповицького*, жарт. або ірон. – “міцно, з висвистом і хропінням спати” [ФСССГД, с. 244]; діал. *Читати Храповицького*, жарт.

або ірон. – “міцно спати” [ФСССГД, с. 244]; укр. діал. *Йти до Бокового*, жарт. – “готуватися лягати спати” [ФСССГД, с. 35], **померти**: пол. *Ożenił się z Łopacińską. Wyjść za mąż za Łopacińskiego* – “померти” [НКРР, т. 1, с. 349]; укр. *Віддати ся за Муравського* – “вмерти, про жінку” [Франко, т. 2, с. 561];

2) **образ людини як суспільного феномена: соціальний статус, рід занять**: *Lady Bountiful Bounti* – “дама, що займається добродійністю” (за ім’ям дійової особи з п’єси Дж. Фаркара (G.Farguar, 1677-1707) [АУФС, с. 250]; *Jukes and Kalikaks* – “видумані прізвища родин із нижчих прошарків населення, люди, що мають вроджені вади” [177, с. 211, 212]; *Joe College* – “студент” [177, с. 205]; пол. *Graf de Socha* – “про дрібну шляхту” [НКРР, т. 1, с. 731]; пол. *pani Władzia* – “поліцейський” [85, с. 190]; пол. *Ranna Vabska* – “акушерка” [НКРР, т. 1, с. 46]; укр. діал. *То пан майстер дармохляп, що хто кине, а він хап* – “глузують із голодранця, може первісно нероботящого взимі муляря” [Франко, т. 1, с. 718] укр. *То майстер деру шкіра* – “називають лупія, що здирає шкіру зі здохлої скотини” [Франко, т. 1, с. 758]; **відносини (брати-давати; мати)**: пол. *Lepszy To-masz niż Ja-dam* – “краще брати, ніж давати, гра слів” [НКРР, т. 3, с. 519]; *Lepszy To-masz niż nie-masz* [НКРР, т. 3, с. 519]; *Minął Ja-kup, nastął To-masz* [НКРР, т. 1, с. 819]; укр. діал. *Роздай умер, а син не вродив сі* [Франко, т. 3, с. 669]; пол. *Wolę zawsze być Dzierżkiem niż Czekałem* – “краще мати щось у руці, аніж чекати” [НКРР, т. 1, с. 538]; *Semper Berens, nunquam dajens*. Gra słów: berens – biorący, dajens – dający. Прислів’я, ймовірно, пов’язане із прізвищем Миколая Беренса (Mikołaja Berensa), недбалого адвоката, який жив у перш. пол. XIX ст. [НКРР, т. 1, с. 75]; пол. *Lepszy pan Odbieralski niż pan Wydawalski* [85, с. 190]; *Kupniowskiego w tym użyć trzeba* [85, с. 190]; *Darmodał już dawno zdechł. Darmodajk ju dawno zdechł. Darmodaj dawno zaginął* [НКРР, т. 1, с. 412]; *Umarł darmodaj, kredyt złamał szyję, pożycz utonął, a kup sobie żyje. Darmodaj umrzył, a bóg nie żyje* [НКРР, т. 1, с. 412]; *Umarł darmodaj, nastął wydrwigrosz* [НКРР, т. 1, с. 412];

Zaginął darmodał; kup se, będziesz miał [НКРР, т. 1, с. 412]; *Darmowskiego proszę zaniechać* [85, с. 190]; укр. *Дармограй пішов давно в рай* – “тепер грають лише тому, хто заплатить” [Франко, т. 1, с. 718]; **продавати**: пол. *Pani Tańska, co w niebie tabakę sprzedaje*. За Даровським, це прислів'я походить з околиць Коломиї, вживається у руському наріччі [НКРР, т. 3, с. 507]; укр. діал. *Пані Танська, що в небі табаку продає*. Жартують із такого, хто хоче щось дороге тано купити [Франко, т. 3, с. 258]; укр. *Свята Танька, що в небі табаку продає*. Табака належить до досить дорогих товарів. *Дешева табака* – річ ідеальна, яку лише в небі можна дістати (гра слів (свята Танька (Атанасія), яка продає, а може й безплатно дає святим табаку) [Франко, т. 3, с. 258]; укр. діал. *До баби Кудичихи*, евф. Відповідь за напитання “куди йдеш?”, коли не хочуть признаватися. В основі виразу – каламбурне обігрування слова “куди” [ФСССГД, с. 23]; *До баба Кудичихи насіння лускати* [ФСССГД, с. 24].

Ця модель ще представлена фразеологізмами із псевдоантропонімами, значення яких ґрунтується на образах Людини і Всесвіту, зокрема:

1) **образах, співвідносних із людиною і всесвітом**, що трансформують лінгвокультурну інформацію про **рух** (йти): укр. діал. *Проїхати на Ждановськ*, ірон. чи жарт. Прийти пішки, не діждавшись автобуса, машини. На основі каламбурного обігрування слова ждати [ФСССГД, с. 97]; **час** (ніколи) (“на (за, у) + фіктивного святого = “ніколи; дуже довго чекати”): пол. *Na święty nigdy, Na św. Migdy, co nie bywa nigdy. Na świętego Dygdy, nie będzie to nigdy* [НКРР, т. 2, с. 625]; укр. діал. *на святого лінтя* [ФСССГД, с. 205]; **лікарський препарат**: англ. *Dr. Feelgood* – “доктор добре самопочуття” (прізвисько лікаря, який широко використовує збуджувальні лікарські засоби) [Lingvo] та інші;

2) **образах, набутих внаслідок взаємодії людини і всесвіту**, наприклад, **смерть**: укр. діал. *Від Муравського ніхто не втече* – “від мурави, якою покритий гріб, від гробу, смерти” [Франко, т. 2, с. 651]; укр.

діал. *скоро Лопатовський прийде посватає* – “незабаром помре” (Каламбурне обігрування слова ‘лопата’ як знаряддя для копання могили. Зближення смерті й весілля – загальновідоме) [ФСССГД, с. 149]; укр. діал. *запрошує Вишневський когось* [ФСССГД, с. 81]; укр. діал. *Перевестись до Вишневського* (*Вишневський* псевдовласне ім’я, що постало на основі загальної назви вишня внаслідок персоніфікації) [ФСССГД, с. 47, 48]; укр. діал. *віднести до Івана Могильного* [ФСССГД, с. 89]; укр. діал. *Кіндрат схопив* – “хто-н. помер” [ФСССГД, с. 118] та інші.

Основна функція онімів у представленій фразеологічній моделі – символічна. Спільність проаналізованих фразеологізацій спостерігається на рівні механізмів фразеотворення. Частково збігаються й мотиваційні сфери, вербалізовані з компонентом-псевдоантропонімом.

2.3. Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів із прецедентними антропонімними компонентами в англійській, польській та українській мовах

Дослідники звертають увагу на те, що “симилятивну природу мають фразеологізми алюзивно-ремінісцентного типу, мотиваційною базою яких служать енциклопедичні знання літературних творів, усної народної творчості, міфів, прецедентні для українського етносу...” [147, с. 47].

Ця тематична група охоплює фразеологізми з компонентами-іменами історичних осіб. Ми згрупували фразеологізми з компонентами-іменами історичних осіб за певними ознаками, а саме за культурою-донором, а також за характером прецедентності. Дослідники поділяють прецедентні феномени за характером прецедентності (залежно від ступеня відомості в різних країнах, соціумах тощо). “У цьому разі виокремлюються феномени глобально прецедентні (наприклад, прецедентні імена *Дон-Кіхот*, *Отелло* і *Наполеон Бонапарт* відомі в найрізноманітніших країнах), національно

прецедентні (це феномени, які активно використовуються здебільшого в одній країні) і соціумно прецедентні (феномени, які не мають загальнонаціональної відомості, але популярні в деяких соціальних, професійних, вікових чи інших групах). Дослідники протиставляють і прецедентні феномени, які залишаються відомими упродовж багатьох віків, і прецедентні феномени, які потрапляють у центр уваги суспільства лише на короткий період часу” [118, с. 207].

До першої підгрупи належать фразеологізми з іменами, що походять з античних часів. У межах цієї групи також спостерігаємо міжмовну асиметрію, яка пов’язана з актуалізацією / неактуалізацією у свідомості мовців певної прецедентної інформації. Наприклад, лінгвospільнота актуалізувала інформацію: англ. *The feast of Lucullus = feast of fat things* – лукуллів бенкет, за ім’ям давньоримського багатія Лукулла, відомого своєю розкішшю – “багате, щедре частування” [АУФС, с. 329] – укр. *лукуллівський бенкет* [74, с. 150]; англ. *A Pyrric victory* – “перемога за будь-яку ціну” (король Піррус завдав поразки римлянам в 279 році до н.е., але з величезними втратами) [ODEI, с. 470] – укр. *Піррова перемога* – вживається у значенні “сумнівна перемога”, “перемога, що не виправдовує жертв” [74, с. 219]. Окрім інтерлінгвальної одиниці у польській мові функціонує утворена на основі питомої прецедентної інформації: пол. *Miechowicine grzyby* – “щось, що вимагає багато зусиль, але не має результату”. За порадами Меховіта – лікаря Зигмунта – “*grzyby należy dobrze wydusić, opieprzyć, okrasić, a kiedy przyrządzone, za płot wyrzucić*” [НКРР, т. 2., с. 447]. Зазначені прецедентні імена увійшли до складу фразеологізми різних мов, вони здебільшого є інтерлінгвальними. У наведеному нижче прикладі інтерлінгвальна інформація неактуалізована в польській та українській мовах: англ. *Fabian tactics* – “обережна, вичікувальна політика у боротьбі з супротивником” (за ім’ям римського полководця Фабія) [АУФС, с. 318].

Значний пласт становлять фразеологізмів з компонентами-іменами, що походять із культурного контексту інших європейських країн, вони теж у

досліджуваних мовах характеризуються інтерлінгвальністю.

Одним із прикладів міжмовної асиметрії є ситуація, коли фразеологізація відбулася на основі запозиченого антропоніма лише в одній із мов: пол. *Ma głowę jak Metternich*. Клеменс Вацлав Меттерніх – “політик, австрійський канцлер” [НКРР, т. 2., с. 435]; пол. *Metternich w spódnicy* – “про хитру дівчину, дипломатку” [НКРР, т. 2., с. 435]; пол. *Bismark w spódnicy* – “жінка енергійна, владна”. Otto v. Bismarck – німецький державний діяч, політик (1815-1898) [НКРР, т. 1., с. 107]; пол. *Nie trzeba do tego Napoleona* – “не дуже складна річ” [НКРР, т. 2, с. 578]; пол. *Robi z siebie (udaje) Napoleona* – “вдавати із себе розумного, сміливого” [НКРР, т. 2, с. 578]; пол. *Tchórz Napoleonem nie będzie* – “про боягузливу, безталанну людину” [НКРР, т. 2, с. 578] – пор. англ. *meet his Waterloo (like Napoleon at Waterloo)* [ТТЕМ, с. 106] (в англійській мові використано ойконім, який історично пов’язаний із військовими походами Наполеона та у багатьох культурах асоціюється з його ім’ям) – пор. рос. *Глядеть в Наполеоны* – “честолюбно прагнути виділитися серед інших, зробити кар’єру, заявити про себе” [СКСИ, с. 251].

Другу підгрупу складають імена всесвітньо відомих діячів, належні певній культурі, або осіб, відомих у межах лише одного з мовно-культурних просторів. В англійській мові у складі фразеологізмах широко представлені імена знаменитих особистостей, які жили в різні історичні періоди (англ. *Hobson’s choice* – “примусовий вибір” (за ім’ям Гобсона, власника конюшні в Кембриджі в XVI столітті, який зобов’язував своїх клієнтів або брати крайнього до виходу коня, або ж не брати жодного) [АУФС, с. 496]; англ. *Jammed like Jackson* – “зберігати спокій у складній ситуації” [ТТЕМ, с. 85]; англ. *Dine with Duke Humphrey, to* – “залишитися без обіду” (вважають, що вираз виник від звичаю тих, хто не маючи можливості забезпечити себе обідом, прогулювалися біля гробниці герцога Гамфрі) [АУФС, с. 277]; англ. *rich as Damer* (Joseph Damer [1630–1720] was a notoriously wealthy banker and miser who bought up property forfeited in the

Williamite confiscations.) [ТТЕМ, с. 182] тощо). А також частотними є приклади переосмислення прецедентних імен (англ. *Jack Ketch* – “кат, жорстока людина” (за ім’ям англійського ката XVII ст.) [АУФС, с. 555]; англ. *Jack the Ripper* – “Джек-потрошитель, жорстока людина” (так називали убивцю жінок, який діяв у Лондоні 1888-1889 рр.) [АУФС, с. 555]; англ. *John Doe and Richard Roe* – “позивач і відповідач на судовому процесі” (їхні імена фігурують в судочинстві першої половини XIX ст.) [АУФС, с. 557]; англ. *Mother Bunch* – “ворожка” (за ім’ям англ. ворожки XVI ст.) [АУФС, с. 674]; англ. *Sally Lunn = Sally Linn cake* – “здобна булочка” (за ім’ям жінки-кондитера кінця XVIII ст.) [АУФС, с. 827]; англ. *Joe Miller* – “заяложений дотеп, жарт” (за ім’ям актора Дж. Міллера, який видав в Англії першу збірку жартів) [АУФС, с. 557] тощо).

Виразна національно-культурна специфіка притаманна польським фразеологізмам із компонентом-антропонімом, мотивованим інформацією, відомою лише носіям цієї культури й мови, тобто мотиваційна основа належить до інтралінгвальних знань: пол. *Wystrójona jak rosieńska Magdalena*. Це прислів’я, можливо, сягає уявлень про відому своєю красою та стрункістю мешканку Росені [НКРР, т. 3, с. 69] (пор. англ. *Dressed like Sally Hatch* [ТТЕМ, с. 26]); пол. *Za dobrych dawnych czasów, gdy królowa Berta przędła*. Берта, мати Карла Великого [НКРР, т. 1, с. 76]; пол. *Za Jana Kazimierza nie stało miast i żołnierza*. Підґрунтям прислів’я стали численні за панування цього короля війни, які знищили цілі території [НКРР, т. 1, с. 825]; пол. *Za króla Olbrachta wyginęła szlachta* [НКРР, т. 1, с. 825]; пол. *Za króla Sobka nie było w polu snopka* [НКРР, т. 1, с. 825]; пол. *Dobierze się do mego Dubrawski, nie minie go wyszomirska grusza*. Dubrawski – суддя в Житомирі, який дуже жорстоко судив призвідників українського бунту в 1768 р. [НКРР, т. 1, с. 497]; пол. *Król Jan Europy pan* [НКРР, т. 1, с. 825]; пол. *Za króla Jana wiara nasza ratowana* – про військову віденську допомогу Я. Собеського [НКРР, т. 1, с. 825]; *Zarobił, jak król Jan na Wołoszczyźnie*. Прислів’я

стосується невдалої угорсько-молдавської політики Собеського і молдавського походу в 1686 р. [НКРР, т. 1, с. 825]; *Obaczym, co na to Czaplis*. За Ліпінським, вислів пов'язаний з особою Целестина Чапліца із Шпанова (1723-1804), правника, з думкою якого рахувалися під час судових процесів [НКРР, т. 1, с. 351]; *Pocziwy jak Czaplis* [НКРР, т. 1, с. 351]; *Posłać po Liche, Posłać po Liche, ma paskudnika* – “напитися до неприємності, що аж очі затягуються імлюю, як у хворої худоби”. Зворот від прізвища серадського ветеринара Lichy, який жив у ХІХ ст. [НКРР, т. 2, с. 13].

Окремого розгляду потребують нечастотні фразеологізми з прізвищевим компонентом, у яких, на нашу думку, прізвище набуває символічного значення: пол. *Sąsiad z Chreptowicza, z Radziwilla krewny, mąż z Obuchowicza – najczęściej niepewny*. За Даровським, це старе литовське прислів'я [НКРР, т. 1, с. 291]; пол. *Z Chreptowiczem żyć, z Radziwillem pić, z Ogińskim jadać, z Rzewuskim gadać* [НКРР, т. 1, с. 291].

В українському арго знаходимо приклади переосмислення імені і прізвища реальної історичної постаті: особа → предмет (*максим горкий* – “найдешевший особовий поїзд третьої кляси” (їздить звичайно тільки упосліджена соціальна верства)) [43, с. 278]; особа → предмет, особа (*марія демченко* – “горілка, самогон; балакуча, чванлива жінка” (Марія Демченко, відома стахановка, родом із Чернігівщини. Розповідають анекдоти про її чванливість)) [43, с. 278]. У межах польсько-українського зіставлення потрібно звернути увагу на той факт, що через тривалі історичні та культурні контакти певна історична постать мала популярність у межах двох лінгвоспільнот, однак символіка прецедентного імені, а звідси і його емоційно-експресивна оцінка відрізнялися. У польському мовно-культурному просторі функціонують: пол. *Wygląda jak Gonta* – Іван Гонта – сотник козаків Ф. Потоцького, у 1768 р. підняв бунт, страчений після бунту [НКРР, т. 1, с. 703]; пол. *Umazany (zbrudzony) jak Mazepa. Usmarowany jak Mazepa. To Mazepa*. Ймовірно, відлуння народних переказів про любовні пригоди Мазепи, який згодом став козацьким гетьманом

[НКРР, т. 2, с. 418]. У збірці М. Номиса вміщено такий коментар до переосмислення оніма *Мазепа*: “Лайка на мугируватих и непроворних людей. Чувать подекуди и в наших сторонах (праве теж, що й мацапури), а більш Москалі так дражнять наших, за гетьмана Мазепу. В Лубенщині й тепер ще можна чувати (росказує народ), що за часів царя Петра I розсердиться було Москаль на чоловіка та й ножакою, чи чим там: “*Мазепа!*”, каже, або: “*Мазепин дух!*” А далі, кажуть, царь Петро дав указ – що, мов, хто залізеця душі з отакої причини и сам повинен наложить головою” [Номис, с. 187]. До складу українських фразеологізмів, за даними збірки М. Номиса, потрапили такі імена історичних осіб, як-от: *Князь Борис все плуги ковав, та людям давав* [Номис, с. 69]; *Романе, Романе! нічим живеш – Литвою ореш. – Романе! Зле, Романе, робиш, що Литвином ореш.* (Великий Князь Роман Ростиславович, звитяживши Литвинів 1173 р., впрягав бранців до плуга и ними викорінював нові місця) [Номис, с. 69]; *Од Богдана до Івана не було гетьмана* (Богдан Хмельницький і Іван Мазепа. Перший гетьманував 1648–1657 рр., і другий 1687–1709 рр.) [Номис, с. 69]; *Висипався Хміль (Хмельницький) із міха, та показав Ляхам лиха. Приймаємо тебе, Хмельницький пане, хлібом, сіллю и щирим серцем* (одповідь Запорозців на слово до їх Хмельницького). *За старого Хмеля (Богдана Хмельницького) людей було жменя* [Номис, с. 69]; *Бідний, бідний пане Степане! не попав, небоже, на Запороже, не найшов гаразд шляху* (Степанові Потоцькому, що пропав в січі з Хмельницьким на Жовтих Водах) [Номис, с. 69]; *Ей ти, діду Хвирлію, продай нам олію!* (регіментарь лядського війська під Збаражем) [Номис, с. 69]; *Служив Москві, Іване, а вона ж его гане* [Номис, с. 69]; *Пане Вишневецький, а нулиш виведи танчик понімецький!* (У Вишневецького, лютійшого ворога козацького, нога була поранена в облозі під Збаражем, так до нього примовляли козаки) [Номис, с. 69] тощо. Окрім того, згадано імена таких історичних осіб, як: *Лотоцький, Мстислав, Наливайко, Познанський, Понятовський, Скоропадські Іван і Настя* та ін. В українському діалектному мовленні

зафіксовано одиниці, які містять компоненти, належні історичним постатям новітньої історії: укр. діал. *Спасибі Іллічу: ні вчиняю, ні печу!*; *Спасіба Сталіну-грузину, шо убув нас у резину* [43, с. 125]. Варто зауважити, що в сучасному мовленні наведені фразеологізми вживаються лише щодо історичних подій чи постатей, яких вони стосуються. Історичний антропонімікон мовно-культурного простору є скарбницею історичної пам'яті того чи іншого народу [Даль, 1987, с. 11]; Пор. також рос. *Шемякин суд. Шемяка кривосуд* (1446 р. Шемяка осліпив Темного, заволодів престолом) [Даль, 1987, с. 11]; *Рассудили Шемякиным судом* [Даль, 1987, с. 146]; *Окольный Засекин свиным ухом подавился* (Петро I) [Даль, 1987, с. 48]; *Пропал, как Бекович* (за Петра I, в поході на Хіву) [Даль, 1987, с. 118]; *Он помнит еще царя Гороха (царя Мамаю и всю кротость его)* [Даль, 1987, с. 334]; *Как Марина заварила, так и расхлебывай* [Даль, 1987, с. 183]; *Как Стрешнев на колу* [Даль, 1987, с. 190].

Саме ця група має, по-перше, найяскравіше національно-культурне забарвлення, а по-друге, утворює асиметричний сегмент фразеологічних систем.

Важливий прошарок складають фразеологізми з **компонентами-іменами літературних персонажів**.

Мотиваційною основою низки англійських фразеологізмів послуговували імена героїв традиційної лялькової вистави “Панч і Джуді”: горбань *Панч* із гачкуватим носом – втілення оптимізму та його дружина *Джуді* – неохайна та нескладна [Lingvo]. Наприклад: англ. *pleased as Punch* ((as) pleased as Punch) – “дуже задоволений, щиро радий” [Lingvo]; *proud as Punch* ((as) proud as Punch) – “дуже гордий” [Lingvo]; *Punch and Judy chin* – “загостре підборіддя”; *Punch and Judy man* – “балаганник” [АУФС, с. 774]; *Punch voice* – “пронизливий голос, голос як у Петрушки” [АУФС, с. 774]. Дослідники проводять паралелі з російським *Петрушкою*, однак ці персонажі транслюють низку й відмінних рис (“Комічний персонаж російської народної лялькової вистави: 1. Криклива, нетямуща

людина. 2. Несерйозна, безвідповідальна, ненадійна людина, базікало” [СКСИ, с. 275, 276]). У російській фразеологічній системі функціонують одиниці, які містять зазначений компонент вже у трансформованому вигляді, власна назва перейшла до розряду загальних: рос. *вот такая петрушка; вот такая петрушка; такая петрушка*. Варіанти вислову, за допомогою якого виражають емоційну реакцію на якесь повідомлення [СКСИ, с. 277]; *валять петрушку* – “поводитися несерйозно, робити дурниці, займатися нікчемною справою” [СКСИ, с. 277]. Щодо останньої фразеологічної одиниці Є. Отін зауважує, що компонент вислову пов’язаний з веселим народним театром Петрушки, скорочена назва якого – “*Петрушка*”, розвинула значення “галасливе свято, балаганні веселощі”, зазнало деонімізації, що привело до появи апелятиву *петрушка* – “стан бездіяльності”, “дитяча іграшка” [СКСИ, с. 278].

Номінації з антропонімним компонентом на позначення прізвиська людини поділяються на інтралінгвальні, що існують в одній мові, та інтерлінгвальні – такі, що представлені у декількох мовах. До останніх можна віднести такий англійський номен, як *Gay Lothario* – “донжуан, ловелас” (вираз вперше вжито у п’єсі Н. Роу (N. Rowe, 1674-1718) (“*The Fair Penitent*”) [АУФС, с. 373]. В українській мові існує вираз *Дон Жуан*, який не відповідає номену *Gay Lothario* за зовнішньою формою, але ізоморфний за змістом. Як відомо, ця номінація в обох мовах вживається на позначення ‘розпусти серед чоловіків’. У першій номінації семантика розпусти передається квалітативним компонентом *Gay*, що має значення “радісний”, “веселий”. Лексема *gay* увійшла в ужиток у 1178 році зі значенням “повний радості”, що походить з О. Fr. *gai* “радий, щасливий” (пор. О. Н. Г. *wahi* “гарний”) [Etymonline]. Показовим є інше вживання *lothario* – в англійській мові “вбивця жінок”, що увійшло у вжиток у 1756 році, за іменем основного чоловічого героя твору Ніколаса Роува “Чесний грішник” (1703). Саме ім’я *Lothario* є Іт. формою О. Н. Г. *Hlothari, Hludher*, звідки й походить Ger. *Luther* “знаменитий воїн” з О. Н. Г. *lut* (*loud* голосно) + *heri* “господар”,

“армія”. Елемент *don* номена *Don Juan* походить з *L. dominus* – “лорд”, “господар”. Метафоричне вживання *Don Juan* та *Gay Lothario* на позначення розпусника мотивуються компонентами *Don* – “господар (господар жінок)” та *Lotharion* – “завойовник (завойовник жінок)”.

Відрізняються способи мотивації оригінального імені й імені у перекладі (англ. *thumb* має значення “великий палець руки”): англ. *Tom Thumb* – “великий палець руки; хлопчик-мізинчик” (за ім’ям героя старої казки у віршах) [АУФС, с. 957]; *Tom Thumb* – 1) карлик, ліліпут; 2) нікчемність, пігмей [Lingvo]. Окрім того, в англійській мові функціонує прецедентне ім’я *Uncle Tom* “негр, латиноамериканець чи азіат, який ‘продався’ білим” [АУФС, с. 1057]. Джерелом вислову став роман Гаррієт Бічер-Стоу “Хатина дядька Тома” (1851–1852). В англійській фразеології спостерігається дотримана ‘гендерна рівновага’: існує жіночий аналог – англ. *Aunt Jemima* (*Aunt Sally*, *Aunt Thomasina*) [Lingvo].

У низці ФО трапляються компоненти-імена, взяті з п’єс В. Шекспіра, та загалом вислови із творів ушавленого письменника – так звані шекспіризми. Наприклад: англ. *Cordelia’s gift* – “тихий, ніжний жіночий голос” (схожий на голос Корделії, героїні трагедії В. Шекспіра “Король Лір”) [АУФС, с. 245]; *Play Hamlet* – “грати дурня” [ТТЕМ, с. 472]; англ. *As big as the great bed of Ware* [ТТЕМ, с. 371]; *Mad as Ajax* [ТТЕМ, с. 289]; англ. *Another Richmond in the field* – “ще один несподіваний суперник, супротивник” (шекспірівський вираз; *King Richard III*, д.V сц. 4) тощо. У польській та українській мовах ці імена також належать до прецедентних, однак на основі кожного з них відбулися фразеологізації.

В англійському культурному просторі популярним є вислів англ. *Dame Parlet* – 1) заст. курка (куріпка з “Кентерберійських оповідань” Дж. Чосера); 2) ірон. стара жінка [АУФС, с. 262]. У слов’янських мовах відповідне значення теж фразеологізовано, однак без онімного компонента. Національно-культурно маркованими є такі одиниці: англ. *John Barleycorn* – “пиво” (з творів Р. Бернса) [АУФС, с. 557]; англ. *Derby and Joan* = *Darby*

and Joan – “нерозлучна стара пара, віддані один одному люди” (за ім’ям героїв балади Г. Вудфолла, опублікованої у 1735) [АУФС, с. 273]; англ. *Doctor Fell* – “людина, що викликає до себе антипатію” (слова сатирика Т. Брауна (1666-1704) [АУФС, с. 281]; англ. *Doctor Jekyll and Mr. Hide* = *Dr. Jekyll and Mr. Hide* – “людина, що поєднує в собі два начала, добро і зло” (за ім’ям героя повісті Р. Стівенсона (1850-1894)) [АУФС, с. 282]; англ. *A Daniel come to judgment* – “хтось, хто приймає мудре рішення щодо якоїсь ситуації, що бентежить інших” [ODEI, с. 130]; англ. *A King Charles’s head* – “нав’язлива ідея” (вона ввижалася містеру Діку, персонажу роману Ч. Діккенса “Девід Коперфільд”) [ODEI, с. 334]; англ. *Mrs. Grundy* – “уособлення обмеженого, незадоволеного та критичного ставлення” (взято з роману Т. Мортонна “Speed the Plough”) [ODEI, с. 392]; англ. *A Mrs Mop* – “зневажливе ім’я прибиральниці будинку або офісу” (за ім’ям персонажа із радіопередач ББС ІТМА “Світова війна 2”) [ODEI, с. 392]; англ. *Peter Pan* – “доросла людина, яка поводить себе як дитина” (за назвою і головним персонажем п’єси Дж. Баррі) [ODEI, с. 454]; англ. *a Peter Pan* 1) людина, яка зберегла дитячу безпосередність і уяву [від імені хлопчика, який не хотів дорослішати, персонажа п’єси Дж. Баррі (J. Barrie, 1860-1937)]; 2) інфантильна людина; 3) круглий відкладний комір [Lingvo]; англ. *To live in a Peter-Panery* – “жити в уявному світі” [ODEI, с. 454]. Джерелом прецедентних імен є також й американська література (англ. *Father Knickerbocker* – амер. “місто Нью-Йорк”, Нікербокер, так жартівливо називають Нью-Йорк, за ім’ям героя гумористичної книги В. Ірвінга “Knickerbocker’s History of New York”. Нікербокер – голландське прізвище, яке часто траплялося серед перших поселенців [АУФС, с. 328]).

У польському мовно-культурному просторі функціонують компоненти фразеологізмів – питомі, і запозичені антропоніми, наприклад: пол. *Porozumieli się jak Budrewicz z Mosiewiczem*. Будревич (Budrewicz) заадресував листа до свого сусіда Мосевича (Mosiewiczza) французькою: “A Moosieur, monsieur Mosiewicz”. Останній, не знаючи французької мови,

вирішив, що це глузування і заадресував свою відповідь: “A Budre, Budre Budrewicz” [НКРР, т. 1, с. 213]; пол. *Cybulski, co żonę przegrał. Czy ja Cybulski, Co żonę przegrał grając w mariasza z Moskalem*. Вислів з балади XVIII ст. [НКРР, т. 1, с. 343]; пол. *Albertusa wyprawiać*. Albertus – це герой двох сценічних творів “Wyprawa plebańska” та “Albertus z wojny” (1550 р.) – “боягуз, дезертир, а не вояка” [НКРР, т. 1, с. 13]; пол. *Jak Albertus po karczmach tylko wojował, a prochu nie wachał* [НКРР, т. 1, с. 13].

На основі запозичених прецедентних імен створено одиниці: пол. *czekać na Godota* – “чекати не відомо на що; нічого не робити в певній справі, перебувати в бездіяльності” (від імені героя французького письменника С. Беккета) [SFWP, 203]; *Skończyły się piękne dni Aranjezu* (нім. *Die schönen Tage in Aranjuez sind schon zu Eade*. Із драми Ф. Шиллера “Дон Карлос”) [НКРР, т. 1, с. 926]; пол. *Madejowe łóże* – у байках: постіль набита гострими колючками, приготовлена у пеклі для розбійника Мадея; жартівливо: “дуже невігідна постіль, ліжко” [SJP, с. 457].

Цікавим з погляду мотиваційної основи й механізмів фразеологізації є одиниця, мотивована через прізвище автора літературного твору: пол. *Wiek balzackowski. Kobieta balzackowska* – “тридцятилітня жінка”. Вислів цей з’явився у романі “Тридцятилітня жінка” [НКРР, т. 1, с. 54]; пол. *Wiek simpsonowski* – “після сорока років”. Вислів пов’язаний з іменем пані Сімпсон, заради якої зрікся престолу в 1936 р. англійський король Едвард VIII [НКРР, т. 3, с. 196]; пор. пол. *Wiek trolejbusowy* – “про жінку після п’ятдесяти років”; варшавське прислів’я післявоєнного періоду, тоді троллейбуси мали нумерацію від 50 і більше [НКРР, т. 3, с. 533]; пол. *Dantejskie piekło, dantejskie sceny* – “жахливі сцени, які викликають страх” [SJP, с. 94]. Зауважимо, що у відомих українських фразеологічних словниках не подано тотожного фразеологізму.

В українському мовно-культурному просторі функціонують ФО з питомим і запозиченим прецедентним іменем: укр. *баба Палажка і баба Параска*. Персонажі оповідань І. С. Нечуя-Левицького “Не можна бабі

Парасці вдержатись на селі”, “*Благословіть бабі Палажці скоропостижно вмерти*”, “*Біда Парасці гришині*” та “*Біда бабі Палажці Солов’їсі*” – “дуже обмежені, сварливі, забобонні й балакучі жінки”. У переносному значенні – “язикаті люди” [74, с. 19]; укр. *Іван Іванович та Іван Никифорович* – “сварливі люди”. Герої “Повісті про те, як посварився Іван Іванович з Іваном Никифоровичем” (1834) М. В. Гоголя. Імена цих двох героїв стали загальною назвою для “людей, що постійно лаються один з одним” [74, с. 114]; укр. *потьомкінські села* – у переносному значенні – “окозамилювання” [74, с. 228] (цю фразеологізм запозичила у російської культури й англійська мова: англ. *Potemkin village* [ТТЕМ, с. 99]).

Варто зазначити, що існує значна кількість фразеологізмів з компонентами-власне літературними іменами, що репрезентує ту чи іншу національну культуру. Спільний сегмент представлений фразеологізаціями, створеними на основі інтерлінгвальної інформації. Асиметрична частина таких фразеологізацій ґрунтується відповідно на інтралінгвальних знаннях.

Лінгвокультурна мотивація **фразеологізмів з історико-культурними та літературними антропонімами-компонентами** англійської, польської та української мов закладена у знаннях народу про історію, літературу, культуру, міфи і ґрунтується на: *антропометричних образах* (образах Людини):

1) *як фізичного та фізіологічного феномена*, що трансформують лінгвокультурну інформацію про *голос*: англ. *Punch voice* – “пронизливий голос, голос як у Петрушки” [АУФС, с. 774]; англ. *Cordelia’s gift* – “тихий, ніжний жіночий голос” [АУФС, с. 245]; *вік*: пол. *Kobieta balzakowska* – “тридцятилітня жінка” [НКРР, т. 1, с. 54]; пол. *Wiek simpsonowski* – “після сорока років” [НКРР, т. 3, с. 196]; *характер, поведінка*: англ. *Jack Ketch* – “кат, жорстока людина” [АУФС, с. 555]; англ. *proud as Punch ((as) proud as Punch)* – “дуже гордий” [Lingvo]; пол. *To Mazera* – “про угодників жінок, ловелас” [НКРР, т. 2, с. 418]; пол. *Robi z siebie (udaje) Napoleona* – “вдавати із себе розумного, сміливого” [НКРР, т. 2, с. 578]; пол. *Bismark w spódnicy* –

“жінка енергійна, владна” [НКРР, т. 1., с. 107]; укр. *баба Палажка і баба Параска* – “дуже обмежені, сварливі, забобонні й балакучі жінки”, “язикаті люди” [74, с. 19] та інші;

2) як суспільного феномена: відносини: англ. *Another Richmond in the field* – “ще один несподіваний супротивник” [АУФС, с. 23]; англ. *Derby and Joan* – “нерозлучна стара пара, віддані один одному люди” [АУФС, с. 273]; пол. *Porozumieli się jak Budrewicz z Mosiewiczem* – “незрозуміти одне другого” [НКРР, т. 1, с. 213]; укр. *Іван Іванович та Іван Никифорович* – “сварливі люди”, “людей, що постійно лаються один з одним” [74, с. 114]; **рід діяльності:** англ. *John Doe and Richard Roe* – “позивач і відповідач на судовому процесі” [АУФС, с. 557]; англ. *Mother Bunch* – “ворожка” [АУФС, с. 674]; пол. *Ma głowę jak Metternich* – “розумний політик” [НКРР, т. 2., с. 435] та інші;

та на *антропоцентричних образах* (образах Людини і Всесвіту):

1) **образи співвідносні із людиною і всесвітом: предметні:** англ. *Sally Lunn = Sally Limn cake* – “здобна булочка” [АУФС, с. 827]; англ. *John Barleycorn* – “пиво” [АУФС, с. 557]; пол. *Madejowe łóże* – “дуже невігідна постіль, ліжко” [SJP, с. 457]; укр. *максім торкий* – “найдешевший особовий поїзд третьої класи” [43, с. 278]; укр. *марія демченко* – “горілка, самогон” [43, с. 278] та інші.

2) **образи набуті внаслідок взаємодії людини і всесвіту**, що створенні на онові етнічних історичних, літературних уявлень про певну подію, ситуацію, час, місце...): **література:** англ. *Punch and Judy man* – “балаганник” [АУФС, с. 774]; англ. *Joe Miller* – “заяложений дотеп, жарт” [АУФС, с. 557]; пол. *Dantejskie piekło, dantejskie sceny* – “жахливі сцени, які викликають страх” [SJP, с. 94]; **історія:** пол. *Za dobrych dawnych czasów, gdy królowa Berta przędła* – “давно” [НКРР, т. 1, с. 76]; пол. *Za Jana Kazimierza nie stało miast i żołnierza* – “під час керування когось; у важкий час” [НКРР, т. 1, с. 825]; укр. діал. *Спасибі Іллічу: ні вчиняю, ні печу!* [43, с. 60]; *Романе, Романе! нічим живеши – Литвою ореши. – Романе! Зле,*

Романе, робиш, що Литвином ореш. [Номис, с. 69]; *Од Богдана до Івана не було гетьмана* [Номис, с. 69]; *Служив Москві, Іване, а вона ж его гане* [Номис, с. 69] та інші.

Спостерігаємо різний ступінь засвоєння прецедентної інформації. Причини вибіркового засвоєння інформації вбачаємо в різній значущості певних оцінних ділянок мотиваційних сфер для мовної спільноти.

В асоціативних онімах-компонентах фразеологізмів мотивованість виражається опосередковано, за допомогою різного виду (аксіологічних, символічних) асоціацій без прямого називання мотивувальної ознаки. Причини вибіркового засвоєння прецедентної інформації етносом, вбачаємо в різній значущості певних оцінних ділянок мотиваційних сфер для мовної спільноти.

2.4. Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів із сакральними антропонімами компонентами в англійській, польській, українській мовах

Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів з міфологічними та релігійними ОК англійської, польської та української мов закладена у знаннях народу про міфи, християнство, сюжети літературних творів, усної народної творчості, які є прецедентні для певної лінгвокультури.

О. С. Скубашевська зазначає, що “постійна й безнастанна увага до феномену античності, античної культури, літератури, міфології зумовлює інтерес до особливостей відображення античної спадщини в лексиці і фразеології різних мов. Лексичні і фразеологічні одиниці, пов'язані з античністю, посідають важливе місце в збірниках крилатих слів (на матеріалі української мови – А. П. Коваль і В. В. Коптілов, збірник за редакцією М. Номиса; на матеріалі англійської мови – Х. П. Джонс та інші)” [155, с. 3].

Як правило, фразеологізми з міфонімами черпають свою етимологію з

історії Греції та з життя відомих героїв. Вони відзначаються високим ступенем інтерлінгвальності. У досліджуваних мовах вербалізації, здійснені на основі прецедентної інформації, відбувалися за різними моделями.

Перша підгрупа охоплює фразеологізми на позначення людських якостей. В англійській мові функціонує стале порівняння *to be as Pandora* – “бути підступною і злою людиною” [АУФС, с. 29]. Окрім того, у досліджуваних мовах наявні запозичені одиниці, вербалізація яких відбулася на основі конкретнішої інформації (англ. *Pandora's box* [Lingvo]; пол. *Puszka Pandory. Pudło Pandory* [НКРР, т. 2, 220]; укр. *скриня Пандори* – книжн. “вмістище зла, лиховісний дар” [СУ]).

Одним із найбільш вживаних фразеологізмів цієї групи з компонентом-власним міфологічним іменем є одиниця англ. *to be an/one's Achilles' heel* “бути слабким, вразливим місцем” [CDI, с. 26]. Ім'я Ахілла трапляється і в інших фразеологізмах, як-от: англ. *the spear of Achilles* [АУФС, с. 15]; англ. *Achilles' spear (Achilles' spear (the spear of Achilles))* – “щось ранить й одночасно зцілює” (як спис Ахіллеса) (з іржі зі списа Ахіллеса робили ліки, що зцілювали нанесену цим списом рану) [Lingvo]; англ. *Achilles' heel = the heel of Achilles – one's Achilles' heel* – “ахіллесова п'ята, уразливе, слабе місце” [АУФС, с. 15] – пол. *Achillesowa pięta* [НКРР, т.1, с. 5] – укр. *ахіллесова п'ята* [74, с. 18].

Аналіз засвідчив певну асиметрію цієї ділянки. В англійській мові прецедентна інформація фразеологізована, на відміну від української мови, у якій вживається прецедентне ім'я чи словосполучення (її не подають відомі фразеологічні словники): англ. *give a sop to Cerberus, to* – “задобрити Цербера, дати хабара” [АУФС, с. 344] – пор. пол. *piłnuje jak Cerber* – “злий, невмолимий вартовий” [НКРР, т. 1, с. 234]; укр. *Цербер* – “злий, невмолимий вартовий” [74, с. 303]; англ. *to get Hesperid's apple* – “виконати важке завдання” [АУФС, с. 36]; *The Midas touch* – “перетворювати на золото все, до чого торкаєшся” [CDI, с. 261]; *to build Hercules' Pillars* – “здійснити щось видатне, досягнути чого-небудь” [АУФС, с. 28] – пор. укр. *дійти до*

геркулесових стовбів – “дійти до краю” [74, с. 62] (в укр. жаргоні наявні одиниці, ґрунтовані на іншому фрагменті прецедентної інформації – *Геракл засушений* – “дуже худий” [ФСССГД, с. 62]); пол. *Stentorowy głos* – “дуже сильний голос” (від імені героя “Іліади”, який мав гучний голос) [SJP]. Наведені приклади фразеологізмів засвідчують факт різного ступеня засвоєння різними мовами прецедентної інформації з певного джерела. Причини такого вибіркового засвоєння інформації вбачаємо в різній значущості певних оцінних ділянок мотиваційних сфер для мовної спільноти.

До складу англійських, польських та українських фразеологізмів увійшло багато імен, які пов'язані з **релігією**. **Агіоніми**, як антропоцентрично зорієнтовані компоненти-оніми фразеологізмів англійської, польської та української мов, зазнавши переосмислення, пов'язуються в структурі фразеологічної системи здебільшого з певною календарною датою і відтворюють аксіологічний та темпоральний аспекти.

Ключовим словом-компонентом у бібліонімічних фразологізмах є ім'я першої людини, *Адама*. Наприклад: англ. *Son of Adam* – “чоловік” [АУФС, с. 872]; *Adam's race* – “людство, рід людський” [АУФС, с. 17] – укр. *адамові діти*, книжн. – “людство, рід людський” [СУ]. В англійській мові за структурно-семантичною моделлю “син + онім” утворено значну кількість фразеологізмів, на відміну від польської та української мов.

Словосполучення англ. *Adam's wine* може бути синонімом до словосполучення англ. *Adam's ale*; *Adam's clay* – “схильність до людських пристрастей”; *Adam's nature* – “плоть” [АУФС, с. 17] – укр. *адамові слізки* – “горілчані напої” [СУ]; англ. *Not know someone from Adam* – “не мати уявлення про когось, не знати в обличчя” [CDI, с. 12]; *to drink Adam's ale* – “пити воду” [АУФС, с. 63]. Мотивація фразеологізмів, що мають біблійне походження, спирається загалом на християнство й ідеї Старого Заповіту. Панівна більшість англійських фразем містить у своєму складі порівняльний компонент – *as*, який становить образ-еталон численних

компаративних і субстантивних зворотів. Антропонім *Адам* є складником численних фразових номінацій: англ. *As old as Adam* – “старий” [ТТЕМ, с. 416] – укр. *ветхий Адам* – “старий” [Коваль, 2001, с. 18, 19]; англ. *The old Adam* – “гріховна частина людини” [ТТЕМ, с. 416]; *Adam and Eve on a raft* – “яєчня з двох яєць на тості” (цей біблійонім містить у собі семантику якісної подібності двох об’єктів) [ТТЕМ, с. 416]; пол. *Od Adama i Ewy zaczynać (wyprowadzać i in.)* [НКРР, т. 1, с. 6]; пол. *Nowina – Adama z raju wypędzono* [НКРР, т. 1, с. 6] (пор. англ. *Queen Anne is dead*. Стара новина [ТТЕМ, с. 513]) – укр. *від Адама починати* – “дуже здалека, з самого початку” [СУ]; пол. *Kiedy się Adam do Ewy zalecał* – “дуже давно” [НКРР, т. 1, с. 6] – укр. *за Адама, за часів Адама* – “дуже давно” [74, с. 19]; пол. *Żebro Adamowe nie przynosi tak wiele pożytku jak szkody* – “про жінок” [НКРР, т. 1, с. 7]; пол. *Wesołe córki Ewy* – “дівчата легкої поведінки” [НКРР, т. 1, с. 556]; пол. *Nieodrodna (prawdziwa) córka Ewy*. пол. *Nieodrodna córka grzesznej Ewy*. Укр. *Адамове ребро* – “жінка” [Номис, с. 401]; укр. *адамове реберце* – “жінка” [СУ]; укр. *Все то Євин накоренок* – “говорять згідно про жінок” [Франко, т. 2, с. 117]; укр. *Єва й та грішна, а про нас і балакать нічого* [74, с. 48]; пол. *Adam zjadł jabłko, a nam skomę uczynił* [НКРР, т. 1, с. 5]; пол. *Adam ztawia na Ewę, na Adama Ewa – a oboje jedli z drzewa* [НКРР, т. 1, с. 5]; пол. *[Ewa] Jewa jabłko zjadła, a Jadamowi wógrizkę da* [НКРР, т. 1, с. 555]; пол. *Ewa zgrzeszyła, Adama skusiła* [НКРР, т. 1, с. 555]; укр. *Адам ззів кисличку, а у нас оскома на зубах* [Номис, с. 43]; укр. *То сі те від Єви почало* – “говорять про жіночу цікавість та балакучість” [Франко, т. 2, с. 117]; укр. *у костюмі Адама* [УРФС, с. 145]; укр. *у костюмі Єви* [74, с. 20].

Однак, незважаючи на спільні витoki – прецедентний текст, у досліджуваних мовах спостерігаємо специфічне фразеологічне “опрацювання” цієї інформації: пол. *Cóż by Adam poradził, gdyby Bóg Ewy w raju nie posadził* [НКРР, т. 1, с. 5]; пол. *Gdy Adam glinę kopał, któż komu wtedy chłopał?* [НКРР, т. 1, с. 5, 6]; пол. *Ni ma Jadamowi samociónż, dy z Jewkóm*

cióngaie. Легше жити удвох, ніж самому [НКРР, т. 1, с. 6]; пол. *Krewny po Adamie*. Про придумані родинні звязки [НКРР, т. 1, с. 6]; пол. *Dziesiąty kół w płocie – Adam Dorocie* [НКРР, т. 1, с. 5]; *Drze jak Adam* [НКРР, т. 1, с. 5]; *Fora, Adamie, fora! z tak rozkosznego dwora* [НКРР, т. 1, с. 517]; *Na święty Adam* – “ніколи” (бо нема такого свята) [НКРР, т. 1, с. 7] (пор. пол. *Na święty Michał w maju* – “ніколи”. У прислів’ї йдеться про св. Махайла (*św. Michała* 23) [НКРР, т. 2, с. 370]; англ. *On St Geoffrey's Day* – “ніколи” [ТТЕМ, с. 424]; англ. *St Tibb's eve* – “ніколи” [ТТЕМ, с. 424]); пол. *Zakon świętego Adama* – “шлюб” [НКРР, т. 1, с. 7]; пол. *Bonuje sobie jak Ewa w raju* – “дозволяти собі розкішне життя” [НКРР, т. 1, с. 555]; пол. *Diabeł Ewę po włosku zwodził, Ewa Adama po czesku, Bóg ich po niemiecku gromił, anioł zaś po węgiersku z raju wugnał* [НКРР, т. 1, с. 555]; укр. як Адам і Єва в раю – “морально чиста; нехитра людина” [СУ]; укр. Адам як перший раз Єву побачив, то встав тай облизав сі, а потім поцілював тай обіймав сі. Подають як зразок проповіді давніх попів, що любили розмальовувати біблійні історії локальним колоритом і апокріфічними, інколи дуже натуралістичними деталями [Франко, т. 1, с. 25]. Треба зауважити, що в польській мові антропонім Адам має значне поширення, ймовірно, саме цим зумовлена його вища фразеотворча активність, ніж в українській мові.

У специфічний спосіб у досліджуваних мовах надано значущості прецедентній інформації з біблійної легенди про Каїна й Авеля: англ. *The mark of Cain* – “клеймо”, “(мітка) Каїна” [ТТЕМ, с. 416]; пол. *Kainowe plemię. Kainowe plemię. Piętno Kaina* [НКРР, т. 2, с. 8]; укр. каїнова печать – “тавро зради, злочину” [СУ]; англ. *Curse of Cain, the* – “прокляття Каїна” [АУФС, с. 256]; англ. *Raise Cain* – “зчинити галас, скандал” [ODEI, с. 473]; англ. *Raise Cain hell* – “протестувати, застосовувати силу проти влади” [ODEI, с. 473] – пол. *Abel dawno na hipokondryję umarł* [НКРР, т. 1, с. 3]; *Czysty jak Abel* [НКРР, т. 1, с. 4]; *Zbrodnia Kainowa* [НКРР, т. 2, с. 8]; укр. Каїн – “злочинець, вбивця, виродок” (вживається також як лайливе слово) [74, с. 123]; укр. каїнове діло – книжн. “підступні, лукаві вчинки; зрада,

убивство” [СУ]. Ім'я *Авеля* стало символом невинної жертви [74, с. 123]; укр. *Труситься, як Каїн* [Номис, с. 173]; укр. *Не утнеш (не утне) Каїн Абля, бо тупа шабля* [Номис, с. 260]; укр. *каїнова душа* – “зрадлива, підступна людина” [СУ].

Ідея чогось старого, давнього представлена номінаціями, побудованими в англійській мові за порівняльною структурно-семантичною моделлю “старий + як + ім'я прецедентної особи”: англ. *As old as Methuselah* [ТТЕМ, с. 416]; англ. *Old as Abraham's mother* [ТТЕМ, с. 416] – пол. *Matuzalowy wiek, matuzalowe lata* [SJP] – укр. *Мафусаїлів вік* [74, с. 160] (в українській мові представлена інша трансформації прецедентної інформації, що зумовлює її вживання).

Ще один тип міжмовної асиметрії в досліджуваних мовах становить вислів англ. *Noah's ark* – “хмара певної форми” [ТТЕМ, с. 416] – пол. *Arka Noego* – “символ згоди, порятунку для істот, вибраних Богом; незграбний, великий човен”; *Jak w arce Noego (Narodów się tam zważyło jak do arki Noego)* [НКРР, т. 2, с. 627] – укр. *Ноїв ковчег*. Вислів... переосмислився і вживається з різноманітними значеннями: “сива давнина”; “ветхий, застарілий предмет”; “надійний притулок”; “місце, де збираються люди різних переконань” [74, с. 198]. У польській мові існує вислів *Pamiętać (wspominać) Noego* [НКРР, т. 2, с. 627], аналогічні значення в англійській мові вербалізовано із залученням інших прецедентних імен.

Асиметричною є також низка англійських фразеологізмів. В інших із досліджуваних мов для вербалізації аналогічного значення залучено інформацію, яка стосується інших мотиваційних сфер. Так, на позначення чогось дуже малого уживається фразеологізм англ. *A place for Abraham to bury his wife* [ТТЕМ, с. 416]. Цікавими є також антропоніми у складі ФО на позначення, наприклад, квітів, які ростуть на драбинках – англ. *Jacob's ladder* [ТТЕМ, с. 416]. Про щось дуже певне кажуть – англ. *As sure as God made Moses* [ТТЕМ, с. 417]. Окрім того, *Мойсей* є уособленням смиренності в англійській культурі: англ. *Meek as Moses* [ТТЕМ, с. 417] – пор. пол.

Wyznanie mojżeszowe – “релігія євреїв” [SJP] – укр. *Мойсей*. Ім’я це вживається у значенні: “пророк”, “визволитель”, “чудодій” (часто з іронічним відтінком) [74, с. 171].

Щось надлишкове називають англ. *Benjamin's mess*, спираючись на такий біблійний мотив: *Йосип* надіслав своєму братові дуже велику частку, набагато більшу, ніж іншим [ТТЕМ, с. 417]. Факти, які ставлять під сумнів чиєсь пояснення, є сумнівними або передбачають альтернативу, кодуються за допомогою вислову англ. *Like the story of Pharaoh's daughter* (яка знайшла *Мойсея* в очеретяному кошику) [ТТЕМ, с. 417].

Серед імен біблійного походження трапляється ім’я *Авраама*. Наприклад, модель “піти + у/до + чий + локус”: англ. *Go to the bosom of Abraham, to = to sup with Pluto* – “померти” [АУФС, с. 87] – пол. *Pójść do Abrahama (na łono, piwo i in.)* [НКРР, т. 1, с. 4] – укр. *Пішов до Арама кіз пасту* [Номис, с. 702]. Дослідники звернули увагу на те, що “смерть” у багатьох мовах мотивується як “подорож”. У моделі “піти + до + ім’я символічної особи + [що робити]” спостерігаємо значне варіювання компонентів: пол. *Pójść z Dawidem na harfie grać. Poszol grać na Dawidowej harfie* – “померти” [НКРР, т. 1, с. 414]. Антропонім *Abraham* асоціативно пов’язаний з уявленням про смерть (пол. *Uwidziol Abrahama* – “дожити до 50-ти років” [НКРР, т. 1, с. 4]).

До англійських фразеологізмів з компонентами-біблійними іменами належить також фразеологізм англ. *to content oneself with Lot's temptation* – “задовольнити спокусу, отримати родючу землю” [СДІ, с. 47]. З біблійним пророком *Іоною* асоціюють швидкоплинність життя. Наприклад: англ. *Jonah's gourd* – “щось, що швидко розквітає і швидко в’яне” [АУФС, с. 558]. Ім’я *Йосина* увійшло в англійську мову зі значенням почесей, пишого одягу: англ. *Joseph's coat* – “барвистий, багатий одяг” [АУФС, с. 558]. Цей антропонім трапляється у складі таких фразеологізмів, як: англ. *to have Joseph's dream* – “мати віщій сон” [АУФС, с. 59]. Фразеологізм англ. *to believe in Yelysei's miracles* – “вірити в неймовірне”

[АУФС, с. 25] виник на основі оповідей про Божого пророка Єлисея. Ім'я *Яків* теж зазнало семантичних трансформацій. Воно є компонентом низки фразеологізмів: англ. *Jacob's ladder* – 1) сходи Іакова; 2) круті сходи; 3) мотузьяна драбина; 4) сніп сонячного проміння на фоні темних хмар; 5) синюха [АУФС, с. 555]; пол. *drabina Jakubowa* – “високі сходи”; англ. *to walk Jacob's way* – “пройти дорогу до примирення” [НКРР, т. 1, с. 4].

Натомість функціонування в досліджуваних мовах прецедентного імені *Соломон* має багато спільних рис. Ім'я царя Соломона вживається в переносному значенні: англ. *A Judgment of Solomon* – “справедливе рішення складного, неоднозначного питання” [ODEI, с. 326] – пол. *salomonowy wyrok* – “вирок, що задовольняє інтереси обох сторін, справедливий” [SFWP, с. 728]; англ. *to be/become as wise as Solomon* [CDI, с. 23] – пол. *mądry jak Salomon* [SFJP, т. 1, с. 430]; – укр. *Соломон мудрий* – “справедливий правитель, якому приписується багато мудрих судових рішень” (звідси крилатий вислів “суд Соломона”) [74, с. 262]; укр. *премудрий як Саламон* – “іронізують над чоловіком, що вдає дуже мудрого” [Франко, т. 2, с. 784].

Окрім апостолів, імена святих також виступають компонентами фразеологізмів. Наприклад: англ. *Braid saint Katherine's tresses, to* – “продівувати, залишитися старою дівою” [АУФС, с. 156]. В основі вербалізацій цього значення у слов'янських мовах лежить інша національно-культурна інформація. Однак у польській мові натрапляємо на фразеологізації, пов'язані з культом цієї святої, які стосуються сфери шлюбу: пол. *Święta Katarzyna śluby ucina. W święto Katarzyny są pod poduszką dziewczyny*. Подібно до того, як на св. *Андрія* ворожать дівчата, так на св. Катерини ворожать хлопці, кладучи під подушку картки з іменами дівчат для того, щоб ранком витягнути одну з них [НКРР, т. 2, с. 46].

Значне місце серед компонентів фразеологізмів обіймають імена апостолів: *Петра, Юди, Хоми* тощо. Ім'я *Петра*, одного з перших послідовників Ісуса Христа, трапляється в складі ФО, які можна віднести до

національно-специфічних під час зіставлення досліджуваних мов. Наприклад: англ. *Peter's penny* – “лепта св. Петра” (щорічна подать до папської казни) [АУФС, с. 748]; англ. *For Pete's sake* – “вираження гніву, досади, здивування” [CDI, с. 312]; англ. *to be a doubting Peter* – “бути недовірливим” [CDI, с. 31] – пол. *Chodzi z kluczymi jak święty Piotr* [НКРР, т. 2, с. 935]; пол. *Darzy się nieborakowi jak świętemu Piotrowi. Dobrze jak świętemu Piotrowi w Rzymie. Jak Piotr Chrystusa zaparł się. Niech je zgoda jak z Pietrym u Heroda. Poszedłby za nim jak Piotr do Ogrojca. Święty Pieter to zrobi za ciebie. Zazdrosny jak świętego Piotra matka* [НКРР, т. 2, с. 935]; пол. *Jechać z listem od władzyki do świętego Piotra* – “померти” [НКРР, т. 2, с. 935].

Із святкуванням *Петра* пов’язані фразеологізми: укр. *не до Петра, а до Різдва кому* – “хто-небудь немолодий, похилого віку” [СУ]; укр. *Не йде до Петра, іно до Різдва* – говорять про другу половину року, після Петра й Павла, який припадає на день 29 червня ст. ст. [Франко, т. 2, с. 702]; укр. *Не йде ’д Петру, але ’д Дмитру* – свято Дмитра припадає на день 26 жовтня ст.ст. [Франко, т. 2, с. 702]; укр. *Не все в неділю (в середу) Петра* – “коли свято Петра і Павла випаде в середу, можна їсти з набілом” [Франко, т. 2, с. 702]. Окрім того, прецедентного тексту – Біблії сягає етимологія фразеологізмів: пол. *Piotra komu napędzić* [НКРР, т. 2, с. 935]; пол. *pietrać się* – розм. “боятися” (від діалектної форми імені *Piotr*) [SJP] (пол. пор. *Mojra mieć (napędzić, odczuwać)* – “мати страх, боятися”. Прислів’я з походження єврейське [НКРР, т. 2, с. 475]) – укр. *сміливий, як Святий Петро* [Номис, с. 593]; укр. *Нагнав му Петра* [Франко, т. 2, с. 701]. Як відомо, апостол Петро, схоплений вартою, тричі відрікся від свого вчителя Ісуса. У збірнику “Крилаті вислови в українській літературній мові” вміщено вислів – друг, що тричі відрікся (так говорять про людину, дружба якої не витримує випробувань) [74, с. 83]. Фразеологізм укр. *сміливий, як Святий Петро* має значення “боязлививий”, мотивація якого спирається на те, що прецедентний текст широко відомий носіям мови. Образність фразеологізму укр. *Нагнав му Петра* – цікавий приклад

метонімії, свого роду проміжний етап незавершеного переходу власного імені у загальну назву (*Петро* символізує страх). Про незавершеність зазначеного процесу свідчить той факт, що у збірці антропонім подано з великої літери.

Ім'я *Юди* теж виступає компонентом фразеологізму. Інтерлінгвальними є такі одиниці, наприклад: англ. *to get Judas kiss* [АУФС, с. 45] – пол. *Judaszowy pocałunek (pozdrowienie). Judaszowski postępek* [НКРР, т. 1, с. 878] – укр. *Іудин поцілунок* – “лицемірний, нещирий поцілунок або зрадливий учинок, що прикривається облесливістю” [ЗУЕСД, с. 263]; пол. *Judaszowe srebrniki* [НКРР, т. 1, с. 878] – укр. *Юдини (Іудині) срібняки (срібники)* – “винагорода за зраду” [СУ]. В англійській та польській мовних картинах світу основою вербалізації стало біблійне уявлення про колір волосся *Іуди*: англ. *Judas hair* – “руде волосся” [АУФС, с. 558] – пол. *Czyrwióny jak Judasz* [НКРР, т. 1, с. 878]. За допомогою цього імені вербалізовано у польській мові уявлення про хитрість, фальшивість: пол. *Judek – nie dudek* – “спритний, хитрий” [НКРР, т. 1, с. 878]; пол. *Falszywy jak Judasz* [НКРР, т. 1, с. 878]; пол. *Pocziwyś ty człek z judaszowską brodą* [НКРР, т. 1, с. 878]; пол. *[On] Won jeho kocha jak Judasz Christusa* [НКРР, т. 1, с. 878]; пол. *Mina Judasza* [НКРР, т. 1, с. 878]; пол. *Kto z ludźmi nieszczerze, Judaszem go witaj* [НКРР, т. 1, с. 878]; пол. *I między apostoły byli Judasze* [НКРР, т. 1, с. 878].

В українській мові функціонують такі фразеологізми з цим компонентом, як: укр. *юдине (іудине) плем'я (поріддя, коріння і т. ін.)* – “зрадник” [СУ]; укр. *Юдит на мене, як той Юда Скаріотський* – “говорять про брехливу людину, підступну, що робить наклепи” [Франко, т. 3, с. 468] (аналогічний дериват є й у російській мові – *иудить, иудствовать* [СКСИ, с. 184]). Його ім'я набуло таких значень у російському мовному просторі: 1) Зрадник. 2) Лицемір, ханжа, фарисей. 3) Скупа людина [СКСИ, с. 182]. “Ім'я *Іуди (Іуда, Юда, Іуда Іскаріот)* стало позначити зрадника, лицеміра, людину продажної душі (воно виступає і як власне, і як

загальне ім'я" [74, с. 213]. Цікавим є також розвиток власної назви, яка перейшла у загальну, в польській мові: *judasz* 1) людина фальшива, підступна; зрадник; 2) малий отвір у дверях, найчастіше у в'язниці, через який можна спостерігати, що діється з іншого боку дверей [SJP, с. 122].

Отже, агіоніми є важливим складником фонових знань реципієнтів. У межах цієї групи представлені різноманітні типи міжмовної асиметрії.

Модель фразеологізмів із сакральними антропонімічними компонентами представлена одиницями, значення яких ґрунтується на образах Людини:

1) як **фізичного та фізіологічного феномена**, що трансформують лінгвокультурну інформацію про її:

стать: англ. *Son of Adam* – “чоловік” [АУФС, с. 872]; пол. *Żebro Adamowe nie przynosi tak wiele pożytku jak szkody* – “про жінок” [НКРР, т. 1, с. 7]; укр. *адамове реберце* – жарт. “жінка” [СУ];

вік: англ. *As old as Methuselah* – “старий” [ТТЕМ, с. 416]; англ. *Old as Abraham's mother* – “старий” [ТТЕМ, с. 416]; англ. *As old as Adam* – “старий” [ТТЕМ, с. 416]; пол. *Matuzalowy wiek, matuzalowe lata* – “старий, давній” [SJP]; укр. *Мафусаїлів вік* – “старий” [74, с. 160]; **голос:** пол. *Stentorowy głos* – “дуже сильний голос” [SJP]; укр. *Геракл засушений* – “дуже худий” [ФСССГД, с. 62];

частини тіла, фізичні дані: *Adam's apple* – “кадик”, “спокуса” [АУФС, с. 17]; *Adam's nature* – “плоть” [АУФС, с. 17]; англ. *Judas hair* – “руде волосся” [АУФС, с. 558]; пол. *Czyrwióny jak Judosz* [НКРР, т. 1, с. 878]; укр. *Адамове яблуко* – “кадик”, “спокуса” [ФСССГД, с. 22];

життя і смерть: англ. *Jechać z listem od władzyki do świętego Piotra* – “померти” [НКРР, т. 2, с. 935]; англ. *Go to the bosom of Abraham, to = to sup with Pluto* – “померти” [АУФС, с. 87]; пол. *Uwidziół Abrahama* – “дожити до 50-ти років” [НКРР, т. 1, с. 4]; пол. *Pójść do Abrahama* [НКРР, т. 1, с. 4]; укр. *Пішов до Арама кіз пасти* – “померти” [Номис, с. 702];

розумові здібності: англ. *as wise as Solomon* – “розумним,

досвідчений” [CDI, с. 23]; англ. *Cut the Gordian knot (the knot)* – “розрубати гордіїв вузол; розв’язати складну проблему застосуванням сили” [АУФС, с. 261]; англ. *to get Hesperid’s apple* – “виконати важке завдання” [АУФС, с. 36]; пол. *rozwiązać węzeł gordyjski* – “виконати важке завдання” [SJP, т. 1, с. 732]; пол. *mądry jak Salomon* – “розумний” [SFJP, т. 1, с. 430]; укр. *розрубати гордіїв вузол* – книжн. “виконати важке завдання” [СУ]; укр. *премудрий як Саламон* – “іронізують над чоловіком, що вдає дуже мудрого” [Франко, т. 2, с. 784];

вчинки (моральні/аморальні, правельні/неправельні): англ. *to get Judas kiss* – “зрадити” [АУФС, с. 45]; укр. *каїнове діло* – книжн. “підступні, лукаві вчинки; зрада, убивство” [СУ]; укр. *Юдит на мене, як той Юда Скаріоцький* – “говорять про брехливу людину, підступну, що робить наклепи” [Франко, т. 3, с. 468]; укр. *Іудин поцілунок* – “лицемірний, нещирий поцілунок або зрадливий учинок, що прикривається облесливістю” [ЗУЕСД, с. 263];

психо-емоційна характеристика: англ. *to be a doubting Peter* – “бути недовірливим” [CDI, с. 31]; англ. *to be as Pandora* – “бути підступною і злою людиною” [АУФС, с. 29];]; англ. *Meek as Moses* – “смирений” [ТТЕМ, с. 417]; пол. *Chodzi z kluczami jak święty Piotr* – “бути недовірливим” [НКРР, т. 2, с. 935]; пол. *pietrać się* – розм. “боятися” (від діалектної форми імені *Piotr*) [SJP]; *Mojra mieć (napędzić, odczuwać)* – “мати страх, боятися”. Прислів’я з походження єврейське [НКРР, т. 2, с. 475]; пол. *Czysty jak Abel* – “невинний, морально чистий; нехитрий, наївний” [НКРР, т. 1, с. 4]; пол. *Nieodrodna (prawdziwa) córka Ewy* – “дівчина легкої поведінки” [НКРР, т. 1, с. 556]; пол. *Judaszowy pocałunek (pozdrowienie). Judaszowski postępek* [НКРР, т. 1, с. 878]; пол. *Falszywy jak Judasz* – “лицемірна, підступна людина” [НКРР, т. 1, с. 878]; *judasz* 1) людина фальшива, підступна; зрадник; 2) малий отвір у дверях, найчастіше у в’язниці, через який можна спостерігати, що діється з іншого боку дверей [SJP, с. 67]; укр. *сміливий, як Святий Петро* – “боягузливий” [Номис,

с. 593]; укр. *дійти до геркулесових стовбів* – “дійти до краю, бути у відчаї” [74, с. 62]; укр. *Каїн* – “злочинець, вбивця, виродок” (вживається також як лайливе слово) [74, с. 123]; *каїнова душа* – “зрадлива, підступна людина” [СУ]; *юдине плем'я (поріддя, коріння і т. ін.)* – “зрадник” [СУ].

2) як суспільної істоти, що містять інформацію про її:

стосунки (родинні, дружні): англ. *Damon and Pythias, the* – (Дамон і Піфіас) “нерозлучні друзі” [АУФС, с. 263]; пол. *Krewny po Adamie* – “придумані родинні зв'язки” [НКРР, т. 1, с. 6]; пол. *Dziesiąty kół w płocie – Adam Dorocie* – “придумані родинні зв'язки” [НКРР, т. 1, с. 5];

професія: англ. *Son of Aesculapius* – “лікар” [АУФС, с. 872]; англ. *Son of Mars* – “військовий” [АУФС, с. 872]; англ. *Son of Neptune* – “моряк” [АУФС, с. 872]; англ. *Son of Vulcan* – “коваль” [АУФС, с. 872]; пол. *Czuwa (pilnuje) jak cerber* – “злий, невмолимий вартовий” [НКРР, т. 1, с. 234];

соціальний рівень: англ. *Bonuje sobie jak Ewa w raji* – “дозволяти собі розкішне життя” [НКРР, т. 1, с. 555].

Ця модель ще представлена фразеологізмами, значення яких ґрунтується на образах Людини і Всесвіту, зокрема:

1) **образах, співвідносних із людиною і всесвітом**, що трансформують інформацію про:

об'єкти, предмети: англ. *Joseph's coat* – “барвистий, багатий одяг” [АУФС, с. 558]; англ. *Jacob's ladder* – “квіти, які ростуть на драбинках” [ТТЕМ, с. 416]; англ. *Adam and Eve on a raft* – “яєчня з двох яєць на тості” (цей біблійонім містить у собі семантику якісної подібності двох об'єктів) [ТТЕМ, с. 416]; англ. *Bird of Jove, the* – “орел” [АУФС, с. 136]; англ. *Bird of Juno, the* – “павич” [АУФС, с. 136]; англ. *Noah's ark* – “хмара певної форми” [ТТЕМ, с. 416]; англ. *Bird of Minerva, the (the bird of night)* – “сова” [АУФС, с. 136]; пол. *Arka Noego* – “символ згоди, порятунку для істот, вибраних Богом; незграбний, великий човен”; англ. *Jacob's ladder* – 1) сходи Іакова; 2) круті сходи; 3) мотузьяна драбина; 4) сніп сонячного проміння на фоні темних хмар; 5) синюха [АУФС, с. 555]; пол. *drabina*

Jakubowa – “дуже високі сходи”; англ. *to walk Jacob's way* – “пройти дорогу до примирення” [НКРР, т. 1, с. 4]; англ. *Pillars of Hercules* – “Гібралтарська протока” [АУФС, с. 750]; укр. *адамові слізки* – “горілчані напої” [СУ]; укр. *Ноїв ковчег* – “сива давнина”; “ветхий, застарілий предмет”; “надійний притулок”; “місце, де збираються люди різних переконань” [74, с. 198];

стандарти, межі, часові проміжки, місце: англ. *Bed of Procrustes, the* – “прокрустове ложе; мірка під яку штучно підганяють явища та факти, перекручуючи їх” [АУФС, с. 83]; англ. *Make fit the Procrustian bed, to* – “втиснути у вузькі рамки” [АУФС, с. 642]; англ. *On St Geoffrey's Day* – “ніколи” [ТТЕМ, с. 424]; англ. *St Tibb's eve* – “ніколи” [ТТЕМ, с. 424]; англ. *Augustian age, the* – “вік Августа, класичний, золотий вік літератури й мистецтва” [АУФС, с. 55]; англ. *Jonah's gourd* – “щось, що швидко розквітає і швидко в'яне, швидкоплинність життя” [АУФС, с. 558]; англ. *Augean stable (stables)* – “авгієві стайні, занедбане, занехаяне місце” [АУФС, с. 54] = пол. *Stajnia Augiasza* [SJP, т. 3, с. 160] = укр. *авгієві стайні* [74, с. 19]; пол. *Prokrustowe łóże* – “прокрустове ложе; мірка під яку штучно підганяють явища та факти, перекручуючи їх” [SJP, т. 1, с. 143]; пол. *Kiedy się Adam do Ewy zalecał* – “дуже давно” [НКРР, т. 1, с. 6]; пол. *Na święty Adam* – “ніколи” [НКРР, т. 1, с. 7]; пол. *Na święty Michał w maju* – “ніколи” [НКРР, т. 2, с. 370]; укр. *прокрустове ложе* – “мірка під яку штучно підганяють явища та факти, перекручуючи їх” [СУ]; укр. *Не йде до Петра, але до Дмитра* – свято Дмитра припадає на день 26 жовтня ст.ст. [Франко, т. 2, с. 702].

2) **образи, набуті внаслідок взаємодії людини і всесвіту**, що створенні на основі етнічних, історичних, літературних уявлень про певну подію, ситуацію, час, місце...). Це зокрема:

релігія: англ. *Braid saint (saint) Katherine's tresses, to* – “продівувати, залишитися старою дівою” [АУФС, с. 156]; англ. *to have Joseph's dream* – “мати віщій сон” [АУФС, с. 59]; англ. *Curse of Cain, the* – “прокляття Каїна” [АУФС, с. 256]; англ. *Braid saint (saint) Katherine's tresses, to* –

“продівувати, залишитися старою дівою” [АУФС, с. 156]; пол. *Pójsć do Abrahama* – “померти” [НКРР, т. 1, с. 4]; пол. *Pójsć z Dawidem na harfie grać. Poszol grać na Dawidowej harfie* – “померти” [НКРР, т. 1, с. 414]; пол. *Judaszowe srebrniki* – “винагорода за зраду” [НКРР, т. 1, с. 878]; пол. *Święta Katarzyna śluby ucina*. Подібно до того, як на св. Андрія ворожать дівчата, так на св. Катерини ворожать хлопці, кладучи під подушку картки з іменами дівчат для того, щоб ранком витягнути одну з них [НКРР, т. 2, с. 46]; укр. *Юдині срібняки (срібники)* – “винагорода за зраду” [СУ]; укр. *каїнова печать* – “тавро зради, злочину” [СУ]; укр. *Пишов до Арама кіз пасти* – “померти” [Номис, с. 702];

міфологія: англ. *Damocles' sword = the sword of Damocles* – “нависла біда, небезпека, дамоклів меч” [АУФС, с. 263]; англ. *to build Hercules' Pillars* – “здійснити щось видатне, досягнути чого-небудь” [АУФС, с. 28]; англ. *to capture Diomed's horses* – “наразитись на небезпеку” [АУФС, с. 27]; англ. *Davy's locker* – “поховання в морі, морська безодня як могила” [АУФС, с. 265]; англ. *Pandora's box* – “вмістище зла, лиховісний дар” [Lingvo]; пол. *Puszka Pandory. Pudło Pandory* – “вмістище зла, лиховісний дар” [НКРР, т. 2, 220]; англ. *Achilles' heel = the heel of Achilles – one's Achilles' heel* – “ахіллесова п'ята, уразливе, слабке місце” [АУФС, с. 15]; англ. *Herculean labour, a* – “геркулесова праця, винятково важка праця” [АУФС, с. 488]; пол. *Praca herkulesowa* [SJP, т. 3, с. 32]; пол. *Miecz Damoklesowy wisi nad kimś, nad czyjąś głową* – “нависла біда, небезпека, дамоклів меч” [SJP, т. 2, с. 60]; = укр. *дамоклів меч* [74, с. 70]; укр. *скриня Пандори* – “вмістище зла, лиховісний дар” [СУ]; укр. *геркулесова праця* – “геркулесова праця, винятково важка праця” [74, с. 62].

У фразеологізмах з античним чи агіонімним компонентом, як важливим складником фонових знань реципієнтів спостерігаємо різний ступінь засвоєння прецедентної інформації. В асоціативних онімах-компонентах фразеологізмів мотивованість виражається опосередковано, за допомогою різного виду (аксіологічних, символічних) асоціацій без

прямого називання мотивувальної ознаки.

Висновки до розділу 2

Зіставлення мотиваційної основи *фразеологізмів з соціально маркованим антропонімним компонентом* дало можливість виявити, що поширені ОК, спільні для зіставляваних мов (*John, Iwan, Іван*), мають як позитивну, так і негативну семантику. Спільним у зіставляваних мовах є те, що образ людини здебільшого є негативним. У межах фразеологічних систем слов'янських мов, порівняно з англійською, оцінна характеристика людини представлена ширше.

Дослідження мотиваційної основи *фразеологізмів з псевдоантропонімними компонентами* показало, що всі ці одиниці характеризуються яскравою національно-культурною маркованістю. Проте англійські фразеологізми із псевдоонімними компонентами значно поступаються у кількості польським та українським. Це пояснюється тим, що у слов'янських фразеологізмах імітація антропонімів-компонентів є більш поширеними, ніж в англійській.

Фразеологізми з прецедентними антропонімами компонентами в англійській мові переважають над слов'янськими. Спільне у фразеологізмах з прецедентними антропонімними компонентами спостерігаємо на основі інтерлінгвальної інформації, відмінне – в інтралінгвальних знаннях, у ступені засвоєння культурної інформації етносом, етнічних символах, історико-культурній взаємодії.

Так, спостерігаються відмінності в виокремленні фрагментів інформації (яка однаковою мірою відома представникам досліджуваних лінгвоспільнот), на основі якої відбувається фразеологізація. Значущим є також ступінь опрацювання інформації, тобто кількість та різноманітність фразеологізмів, створених із її використанням. Наявні численні приклади, що ґрунтуються на інтерлінгвальній інформації лише в одній із мов

фразеологічної системи, яку лінгвospільнота актуалізує з певних причин.

Ще один вияв міжмовної асиметрії становлять одиниці, основані на інтракультурній інформації, що мають аналоги у мовах, однак з іншими мотиваційними основами. У цьому разі таке фразеотворення може створювати й лакунарність при міжмовному порівнянні. Так, ім'я певної історичної постаті може передавати різну символіку з відмінною оцінністю.

Дослідження образної основи фразеологізмів показало, що поширені антропоніми-компоненти мають різне наповнення та асоціативне поле, відповідно в різних контекстах вони можуть транслювати як позитивну, так і негативну оцінність.

Фразеологізми з сакральними антропоніми-компонентами характеризуються відносно однаковою кількістю у зіставлюваних мовах. Це пов'язано з тим, що більшість таких одиниць належать до інтеркультурного фонду, тобто у всіх мовах це запозичення.

Проте дослідження мотиваційної основи досліджуваних одиниць показало відмінності у виокремленні фрагментів інформації, на основі якої відбувається фразеологізація. Значущим є ступінь опрацювання інформації, тобто кількість та різноманітність фразеологізмів, утворених на її основі. Проаналізовані фразеологізми з античними та агіоніми-компонентами належать до інтеркультурного фонду, тобто в усіх досліджуваних мовах це запозичення. З огляду на зазначене вище, цим групам, порівняно з антропонімами, притаманний значно нижчий ступінь асиметричності. Однак поряд із тотожними одиницями (це, як правило, прямі ремінісценції) у досліджуваних мовах функціонують одиниці, створені на основі прецедентної інформації, певні аспекти з тих чи інших причин актуалізував лише окремий соціум. Більшість із них, зокрема прямі ремінісценції, у фразеографічних джерелах містять позначку 'книжне'.

Фразеологічне значення досліджуваних одиниць ґрунтується на їхній образності: антропоцентричній та антропометричній.

Антропоцентрична образність фразеологізмів з антропонімами по-

різному розкривається в їхньому значенні: в англійській мові переважають образи, співвідносні із людиною і всесвітом (простір, рух, предмет, місце), у слов'янських – образи, набуті внаслідок взаємодії людини і всесвіту (уявлення людини про світ живої та неживої природи).

Антропометрична образність більш характерна для слов'янських одиниць, у значенні яких людина сприймається як фізичний та фізіологічний феномен (її тіло, властивості, дії, поведінка, розумові вади).

На нашу думку, виокремлюються принаймні два підходи до етимологізації фразеологізмів з антропонімами компонентами. Одні дослідники в разі затемненої внутрішньої форми фразеологізмів схильні шукати історичний прототип, інші розглядають онім як узагальнене позначення людини.

За допомогою контрастивного аналізу виявлено асиметрію щодо напрямків метафоричних переносів. Так, у сучасній польській та українській мовах рідше, ніж в англійській, перенесення відбувається у напрямку 'істота' → 'неістота' (якщо істоту позначено антропонімом).

Не представлена в польській та українській мові, на відміну від англійської, модель "син (дочка) + міфонім = професія", натомість у зазначених мовах активно утворюються фразеологізми за моделлю "син (дочка) + антропонім (негативно конотований) = негідник".

Під час здійсненого семантичного та історико-етимологічного аналізу приділено увагу культурному, асоціативному фонові онімів, оскільки формальний компонентний збіг ще не свідчить про тотожність одиниць. Отже, антропоніми у фразеологічних системах за своїми ознаками та функціями наближаються до загальноживаної лексики, забарвленої експресивно, у низці прикладів антропоніми набувають символічності.

Мотиваційні фразеологічні моделі проаналізованих нами одиниць є ефективним засобом утворення експресії, вияву мовцем оцінки особи, ситуації, явища, процесу, індивідуального/колективного світосприйняття та виконують прагматичні функції в мові.

РОЗДІЛ 3
МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З ТОПОНІМНИМ КОМПОНЕНТОМ
У ЗІСТАВЛЮВАНИХ МОВАХ

3.1. Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів із прецедентними топонімними компонентами в англійській, польській та українській мовах

Топонімам властива наявність національно-культурного компонента в семантиці фразеологізмів. Топоніми є невід'ємною частиною фонових знань носіїв мови [177, с. 62]. Фразеологізми, що вміщують топонімний компонент, поділяються на декілька груп: топоніми пов'язані з історично-культурними реаліями; псевдо топоніми; топоніми міфологічного та релігійного походження (контекстно пов'язані з Біблією) (див. табл. 2).

Вагоме місце в дослідженні складу фразеологізмів англійської, польської та української мов займають топоніми, які є невід'ємним компонентом смислової та структурної організації фразеологізмів. Вони виконують своє основне призначення – ідентифікують об'єкти дійсності [21, с. 33]. Характер додаткової інформації, яку несе топонім, залежить від екстралінгвальних чинників, пов'язаних із культурною інформацією про об'єкт, і тими приписаними ознаками, якими він наділений у людській свідомості. Отже, наявність яскравої ознаки, яка легко утримується в пам'яті культурної свідомості, створює передумови для метафоризації топоніма. На основі цієї чіткої ознаки формується аспект семантики топоніма. Цей процес відбувається на основі соціально-закріпленої за власною назвою лінгвокультурної інформації, яка визначається екстралінгвальними чинниками [177, с. 62].

Таблиця 2

**Кількісно-якісна характеристика
фразеологізмів з топонімним компонентом
в англійській, польській та українській мовах**

ДЖЕРЕЛО лінгво- культурної інформації ФТК	МОДЕЛІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З ТК					ОБРАЗНІСТЬ ЗНАЧЕННЯ ФТК					
						Антропометричні образи людини:			Антропоцентричні образи людини і всесвіту:		
	Типи МФМ ТК	англ. мова	пол. мова	укр. мова	англ. мова	пол. мова	укр. мова	англ. мова	пол. мова	укр. мова	
Історико- культурний простір	ФП ТК	ОРК	8	6	4	48	64	59	85	56	51
		ХК	82	22	26						
		ОЙК	18	60	59						
		УК	21	4	6						
		ГК	4	28	15						
	ФКПТ	2	14	23	0	6	9	2	8	14	
Античність	ФС ТК	АП	8	5	5	6	9	6	9	7	11
Християнство		ХП	7	11	12						
УСЬОГО	450	150	150	150	54	79	74	96	71	76	
					207			243			

Примітки: ГК – фразеологізм із гідронімним компонентом; АП – компоненти античного походження; МФМ – мотиваційні фразеологічні моделі; ОРК – оронімні компоненти фразеологізмів; ТК – топонімний компонент; УК – урбанонімні компоненти фразеологізмів; ФПТК – фразеологізми з прецедентними топонімними компонентами; ФСТК – фразеологізми з сакральними топонімними компонентами; ФТК – фразеологізми з топонімними компонентами; ХП – компоненти, що походять із християнства.

У сучасній англійській мові топоніми легко переходять до класу загальних імен внаслідок метафоризації й метонімізації. Наприклад: англ. *The Bronx cheer* – “глузування, знущання” [АУФС, с. 174]; англ. *California blankets* – “газети, якими вкриваються безробітні, що ночують у парках” [АУФС, с. 189]; англ. *Enough to puzzle a Philadelphia lawyer* – “складна,

заплутана справа” [АУФС, с. 310]. Аналогічні номінативні процеси широко представлені в польській та українській мові, однак використовувані мотиваційні основи є унікальними.

Ороніми – власні імена, назви будь-яких елементів земної поверхні [СРОТ, с. 105]. Природні чи створені людиною об’єкти, які набули значущості в межах певної культури, стають прототипами для вербалізації певних ознак на основі власної прикметної ознаки.

Наприклад, про щось дуже тверде або старе говорять: англ. *Hard/Old as Knock('s) Cross, Knock('s) Cross* – гора біля Port Carlisle, Карлайл графство Камбрія Великобританія [ТЕТМ, с. 206] – пол. *Stary jak Chorzele*. Chorzele – місцевість у Пжасницькому повіті [НКРР, т. 1, с. 290]; *Tak zakamieniały jak karpackie skały* [НКРР, т. 2, с. 34]. У польській мові натрапляємо на порівняння зовнішності людини й ороніма: пол. *Ma nos jak Łysa Góra* [НКРР, т. 2, с. 642]. Ймовірно, уявлення про міцність лягло в основу фразеологізму англ. *true steel as Ripon rowels* [ТТЕМ, с.80].

Семантика **близького–далекого** реалізується на прикладі номінації англ. *As much akin as Lewesdon Hill to Pilsen-pen* – “не пов’язаний”. Зазвичай цей вислів використовують на позначення людей, які є сусідами, але не знайомі близько або ж не знайомі зовсім. Вираз виник як порівняння з горбами, розташованими на одній території, але є не зв’язані між собою [ТЕТМ, с.206]. Грубі люди порівнюються з низинами Морваху: англ. *Like Morvah Downs, hard and never plowed* – “некультурна людина” [ТЕТМ, с. 206]. В англійській мові функціонує одиниця *Great Divide, the* – амер. розмовне “великий перевал” [АУФС, с. 252]. Як похідний від останнього утворився метафоричний вислів, що евфемізує смерть: англ. *Cross the Great Divide, to* – амер. “померти, піти до праотців, віддати душу Богові” [АУФС, с. 252].

Наступна номінація містить протиставлення, притаманне семантичній опозиції **рівного-нерівного**, та використовується як вигук несхвалення стосовно хвальків: англ. *Eldon Hole wants filling!* [ТЕТМ, с. 205]. *Eldon*

Hole – це глибока тріщина в районі *Derbyshire Peak District*. Наявні у польській та українській мові фразеологізації цих значень не містять компонентів-оронімів.

У польській та українській мовах ороніми також набули певного символічного значення. Зокрема, оронім *Бескиди* є символом межі між **своїм і чужим** простором: пол. *Nie wie, czy w raju, czy jest na Beskidzie* [НКРР, т. 1, с. 76]; *Abo to tu, mospanie, pod Bieszczadem, tak li się to rozbić godzi bez sromoty!* Bieszczad (Beskid) – середня частина Карпат, відома в давнину розбоями [НКРР, т. 1, с. 76]; *Pójdieszli i za Beskidy, nie zbędiesz się biedy* [НКРР, т. 1, с. 77] (пор. *Poszedł jak za Ukrainę* – “пропав, сліду нема” [НКРР, т. 3, с. 582]) – укр. *Піди за Бескиди не збудеся біди* [Номис, с. 133]; *Піди за Бескиди, не збудеш ся біди*. Від біди за горами не втечеш [Франко, т. 1, с. 59]. Виокремлюється структурно-семантична модель “піди (пішов) + за + символічний топонім + [буде біда]/= пропасти, потрапити у скруту”, яку представники лінгвospільнот заповнюють специфічними компонентами, що позначають об’єкти, наявні в межах власного географічного і відповідно культурного простору.

Хоронім – субтопонім, назва будь-якої території, області, району. Хороніми бувають адміністративні, міські та природні. Адміністративний хоронім – власна назва будь-якої адміністративно-територіальної одиниці, яка має певні межі, прийнята в офіційних документах, в тому числі назва республіки, краю, області тощо. Міський хоронім – вид хороніма чи урбаноніма. Власна назва частини території міста, в тому числі району, кварталу, парку, кладовища. Природний хоронім – вид хороніма: власна назва будь-якої природно-ландшафтної області: берега, пустелі, моря [СРОТ, с. 160].

У сучасній англійській мові багато хоронімів утворилось шляхом метафоричного переосмислення назв штатів, регіонів, територіальних областей США через зоосемізми (назви тварин) та колоративи (назви кольорів).

Наприклад, англ. *Badger State, the* – “штат борсуків” (так називають штат Вісконсін, у цьому штаті було багато борсуків. Борсук зображений і на гербі цього штату. Отже, зооморфний компонент у назві демонструє наявність певних тварин на певній території [АУФС, с. 58]. У фраземі англ. *Bad Lands, the* – амер. “неродючі області на заході США” [АУФС, с. 59] атрибутивний маркер хороніма ‘Bad’ відносить номінацію до низу конотативної шкали та свідчить про те, що неродючість земель у свідомості номінатора асоціюється з їх непридатністю для життя – землі, оскільки вони є ‘поганими’ для людини. У фразеологізмі англ. *Bayou (Mudcat) State, the* – амер. “болотний штат” або “штат мерлуз” (так називають штат Міссісіпі) зооморфний компонент співвідноситься із концептуалізацією сфери рибальства як основного заняття його жителів (у цьому штаті є багато заболочених рукавів ріки). *Bayou* – вузький прохід, канал. Словом *Mudcat* називають у долоні річки Міссісіпі дорослу рибу – мерлузу, яку тут ловили у великій кількості [АУФС, с. 64]. Подібний тип метафоризації маємо й у ФО англ. *Bear State, the* – “ведмежий штат” (так називають штат Арканзас) [АУФС, с. 71]. Колоративний компонент представлений в неоднослівній номінації англ. *Blackwater State, the* – амер. “штат чорної води” (так називають штат Небраска) [АУФС, с. 143]. На нашу думку, ці фразеологізми англійської мови можна тільки умовно назвати топонімами, позаяк вони є не прямими назвами, а лише вторинним метафоричним переосмисленням назв певних регіонів.

Основою для переосмислення стало уявлення про бруклінський міст у Нью-Йорку: англ. *He is so dumb you can sell him the Brooklyn Bridge* – “великий дурень, дурний аж світиться” [АУФС, с. 486]. Семантика зміни реалізується у фразеологізмі англ. *Has gone over Assford by Bridge backwards* [ТЕТМ, с. 205], так говорять про людину, яка нічого не вивчила закінчивши повний курс навчання, або, яка все робить неправильно.

Семантика заходу проектується на психічний стан схвильованості людини англ. *Worried as a Bostonian going west of Worcester*

[ТТЕМ, с. 205], що означає “дуже знервуватись”. Хоронім англ. *Brentford* в поєднанні з назвою свята *Christmas* символізує щось дуже брудне: *Dirty as old Brentford at Christmas* [ТТЕМ, с. 205]. Каламбур англ. *Plain as Salisbury* пов’язується з тим, що верхівки міських башт міста Солсбері, яке розташоване на півдні Великобританії видно здалеку [ТТЕМ, с. 206]. Показовою є кореляція семантики чогось багатого з плодovitістю поля: англ. *Rank as the Roodee* – “дуже багатий” [ТТЕМ, с. 206]. Метафоризація багатства, що ґрунтується на лінгвокультурній інформації у ФО англ. *Everyone cannot live at Rotheras*, простежується через паралель із дуже багатими землями помістя біля Херфорда (фразеологізм з агроонімним ОК “вживається як відповідь надто амбітним людям” [ТЕТМ, с.206].

Дрімонім – власна назва будь-якої лісової ділянки, лісу, гаю [СРОТ, с. 56]. Фразеонім *Academe* (Академія, гай Академа (назва саду поряд з Афінами, де читав лекції Платон) представлений у англ. *The Groves of Academe* – “джерело мудрості, дерево пізнання” [Lingvo]. Перехід через гаї біля Шрабу символізує невдачу: *Go through Shrub's copse* – “переживати невдачу” [ТЕТМ, с.206].

Компоненти-**хороніми** наявні у складі таких польських фразеологізмів, як: пол. *To tu prawdziwa Besarabija* – “безлад, безгосподарність” [НКРР, т. 1, с. 76]; пол. *Jak na Ukrainie* – “панує безправ’я, свавілля” [НКРР, т. 3, с. 582]; пол. *Przecież to nie Ukraina* – “не все дозволено, право зобов’язує” [НКРР, т. 3, с. 582] – укр. діал. *Якої Польщі ви міні тут наробили?* – “Якого безладу, клопоту ви мені зробили” [Франко, т. 2, с. 759].

У цьому разі очевидною є відмінність оцінності, яка побудована на історичних реаліях певного періоду. Прикметно, що наведені ФО виникли та активно функціонували приблизно в один час. Окрім того, така оцінність зумовлена протиставленням **свого й чужого**.

Продовжують перелік такі одиниці: пол. *Ciechanowski szlachcic: o jednym bucie i o jednym chodaku* – “про убогу шляхту”; пол. *W ciechanowskiej*

ziemi płacząc się orze, ale śmiejąc się zbiera – “земля тяжка, але врожайна” [НКРР, т. 1, с. 311]. Сягають української історії такі ФО: укр. *Січ мати, а великий Дніпр батько. Наш Луг батько, а Січ мати* – одде треба помірати [Номис, с. 74]; *Хто любить ніч, тому ворог Січ* [Номис, с. 487].

Важливо відзначити той факт, що інколи компоненти-оніми в межах фразеологізму не набувають яскравого символічного значення, а вживаються у своєму прямому значенні, номінуючи реальний об’єкт простору. Наприклад, укр. *поїхав як у Крим по сіль* [ССНП, с. 77]. У цьому разі актуалізуються уявлення про певну господарську діяльність, яка триває довго.

Образність нижченаведених фразеологізмів ґрунтується на реальній інформації. Так, значущими для мовців стали такі уявлення: пол. *Czerwony jak Jansborg* – “червоний” (Jansborg – німецька назва міста Піш на Мазурах. Вислів з’явився, ймовірно, завдяки червоним дахам на будинках і культових спорудах) [НКРР, т. 1, с. 831]; пол. *Czerwony jak kościół odechowski* – “червоний” (Odechów – село в Радомському повіті, яке мало костел із обпаленої цегли) [НКРР, т. 2, с. 681]; пол. *Okrągły jak Rynek krakowski* – “не круглий” [НКРР, т. 2, с. 190]; пол. *Roztworzyć co szeroko jak krakowską bramę* – “широко відкрити” [НКРР, т. 2, с. 190]; пол. *Rzadki jak kościół w Krakowie* – “не рідкісний” [НКРР, т. 2, с. 190]; укр. *Як Решетилівська толока* – “щось широкіше” [Номис, с. 350] тощо.

Може відбутися символізація імені, підґрунтям якої є реальна ознака, що набуває узагальнення: укр. *пройти [і] Крим і Рим [і мідні труби]*, ірон. “побувати всюди, надивитися всього, зазнати всіляких випробувань” [СУ] – пор. пол. *Kto w Polsce głupi, ten w Rzymie sobie rozum nie kupi* – “про нерозумну людину” [НКРР, т. 3, с. 85].

Образність фразеологізму укр. *Під Корсунем родилася, на Пиляві хрестилася* [ППВМЛ, с. 265] теж ґрунтується на символічності ОК, яка витворилася на значному обсязі національно-культурних уявлень. Аналогічно мотивовані одиниці: пол. *I w Częstochowie tego nie widać* –

“велика дивина” [НКРР, т. 1, с. 373]; пол. *Gada jak w Częstochowie* – “говорить беззмістовно” (як божевільні, з яких виганяють чорта у Ченстохові) (враховується знання про Ченстохову як місце релігійного паломництва) [НКРР, т. 1, с. 373].

У збірці М. Номиса вміщено етимологію фразеологізму *вийти на Русь*: “У голодний год колись був у Берестовці козак Мороз, багатир. Люде пухнуть з голоду: спухне як скло; вийде на сонечко, сяде, шкура на тварі репне, то вода так и тече. От він наварить казан кулешу відер у 30 та хліба напече та й зазиває: ідїть старе й мале, їжте, – та так годував усе село з весни аж до жнив”. “Їжте”, каже, “добрі люде, годуватиму вас, поки й *на Русь вийдете* (поки хліба нового дождете)”. *Вийти на Русь* – од часів Запорожжя, де хліба не сіяли” [Номис, с. 586].

Наведений матеріал свідчить про значний обсяг прецедентних уявлень, залучених до фразеологізації. Окрім того, про розвиток значення. Ймовірно, першим було значення “переміститися”, а похідним – “дочекатися нового врожаю”. Проаналізований матеріал засвідчує яскраву національно-культурну специфічність мотиваційних основ фразеологізмів в зіставляваних мовах.

Ойконім – власна назва будь-якого поселення, астіонім – міського типу, комонім – сільського типу [СРОТ, с. 93] компонентами. Окрім того, іноді відбувається заміна ойконімного компонента на метафоричний перифраз (наприклад: англ. *Auld Reekie* – шот. розм. м. Единбург [АУФС, с. 45]; англ. *Bean town* – амер. “місто бобів”, “бобове місто” (так називають м. Бостон) [АУФС, с. 68]; англ. *City of Brotherly Love, the* жарт. або ірон. “місто братерської любові” (або “місто квакерів” (*Quaker City*); м. Філадельфія) (у грецькій мові слово *Філадельфія* має значення “братерська любов”) [АУФС, с. 218]; англ. *City of Angels* – амер. “місто ангелів” м. Лос-Анджелес (іспанське *Los Angeles* – ‘ангели’) [АУФС, с. 219], здебільшого в англійській мові. Низка фразеологізмів з компонентом-ойконімом належить до інтерлінгвального фонду: англ. *All*

roads lead to Rome [АУФС, с. 26] – пол. *Wszystkie drogi do Rzymu prowadzą* [НКРР, т. 1, с. 135] – укр. *Усі дороги (шляхи) ведуть у Рим*. Це середньовічне прислів'я увійшло в літературну мову через байку французького письменника Ж. Лафонтена (1621–1695) “Третейський суддя, брат милосердя і пустельник”. Значення вислову: “кінцева мета одна й та сама, хоча шляхи її досягнення різні” [74, с. 285].

Однак значній кількості фразеологізмів з ойконімним компонентом властива національно-культурна специфіка: англ. *Fight like Kilkenny cats* – “битися до взаємного знищення” [АУФС, с. 334] (жорстока боротьба між містами *Kilkenny* та *Irishtown*, що тривала до кінця XVII століття, призвела до їхнього взаємного розорення); англ. *Philadelphia lawyer, a* – “людина з гострим розумом, пройдисвіт (присл. сам чорт спіткнеться)” [АУФС, с. 748]; англ. *Sent (one) to Coventry, to* – “не визнавати, ігнорувати когось, припинити стосунки, відносини з кимсь, бути вигнаним з суспільства” [АУФС, с. 840]; англ. *Come Yorkshire over one, to* – “обдурити, обманути когось (хитрість йоркширців увійшла в прислів'я)” [АУФС, с. 238]; англ. *Gretna Scotch marriage* – “шлюб між закоханими, що втекли (за назвою прикордонного шотландського села, в якому часто відбувалися такі шлюби)” [АУФС, с. 442].

У досліджуваних мовах наявні фразеологізми, збудовані за інтерлінгвальною структурно-семантичною моделлю “бути + локус + не бачити + об’єкт”: пол. *W Rzymie być, a papieża nie widzieć* [НКРР, т. 3, с. 135] – укр. *Був у Римі та й папи не бачив. В Римі бути та й папи не видіти. Бувши в Римі (У Римі) та папіжа не видати* [Номис, с. 307]; (пор. укр. *В лісі був, а дров не видів* [Номис, с. 307]).

У польській та українській мовах наявна значна низка фразеологізмів із компонентами-ойконімами. Здебільшого такі фразеологізми характеризують та експресивно оцінюють якусь відмітну рису міста (певної території) загалом чи його мешканців зокрема. Однак у мовленні сучасних мовців вони практично не використовуються. І. Франко називає такі

каламбури – “мудрованя”. Наприклад: пол. *Pod Barem było się ono z carem*. Bar – місто на Поділлі. Прислів’я є злосливою примовкою до барських конфедератів [НКРР, т. 1, с. 58]; пол. *U Baranowa wielka woda, każdy się tam wozić musi*. Baranów – містечко на Віслою в Сандомирському воєводстві [НКРР, т. 1, с. 60]; пол. *Derażnia na garnki, Klewań na dziady, Ołyka na łyka*. Derażnia, Klewań, Ołyka – давні містечка на Волині; перше – відоме гончарськими виробами, друге – великою кількістю жебраків, третє – плетінням лаптів з лика [НКРР, т. 1, с. 419]; пол. *Ma sajdak w Dubnie, pistolety w tłomoku*. Dubno – місто на Волині, відоме ярмарками й контрактами [НКРР, т. 1, с. 497]; пол. *Gduńsk na Wiśle stoi* [НКРР, т. 1, с. 607]; пол. *Gduńsk – to je tako wieś, dze nie trzeba wodę pić* [НКРР, т. 1, с. 607]; пол. *Wódka pańska ze Gdańska* [НКРР, т. 1, с. 607]; пол. *I we Gdańsku cieleta miodu nie piją* [НКРР, т. 1, с. 607]; пол. *Gdańsk – koniec państw*. Подорожі до Гданська давали прибутки, але одночасно були причиною великих витрат [НКРР, т. 1, с. 607]; пол. *Gdańsk bez Polski, a Wisła bez wody – to jedno* [НКРР, т. 1, с. 607]; пол. *Co z Gdańska, to z pańska* [НКРР, т. 1, с. 607]; пол. *Do Gduńca droga bez kuńca, ale naród to eins, zwei, drei* [НКРР, т. 1, с. 607]; пол. *Gdańsk bogaty, Królewiec wielki, Toruń piękny, Elbląg obronny* [НКРР, т. 1, с. 607]; пол. *Gdańsko – chłańsko* [НКРР, т. 1, с. 607]; пол. *Gliniany, gdzie wilki burmistrza we dnie na rynku zjadły*. Gliniany – містечко в Сандомирському повіті [НКРР, т. 1, с. 629]; пол. *Jędza (nędza) spod Goniądza*. Goniądz – містечко над Бєбжою в околицях Бялостоку [НКРР, т. 1, с. 702]; укр. *На Поділю хліб по кілю, а ковбасами хліб (хлів?) загорожений* [Номис, с. 72]; укр. *У печері – лягай спать без вечері* [Номис, с. 72]; укр. *Рогатин Богові побратим* (містечко в Бережанському обводі, над потоком Гнилою Липою; колись було заможне) [Номис, с. 72]; укр. *Львів не кождому здорів*. Не всякий зробить там кар’єру, а є й такі, що бідують [Франко, т. 1, с. 498]; укр. *І у Львові не всі здорові*. Хоч багато лікарів [Франко, т. 1, с. 498]; укр. *В Станіславі (обводне місто над Бистрицею, в Галиції) кождий на свої страві* [Номис, с. 72]; укр. *В Луцьку*

все не полюдску: навколо вода, а в середині біда [Номис, с. 72]; укр. *В Комарні біда, бо навколо вода; не ліше й у Корпужі, бо самі калужі.* Характеризують самі Комаренці своє містечко. Коропуж – одно з сусідніх сіл [Франко, т. 2, с. 379]; укр. *Відси ріка, відти гора, а в середині біда – то Галич.* Положенє нового Галича схарактеризоване вірно [Франко, т. 1, с. 449]; укр. *Про Київ не жахайсь, Волиня пригортайсь, а Покутя тримайсь* [Номис, с. 72]; укр. *У Києві не женись, а Ромні кобил не мінйяй.* “Ромен вславився по Україні своїми Циганами, а Київ тим, що хто жениться там з нашого брата захожого, то певно на хлёрці які” [Номис, с. 72]. укр. *Злотоноша – кругом хороша* [Номис, с. 72]; укр. *Ворскла річка невеличка, береги ламає; хто в Полтаві не буває, той лиха не знає* [Номис, с. 73]; укр. *У Попівці люде по копійці, а Конотоні – по копі; У Попівці хліб по копійці, а у Перекопі хліб по копі* [Номис, с. 73]; укр. *Як приедзеш у Сураж, то візьме тебе кураж (бо й на харч скудно)* [Номис, с. 73]; укр. *В Суражі все люде вражі* [Номис, с. 585]; укр. *Як ідеш у Сураж, то й бери свій хураж* [Номис, с. 623]; укр. *Ромен город на горі, по дві дурниці на дворі* [Номис, с. 585]; укр. *З Вересочі повилазили очі* [Номис, с. 585]; укр. *Понірці – дурні вівці* [Номис, с. 585]; укр. *Покошичи розкошичи: хто прийде в жупані, то нійде без свитки* [Номис, с. 585]; укр. *Біда в Коломиї: йде штири ниділи на місяць, а штири тилетки на кóриц.* Так відповів Підгірянин Подолякови на питання: що чувати в Коломиї? [Франко, т. 2, с. 376] тощо.

Значущу для носіїв тієї чи іншої мови історичну інформацію зберігають фразеологізми: пол. *Zginął jak Berek pod Kockiem* – “пропав безслідно”. *Berek Joselewicz* – геройський єврей, полковник польських військ часів костюшківського повстання й Варшавського Князівства, загинув у битві з австрійцями під Коцьком у 1809 р. [НКРР, т. 1, с. 75]; пол. *Pod Gdowem zmieszala się krew z ołowiem.* Gdów – містечко у Веліцькому повіті, відоме подіями 1846 р. [НКРР, т. 1, с. 607]; пол. *Pisuj na Berdyczów. Pisuj do mnie na Berdyczów, Pińsk, Mińsk, Korelicze, Bieszczkowicze. Pisz na Berdyczów przez Pińczów. Pisuj na berdyczowską pocztę* – “не хочу мати з

тобою жодних справ, справа закінчена, не обманеш мене”. Вислів не зовсім з’ясованого походження, який з’явився, найімовірніше, через погане функціонування пошти на давніх східних територіях Польщі. *Mińsk, Korelicze, Pińsk* – міста у Білорусі. Укр. *Piszy pisma czerez Berdyczew, propalo* [НКРР, т. 1, с. 75]; пол. *Rozgniewał się jak burmistrz gdański na króla polskiego* – “алюзія до бунту гданчан проти Стефана Другого (1577)” [НКРР, т. 1, с. 607]; пол. *Gduńsko klótnia* – “без причини” [НКРР, т. 1, с. 607]; пол. *Wrona gierwacka* – “дурень”. Так у Литві називали дурнів. *Gierwiaty* – містечко під Вільном [НКРР, т. 1, с. 627]; пол. *Spuścić do Gdańska* – “пропустити, втратити” [НКРР, т. 1, с. 607]; пол. *Bodaj cię święta Kodnia nie minęła* – “вираження обурення, незадоволення кимось, чимось”. *Kodnia* – містечко в колишньому Житомирському повіті, відоме масовими стратами українських селян за часів гайдамаччини (1768) [НКРР, т. 2, с. 98]; укр. *Старший Галич відо Львова* – “старший важніший” (Галич стояв уже в 1140 р., Львів збудовано в 1270 р.) [Номис, с. 86]; укр. *Дістав московське пожалуванє* – “отримав важку кару” [Франко, т. 2, с. 554]; укр. *Пеня московська* – “про всяку напасть” [Франко, т. 2, с. 554]; укр. *Попам’ятаєш московський місяць* – “довго пам’ятати” [Франко, т. 2, с. 554].

Цікаво зіставити фразеологізацію уявлень про місто Кам’янець-Подільський в українській та польській мовних картинах світу. В українській мові функціонує прислів’я укр. *Кам’янець вінець: кругом вода, в середині біда* – “про погані умови життя” [Номис, с. 72], яке запозичила польська мова: пол. *Kamieniec jak wieniec: naokoło woda a we środku bieda*. Прислів’я українського походження, використовувалося щодо Кам’янця-Подільського, розташованого на річці Смотрич [НКРР, т. 2, с. 12]. М. Пазяк зауважує, що “аналогічні прислів’я були створені й про інші фортеці” [ППВМЛ, с. 416]. Однак у польській мові існує низка й інших фразеологізмів, виникнення яких спричинене історичними обставинами: пол. *Allach to zbudował i niechże Allach zdobywa*. Слова одного з турецьких султанів про Кам’янець Подільський як твердиню [НКРР, т. 2, с. 12]; пол.

Kamieniec do Polski klucz. Кам'янець вважали за фортецю, яку не можна здобути і яка боронила кордони Польщі від турків [НКРР, т. 2, с. 12]; пол. *Za pana Bogusza Turek z Kamieńca nie rusza* (Marcin Bogusz (1704) był przeszło trzydzieści lat regimentarzem podolskim. Прислів'я є фрагментом пісні, записаної Богдановичем) [НКРР, т. 2, с. 12].

У фразеологізмах з ойконімним компонентом оцінювання відбувається за опозицією **свій–чужий**. Здебільшого негативно оцінюється все пов'язане із представниками інших етносів. Наприклад: пол. *Gwardia rosiejowską* – “боягузи” (так називали боягузливих солдат, які вдавали шибайголів. Під назвою *gwardii rosiejowskiej* розуміли загалом євреїв, які проживали в ділянці Варшави, названій Поцейовом (*Pociejowem*)) [НКРР, т. 2, с. 975]; пол. *Elegant z Pociejowa. Elegantka z Pociejowa. Pociejowską moda* – “про людей вбраних без смаку” [НКРР, т. 2, с. 976] = англ. *Dorcased out like a Hill street-walker* [ТТЕМ, с. 517]; пол. *Pociejowska plaga*. Прислів'я варшавське; *rosiejowską plagą* називали євреїв, які торгували на варшавському ринку [НКРР, т. 2, с. 976]; пол. *Pociejowską robota* – “погана робота, халтура” [НКРР, т. 2, с. 976]; пол. *Pociejowski porządek. W głowie jak na Pociejowie* – “безладдя, хаос” [НКРР, т. 2, с. 976]; пол. *Z bobrem po Pociejowie chodzi* – “перекупник” [НКРР, т. 2, с. 976]; укр. *Московські недолмки* [Номис, с. 72]; укр. *То ще дурак московський* – “дурень” [Франко, т. 2, с. 80].

У нижченаведених фразеологізмах вербалізація відбувалася на основі прототипних уявлень про віддалений значущий для носіїв мови об'єкт за ССМ “де + топонім, + де + топонім [+ де + незначущий об'єкт] = відсутність логіки”: пол. *Gdzie Rzym, gdzie Krym. Gdzie Rzym, gdzie Krym, gdzie karczmy babińskie. ..., gdzie Krym i babińskie karczmy. Gdzie Rzym, gdzie Krym, gdzie babanecka karczma. Gdzie Rzym, gdzie Krym, gdzie Kraków. Gdzie Rzym, gdzie Krym, a gdzie Suchodoły.* Зворот позначає “відсутність сенсу, логіки”. Прислів'я українського походження укр. *Де Рим, де Крим! Де Крим, де Рим, а де попова груша! ...Рим, а де Балабанівка* [Номис, с. 850];

Де Крим, де Рим, а де панська корчма; ...а де яхинські корчми; ...а де корчма бабинська; ...а де здодійська корчма; ...а де Настині корчми [ППВМЛ, с. 354]. Віддалений значущий об'єкт символізують назви міст у складі й інших фразеологізмів: укр. *Далеко п'яному до Києва!* – “відсутність логіки” [Номис, с. 260]. Гострі смакові відчуття: пол. *Można by przez to i Kraków zobaczyć* [НКРР, т. 2, с. 189] – укр. *Аж Києв видно* – “кислицю вкусив” [Номис, с. 543]; укр. *Аж Москва видно* – “кислицю вкусив” [Номис, с. 543]. У діалектній фразеології активним є фразеотворення за моделлю “[піти (іти, їхати, добиратися і т. ін.)] + у + кінцевий населений пункт + через + проміжний населений пункт = піти довшим (кружним) шляхом”: укр. діал. *піти в Селезнівку через Бугаївку; піти в Васюки через Кацанетівку; поїхати в Сватове через Муратове* тощо [ФСССГД, с. 199] – пол. *A to droga jak na Baldrzychów do Rzymu* – “не по дорозі”. Прислів'я локальне, відоме лише в околицях Балдрихова (*Baldrzychowa*) біля Ленчиці (*Łęczycy*) [НКРР, т. 1, с. 55]. Аналогічну роль відіграє топонім у складі фразеологізмів: пол. *Choć do Krakowa* – “можна відправлятися у дорогу; про таго, хто добре підготувався до подорожі” [НКРР, т. 2, с. 188]; укр. *І в Відні люди бідні* [Номис, с. 125]; укр. *Піди до Кракова – всюди біда єднакова. Од Чакова до Кракова – всюди біда єднакова* [Номис, с. 133]; укр. *І в Кракові злидні єднакові* – “і там людям негаразд” [Франко, т. 2, с. 406]; укр. *Від Львова до Кракова скрізь біда єднакова* [Франко, т. 2, с. 498].

Компоненти-ойконіми маркують віддалений простір від номінатора, загалом будь-яке місто, розташоване далеко. Пор. англ. *From John-o'-Groats to Land's End* – “далеко”, з півночі до півдня, з одного кінця Великобританії до іншого = *From Land's End to John-o'-Groats* [АУФС, с. 365]; пол. *Koło Ciecierzyna świat się zaczyna, a w Bonczy świat się kończy* – “про умови життя”. Адальберг пояснює, що прислів'я походить від назв земельних маєтків графа Полетили, розташованих у Любельському й Красноставському повітах, які мали добре господарство і відрізнялися від сусідніх маєтків [НКРР, т. 1, с. 311]; пол. *Daleko jak święty Michał od*

Nieświeża. Має значення “зовсім не далеко”, бо костел св. Михайла (*Michała*) знаходився на відстані чверті милі за *Nieświeżem* [НКРР, т. 2, с. 615] (інформація настільки добре відома мовцям-полякам, що можлива іронічна фразеологізація); укр. *Угадай, земляк, скільки миль до Витебську* – “питають кому прийшлося круто” [Номис, с. 129].

Значну роль у процесах фразеотворення відіграє метонімія. О. Падучева подає типологію метонімічних переносів [127, с. 202], зокрема, за типом ЧАСТИНА → ЦІЛЕ відбувається типовий для багатьох мов метонімічний перенос столиця → держава: укр. *Служив Москві, Іване, а вона ж його гане* [Номис, с. 59].

Способом метонімізації (МІСЦЕ → ЗАКЛАД) (“евфемістично вербалізується й назва божевільні, психіатричної лікарні” [180, с. 173]) набула символічності низка топонімів, зокрема в межах структурно-семантичних моделей, за якими вербалізована концептосфера – Божевільня. В. Д. Ужченко на матеріалі української діалектної фразеології виокремлює такі структурно-семантичні моделі: “пора (треба відправити, нада поїхати і т. ін.) + в(у) + населений пункт (вулиця і т. ін.) з психіатричною лікарнею = збожеволіти”: укр. *пора в Алмазну кому; пора на Білу гору кому; відправити (одправить, відвезти, одвезти) в Бірюковку треба (нада) кого; пора в Зоринськ кому; пора на Пашковського кому* [180, с. 171]; “[утекти (збігти, приїхати, попасти і т. ін.)] + з (на) + населений пункт (вулиця і т. ін.) із психлікарнею = збожеволіти”: укр. *з Алмазної втекти (приїхати); утекти з Бабиної гори; з Білої (Лисої) гори втік* [180, с. 172]; “власне ім'я + [з] + локальний орієнтир = божевільний, дурнуватий, безглуздо поводить себе”: укр. *Ванька з гори; Лосьша з Бірюковки, Федя з Єніфанівки* [180, с. 172] – пол. *On się nadaje tylko do Kobierzyna*. Kobierzyn – село, у якому розташований заклад для розумовохворих [НКРР, т. 2, с. 86]; укр. *Frajer z Kulparkowa. Czyś uciekł z Kulparkowa?* Із львівської говірки. *Kulparków* – лікарня для розумовохворих під Львовом [НКРР, т. 2, с. 246]. В. Д. Ужченко приходить до висновку, що “у діалектах східнослов'янських мов дана

модель входить до своєрідної ‘фразеологічної універсалії’, яку формують АФО (ареальні фразеологічні одиниці) з назвами мікролокалій (Алмазна, Бірюківка, Сватове, Новожданівка тощо) [180, с. 172]. Важливо додати, що в окремих фразеологізаціях моделі “[як] + жіноче ім’я + з + локальний простір = недоумкувата, дурнувата, недалека” функціонують два оніми – антропонім і топонім: укр. діал. *Дунька з Кацапетівки, Альша з Булавинівки* [180, с. 167]. Зазначений топонім має виразне символічне значення не лише в українській мові: “*Хацапетовка*. До 1958 р. назва міста Вуглегорська в Донецькій області, Україна. Із **Кацапетовка*. Так називались раніше поселення чи їх частини на півдні Росії, на Донбасі зі змішаним російсько-українським населенням, де переважали росіяни. Наприклад, Кацапетовка – кінець села Знаменки, Слов’янського району, Донецької області і села Веролобовки, Константинівського району тієї ж області. Інколи їм товаришували Хохловки, населення яких було українським” [СКСИ с. 372]. На думку дослідників, “у цьому разі відбувається синтез декількох складників: 1) вибором виразно конотованого, просторічного антропоніма; 2) просторовим (означальним) інтенсифікатором з його Фдолями; 3) етнокультурно-характеризуючою структурою-схемою; 4) її конкретним словесним наповненням, яке поєднує як узагальнено – “безадресні” комплементарні, але регулярно повторювані в межах означених моделей частини (‘з мильного заводу’, ‘з пилорами’), так і дещо конкретизуючими образними, але пейоративно забарвленими визначниками, які розвинули референтні співзначення, зокрема стосовно якогось центру (...з *Булавинівки*, ...з *Бугайівки*), більшого, але обмеженого ареалу, напр. Донбасу (...з *десятої шахти*, ...з *сім десять*) 5) евфемізованою фразеологічною одиницею, непривабливою для прямого називання реалії (дурень, але семантично прозорою, а тому й “привабливою” для процесу комунікації як іронічно-зневажливої мовної структури; 6) прагматично-когнітивною метою уживання – виразити емоційне ставлення до конкретної особи” [183, с. 71].

Варто зазначити, що напрямок метонімізації МІСЦЕ → ЗАКЛАД

достатньо поширений під час вербалізації й інших концептосфер: укр. *А йшов бис на Грай-гору!* Грай-гора, дословний переклад німецької назви Spielberg, кріпость у Моравії, в якій казематах до половини 60-их років держали тяжких злочинців, в тім числі й Галичан. Прокляття: щоб ти попав у число тих злочинців, що йшли на Шпільберг [Франко, т. 1, с. 625] – пор. пол. *Wyglóndo, jakby go z Mirowa puścili.* У Мирі на Śląsku Cieszyńskim за австрійських часів була політична в'язниця [НКРР, т. 1, с. 13].

Інколи запозичені фразеологізми можуть зазнавати “національно-культурних” трансформацій, тобто структурно-семантична модель може заповнюватися національно значущими компонентами: англ. *Rome was not built in a day* – укр. *Рим будувався не один день* (рос. *не сразу Москва строилась*) [Lingvo]; *Hollywood was not built in a day* [ТТЕМ, с. 94] – пол. *Nie jednego roku Rzym zbudowano* [НКРР, т. 1, с. 135]; пол. *Nie od razu Kraków zbudowany* [НКРР, т. 2, с. 189] – укр. *Не відразу Рим збудували* – “не все зразу робиться, виконується” [Франко, т. 3, с. 21]; укр. *Київ не відразу збудований* [Номис, с. 265]; укр. *Неразом (не відразу) Краков будовався (збудовано, тільки потрошкій; будований; будован* [Номис, с. 265]; *Не відразу Львів збудовано* – “важкі, великі справи виконуються помалу й довго” [Франко, т. 2, с. 498]; пол. *Język i do Rzymu doprowadzi* [НКРР, т. 3, с. 134]; пол. *Język i Krakowa dopyta* [НКРР, т. 2, с. 188]; пол. *Język i Kijowa dopyta* [НКРР, т. 2, с. 69] – укр. *Язык Києва доведе* [Номис, с. 503]; пор. укр. *А де Коломия? – На кінці язика* – “сміються з того, хто не знає, де Коломия. Зрештою відповідь значить: можеш допитатися” [Франко, т. 2, с. 376]. Як видно з попередніх прикладів, саме варіантність компонентного складу засвідчує символічну функцію компонента-ойконіма (Київ/Краків і под.).

Така варіативність компонентного складу фразеологізмів зумовлена, прагненням мовців «освіжити» образність ФО, наблизити до питомих реалій. У межах різних фразеологічних систем активною є модель “потрібний + як + хто + де” (“потрібний + як + що + кому”). У польській мові натрапляємо на таке її заповнення: пол. *Potrzebny jak diabeł w*

Częstochowie [НКРР, т. 1, с. 374]; пол. *Potrzebny jak diabeł w Kochawinie*. Kochawina – село в давній Східній Малополющі, де у місцевому костелі був чудодійний образ Матері Божої; місце паломництва [НКРР, т. 2, с. 97].

Важливу культурну інформацію, зокрема про господарські здобутки, містять фразеологізми: пол. *Bogaty jak berdyczowski bankier* – “багатий”. Бердичів – місто на Волині. З 1765 р. там відбувалися ярмарки, а купці, здебільшого євреї, отримували значні зиски [НКРР, т. 1, с. 74]; пол. *Gdańska robota* – “добра праця” [НКРР, т. 1, с. 607]; укр. *Krzyczy jak kretyngskie organy* – “говорити голосно, кричати”. *Kretynga* – містечко на Жмудзі (*Żmudzi*) над річкою Окм’яною (*Okmianą*), де у бернардинському костелі був славетний орган [НКРР, т. 2, с. 197]. Використано аналогічну модель і для позначення найгіршого: англ. *a wise man of Gotham* – “обмежена, недалека людина” (*Готем* – англійське село, відоме простодушністю своїх жителів; *Готем* – видумане місто з дитячого віршика) [АУФС, с. 656]; пол. *Gęba z Obręba, a pysk z Mościsk* – “сварлива людина”, давні мазовецькі села, які були відомі сварливими мешканцями [НКРР, т. 2, с. 674]; укр. *У Києві не женись, а в Ромні кобил не мінняй* – “про сварливих людей, з якими ніхто не хоче мати справи” [ППВМЛ, с. 280]; укр. *Що бішена кішка, що понеділова жінка, що чоловік з Борисполя – все одно* – “про нетерплячу, сварливу людину, якій не можливо вгодити” [ППВМЛ, с. 278].

Урбанонім – вид топоніма, власна назва будь-якого внутрішнього міського топографічного об’єкта, до складу яких входять агороніми, годоніми, назви окремих будівель: вулиця Ординка, Малий театр, Пелевінська часовня, Устинський міст. З-поміж урбанонімів виділяються агороніми – назви міської площі, базару [СРОТ, с. 27], міські хороніми, годоніми [СРОТ, с. 50, 51] – назви лінійних об’єктів, зокрема й проспектів, вулиць, провулків, набережних, бульварів.

Фразеологізми з годонімним компонентом постають на основі метафорично переосмислення назви вулиці через концептуалізацію соціального стану, бідності: англ. *Be in a Queer Street, to* – “не мати грошей”

[АУФС, с. 96]. Схожу семантичну природу має фразеологізм англ. *Be in a Short's Garden, to* – жарт. “бути в скрутному матеріальному становищі, не мати грошей” [АУФС, с. 96]. Метафоричний годонім міститься й у фразеологізмі англ. *By the street of 'By-and-bye' one arrives at the house of Never* – прислів'я – “зволіканням нічого не досягнеш” [АУФС, с. 83]. Фразеологізм англ. *Fleet-Street marriage* позначає “таємне одруження” [АУФС, с. 343] і належить до сфери ‘шлюб’.

Значущі для лінгвокультурної спільноти об'єкти простору набувають значення прототипів. Про довгу дорогу кажуть англ. *Long as a Devonshire lane that has no turning* – “довга дорога” [ТЕТМ, с. 203]. Дещо інші аспекти концепту Довгий в українській мові теж вербалізуються з компонентами-онімами: укр. *довгий, мов Пирятинська верства* – “дуже високий” [Номис, с. 384]; = *довга, як Дремайловська гребля* [Номис, с. 384]; = *довгий як Хвесьчин язик* [55, с. 95] – пор. пол. *Wysoki jak baranowska dzwonnica* – “дуже високий”. *Baranowo* – село з костелом на кордоні Пжаниського й Остроленцького повітів [НКРР, т. 1, с. 60]. Кривизна в англійській картині світу, зокрема, вербалізується через прототип – вулицю: англ. *Crooked as George Street West* – “кривий, покручений, заплутаний” [ТЕТМ, с. 205]; пор. *crooked as Wembury steeple [=Wybunbury]* [ТЕТМ, с. 404]; = *crooked as Weston Brook* [ТЕТМ, с. 404].

Назви вулиць, які зазнали метафоричного переосмислення, є компонентами низки фразеологізмів: англ. *London street to a China orange* – “ніякого порівняння, ніякого сумніву” [АУФС, с. 615]; англ. *Fleet-street marriage* – “плоть і кров, таємне одруження” [АУФС, с. 343]. Топонімний компонент англ. *Aldgate* використовується в номінації англ. *old as Aldgate* [ТЕТМ, с. 203] для позначення чогось “старого”. Синонімічними останній є фразеологізм англ. *Old as Charing Cross* – “старий” [ТЕТМ, с. 205].

До фразеологізмів з компонентом назвою будівлі англійської мови, можна віднести фразеологізм англ. *Be born within the sound of Bow bell (або bells; Bow-bell, Bow-bells), to* – “народитися в Лондоні” (в центрі Лондона

стоїть церква *St. Mary-le-Bow* відома своїми дзвонами) [АУФС, с. 81]. Цікавою особливістю є використання частини назви церкви *Bow*, яка розміщується в центрі Лондона, в загальному контексті маркування ФО. Церква символізує Лондон, церква символізує хрещення дитини, отже народження та хрещення в межах звуку дзвонів через концептуальну опозицію **далекого–близького** співвідноситься з семантикою **свого–чужого** – притаманного Лондону.

Прямий маркується як простий та уподібнюється до частини вулиці *Roman Watling Street* у фразеологізмі англ. *Plain as Dunstable Highway*, де *Dunstable Highway* є частиною *Roman Watling Street* [ТТЕМ, с. 205]. “Розподіл на цю і ту сторону” вулиці ілюструє фразеологізм англ. *All on one side, like Parkgate*. Така таксономія виникла через те, що у згаданому місці ряд будинків виходить на річку Ді, з іншого боку вулиці знаходиться дамба [ТТЕМ, с. 206]. Подібне семантичне навантаження має номінація англ. *All on one side like Rooden Lane*, яка спирається на порівняння з реальною вулицею, з одного боку якої розміщується селище, а з іншого – стіна Хітонського парку (*Heaton Park wall*) [ТТЕМ, с. 205]. Синонімічною останній є фразеологізм англ. *All on one side, like Takeley Street* [ТТЕМ, с. 207]. “Непрямий рух” імплікується у номінації англ. *In and out like a Surrey lane* – “туди-сюди” [ТТЕМ, с. 206] та синонімічній останній з топонімним компонентом англ. *In and out, like Toton Brook* [ТТЕМ, с. 207]. Показовими є номінації з метафоризованим агоронімним компонентом англійської мови: англ. *Dance the Tyburn jig, to* – “закінчити життя на шибениці, бути повішеним” (*Tiburon* – місце прилюдних страт у Лондоні до 1783р.) [АУФС, с. 263].

Найвідомішою вулицею у межах слов’янських фразеологічних систем є ‘зарванська’. А. О. Івченко вважає, що вперше цей фразеологізм зафіксовано у збірнику М. Номиса: укр. *як на зарваній улиці; як на зарванській улиці; як на зарванській улиці* [Номис, с. 129], у сучасних записах вислів відомий на Харківщині, Сумщині, окрім того різноманітні

варіанти зафіксовано в білоруських говірках та польських діалектах (пол. *Jak na Urwańskiej (Zarwańskiej) ulicy* [НКРР, т. 3, с. 584]) [Івченко, 1999, с. 245]. Аналізуючи етимологічні гіпотези попередників, А. О. Івченко приходить до висновку, що виникнення вислову можна пов'язати із назвою села Зарваниця Тернопільської області. “Це село було відоме як місце прощ з XIII ст. До чудотворної ікони Богородиці прибувають тисячі прочан з усієї Галичини. Зрозуміло, що великі скупчення людей характеризувалися певним безладдям, галасом тощо. Якщо погодитися саме з цією екстралінгвістичною прив'язкою ФО, то її внутрішньою формою буде «як у місці значного скупчення безладно, гамірно» [68, с. 245, 246].

Гідронім – власна назва будь-якого водного об'єкта, природного чи створеного людиною [СРОТ, с. 47]. Потамоніми – власна назва будь-якої річки; лимноніми – озер; океанонім – океана, моря (пелагонім), затоки, протоки, течії, а також будь-якого об'єкта підводного океанічного ландшафту, зокрема й впадини, хребта, розселини [СРОТ, с. 47]. Гелонім – власна назва будь-якого болота, болотистої місцевості [СРОТ, с. 43].

В англійській мові є метафоричні гідроніми – номінації-перифрази назви річок: англ. *Big Muddy* – амер. “велика замазура” (так називають ріку Міссурі) [АУФС, с. 135]; англ. *Big Pond, the* – “велика калюжа” (так називають Атлантичний океан) [АУФС, с. 135]. У фразеології використано символіку ріки як межі: англ. *go down the Swanee* [ТТЕМ, с. 108].

У польській мовній картині світу особливого значення набув гідронім *Wisła*, оскільки це ‘головна’ річка країни: пол. *Kraść piasek od Wisły* – “бути відважним там, де відвага непотрібна”, пол. *Lepiej, człeku, w Wisłę skocz. Na Wiśle jest początek wody, a koniec chleba*. *Wisła* – село біля витоків Вісли, яке має погані гранти. пол. *Prędeż od wiatru południowego Wisła wyschnie* – “про щось, що статися не може”, пол. *Szuka wody w Wiśle* – “робить дурниці, щось непотрібне”, пол. *Wisła płynie, jak płynęła* – “нічого не змінилося, все як раніше”, *Wisła się pali* – “коли хтось поспішає без потреби”, пол. *Zawracanie kijem Wisły* – “про діяльність безцільну, недоречну; також про

пусту балаканину” [НКРР, т. 3, с. 715, 716].

В українській мові роль такої головної річки відіграє *Дніпро*, про що свідчать фразеологізми з цим компонентом (однак не настільки численні, як у польській мові з ОК *Вісла*): укр. *Дніпро – батько* [ППВМЛ, с. 279]; укр. *хоч у Дніпро з мосту* [СУ]; укр. *Від Дніпра по Сян буде колись один лан* [ППВМЛ, с. 279].

Можуть фразеологізуватися знання про чужі гідроніми: пол. *Głupstwa jak Nilu źródła niezbadane* – “дурниці яких світ не бачив” [НКРР, т. 2, с. 625]; пол. *Uczył się, jak pies pije w Nilu* – “дуже мало” (“Дуже не довго, пси в Нілі пили воду дуже швидко, бо боялися крокодилів”) [НКРР, т. 2, с. 625].

Дослідники вказують, що “як вода взагалі, річка була священним ритуальним місцем, дунаєм.., де ворожили, гадали на вінках, свічках, де відзначали ‘Йордань’..; разом з тим річка ховала в собі й нечисту силу, там жили водяний, русалки; здавна річка служить шляхом сполучення, тому виступає символом шляху, дороги...” [60, с. 59]. На асоціативні паралелі натрапляємо у фразеологізмах: пол. *Wisłę przepłynął, na Dunajcu zginął* [НКРР, т. 3, с. 715, 716]; пол. *Można morze przepłynąć, a na Dunajcu zginąć* [НКРР, т. 1, с. 503]; укр. *В Дунаю втонеш, в морі виплинеш* – “слаба потіха”. Натяк на часто вживаний зворот у піснях: *Я в Дунаю втону, а в морі виплину, Як за тебе піду, на віки загину* [Франко, т. 1, с. 79].

На основі метонімічного переносу в напрямку ЧАСТИНА → ЦІЛЕ набуває символічності компонент-гідронім у складі фразеологізмів: пол. *Nim jeden Dunaj przepłynie, dziesięciu pływaczy zginie* [НКРР, т. 1, с. 503] – укр. *Дунаю не перебродиш*. Дунаєм називають усяку велику воду, навіть повінь [Франко, т. 1, с. 79]; укр. *Там такі Дунаї, що лиш небо та вода* – “говорять про велику повінь” [Франко, т. 1, с. 79]. Це спостереження І. Франка піддержують і сучасні етимологічні словники: ‘дунай’, ‘розлив’, ‘повінь’; ‘великий потік’ – р. Дунай – ‘струмок’, п. *dunaj* “глибока ріка, далека і невідома”, слц. *dunajiček* ‘потічок’; – пов’язане з Дунай (назва ріки) з псл. **Dunajь*, запозиченого з готської мови; гот. **Dōnawī* (**Dūnawī*)

походить від кельтсько-лат. *Dānubius* (*Dānubius*), назви верхньої течії Дунаю, спорідненої з ав. *dānu*– ‘річка’, дінд. *dānu*- ‘текуча рідина’ , ос. *don* ‘річка’ (пор. *Дон*)...” [ЕСУМ, т. 2, с. 145].

Важливої символічної функції набувають гідроніми у складі фразеологізмів, які вербалізують концепт Простір, зокрема, символізують марковані елементи простору – **свій–чужий**. Наприклад: пол. *Posyłać za Dunaj* – “дуже далеко” [НКРР, т. 1, с. 503]; пол. *Pojechał za Dunaj do Czarnego Morza* – “дуже далеко” [НКРР, т. 1, с. 503]; пол. *Kiedy przyjdiesz za Dunaj, do domeczki nie dumaj*. За Госціцьким, прислів’я є фрагментом давньої пісні [НКРР, т. 1, с. 503] – укр. *Заїхав за Дунай, та й додому не думай* [Номис, с. 71]; укр. *Як зайшов за Дунай, то вже додому й не думай* [Франко, т. 1, с. 79]; укр. *Знай (слухай), Ляше, по Случ наше* [Номис, с. 79]; укр. *Диви Ляше, по Прут наше!* Границя між давньою Польщею і Буковиною [Франко, т. 2, с. 496].

Географічні уявлення послуговували основою для вербалізації концепту Ніколи: укр. *Як ся зійде Стрий и Ломець (ріки), то буде світу кінець* – “ніколи” (Стрий і Ломець або Опір випливають із одної гори, але плинуть різними долинами, при чім Стрий від джерела до Синевідська робить так довгу дорогу, як опір, що тече в простій лінії) [Франко, т. 3, с. 240] – пор. пол. *Prędzej od wiatru południowego Wisła wyschnie* – “про щось, що статися не може” [НКРР, т. 3, с. 715].

Загалом ми виявили фразеологізми, топонімний компонент яких стосується низки країн:

Австралія: англ. *Australian ballot* – “таємне голосування” [АУФС, с. 55]; **Великобританія.** Група фразеологізмів, що стосуються Великобританії є найчисленнішою з-поміж інших. У цій групі частотними маркерами-топонімами виявилися такі назви, як *Banbury, Coventry, Bristol, Cambridge*, тощо: *From John-o’-Groats to Land’s End* – з півночі до півдня, з одного кінця Великобританії до іншого = *From Land’s End to John-o’-Groats* [АУФС, с. 365]. Окрім назви країни (англ. *pack for England* [ТТЕМ, с. 111]),

трапляються назви графств, абатств та назви міст, зокрема: англ. *Custom of Kent* – “рівний розподіл землі між синами або братами померлого” [АУФС, с. 257]; англ. *Banbury man* – “пуританин” [АУФС, с. 61] (місто *Banbury* у Оксфордширі відоме пуританськими поглядами своїх жителів); англ. *Banbury Cross* – “гойдання дитини на ногах” [АУФС, с. 61]; англ. *Balm in Gilead* – “втіха, розрада, заспокоєння” [АУФС, с. 61]; англ. *Be in Coventry* – “зазнавати бойкоту, ігнорування, бути вигнаним із суспільства” [АУФС, с. 93]; англ. *Bristol compliment* – “подарунок, непотрібний тому, хто його дарує” [АУФС, с. 172]; англ. *Canterbury story* – “довге і нудне оповідання, небувальщина” [АУФС, с. 194]; англ. *To go to Putney* – “забирайся геть, іди до біса” [АУФС, с. 433]; = *To go to Tunbridge* [АУФС, с. 433]; англ. *Disgusted of Tunbridge Wells* – наведену фразу використовують на позначення “консерваторів, що критикують і вороже сприймають все нове” [АУФС, с. 71]. Місто Ньюкасл стало ключовим словом для низки ФО. Порівняймо: англ. *Carry coals to Newcastle* – “робити щось безглузде, недоцільне” [АУФС, с. 196]. Урбанонім Н’юкасл є частиною декількох метафоричних виразів: англ. *Newcastle greeting* – “удар головою” [ТТЕМ, с. 206]; англ. *Newcastle hospitality* – “занадто гарячі обійми” [ТТЕМ, с. 206]; англ. *Go round by Newcastle to get to Shields Relate* – “щось, що перебуває занадто далеко і тому є непотрібним” [ТТЕМ, с. 206]; англ. *As sure as the devil's in London* – “точно, напевне” [ТТЕМ, с. 434];

Голландія: англ. *Dutch comfort* – “слабка втіха” [АУФС, с. 226]; англ. *double Dutch* – “китайська грамота (про щось дуже незрозуміле)” [Lingvo]; англ. *Dutch concert* – “спів, коли кожен співає своє” [Lingvo]; англ. *Dutch feast* – “вечірка, на якій господар напивається раніше ніж гості” [Lingvo]; англ. *to talk like a Dutch uncle* – “по-батьківськи навчати, сварити” [Lingvo]; англ. *that / it beats the Dutch* – “це перевищує все” [Lingvo] – пор. пол. *Cis do Amsterdamu muchy doić* – “йти геть, далеко” [НКРР, т. 1, с. 18];

Греція: англ. *To carry owls to Athens* – “возити сов до Афін, робити щось безглузде” [АУФС, с. 198];

Данія: англ. *go to Denmark* – “змінити стать” [Lingvo]; англ. *cold as Greenland* – “стримана людина”, “черства”; дуже холодно” [ТТЕМ, с. 111];

Іспанія: англ. *Build castles in Spain* – “мріяти, фантазувати” [АУФС, с. 175];

Італія: англ. *When at Rome do as Romans do* – “в чужий монастир зі своїм уставом не лізь” [АУФС, с. 1040]; англ. *It is ill sitting at Rome and striving with the Pope* – “безглуздо боротися з тим, що не можеш змінити” [АУФС, с. 549]; пол. *Język i do Rzymu doprowadzi* [НКРР, т. 3, с. 134]; укр. *Дурний і в Києві не купить розуму* [ППВМЛ, с. 280]; укр. *пройти [і] Крим і Рим [і мідні труби]* [СУ];

Канада: англ. *To go to Halifax* – “розгніватися”, “забирайся геть” [АУФС, с. 433]; укр. *До Канадаи саком-наком, а з Канади з голов сраком* – “кепкують із емігрантів, що повернулись із Канади” [Франко, т. 3, с. 590];

Польща: пол. *Podobni jak dwie siostry z Pragi* [НКРР, т. 2, с. 1059]; укр. *Піди до Кракова – всюди біда єднакова. Од Чакова до Кракова – всюди біда однакова* [Номис, с. 133]; діал. *Якої Польщі ви міні тут наробили?* [Франко, т. 2, с. 759];

Росія: пол. *Uciekają jak Niemcy spod Stalingradu* [НКРР, т. 2, с. 605]; укр. *Служив Москві, Іване, а вона ж його гане* [Номис, с. 69]; укр. *У Ляхів – пани, на М'оскві – ребята, а у нас – брати* [Номис, с. 76]; діал. укр. *Бути з Уралу (із Сибіру)*. 1. Бути непоінформованим, не знати чого-н. 2. Дурнувата людина [ФСССГД, с. 235, 236];

США: англ. *The Bronx cheer* – “глузування, знущання” [АУФС, с. 174]; англ. *a Bronx cheer* – “кляцання язиком, звук на зразок рохкання, що виражає презирство, несхвалення (з to give)” [Lingvo]; англ. *Enough to puzzle a Philadelphia lawyer* – “складна, заплутана справа” [АУФС, с. 310]; англ. *He is so dumb you can sell him the Brooklyn Bridge* – “великий дурень, дурний аж світиться” [АУФС, с. 486]; пол. *Wujaszek (ciocia) z Ameryki* – “має велике, але приховане джерело статків; заможний” [НКРР, т. 1, с. 17]; укр. діал. *Як з Америки приїхав* – “не розуміє, не знає чого-н., прослухав” [ФСССГД,

с. 23];

Україна: пол. *Język i Kijowa dopyta* [НКРР, т. 2, с. 69]; пол. *Ma wujaszka na Ukrainie* – “можна сподіватися великої спадщини” [НКРР, т. 3, с. 582];

Франція: англ. *When Dover and Calais meet* – “коли рак свисне” [АУФС, с. 49]; пол. *Żyje jak Pan Bóg we Francji* – “живе розкішно, нічого не жаліє для себе” [НКРР, т. 1, с. 577]; укр. *Вези овес й до Парижа, а не буде з вівса рижа* [Номис, с. 344]; укр. *Пролетіти як фанера над Парижем* – “азнати невдачі” [ФСССГД, с. 236].

Проведене дослідження свідчить про семантичну багатогранність фразеологізмів з топонімічним компонентом, що відбивають культурні та етнічні особливості носіїв мови. Наведені приклади вказують на значну асиметрію внутрішньої форми фразеологізмів.

Мотивація прецедентних фразеологізмів з історико-культурними топонімічними компонентами ґрунтується на **антропометричних та антропоцентричних образах** і характеризуються яскравою національно-культурною специфікою.

Ця модель представлена фразеологізмами, значення яких ґрунтується на образах Людини:

1) **як фізичного та фізіологічного феномена**, що трансформують лінгвокультурну інформацію про її:

вік: англ. *Old as Knock('s) Cross* – “старий” [ТЕТМ, с. 206]; англ. *old as Aldgate* – “старий” [ТЕТМ, с. 203]; англ. *Old as Charing Cross* – “старий” [ТЕТМ, с. 205]; пол. *Stary jak Chorzele* – “старий” [НКРР, т. 1, с. 290];

зовнішні дані: пол. *Ma nos jak Łysa Góra* – “має довгий ніс” [НКРР, т. 2, с. 642];

стан (померти): англ. *Cross the Great Divide, to* – амер. “померти, піти до праотців, віддати душу Богові” [АУФС, с. 252];

смакові відчуття: пол. *Można by przez to i Kraków zobaczyć* [НКРР, т. 2, с. 189]; укр. *Аж Київ видно* – “кислицю вкусив” [Номис, с. 543];

зріст: пол. *Wysoki jak baranowska dzwonnica* – “дуже високий” [НКРР, т. 1, с. 60]; укр. *довгий, мов Пирятинська верства* – “дуже високий” [Номис, с. 384]; = *довга, як Дремайловська гребля* [Номис, с. 384];

гендерний статус: укр. *Старший Галич відо Львова* – “старший” [Номис, с. 86];

розумові вади чи здібності: англ. *He is so dumb you can sell him the Brooklyn Bridge* – “великий дурень, дурний аж світиться” [АУФС, с. 486]; англ. *Has gone over Assford by Bridge backwards* – “про людину, яка нічого не вивчила закінчивши повний курс навчання, або ж про таку, яка все робить неправильно” [ТЕТМ, с. 205]; англ. *Philadephia lawyer, a* – “людина з гострим розумом, пройдисвіт (присл. сам чорт спіткнеться)” [АУФС, с. 748]; англ. *He is so dumb you can sell him the Brooklyn Bridge* – “великий дурень, дурний аж світиться” [АУФС, с. 486]; англ. *Man of Gotham (a wise man of Gotham)* – “обмежена, недалеко людина” [АУФС, с. 656]; пол. *Gada jak w Częstochowie* – “плете беззмістовно, як божевільні, з яких виганяють чорта у Ченстохові” [НКРР, т. 1, с. 373]; пол. *On się nadaje tylko do Kobierzyna* – “говорять про дурну людину” [НКРР, т. 2, с. 86]; пол. *Kto w Polsce głupi, ten w Rzymie sobie rozumu nie kupi* – “про нерозумну людину” [НКРР, т. 3, с. 85]; пол. *Wrona gierwacka* – “дурень” [НКРР, т. 1, с. 627]; пол. *Gdzie Rzym, gdzie Krym. Gdzie Rzym, gdzie Krym, gdzie babanecka karczma* – “відсутність логіки” [НКРР, т. 2, с. 189]; пол. *W Rzymie być, a rapieża nie widzieć* [НКРР, т. 3, с. 135]; укр. *Був у Римі та й папи не бачив. В Римі бути та й папи не видіти. Бувши в Римі (У Римі) та папіжа не видати* [Номис, с. 307]; (пор. укр. *В лісі був, а дров не видів* [Номис, с. 307]; укр. *Де Крим, де Рим, а де попова груша!* – “відсутність сенсу, логіки” [Номис, с. 850]; укр. *Далеко п'яному до Києва!* – “відсутність логіки” [Номис, с. 260]; укр. *пора в Алмазну кому; пора на Білу гору кому; пора в Зоринськ кому; пора на Пашковського кому* – “божевільний” [180, с. 171]; укр. діал. *Дунька з Кацапетівки, Альша з Булавинівки* – “недоумкувата, дурнувата, недалеко” [180, с. 167]; укр. *Бути з Уралу. 1. Бути*

непоінформованим 2. Дурнувата людина [ФСССГД, с. 235, 236]; укр. *Ванька з гори; Федя з Єніфанівки* – “божевільний, дурнуватий, безглуздо поводить себе” [180, с. 172];

поведінка (культура поведінки, характер): англ. *Like Morvah Downs, hard and never plowed* – “груба, некультурна людина” [ТЕТМ, с. 206]; англ. *a Bronx cheer* – “кляцання язиком, звук на зразок рохкання, що виражає презирство, несхвалення (з *to give*)” [Lingvo]; англ. *Come Yorkshire over one, to* – “обдурити, обманути когось” [АУФС, с. 238]; пол. *Kraść piasek od Wisły* – “бути відважним там, де відвага непотрібна” [НКРР, т. 3, с. 715, 716]; пол. *Szuka wody w Wiśle* – “робить дурниці, щось непотрібне” [НКРР, т. 3, с. 715, 716]; пол. *Wisła się pali* – “коли хтось поспішає без потреби” [НКРР, т. 3, с. 715, 716]; пол. *Gęba z Obręba, a pysk z Mościsk. Obrąb i Mościska* – “сварлива людина” [НКРР, т. 2, с. 674]; укр. *Що бішена кішка, що понеділкова жінка, що чоловік з Борисполя – все одно* – “про нетерплячу, сварливу людину, якій не можливо вгодити” [ППВМЛ, с. 278]; укр. *У Києві не женись, а в Ромні кобил не мінняй* – “про сварливих людей, з якими ніхто не хоче мати справи” [ППВМЛ, с. 280]; укр. *Федя з Єніфанівки* – “божевільний, безглуздо поводить себе” [180, с. 172];

психо-емоційний стан: англ. *Worried as a Bostonian going west of Worcester* – “бути дуже схвилюваним, переживати” [ТТЕМ, с. 205]; англ. *To go to Halifax* – “розгніватися, “забирайся геть” [АУФС, с. 433]; англ. *To go to Hanover* – “забирайся геть” [АУФС, с. 433]; пол. *Ciś do Amsterdamu tuchy doić* – “йти геть, далеко” [НКРР, т. 1, с. 18]; пол. *Wodaj cię święta Kodnia nie minęła* – “вираження обурення, незадоволення кимось, чимось” [НКРР, т. 2, с. 98]; пол. *Gwardia rosiejowska* – “боягузи” [НКРР, т. 2, с. 975]; укр. *з Алмазної втекти (приїхати); утекти з Бабиної гори; з Білої (Лисої) гори втік* – “збожеволіти” [180, с. 172].

2) як суспільного феномена, що містять уявлення про:

соціальний стан (багатий, бідний, умови життя): англ. *Be in a Queer Street, to* – “не мати грошей” [АУФС, с. 96]. англ. *Be in a Short's Garden, to* –

жарт. “бути в скрутному матеріальному становищі, не мати грошей” [АУФС, с. 96]; англ. *Rank as the Roodee* – “дуже багатий” [ТТЕМ, с. 206]; пол. *Bogaty jak berdyczowski bankier* – “багатий” [НКРР, т. 1, с. 74]; пол. *Wujaszek (ciocia) z Ameryki* – “має велике, але приховане джерело статків; заможний” [НКРР, т. 1, с. 17]; пол. *Ma wujaszka na Ukrainie* – “багатий” [НКРР, т. 3, с. 582]; пол. *Żyje jak Pan Bóg we Francji* – “живе розкішно, нічого не жаліє для себе” [НКРР, т. 1, с. 577]; пол. *Ma sajdak w Dubnie, pistolety w tłotoku* – “багатий” [НКРР, т. 1, с. 497]; укр. *Кам’янець вінець: кругом вода, в середині біда* – “про погані умови життя” [Номис, с. 72]; укр. *Піди до Кракова – всюди біда єднакова* [Номис, с. 133]; *Від Львова до Кракова скрізь біда єднакова* [Франко, т. 2, с. 498];

відносини (сусупільні, громадські, дружні, політичні, родинні): англ. *Everyone cannot live at Rotheras* – “вживається як відповідь надто амбітним людям” [ТТЕМ, с.206]; англ. *Fight like Kilkenny cats* – “битися до взаємного знищення” [АУФС, с. 334]; англ. *Sent (one) to Coventry, to* – “не визнавати, ігнорувати когось, припинити стосунки, відносини з кимсь, бути вигнаним з суспільства” [АУФС, с. 840]; англ. *Disgusted of Tunbridge Wells* – “консерватори, що критикують і вороже сприймають все нове” [АДЕЕ, с. 71]; англ. *Dutch feast* – “вечірка, на якій господар напивається раніше ніж гості” [Lingvo]; англ. *to talk like a Dutch uncle* – “по-батьківськи навчати, сварити” [Lingvo];

вчинки, праця: англ. *Carry coals to Newcastle* – “робити щось безглузде, недоцільне” [АУФС, с. 196]; пол. *Pociejowską robota* – “погана робота, халтура” [НКРР, т. 2, с. 976]; пол. *Z bobrem po Pociejowie chodzi* – “перекупник” [НКРР, т. 2, с. 976]; пол. *Gdańska robota* – “старанна, гарна праця” [НКРР, т. 1, с. 607]; пол. *Uczył się, jak pies pije w Nilu* – “дуже мало вчитися” [НКРР, т. 2, с. 625].

Ця модель ще представлена фразеологізмами, значення яких ґрунтується на образах Людини і Всесвіту, зокрема:

1) *образах, співвідносних із людиною і всесвітом, що*

трансформують лінгвокультурну інформацію про:

відстань (далеко/близько): англ. *Go round by Newcastle to get to Shields Relate* – “щось, що перебуває занадто далеко і тому є непотрібним” [ТТЕМ, с. 206]; англ. *Long as a Devonshire lane that has no turning* – “довга дорога” [ТЕТМ, с. 203]; англ. *From John-o'-Groats to Land's End* – “далеко” [АУФС, с. 365]; пол. *Daleko jak święty Michał od Nieświeża* – “зовсім не далеко” [НКРР, т. 2, с. 615]; укр. діал. *пiти в Селезнівку через Бугаївку; пiти в Васюки через Кацанетівку; поїхати в Сватове через Муратове* – “пiти довшим (кружним) шляхом” тощо [180, с. 199];

рух: англ. *In and out like a Surrey lane* – “туди-сюди, не прямий рух” [ТТЕМ, с. 206];

місце: англ. *Great Divide, the* – амер. розмовне “великий перевал” [АУФС, с. 252]; англ. *Bad Lands, the* – амер. “неродючі області на заході США” [АУФС, с. 59]; англ. *Auld Reekie* – шот. розм. м. Единбург [АУФС, с. 45]; англ. *City of Brotherly Love, the* – “місто братерської любові” (або “місто квакерів” (*Quaker City*); м. Філадельфія) [АУФС, с. 218]; англ. *City of Angels* – амер. “місто ангелів” м. Лос-Анджелес [АУФС, с. 219];

час (ніколи): англ. *When Dover and Calais meet* – “ніколи”, “коли рак свисне” [АУФС, с. 49]; пол. *Prędzej od wiatru południowego Wisła wyschnie* – “про щось, що статися не може” [НКРР, т. 3, с. 715]; укр. *Як ся зійде Стрий и Ломець (ріки), то буде світу кінець* – “ніколи” [Номис, с. 56]; = *Як ся зійде Стрий і Ломець, то буде світу кінець* [Франко, т. 3, с. 240];

форма, межі, стандарти, частотність (прямий, круглий, широкий, кривий): англ. *Plain as Salisbury* – “простий, прямий, видно здалека” [ТТЕМ, с. 206]; англ. *Crooked as George Street West* – “кривий, покручений, заплутаний” [ТЕТМ, с. 205]; = *crooked as Weston Brook* [ТЕТМ, с. 404]; пол. *Okrągły jak Rynek krakowski* – “не круглий” [НКРР, т. 2, с. 190]; пол. *Rzadki jak kościół w Krakowie* – “зовсім не рідкісний” [НКРР, т. 2, с. 190]; пол. *Roztworzyć co szeroko jak krakowską bramę* – “широко відкрити” [НКРР, т. 2, с. 190]; укр. *Як Решетилівська толока* – “про щось

широке” [Номис, с. 350]; Культурні уявлення: пол. *Nie jednego roku Rzym zbudowano* – “не все зразу робиться, виконується” [НКРР, т. 1, с. 135]; пол. *Nie od razu Kraków zbudowany* [НКРР, т. 2, с. 189]; укр. *Не відразу Рим збудували* – “не все зразу робиться, виконується” [Франко, т. 3, с. 21]; укр. *Не від разу Львів збудовано* – “важкі, великі справи виконуються помалу й довго” [Франко, т. 2, с. 498].

2) **образах, набутих унаслідок взаємодії людини і всесвіту**, що трансформують лінгвокультурну інформацію про:

безлад, хаос, гармидер, пов’язані із своїм-чужим простором: пол. *To tu prawdziwa Besarabija* – “безлад, безгосподарність” [НКРР, т. 1, с. 76]; пол. *Pociejski porządek* – “безладдя, хаос” [НКРР, т. 2, с. 976]; пол. *Jak na Ukrainie* – “панує безправ’я, свавілля” [НКРР, т. 3, с. 582]; пол. *Przecież to nie Ukraina* – “не все дозволено, право зобов’язує” [НКРР, т. 3, с. 582]; пол. *Jak na Urwańskiej (Zarwańskiej) ulicy* – “як у місці значного скупчення безладно, гамірно” [НКРР, т. 3, с. 584]; укр. діал. *Якої Польщі ви міні тут нарobili?* – “Якого безладу, клопоту ви мені зробили” [Франко, т. 2, с. 759]; укр. *як на зарваній улиці; як на зарванській улиці; як на зарванській улиці* – “як у місці значного скупчення безладно, гамірно” [68, с. 245, 246];

простір (свій-чужий): англ. *Be born within the sound of Bow bell* – “народитися в Лондоні” [АУФС, с. 81]; пол. *Posyłać za Dunaj* – “дуже далеко” [НКРР, т. 1, с. 503]; пол. *Pojechał za Dunaj do Czarnego Morza* – “дуже далеко” [НКРР, т. 1, с. 503]; пол. *Poszedł jak za Ukrainę* – “пропав, сліду нема” [НКРР, т. 3, с. 582]; укр. *Піди за Бескиди не збудешся біди* – “на чужині – згинуть” [Номис, с. 133]; укр. *Піди за Бескиди, не збудешся біди* – “від біди за горами не втечеш” [Франко, т. 1, с. 59].

Із наведених прикладів спостерігаємо, що здебільшого негативно оцінюється все, що пов’язане з іншим етносом

Історико-культурні компоненти-топоніми у фразеологізмах англійської, польської та української мов виконують символічну, ідентифікаційну, номінативну, емотивну, асоціативну функції. Топонімні

фразеологізми, відбивають етнокультурну специфіку носіїв мови. Асиметричність відбивається у внутрішній формі зазначених одиниць.

3.2. Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів із псевдотопонімними компонентами в англійській, польській та українській мовах

Кількість псевдотопонімів значно поступається кількості наявних у фразеологічних системах компонентів-псевдоантропонімів. Н. М. Пасік зазначає: “Інтралінгвістичну денотативну основу мають псевдоонімічні компоненти. Каламбури зі стрижневими вигаданими власними назвами виникли внаслідок розщеплення лексеми-мотиватора на носія фразеологічного значення й формального граматичного показника: *пізнати Познанського, бути з Брехунівки*. Поєднання апелятивних та онімних категоріальних ознак, прозорість внутрішньої форми псевдоонімічних компонентів є джерелом образності та експресивності даного розряду стійких зворотів” [129, с. 10]. Фразеологізми з псевдотопонімами ОК вербалізують низку значень, наприклад: англ. *By the street of ‘By-and-bye’ one arrives at the house of Never* – “зволіканням нічого не досягнеш” [АУФС, с. 83]; пол. *Spuścić do Kiszyniowa* – “сховати до кишені” [НКРР, т. 2, с. 70]; укр. *поїхати до Могильовської губернії* – “померти” [181, с. 89].

Ця модель представлена фразеологізмами, значення яких ґрунтується на образах Людини: **як фізичного та фізіологічного феномена**, що трансформують лінгвокультурну інформацію про її **стан** (померти): пол. *Machnąć kozła na Brydno. ... na Brydno w piachu się bawić. Wyprawić się na Brydno* – “померти” (*Brydno* – район Варшави, де є велике кладовище) [НКРР, т. 1, с. 202]; пол. *Pojechać na Rakowice. Powędrować na Rakowice* – “померти” [НКРР, т. 3, с. 19]. У фразеологізмах пол. *Lepiej na Czyste niż na Bródno* теж фразеологізується концепт смерті за допомогою топонімів

Czyste i Bródno – ділянки Варшави [НКРР, т. 2, с.]; пол. *Dezertter z Rakowic* (Rakowice – район у Кракові, де розташоване кладовище) [НКРР, т. 3, с. 19]; пол. *Jedno być w raju Turków, co wróblem w Powązkach* (*Powązki* – село під Варшавою, де у XVIII ст. була літня резиденція Чарторизьких, тепер кладовище) [НКРР, т. 2, с. 1040]; пол. *Patrzy na Powązki. Ma ciekawość na Powązki* [НКРР, т. 2, с. 1040]; пол. *Żyje za paszportem z Powązek* – “хворий” [НКРР, т. 2, с. 1040]; пол. *Bodaj cię krowami na Powązki wywieźli* (*Powązki* – найбільше варшавське кладовище) [НКРР, т. 2, с. 1039]; укр. *дати місце в Могильовській губернії* [181, с. 89]; укр. *поїхати до Могильовської губернії* [181, с. 89]; укр. *запровадився до Закопаного* [181, с. 99] тощо; укр. *На готовицьку гору лагодиться* (*Готовицький* – очевидно, каламбурне обігрування лексеми готовий “помер”) [ФСССГД, с. 70]; укр. *Відвезти на Горбачове* – “поховати; померти” (*Горбачове*, жарт. – топонім, утворений від апелятива горб (поблизу нього знаходиться кладовище)) [ФСССГД, с. 72]; **блювати**: укр. *поїхати в Ригу через Горлівку* – евф. “почати блювати”. В основі виразу гра слів: *Рига* – від “*ригати*”; *Горлівка* – від “*горло*”. Додатковий ефект каламбуру ґрунтується ще й на тому, що на Донбасі є місто Горлівка [ФСССГД, с. 201, 202]; діал. *Поїхати (бігати) через Ригу на Харків*, евф. [ФСССГД, с. 202]; *Ригалетто поїхав у Ригу* [КСЖЛУМ, с. 2278]; **характеристика особистості (помилятися)**: пол. *Pojechać do Władowia* – “заблудитися, помилитися” (вислів ґрунтується на грі слів) [НКРР, т. 1, с. 116].

Фразеологізми з компонентом-псевдотопонімом утворюються за низкою моделей: “дієслово із значенням пересування + в/к + псевдоомонім = померти”; “бути + з + топонім = [бути божевільним]”; “піти +топонім = [робити щось. що символічно закадоване топонімом]”. Окрім лінгвальних причин, створення псевдотопонімів зумовлено насамперед евфемізацією.

Ця модель ще представлена фразеологізмами, значення яких ґрунтується на образах Людини і Всесвіту, зокрема:

1) *образах, співвідносних із людиною і всесвітом*, що трансформують лінгвокультурну інформацію про:

рух (іти спати, піти поганою дорогою): англ. *be off for Bedfordshire*; (*be off for (go to) Bedfordshire (Bedford)*) – “йти спати” [Lingvo] – укр. діал. *Треба сі забирати до Лежанська* – “час йти спати” (Лежанське від Leżajsk, містечко (гра слів) [Франко, т. 2, с. 456]; діал. *Іду до Лежухова* (Лежухів – не село, а місце, де лежитьсся) [Франко, т. 2, с. 458]; діал. *Йти на Боковий; іти на Бокову*, жарт. – “готуватися лягати спати” [ФСССГД, с. 35]; діал. *Поїхати в Храпівку*, жарт. або ірон. – “заснути міцно з хропінням” (*Храпівка* – тут результат розкладу дієслова “хропіти” з подальшим перетворенням іменної частини в топонім, що створює семантичну двоплановість, каламбур) [ФСССГД, с. 244];

2) *образах, набутих унаслідок взаємодії людини і всесвіту*, що трансформують лінгвокультурну інформацію про:

неіснуючий географічний об’єкт: У відповідь на запитання “куди йдеш?”, коли не хочуть признаватися: *За кудикину гору горобців драть (пасту)*, евф.; *За кудикину гору косити помідори, За кудикину гору крейду косити*, евф. [ФСССГД, с. 70]; зрідка трапляються приклади паронимазії: укр. діал. *Комісар з Тригубиць, де їдна хата, а сім вулиць. Тригубиці* – “невідоме село, а може фіктивне, в яким більше вулиць ніж домів” [Франко, т. 3, 295]; *На закудикину гору ганяти бабу Федору*, евф. [ФСССГД, с. 71];

неправильний життєвий шлях укр. *пішов на Жабокруки* – “пішов поганою дорогою” (на болота, де жаби крукають. Та є також село *Жабокруки*) [Франко, т. 2, с. 127]. Спільність проаналізованих фразеологізацій спостерігається на рівні механізмів фразеотворення. Трапляються поодинокі приклади паронимазії.

Англійські псевдотопонімні фразеологізми поступаються у кількості польським та українським (див. табл. 2).

3.3. Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів із сакральними топонімними компонентами в англійській, польській та українській мовах

Група фразеологізмів з топонімним компонентом охоплює одиниці, що стосуються міфів, переказів і легенд. Топонімними компонентами таких фразеологізмів виступають назви міст та місць. У межах зазначеної групи теж натрапляємо на тотожні одиниці: англ. *Attic salt (wit)* – “дотепи, тонка насмішка” (етим. лат. *sal Atticum*. Аттика колись славилась дотепністю її жителів) [АУФС, с. 55] – пол. *Attycka sól* [НКРР, т. 1, с. 28] – укр. *аттична сіль* – “витончений дотеп” [СУ]; англ. *Cross the Rubicon* – “перейти Рубікон, прийняти важливе рішення, зробити безповоротний крок” [АУФС, с. 252] – пол. *przekroczyć Rubikon* [SFWP, с. 714] – укр. *переходити (переступати) / перейти (переступити) рубікон* – “перейти Рубікон; перейти/переступити межу; прийняти важливе рішення, зробити безповоротний крок” [СУ]. Частотними є приклади міжмовної асиметрії різних типів: англ. *the Arabian bird* – “фенікс” [АУФС, с. 34]; *the Arabian bird* – 1) казковий птах Фенікс 2) диво, унікум [Lingvo]; пол. *I ja byłem w Arkadii*. Лат. *Et ego in Arcadia fui*. Вислів має значення: “і я мав свої хвилини щастя” – поширений як напис на надгробках у XVII ст. [НКРР, т. 1, с. 26]; англ. *An Arcadian youth* – “обмежена людина” [АУФС, с. 34]. *Аркадія* як прототипне уявлення про благословенну країну функціонує в межах різних лінгвокультур. В українській культурі цей топонім також став прецедентним, однак актуалізовано інші прототипні уявлення: укр. *аркадська ідилія* – “гармонійне, безхмарне життя” [74, с. 16].

Національно специфічним є такий фразеологізм: англ. *Kissed the Blarney stone* – цю фразу вживають на позначення “говіркої та переконливої людини”. Існує англійське повір'я, що поцілувавши камінь на парапеті замку Бларні, людина набуває сили та вміння переконувати співрозмовників [ADEE, с. 137].

Показовим лінгвокультурним фактом є концептуалізація смерті через фразеологізми з компонентом-потамонімом. Наприклад, вислів англ. *Cross the Stygian ferry, to* – амер. “померти, сконати; дати або врізати дуба, віддати душу Богові” [АУФС, с. 252]; *Cross the Styx, to* – “померти, віддати Богові душу, піти до праотців” [АУФС, с. 252] – укр. *піти за Стікс, через Стікс* – “померти” [74, с. 266]. За міфологічними уявленнями, ріка – це межа між світами. Однак активною є й інша модель “піти + до/на/у + топонім = померти” [180, с. 92]; пол. *Machnąć kozła na Bródno. Wyprowadzić się na Bródno* – “померти” (Bródno – дільниця Варшави, де розташований великий цвинтар) [НКРР, т. 1, с. 202] – укр. діал. *відправити на Турманову гору, віднести на Прищепку, віднести на Липове, піти на Семенівку* тощо. Наведені приклади засвідчують універсальність концептуалізації Смерті у досліджуваних мовах.

Топоніми-компоненти фразеологізми біблійного походження сягають текстів Старого Заповіту. Так, наприклад: англ. *Apple of Sodom* – “оманливий успіх” [АУФС, с. 33]; *the apple of Sodom (the apple of Sodom (Sodom apple))* – “гарний, але гнилий плід; щось, що обіцяє задоволення, насолоду, але таке, що приносить лише гірке розчарування (рос. мило, да гнило)” [Lingvo]; *Sodom and Gomorrah* – “содом і гоморра, гріховне місце” [Lingvo] – пол. *sodoma i gomora* – “великий безлад; також аморальна поведінка, розпуста” [SJP] – укр. *Там Содом і Гомора* – “говорять про дім або сім’ю, у якій панує безладдя і неморальність” [Франко, т. 3, с. 191]; *содом (содома) і гоморра*, книжн. “велике безладдя; метушня, шум” [СУ]. Ключовими топонімами в наведених прикладах виступають міста *Содом* та *Вавилон*, які несуть пейоративне забарвлення та є своєрідними маркерами, що визначають зміст фразеологічної одиниці. *Содом* асоціюють із гріхом розпусти, а *Вавилон* із непослухом та гординею. Варто звернути увагу на розвиток значення цієї фразеологічної одиниці в українській мові. І. Франко інтерпретує компоненти фразеологічної одиниці як ойконіми, що засвідчує їхнє написання з великої літери, натомість у сучасному словнику їх подано

з малої літери, що є вказівкою на те, що власна назва перейшла в загальну. Відрізняються і дефініції: у сучасному словнику не відображено компонент значення ‘аморальність’, що можна інтерпретувати, як звуження значення.

Наведені нижче приклади ілюструють один із видів міжмовної асиметрії, відрізняються фразеологічні одиниці не лише за формою, але й за обсягом значення. Фразеологізм англ. *tower of Babel* зазнав розвитку: *Tower of Babel* 1) Вавилонська вежа (за Ветхим Заповітом, гігантська споруда, яку хотіли звести потомки Ноя в землі Сеннаар) 2) вавилонське стовпотворіння, плутанина, сум’яття; 3) проект, замисел, план, який не можна втілити [Lingvo]; пол. *Wieża Babel* (Babel – єврейська назва Вавилону) [SJP]; укр. *вавилонське стовпотворіння* – “безладдя, гармидер, галас, метушня” [СУ]; пор. англ. *Babel of tongues* – “галас, гармидер” [АУФС, с. 56].

До цієї групи належить і ФО англ. *Corn of Egypt* – “велика кількість, достаток чогось (продуктів, харчів)” (етимологія біблійна) [АУФС, с. 245], з відтінком достатності/недостатності. У польському та українському мовно-культурних просторах функціонують одиниці: пол. *Egipskie ciemności* [SJP] – укр. *єгипетська тьма* [СУ]; пол. *Niewola egipska* [НКРР, т. 1, с. 553]; *Robota egipska* – “важка робота, мозольна, алюзія до єгипетських пірамід” [НКРР, т. 1, с. 553] – укр. *єгипетський полон; єгипетська неволя*, книжн. – “важке, нужденне, підневільне життя” [СУ]; *єгипетська неволя, єгипетська робота* – “тяжка, підневільна праця, залежність, рабство” [74, с. 89]; діал. *То хіба Жиди в Єгипті колись так робили, як ми ось тут* – “жалувалися робітники, заняті при будові моста за містом і полишені без страви” [Франко, т. 2, с. 118]; пол. *Poważna jak tumia egipska* [НКРР, т. 1, с. 553] – пор. укр. *Мовчить як мумія* – “німує, не має бажання розмовляти” [ССНП, с. 97]; діал. *мовчить як єгипетська мума* [ССНП, с. 97]; пол. *Baranki egipskie* – жарт. “блощиці” [НКРР, т. 1, с. 553]; *Niewinny jak egipski baranek* – алюзія до біблійного баранчика [НКРР, т. 1, с. 553]; *Plagi egipskie* [НКРР, т. 1, с. 553] – укр. діал. *Якусь Єгипту на нас Бог допустив* – “говорили селяни про полеві миши” [Франко, т. 2, с. 118]. Біблійні

уявлення, зокрема негативна конотованість топоніма, стала основою для виникнення низки українських діалектних ФО: *Кобих іще з того Єгипту вийшов!* – “говорив Гуцул, розуміючи під Єгиптом коломийську тюрму” [Франко, т. 2, с. 118]; *А відки йдете, Іване? – Та з Єгипту, єгомось* – “Єгиптом, може за почином священика і його проповіді, називали в Скваряві корчму” [Франко, т. 2, с. 118].

Важливий прошарок складають фразеологізмів з топонімним компонентом, який контекстно пов’язаний із Біблією. Наприклад: англ. *The ark rested on Mt. Ararat* – “це вже старе, це вже чули, нічого нового” [АУФС, с. 301]; укр. діал. *Здибаємо ся на Осафатовій долині* – “народне вірування про місце страшного суду” [Франко, т. 2, с. 645].

Ця модель представлена фразеологізмами, значення яких ґрунтується на образах Людини:

1) як **фізичного та фізіологічного феномена**, що трансформують лінгвокультурну інформацію про її **розумові вади**: англ. *An Arcadian youth* – “недалека, обмежена людина” [АУФС, с. 34]; **риса характеру**: англ. *Kissed the Blarney stone* – “говірка та переконлива людина” [ADEE, с. 137]; *Niewinny jak egipski baranek* – “невинна, наївна людина” [НКРР, т. 1, с. 553]; пол. *Milczy jak tumia egipska* – “мовчазна людина, яка нічого не говорить” [НКРР, т. 1, с. 553]; укр. *Мовчить як мумія* – “не балакуча людина, німує” [ССНП, с. 97]

2) як **суспільного феномена**, що трансформують інформацію про її **вчинки** у зіставлюваних мовах: англ. *Cross the Rubicon* – “перейти Рубікон, прийняти важливе рішення, зробити безповоротний крок” [АУФС, с. 252]; пол. *przekroczyć Rubikon* [SFWP, с. 714]; укр. *переходити / перейти (переступити) рубікон* – “перейти Рубікон; перейти/переступити межу; прийняти важливе рішення, зробити безповоротний крок” [СУ].

Ця модель ще представлена фразеологізмами, значення яких ґрунтується на образах Людини і Всесвіту, зокрема:

1) **образах, співвідносних із людиною і всесвітом**, що

трансформують лінгвокультурну інформацію про **об'єкти**: англ. *the Arabian bird* – 1) казковий птах Фенікс 2) диво, унікал [Lingvo]; пол. *Baranki egipskie* – жарт. “блощиці” [НКРР, т. 1, с. 553]; укр. діал. *Якусь Єгипту на нас Бог допустив* – “говорили селяни про польові миші” [Франко, т. 2, с. 118];

2) **образах, набутих унаслідок взаємодії людини і всесвіту**, що трансформують лінгвокультурну інформацію про **щастя**: пол. *I ja byłem w Arkadii* – “і я мав свої хвилини щастя” [НКРР, т. 1, с. 26]; укр. *аркадська ідилія* – “гармонійне життя” [74, с. 16]; **місце (гріховне, аморальне, поневолення, хаосу, Страшного Суду)**: англ. *Babel of tongues* – “галас, гармидер” [АУФС, с. 56]; пол. *Sodom and Gomorrah* – “содом і гоморра, гріховне місце” [SFJP, т. 2, с. 163]; пол. *Wieża Babel* – “повне безладдя, гармидер, нестримний галас, метушня” [SFJP, т. 2, с. 568]; укр. *авилонське стовпотворіння*, книжн. – “безладдя, гармидер, галас, метушня” [СУ]; = укр. *содом і гоморра* [СУ]; укр. діал. *Здибаємо ся на Осафатовій долині* – “народне вірування про місце страшного суду” [Франко, т. 2, с. 645].

Досліджені міфологічні та релігійні компоненти зіставлюваних мов є невід’ємною частиною смислової та структурної організації топонімних фразеологізмів і виконують ідентифікаційну та символічну функції.

Висновки до розділу 3

Дослідження лінгвокультурної маркованості топонімів допомогло встановити асиметрію у **мотиваційній основі** фразеологізмів з топонімними компонентами англійської, польської та української мов. Вони виявляються в інтралінгвальних знаннях, ступені засвоєння прецедентної інформації певним етносом, етнічних символах, історико та етнокультурній взаємодії.

Фразеологізми з прецедентними топонімними компонентами в англійській мові переважають над слов’янськими. Спільне у фразеологізмах

з прецедентними топонімними компонентами спостерігаємо на основі інтерлінгвальної інформації, відмінне – в інтралінгвальних знаннях, у ступені засвоєння культурної інформації етносом, етнічних символах, історико-культурній взаємодії.

Як відомо, символіка та оцінність елементів простору (загальних назв) належить до архетипів, така оцінність є універсальною. Така сама тенденція спостерігається й щодо символічності й оцінності компонентів-топонімів. Метафоризація відбувається на основі низки ознак (*свій–чужий, близький–далекий, рівний–нерівний*). З огляду на належність топонімів до сфери Простір, активністю характеризуються метафоричні моделі, пов'язані з переміщенням у просторі. Значну роль відіграє метонімія у творенні переносного значення топоніма.

Простір концептуалізується у різних метафоричних моделях з онімним компонентом та структурується залежно від онімного складника в семантичній і номінативній структурі назви. Метафоричні найменування містять у своєму складі оронімний, хоронімний, урбанонімний, ойконімний, гідронімний компоненти. Кожна із представлених номінацій співвідноситься із певною прототиповою сферою семантичної референції, наприклад, позначенням бідності, народження, смерті, шлюбу тощо.

Дослідження мотиваційної основи *фразеологізмів з псевдотопонімними компонентами* показало, що всі ці одиниці характеризуються яскравою національно-культурною маркованістю. Проте англійські фразеологізми із псевдоонімними компонентами значно поступаються у кількості польським та українським. Це пояснюється тим, що у слов'янських фразеологізмах імітація топонімів-компонентів є більш поширеними, ніж в англійській.

Фразеологізми з сакральними топонімними компонентами характеризуються відносно однаковою кількістю у зіставляваних мовах. Це пов'язано з тим, що більшість таких одиниць належать до інтеркультурного фонду, тобто у всіх мовах це запозичення. Проте дослідження мотиваційної

основи досліджуваних одиниць показало відмінності у виокремленні фрагментів інформації, на основі якої відбувається фразеологізація. Значущим є ступінь опрацювання інформації, тобто кількість та різноманітність фразеологізмів, утворених на її основі.

Найбільш продуктивними в аспекті зіставлення джерел лінгвокультурної інформації ОК для англійської мови є моделі фразеологізмів з прецедентними тонічними компонентами. У свою чергу, польські прецедентні фразеологізми переважають українські. Це пояснюється різним сприйняттям конотацій онімного компонента у фразеологізмах носіями досліджуваних мов.

Фразеологічне значення досліджуваних одиниць ґрунтується переважно на антропоцентричній образності.

Антропоцентрична образність фразеологізмів з топонічними компонентами по-різному розкривається в їхньому значенні: в англійській мові переважають образи, співвідносні із людиною і всесвітом (простір, рух, предмет, місце), у слов'янських – образи, набуті внаслідок взаємодії людини і всесвіту (уявлення людини про світ живої та неживої природи).

Символічне значення топоніма може бути зумовлене реальними фізичними характеристиками, властивими називаному об'єктові, тобто велику роль відіграють екстралінгвальні чинники. Варто відзначити також більш прямий зв'язок прототипних ознак топонімів з реальними культурно-історичними обставинами, пов'язаними із об'єктом, чи образом цього об'єкта, створеного в міфології, релігії, літературі чи мистецтві.

Різну фразеотворчу активність мають різні групи топонімів. Наприклад, в англійській мові значну кількість створено з компонентом назвою вулиці, у польській мові – площ, що не властиво українській мові.

ВИСНОВКИ

Зіставний аналіз онімів-компонентів фразеологічних одиниць ґрунтується на ідеї про те, що оніми у процесі функціонування набувають культурних конотацій, утворюючи проміжну форму між онімом та апелятивом – конотонім. Саме культурна інформація становить основну частину лінгвокультурної інформації, що містить компонент-онім. Культурний складник визначає символічність оніма.

Теоретико-методологічна концепція дисертаційного дослідження базується на таких положеннях:

1) лінгвокультурна мотивація – психоментальна операція встановлення образності фразеологізмів з онімним компонентом, яка ґрунтується на лінгвокультурній інформації, закодованій у символіці оніма;

2) лінгвокультурна інформація фразеологізмів – це культурні конотації компонента-оніма, в якому відображено світобачення носіїв мови;

3) мотиваційну основу фразеологізмів з онімним компонентом становить їхня лінгвокультурна інформація, джерелами якої є соціум, історія, література, міфологія, релігія, а також, образність пов'язана з позамовними факторами, які впливають на розуміння символіки оніма представниками різних етносів.

Запропонована методика виявилась ефективною у визначенні відмінностей у лінгвокультурній мотивації фразеологізмів з онімним компонентом в англійській, польській та українській мовах.

Англійські, польські та українські фразеологізми з онімним компонентом скласифіковано у чотири типи моделей: 1) фразеологізми з соціально маркованими онімними компонентами; 2) фразеологізми з псевдоонімними компонентами; 3) фразеологізми з прецедентними онімними компонентами; 4) фразеологізми з сакральними онімними компонентами, перша з яких є характерною лише для фразеологізмів з антропонімним компонентом.

Зіставлення мотиваційної основи *фразеологізмів з соціально маркованим онімним компонентом* дало можливість виявити, що поширені антропоніми-компоненти, спільні для зіставлюваних мов, мають як позитивну, так і негативну семантику. Спільним у зіставлюваних мовах є те, що образ людини здебільшого є негативним. У межах фразеологічних систем слов'янських мов, порівняно з англійською, оцінна характеристика людини представлена ширше.

Дослідження мотиваційної основи *фразеологізмів з псевдоонімними компонентами* показало, що всі ці одиниці характеризуються яскравою національно-культурною маркованістю. Проте англійські фразеологізми із псевдоонімними компонентами значно поступаються у кількості польським та українським. Це пояснюється тим, що у слов'янських фразеологізмах імітація онімів-компонентів є більш поширеними, ніж в англійській.

Фразеологізми з прецедентними онімними компонентами в англійській мові переважають над слов'янськими. Спільне у фразеологізмах з прецедентними антропоніми компонентами спостерігаємо на основі інтерлінгвальної інформації, відмінне – в інтралінгвальних знаннях, у ступені засвоєння культурної інформації етносом, етнічних символах, історико-культурній взаємодії.

Фразеологізми з сакральними онімними компонентами характеризуються відносно однаковою кількістю у зіставлюваних мовах. Це пов'язано з тим, що більшість таких одиниць належать до інтеркультурного фонду, тобто у всіх мовах це запозичення. Проте дослідження мотиваційної основи досліджуваних одиниць показало відмінності у виокремленні фрагментів інформації, на основі якої відбувається фразеологізація. Значущим є ступінь опрацювання інформації, тобто кількість та різноманітність фразеологізмів, утворених на її основі.

Найбільш продуктивними в аспекті зіставлення джерел лінгвокультурної інформації оніма-компонента для англійської мови є моделі фразеологізмів з прецедентними та сакральними тонімними компонентами,

для слов'янських – із соціально маркованими антропонімічними компонентами. У свою чергу, польські фразеологізми з сакральними агіонімами переважають українські. Це пояснюється різним сприйняттям конотацій онімного компонента у фразеологізмах носіями англійської, польської та української мов.

Фразеологічне значення досліджуваних одиниць ґрунтується на їхній образності: антропоцентричній та антропометричній.

Антропоцентрична образність фразеологізмів з онімними компонентами по-різному розкривається в їхньому значенні: в англійській мові переважають образи, співвідносні із людиною і всесвітом (простір, рух, предмет, місце), у слов'янських – образи, набуті внаслідок взаємодії людини і всесвіту (уявлення людини про світ живої та неживої природи).

Антропометрична образність більш характерна для слов'янських одиниць, у значенні яких людина сприймається як фізичний та фізіологічний феномен (її тіло, властивості, дії, поведінка, розумові вади).

Здійснений аналіз свідчить, що в англійській, польській та українській мові фразеологічні одиниці з компонентом-онімом ґрунтуються на таких образах, як:

- характеристика рис характеру людини, фізичної, ментальної та психічної сфер, різних психологічних станів, соціального статусу тощо;
- позначення певних дій, інколи процесів;
- характеристика певних об'єктів, явищ, реалій.

Визначення мотиваційної основи фразеологізмів з онімними компонентами дало можливість встановити найбільш помітні розбіжності як у внутрішній, так і зовнішній формах фразеологізмів англійської, польської та української мов. Різні типи асиметрії на рівні мотивації фразеологізмів сигналізують про наявність лінгвокультурних особливостей певного етносу.

Кількісне співвідношення фразеологізмів на основі семантики компонентів-онімів показало перевагу антропонімів над топонімами у неблизькоспоріднених мовах, що мотивовано соціокультурними чинниками.

На основі зіставлення джерела лінгвокультурної інформації онімів спостерігаємо в англійській мові перевагу фразеологічних моделей з прецедентними та сакральними онімними компонентами над слов'янськими, проте в польській та українській мовах фразеологізми з соціально маркованими компонентами та псевдоонімами значно переважають у кількості англійських; зіставлення образності одиниць в англійській, польській та українській мовах показало культурно значущий перелік онімів, яким великою мірою властива національно-культурна специфіка.

Детально проаналізовані фразеологізації як джерела образності та експресивності показують, що оніми-компоненти слов'янських фразеологізмів найчастіше виконують емотивну, символічну та оцінну функції, англійські компоненти-оніми – номінативну, ідентифікаційну та символічну. Саме тому спостерігаємо розбіжність у кількості та якості англійських, польських та українських фразеологізмів. Спільність у мотиваційній основі фразеологізмів з компонентом-онімом спостерігається на рівні фразеотворення. В усіх зіставлюваних мовах відповідно однакові джерела походження онімів. Як відомо, оцінність онімів належить до архетипів, а тому така оцінність є універсальною. Компоненти-оніми мають різне лінгвокультурне наповнення та асоціативне поле, відповідно в різних контекстах вони мотивують різні образи, тому можуть транслювати як позитивну, так і негативну оцінність. З огляду на належність онімів до лінгвокультурних сфер, продуктивними є метафоричні моделі фразеологізмів, пов'язані з взаємодією людини і всесвіту. Окрім того, значну роль відіграє метонімія у творенні переносного значення оніма.

Різна активність притаманна й структурно-семантичним моделям у кожній із досліджуваних мов. Загалом найчастіше фразеологізми з онімним компонентом творяться за такими моделями: “[і] + Митькою (Марком і т. ін.) + звали = безслідно зник”; “[утекти (збігти, приїхати, попасти і т. ін.)] + з (на) + населений пункт (вулиця і т. ін.) із психлікарнею = збожеволіти”; “виламуватися + як + особа жіночої статі + коли (де, на чому) =

викаблучуватися, чванитися”; “вихопитися + як + особа + з якоїсь схованки = неждано вискочити”; “власне ім’я + [з] + локальний орієнтир = божевільний, дурнуватий, безглуздо поводить себе”; “де + топонім, + де + топонім [+ де + незначущий об’єкт] = відсутність логіки”; “на (за, у) + фіктивного святого = ніколи; дуже довго чекати”; “набратися + як + жадібна людина + побутових речей = дуже багато”; “пора (треба відправити, поїхати і т. ін.) + в(у) + населений пункт (вулиця і т. ін.) з психіатричною лікарнею = збожеволіти”; “три особи + і + антропонім = зовсім мало”; “чоловіче ім’я + експресивне поширення = недоумкуватий, дурнуватий, пришепелуватий” та ін. Проте не представлена в польській та українській мові, на відміну від англійської, модель “син (дочка) + міфонім = професія”, натомість у зазначених мовах активно утворюються фразеологізми за моделлю “син (дочка) + антропонім (негативно конотований) = негідник”.

Перспективи подальших досліджень полягають у зіставленні лінгвокультурної інформації фразеологізмів інших тематичних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алефиренко Н. Ф. Имена собственные в составе фразеологических оборотов русского и украинского языков / Н. Ф. Алефиренко // Шоста республіканська ономастична конференція : тези доповідей і повідомлень. У 2-х т. – Одеса, 1990. – Т. 2. – С. 5–7.
2. Алефиренко Н. Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм : [монография] / Николай Федорович Алефиренко – М. : Элипс, 2008. – 271 с.
3. Ананьина М. А. Системность английских фразеологизмов, содержащих антропонимы / Мария Александровна Ананьина // Системное и асистемное в языке и речи : международная научная конф., 10-13 сентября 2007 г. / Под ред. М. Б. Ташлыковой. – Иркутск : Изд-во Иркут. гос. ун-та, 2007. – 730 с. – С. 17–22.
4. Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков / Владимир Дмитриевич Аракин – М. : Просвещение, 1979. – 216 с.
5. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений : Оценка. Событие. Факт / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 340 с.
6. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 896 с.
7. Архангельська А. М. До питання про статус національного і культурного в мові / Алла Мстиславівна Архангельська // Слов'янський вісник : зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 8. – С. 7–11.
8. Бабич Н. Д. Фразеологія української мови : [навчальний посібник] / Надія Денисівна Бабич. – Чернівці : Рута, 1971. – 239 с.
9. Баран Я. А. Фразеологія в системі мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / Ярослав Андрійович Баран. – Київ, 1998. – 26 с.

10. Баранов А. Н. Постулаты когнитивной лингвистики / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский // Литература и язык. – 1997. – Вып. 1. – Т. 56. – С. 11–21.
11. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич. – Львів : Вид. центр Львівськ. нац. ун-ту, 2003. – 247 с.
12. Башмакова И. С. Когнитивные аспекты антропонима в составе английской идиомы / Ирина Сергеевна Башмакова. – Иркутск : 1998. – 120 с.
13. Беликов В. И. Социолингвистика / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. – М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. – 439 с.
14. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови : когнітивний і гендерний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Ольга Леонідівна Бессонова. – К., 2003. – 20 с.
15. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк – К. : Наукова думка, 1989. – 156 с.
16. Бісовецька Т. В. Лексико-семантичні групи маркованих номінативних одиниць на позначення соціального статусу в українській мові / Тетяна Валеріївна Бісовецька // Слов'янський вісник : зб. наук. ст. – 2007. – Вип. 7. – С. 43–47.
17. Березович Е. Л. Русская топонимия в этнолингвистическом аспекте : Пространство и человек / Елена Львовна Березович. – К. : Изд.2, испр. и доп., 2009. – 328 с.
18. Блумфильд Л. Язык / Леонард Блумфильд. – М. : Наука, 1968. – 292 с.
19. Блох М. Я. Имена личные в парадигматике, синтагматике и прагматике / М. Я. Блох, Т. Н. Семенова. – М. : Готика, 2001 – 193 с.
20. Богдан С. К. Мовний етикет українців : традиції і сучасність / Світлана Калениківна Богдан. – К. : Рідна мова, 1998. – 475 с.

21. Богуцький В. Топоніми як засіб презентації явищ непросторової дійсності (на матеріалі українських, англійських, іспанських паремій) / Вадим Богуцький // Семантика мови і тексту : Х міжнар. наук. конф., 21-23 вересня 2009 р. : зб. наук. праць. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 32–35.
22. Вежбицкая А. Метатекст в тексте / Анна Вежбицкая // Новое в зарубежной лингвистике. – 1978. – Вып. 8. – С. 402–421.
23. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / Анна Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.
24. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежбицкая. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 780 с.
25. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / Анна Вежбицкая. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 272 с.
26. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов / Лідія Георгіївна Верба. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 153 с.
27. Виноградов В. В. Проблемы русской стилистики / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Высшая школа, 1981. – 320 с.
28. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт : становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / Сергей Григорьевич Воркачев // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64–72.
29. Воркачев С. Г. Концепт как “зонтиковый термин” / С. Г. Воркачев // Язык, сознание, коммуникация. – М. : 2003. – Вып. 24. – С. 5–12.
30. Воробйова О. П. Когнітивна поетика : здобутки і перспективи / Ольга Петрівна Воробйова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 18–22.
31. Гак В. Г. Сравнительная типология французского и русского языков / Владимир Григорьевич Гак – М. : Языки русской культуры, 1989. – 168 с.
32. Гак В. Г. Языковые преобразования / Владимир Григорьевич Гак – М. : Языки русской культуры, 1998. – 768 с.

33. Галич О. А. Загальне літературознавство : [навч. посібник для вузів] / О. А. Галич, В. М. Назарець, Є. М. Васильєв. – Рівне, 1997. – 544 с.
34. Гачев Г. Д. Национальные образы мира. Космо-Психо-Логос / Георгий Дмитриевич Гачев. – М. : Прогресс-Культура, 1995. – 480 с.
35. Герд А. Введение в этнолингвистику / Александр Герд. – Санкт-Петербург, 1995. – 92 с.
36. Гнаповська Л. В. Лингвокогнитивные и лингвокультурологические характеристики английских антропонимов германского происхождения : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Людмила Вадимовна Гнаповська. – Київ, 2003. – 21 с.
37. Гжегорчикова Р. О раскаянии, покаянии и других актах, связанных с чувством вины / Рената Гжегорчикова // Сокровенные смыслы : Слово. Текст. Культура : сб. ст. в честь Н. Д. Арутюновой. – 2004. – С. 556–563.
38. Глуховцева І. Я. Варіанти фразеологічних одиниць в українських східнословобожанських говірках / Ірина Ярославівна Глуховцева // Лінгвістика : зб. наук. ст. – Луганськ, 2009. – №2 (17). – С. 121–131.
39. Головіна Н. Б. Семантичні інтерпретації денотативного компонента у фразеологізмах зі значенням побажання в німецькій та українській мовах / Наталія Борисівна Головіна // Слов'янський вісник : зб. наук. ст. – Рівне, 2009. – Вип. 8. – С. 42–49.
40. Голомидова М. В. Искусственная номинация в русском языке / Мария Васильевна Голомидова. – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. пед. ун-та, 1998. – 232 с.
41. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / Ірина Олександрівна Голубовська. – К. : Логос, 2004. – 284 с.
42. Голубовська І. О. Кордоцентричність української психічної структури у дзеркалі мови / Ірина Олександрівна Голубовська // Слов'янський вісник : зб. наук. ст. – Рівне, 2006. – Вип. 6. – С. 50–57.
43. Горбач О. Арго в Україні / Олекса Горбач. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. – 686 с.

44. Горбачева А. Аллергия на реформы / Ада Горбачева. – Махачкала : Дагестанская правда, 2004. – 122 с.
45. Горелов И. Н. Основы психолингвистики : [3-е перераб. и дополн. изд.] / И. Н. Горелов, К. Ф. Седов. – М. : Лабиринт, 2001. – 304 с.
46. Грабовская Н. Б. Онимные и отонимные новообразования в современных масс-медийных текстах : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Надежда Борисовна Грабовская. – Майкоп, 2006. – 20 с.
47. Грищенко А. И. Источники возникновения экспрессивных этнонимов в современном русском и английском языках : этимологический, мотивационный и деривационный аспекты / Александр Иванович Грищенко // Активные процессы в современной лексике и фразеологии : междунар. конф., 8-9 июня 2007 г. к памяти Л. В. Николенко и Ю. П. Солодуба (МПГУ) / Гл. ред. Н. А. Николина. – М. – Ярославль : Ремдер, 2007. – С. 40–52.
48. Гудков Д. Б. Прецедентное имя и проблемы прецедентности / Дмитрий Борисович Гудков. – М. : Гнозис, 1999. – 240 с.
49. Гудков Д. Б. Прецедентные феномены в языковом сознании и межкультурной коммуникации / Дмитрий Борисович Гудков. – М. : Гнозис, 2000. – 239 с.
50. Гумбольдт фон В. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 2000. – 400 с.
51. Деменчук О. В. Фразеологічна колірна номінація : когнітивний ракурс : на матеріалі англійської мови / Олег Володимирович Деменчук // Слов'янський вісник : зб. наук. ст. – Рівне, 2007. – Вип. 7. – С. 84–90.
52. Дем'яненко Н. Б. Польські фразеологічні одиниці на позначення ментальних властивостей людини : структурно-семантична та формально-граматична характеристики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.03 “Слов'янські мови” / Наталія Борисівна Дем'яненко – К., 2003. – 20 с.

53. Дзюба М. Особливості мотивованості епонімічних термінів / Майя Дзюба // Семантика мови і тексту : Х міжнар. наук. конф., 21-23 вересня 2009 р. : зб. наук. праць. – Івано-Франківськ : 2009. – С. 80–82.
54. Добровольский Д. О. Национально-культурная специфика во фразеологии / Д. О. Добровольский // Вопросы языкознания. – 1997. – № 6. – С. 37–48.
55. Добролюба Г. Красне слово – як золотий ключ. Постійні народні порівняння в говірках Середнього Полісся та суміжних територій / Галина Добролюба. – Житомир : Волинь, 2003. – 160 с.
56. Єрмоленко С. С. Лінгвістичні аспекти взаємодії церковного та народного календарів і міфологічна концепція О. О. Потебні / Сергій Семенович Єрмоленко // Мовознавство. – 1995. – № 1. – С. 45–54.
57. Єрмоленко С. С. Структури семіотичної репрезентації у текстах прогностичних паремій / С. С. Єрмоленко // Вісник Черкаського університету : Серія Філологічні науки. – 2003. – В. 46. – С. 39–48.
58. Єрмоленко С. С. Мовне моделювання дійсності і знакова структура мовних одиниць : [монографія] / Сергій Семенович Єрмоленко. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. – 384 с.
59. Ермолович Д. И. Теория перевода и ономастика / Д. И. Ермолович // Вестник МГЛУ. – 2005. – Вып. 488. – С.67–90.
60. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика / Віталій Вікторович Жайворонок. – Київ : Довіра, 2007. – 172 с.
61. Журавлев А. П. Фонетическое значение / Александр Павлович Журавлев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1974. – 160 с.
62. Задорожна І. П. Семантичні та сполучувальні властивості компонентів фразеологізмів у німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Ірина Петрівна Задорожна. – Львів, 2003. – 22 с.

63. Залевская А. А. Психолингвистические исследования. Слово. Текст : [избранные труды] / Александра Александровна Залевская. – М. : Гнозис, 2005. – 543 с.
64. Иванов В. В. Исследования в области славянских древностей. Лексические и фразеологические вопросы реконструкции текстов / В. В. Иванов, В. Н. Топоров. – М. : Наука, 1974. – 342 с.
65. Иванова Е. В. Пословичные картины мира (на материале английских и русских пословиц) / Елизавета Васильевна Иванова. – М. : СПбГУ, 2002. – 160 с.
66. Иванова Е. В. Семантическая трансформация имени собственного в лексике и фразеологии современного русского языка / Елизавета Васильевна Иванова. – М., 1998. – 165 с.
67. Івченко А. Проблеми ідентифікації ономастичної фразеології / Анатолій Івченко // Systemy onomastyczne w słowianskich gwarach mieszanych I przejściowych : Materiały Konferencji Naukowej.. – Lublin : UMCS, 1993. – С. 155–163.
68. Івченко А. О. Українська народна фразеологія: ономасіологія, ареали, етимологія / Анатолій Олександрович Івченко. – Х., 1999. – 304 с.
69. Івченко А. Юношеские возрастные инициации древних славян в зеркале фразеологии // Frazeologia słowiańska I inne płaszczyzny systemu językowego / Анатолій Івченко. – Gdańsk : Wydwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2004. – С. 95–100.
70. Карпенко О. Ю. Ментальна організація власних назв / Олена Юріївна Карпенко // Мовознавство : наук.-теор. журнал. – К. : Ін-т мовозн. ім. О. О. Потебні, 2004. – № 4. – С. 25–34.
71. Карпенко О. Ю. Проблематика когнітивної ономастики / Олена Юріївна Карпенко. – Одеса, 2006. – 328 с.
72. Кибрик А. Е. Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания (универсальное, типовое и специфичное в языке) /

Александр Евгеньевич Кибрик. – М. : Изд-во МГУ им. М. В. Ломоносова, 1992. – 336 с.

73. Коваленко Н. А. Кіммерійська ономастика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / Наталія Анатоліївна Коваленко. – Київ, 1998. – 22 с.

74. Коваль А. П. Крилаті вислови в українській літературній мові / А. П. Коваль, В. В. Коптілов. – Київ : Вища школа, 1975. – 335 с.

75. Колесник Н. С. Фольклорна ономастика. Теоретичний аспект / Колесник Наталія Степанівна // Конспект лекційного спецкурсу. – Чернівці : Рута, 2000. – Вип.1. – С. 40–45.

76. Колесов В. В. Язык и ментальность / Владимир Викторович Колесов. – СПб. : Петербургское востоковедение, 2004. – 240 с.

77. Корольов І. Р. Сучасні підходи до визначення національно-культурної специфіки мовних одиниць / Ігор Русланович Корольов // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. ст. – 2006. – Вип. 19. – С. 106–110.

78. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов : [навчальний посібник] / Ілько Вакулович Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2003 – 464 с.

79. Коцюба З. Г. Асоціативно-вербальні зв'язки в українських та англійських прислів'ях / Зоряна Григорівна Коцюба // Слов'янський вісник : зб. наук. ст. – Рівне, 2006. – Вип. 6. – С. 122–131.

80. Коцюба З. Г. Здоров'я – розум – багатство – краса : національні особливості ієрархії цінностей (на матеріалі англійської та української паремій) / Зоряна Григорівна Коцюба // Слов'янський вісник : зб. наук. ст. – Рівне, 2007. – Вип. 7. – С. 157–164.

81. Кочерган М. П. З історії українських назв місяців / Михайло Петрович Кочерган // Мовознавство. – 1967. – № 1 – С. 50–61.

82. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / Михайло Петрович Кочерган. – Київ : Академія, 2006. – 464 с.

83. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – Київ : Академія, 2006. – 424 с.
84. Кравчук А. М. Польська фразеологія з ономастичним компонентом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.03 “Слов'янські мови” / Алла Миколаївна Кравчук. – К., 1999. – 20 с.
85. Кравчук А. М. Семантика антропонімів у польській фразеології / Алла Миколаївна Кравчук // Проблеми слов'янознавства : зб. наук. праць. – 2003. – № 53. – С. 185–191.
86. Красных В. В. К вопросу о лингвокогнитивных аспектах коммуникативного акта / Виктория Владимировна Красных // Научные доклады филологического факультета МГУ. – 1998. – Вып. 2. – 240 с.
87. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология : Курс лекций / Виктория Владимировна Красных. – М. : Гнозис, 2002. – 284 с.
88. Красных В. В. “Свой” среди “чужих” : миф или реальность? / Виктория Владимировна Красных – М. : Гнозис, 2003. – 375 с.
89. Красных В. В. Анализ дискурса в свете концепции фрейм-структур сознания / Виктория Владимировна Красных // Культурные слои во фразеологизмах и дискурсивных практиках / Отв. ред. В. Н. Телия. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – С. 243–250.
90. Крушкіна Т. Структура та типологія ономастологічних категорій / Тетяна Крушкіна // Семантика мови і тексту : X міжнар. наук. конф., 21-23 вересня 2009 р. : зб. наук. праць. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 158–159.
91. Кубрякова Е. С. Семантика в когнитивной лингвистике (о концепте контейнера и формах его объективации в языке) / Елена Самойловна Кубрякова. // Изв. АН. Сер. Лит. и яз. – Т. 58. – № 5–6. – М., 1999. – С. 3–12.
92. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке. Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

93. Куцик О. А. Ергоніми Дрогобича : історико-культурний аспект / Олена Анатоліївна Куцик // Слов'янський вісник : зб. наук. ст. – Рівне, 2006. – Вип. 6. – С. 144–150.

94. Лебеде́нко Ю. М. Семантична структура фразеологічних одиниць на позначення розумових здібностей людини (на матеріалі фразеологізмів із компонентом *xama*) / Юлія Миколаївна Лебеде́нко // Лінгвістика : зб. наук. ст. – Луганськ, 2009. – № 2 (17). – С. 106–113.

95. Левицький А. Е. Перспективні напрями зіставних досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми / Андрій Едуардович Левицький // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. ст. – 2007. – Вип. 23. – Ч. 2. – С. 119–127.

96. Левицкий А. Э. Сравнительная типология русского и английского языков : учебное пособие / А. Э. Левицкий, Л. Л. Славова. – К. : Освіта України, 2007. – 272 с.

97. Левченко О. П. Фразеологічна символіка : лінгвокультурологічний аспект : [монографія] / Олена Петрівна Левченко. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 352 с.

98. Левченко О. П. Символи у фразеологічних системах української та російської мов: лінгвокультурологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 – “Українська мова”, 10.02.02 – “Російська мова” / Олена Петрівна Левченко. – Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. – К., 2007. – 22 с.

99. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики / Алексей Алексеевич Леонтьев. – М. : Смысл, 1997. – 287 с.

100. Ловянный В. В. Ономастическая фразеология в лингвокультурологическом аспекте (на материале немецкого языка) : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Валерий Васильевич Ловянный. – Нальчик, 2008. – 16 с.

101. Лосев А. Ф. Знак. Символ. Миф : Труды по языкознанию / Алексей Федорович Лосев. – М. : МГУ, 1982. – 480 с.

102. Лосев А. Ф. Философия имени / Алексей Федорович Лосев. – М. : МГУ, 1990. – 269 с.

103. Лучик А. А. Національно-специфічне у зменшувально-пестливих та збільшувано-згрубілих похідних української і польської мов // Слов'янський вісник : зб. наук. праць. – Рівне, 2009. – Вип. 8. – С. 106–110.

104. Ляшенко Н. С. Внутрішня форма фразеологічних одиниць : онтологічні і культурологічні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02. “Російська мова”, 10.02.01. “Українська мова” / Наталія Сергіївна Ляшенко. – К. : Український державний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова : Київ, 2001. – 24 с.

105. Майборода О. А. Українська фразеологія як джерело народознавства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Олексій Анатолійович Майборода. – Харків, 2002. – 21 с.

106. Максимчук Н. Фразеоним как функциональная ономастическая единица [Електронний ресурс] : III Международный конгресс исследователей русского языка "Русский язык : исторические судьбы и современность" / Надія Максимчук // Сборник тезисов. – М., 2007. – Режим доступа : <http://www.philol.msu.ru/~rlc2007/pdf/5.pdf>.

107. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / Владимир Николаевич Манакин. – К. : Знание, 2004. – 326 с.

108. Мачек В. П. Світоглядне підґрунтя образу жінки у слов'янських культурах та мовах / Вікторія Петрівна Мачек // Слов'янський вісник : зб. наук. ст. – Рівне, 2007. – Вип. 7. – С. 170–178.

109. Мечковская Н. Б. Общее языкознание : Структурная и социальная типология языков / Нина Борисовна Мечковская. – Мн. : Амалфея, 2000. – 368 с.

110. Михальченко М. Структурні особливості категорії оцінки / Марина Михальченко // Семантика мови і тексту : Х міжнар. наук. конф., 21-23 вересня 2009 р. : зб. наук. праць. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 217–219.

111. Мізін К. І. Когнітивна фразеологія : проблеми становлення / Костянтин Іванович Мізін // Слов'янський вісник : зб. наук. праць. – Рівне, 2009. – Вип. 8. – С. 110–117.

112. Мілева І. В. Конотативні власні назви в евфемістичних фразеологізмах / Ірина Володимирівна Мілева // Лінгвістика : зб. наук. праць. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – № 3 (6). – С. 90–95.

113. Мокиєнко В. М. О собственном имени в составе фразеологии / В. М. Мокиєнко // Перспективы развития славянской ономастики : под ред. А. В. Суперанской и Н. В. Подольской. – Москва : Наука, 1980. – С. 62–67.

114. Мокиєнко В. М. Славянская фразеология / Валерий Михайлович Мокиєнко. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высш. шк., 1989. – 287 с.

115. Мокиєнко В. М. В глубь поговорки : Рассказы о происхождении крылатых слов и образных выражений / Валерий Михайлович Мокиєнко. – К. : 3-е изд., перераб. СПб. : Авалон, Азбука-классика, 2006. – 256 с.

116. Набока О. М. Ново заповітні притчі як об'єкт лінгвістичного дослідження (на матеріалі англійської та російської версій (Євангелія від Матвія) / Олена Миколаївна Набока // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. ст. – Ужгород, 2008. – Вип. 6. – С. 87–92.

117. Назаренко О. В. Українська фразеологія як виявлення українського менталітету : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Олена Володимирівна Назаренко. – Дніпропетровськ, 2001. – 24 с.

118. Нахимова Е. Прецедентные имена в массовой коммуникации / Елена Нахимова. – Екатеринбург, 2007. – 207 с.

119. Никитина Е. С. О концептуальном анализе в народной культуре / Е. С. Никитина // Логический анализ языка : Культурные концепты. – М. : Наука, 1991. – С. 117–123.

120. Олійник М. Я. Фразеологія гуцульських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. “Українська мова” / Мирослава Ярославівна Олійник. – Львів, 2002. – 16 с.

121. Олійник Т. С. Семантичні та функціональні характеристики символічних власних імен в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. “Германські мови” / Тетяна Сергіївна Олійник. – К. : Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2001. – 21 с.

122. Осадча Н. В. До проблеми сексизму (гендерної асиметрії) в мові / Наталія Василівна Осадча // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – Ужгород, 2008. – Вип. 6. – С. 526–531.

123. Охріменко М. Структурні і семантичні особливості фразеологічних одиниць перської і української мов (порівняльно-типологічний підхід) / Марина Охріменко // Семантика мови і тексту : зб. наук. праць. – Івано-Франківськ, 2009. – 425 с. – С. 234–238.

124. Охштат Р. И. Опыт сопоставительного анализа фразеологизмов с именем собственным (на материале английского и немецкого языков) / Рубен Иванович Охштат // Вопросы ономастики. – Самарканд, 1971. – С. 91–98.

125. Павловская А. В. Англия и англичане / Анна Валентиновна Павловская. – 2-е изд. – М. : Изд-во Московского университета; Памятники исторической мысли, 2005. – 270 с.

126. Павловская А. В. Особенности национального характера итальянцев, англичан, немцев, норвежцев и финнов, американцев, исландцев / Анна Валентиновна Павловская. – М. : МГУ им. М. В. Ломоносова, 2007. – 172 с.

127. Падучева Е. В. Говорящий : субъект речи и субъект сознания / Елена Викторовна Падучева // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М. : Наука, 1991. – С. 164–168.

128. Падучева Е. В. Семантические исследования (Семантика времени и вида в русском языке : Семантика нарратива) / Елена Викторовна Падучева. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 464 с.

129. Пасік Н. М. Власні назви в українській фразеології та пареміології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. “Українська мова” / Надія Михайлівна Пасік. – К., 2000. – 15 с.

130. Перебийніс В. І. Статистичні методи для лінгвістів / Валентина Ісидорівна Перебийніс. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 168 с.

131. Пилаш М. Фразеологизмы с компонентами – именами собственными в русском и венгерском языках / М. Пилаш // Слов'янська ономастика : зб. наук. праць на честь 70-річчя доктора філологічних наук, професора П. П. Чучки. – Ужгород : Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ комітету інформації, 1998. – С. 187–193.

132. Познанська В. Лексика на позначення фізичних і психічних рис людини як основа для творення українських прізвищ / Віра Познанська // Лінгвістичні студії. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – Вип. 10. – С. 161–168.

133. Попова З. Д. Понятие “концепт” в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 1999. – С. 4–12.

134. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2001. – 191 с.

135. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2003. – 60 с.

136. Почепцов Г. Г. Коммуникативные аспекты семантики / Георгий Георгиевич Почепцов. – К. : Вища школа, 1987. – 131 с.

137. Приходько Г. І. Оцінка як міждисциплінарна категорія / Галина Іллівна Приходько // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. ст. – Ужгород, 2008. – Вип. 6. – С. 271–278.

138. Равлюк С. І. Аксіологічна лексика і фразеологія художньо-публіцистичних виступів 90-х років ХХ століття : автореф. дис. на здобуття

наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Світлана Іванівна Равлюк. – Київ, 2003. – 25 с.

139. Радзієвська Т. В. Концепт шляху в українській мові : поєднання ідей простору і руху / Тетяна Вадимівна Радзієвська // Мовознавство. – К. : Наукова думка, 1997. – № 4 – 5. – С. 17–26.

140. Радзієвська Т. В. Текст як засіб комунікації / Тетяна Вадимівна Радзієвська. – К. : Ін-т української мови НАН України, 1998. – 192 с.

141. Рассел Б. Человеческое познание: его сфера и границы / Бертран Рассел. – М. : Ника-Центр, 2001. – 560 с.

142. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / Ян Рейковский. – М. : Прогресс, 1979. – 392 с.

143. Роль человеческого фактора в языке : Язык и картина мира / [сост. : Б.А. Серебренников, Е. С. Кубрякова, В. И. Постовалова и др.]. – М. : Наука, 1988. – 216 с.

144. Рут М. Э. Антропонимы : размышления о семантике / Мария Эдуардовна Рут // Известия Уральского государственного университета. – М., 2001. – № 20. – С.45–50.

145. Рут М. Э. Образная номинация в русской ономастике / Мария Эдуардовна Рут. – М. : Из-дво ЛКИ, 2008. – 192 с.

146. Селіванова О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / Олена Селіванова. – К. : Фитосоціоцентр, 1999. – 148 с.

147. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти): [монографія] / Олена Селіванова. – Київ – Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.

148. Селіванова О. О. Опозиція свій–чужий в етносвідомості / Олена Олександрівна Селіванова // Мовознавство. – 2005. – № 1. – С. 26–34.

149. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Київ – Черкаси : Брама, 2006. – 430 с.

150. Семиотика : антологія / [сост. и общ. ред. Юрий Сергеевич Степанов]. – М. : Академический Проект, 2001. – 702 с.

151. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Эдуард Сепир. – М. : Прогресс, 1993. – 656 с.
152. Серебренников Б.А. О материалистическом подходе к явлениям языка / Борис Александрович Серебренников. – М. : Наука, 1983. – 318 с.
153. Скрипник Л. Г. Власні назви в українській народній фразеології / Лариса Григорівна Скрипник // Мовознавство. – К. : Наукова думка, 1970. – № 2. – С. 17–26.
154. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови / Лариса Григорівна Скрипник. – К. : Наукова думка, 1973. – 280 с.
155. Скубашевська О. С. Лексика і фразеологія античного походження в англійській та українській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17. “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / Ольга Станіславівна Скубашевська. – Донецьк, 2000. – 20 с.
156. Слышкин Г. Г. От текста к символу : лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Георгий Григориевич Слышкин. – Москва, 2000. – 345с.
157. Снитко Т. Н. Предельные понятия в Западной и Восточной лингвокультурах / Татьяна Николаевна Снитко. – Пятигорск : ПГЛУ, 1999. – 156 с.
158. Солодухо Э. М. Проблемы интернационализма фразеологии (на материале языков : славянских, германских и романских групп) / Эдуард Мойсеевич Солодухо. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1982. – 168 с.
159. Співак С. М. Власна назва у композиційно-смісловій структурі віршованих текстів американської поезії: комунікативно-когнітивний підхід : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Світлана Миколаївна Співак. – Київ, 2004. – 22 с.
160. Старко В. Ф. Концепт ГРА в контексті слов’янських і германських культур (на матеріалі української, російської, англійської та німецької мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / Василь Феодосійович Старко. – Київ, 2004. – 16 с.

161. Степанова Ю. С. В трехмерном пространстве языка. Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Наука, 1985. – 336 с.
162. Стернин И. А. Очерк английского коммуникативного поведения / И. А. Стернин, Т. В. Ларина, М. А. Стернина. – Воронеж : Истоки, 2003. – 185 с.
163. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Татьяна Гавриловна Стефаненко. – М. : Академический проект, 1999. – С. 33–40.
164. Ступінська Г. Ф. Фразеологія лемківського говору української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Галина Федорівна Ступінська. – Київ, 2000. – 21 с.
165. Тараненко О. О. Парономазія // Українська мова : Енциклопедія / Олександр Онисипович Тараненко. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.
166. Телия В. Н. Метафоризация и её роль в создании языковой картины мира / Вероника Николаевна Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 173–204.
167. Телия В. Н. Культурно-национальные коннотации фразеологизмов (от мировидения к миропониманию) / Вероника Николаевна Телия // Славянское языкознание. IX съезд славистов. Доклады российской делегации. – М. : Наука, 1993. – С. 302–314.
168. Телия В. Н. Основные постулаты лингвокультурологии / Вероника Николаевна Телия // Материалы II Международной конференции “Филология и культура” : в 3-х ч. – Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 1999. – Ч. 3. – С. 14–15.
169. Телия В. Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры / Вероника Николаевна Телия // Фразеология в контексте культуры. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 13–24.
170. Телия В. Н. Культурно-языковая компетенция: её высокая вероятность и глубокая сокровенность в единицах фразеологического состава

языка / Вероника Николаевна Телия // Культурные слои во фразеологизмах и дискурсивных практиках / Отв. ред. В. Н. Телия. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – С. 19–30.

171. Тищенко О. В. Обрядова семантика слов'янських мов у зіставно-типологічному аспекті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / Олег Володимирович Тищенко. – Київ, 2001. – 32 с.

172. Тищенко О. В. Аксіологічно марковані номінації та стереотипи ритуальної поведінки в різномовному віддзеркаленні (на матеріалі української, польської та російської мов) / Олег Володимирович Тищенко // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. статей. – 2005. – Вип. 7. – С. 42–47.

173. Тищенко О. В. Мовно-культурний образ “своїх і чужих” в етнономінаціях : семантика й прагматика (на матеріалі західно- та східнослов'янських мов і фольклору) / Олег Володимирович Тищенко // Слов'янський вісник : зб. наук. ст. – Рівне, 2007. – Вип. 7. – С. 3–15.

174. Тостой Н. И. Народная этимология и порождение славянского ритуального текста / Н. И. Толстой, С. М. Толстая // X международен конгрес на славистите. София. 14-22 септември 1988 г. : резюмета на докладите. – София, 1988. – С. 71–75.

175. Толстой Н. И. Имя в контексте народной культуры / Н. И. Толстой, С. М. Толстая // Язык о языке : [под общ. Ред. Н. Д. Арутюновой.]. – М. : Наука, 2000. – С. 596–624.

176. Толстая С. М. Постулаты московской этнолингвистики / Сvitлана Михайловна Толстая // Логический анализ языка. Языки этики. – 2000. – С. 337–345.

177. Томахин Г. Д. Реалии – американизмы. Пособие по страноведению / Геннадий Дмитриевич Томахин. – М. : Высшая школа, 1988. – 239 с.

178. Топоров В. Н. Vilnius, Wilno, Вильна: город и миф / Владимир Николаевич Топоров // Балто-славянские этноязыковые контакты. – М., 1980. – С. 3–8.

179. Топоров В. Н. Имена / Владимир Николаевич Топоров // МНМ. – Т. 1. – С. 508–510
180. Ужченко В. Д. Східноукраїнська фразеологія / Віктор Дмитрович Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 362 с.
181. Ужченко В. Д. Метонізми-фразеологізми / Віктор Дмитрович Ужченко // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2004. – Вип. 41. – С. 89–92.
182. Ужченко В. Д. Альоша з Булавинівки (про дві структурно-семантичні моделі) / Віктор Дмитрович Ужченко // Лінгвістика : збірн. наук. праць. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – № 2 (5). – С. 65–74.
183. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 192 с.
184. Фабіан М. П. Місце етикетних слів у лексичній системі сучасної англійської мови / Мирослава Петрівна Фабіан // Сучасні дослідження з іноземної мови : зб. наук. статей. – Ужгород, 2005. – Вип. 6. – С. 5–13.
185. Федонюк В. Є. Слов'янська антропонімічна лексика у складі фразеологічних одиниць (культурологічний аспект) / Валентина Євгенівна Федонюк // Матеріали міжнародної славістичної конференції пам'яті професора Костянтина Трохимовича (1-3 квітня 1998р.). – Львів : Літопис, 1998. – т. I. – С. 391–395.
186. Фірсова Ю. А. Когнітивний підхід до вивчення фразеологізмів з топонімічним компонентом / Юлія Анатоліївна Фірсова // Семантика, синтактика, прагматика мовленнєвої діяльності : зб. наук. праць. – Львів : Літопис, 1999. – 433 с. – С. 96–100.
187. Фірсова Ю. А. Фразеологічні одиниці з топонімічним компонентом у німецькій мові : лінгвокультурологічний аспект / Юлія Анатоліївна Фірсова. – Львів : Літопис, 2002. – 133 с.
188. Химик В. Имя собственное человека в национальной русской культуре / В. Химик // Słowo. Tekst. Czas : Materiały Konferencji Naukowej. – Szczecin, 2005. – С. 22–27.

189. Хренов Л. С. Время и календар / Л. С. Хренов, И. Я. Голуб. – М. : Наука, 1989. – 127 с.

190. Худолій А. О. Словотвірні особливості лексичних та фразеологічних новотворів суспільно-політичної сфери у мові американських публіцистичних текстів / Анатолій Олексійович Худолій // Слов'янський вісник : зб. наук. ст. – Рівне, 2006. – Вип. 6. – С. 246–253.

191. Чаковская М. С. Текст как сообщение и воздействие (на материале английского языка) / Мария Сергеевна Чаковская. – М. : Высшая школа, 1986. – 128 с.

192. Черниш Т. О. Слов'янська лексика в історико-етимологічному висвітленні : гніздовий підхід / Тетяна Олександрівна Черниш. – Київ, 2003. – 480 с.

193. Черниш Т. О. Внутрішня форма мовних одиниць і проблема мовного образу світу / Тетяна Олександрівна Черниш // О. О. Потєбня й актуальні питання мови та культури. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. – С. 83–88.

194. Червінський П. Асиметрія семантики зла и добра : черт / diabl, ангел / anioł в русско-польском языковом сопоставлении / Пётр Червінський // Слов'янський вісник : зб. наук. ст. – Рівне, 2006. – Вип. 6. – С. 246–253.

195. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття. Вступ та імена : Конспект лекцій / Павло Павлович Чучка – Ужгород : Вид-во Ужгород. ун-ту, 1970. – 102 с.

196. Шевелюк В. А. Національно-культурні особливості фразеологічних одиниць із соматичним компонентом в іспанській та українській мовах / В. А. Шевелюк // Слов'янський вісник : збірн. наук. праць. – 2003. – № 4. – С. 67–70.

197. Шутковски Т. Образ человека в русских и польских фразеологизмах с антропонимическим компонентом / Тадеуш Шутковски // Słowo. Tekst. Czas. Materiały Konferencji Naukowej. – Szczecin, 2005. – S. 186–196.

198. Шутковски Т. Андроцентризм и его языковое проявление в паремийных единицах с компонентом антропонимом / Тадеуш Шутковски // *Słowo. Tekst. Czas : Materiały Konferencji Naukowej.* – Szczecin, 2008. – S. 240–244.
199. Юдин А. Ономастикон восточнославянских загадок / Алексей Юдин // *Нация и культура. Новые исследования: Фольклор.* – М. : ОГИ, 2007. – 120 с.
200. Юрчук Т. Г. До історії етніонімів / Тетяна Григорівна Юрчук // *Слов'янський вісник : зб. наук. ст.* – Рівне, 2007. – Вип. 7. – С. 332–339.
201. Anusiewicz J. *Lingwistyka kulturowa : Zarys problematyki* / Jan Anusiewicz – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1995. – 180 s.
202. Austin J. L. *How to Do Things with Words* / John Langshaw Austin. – Oxford : Oxford University Press, 1962. – 253 p.
203. Bartmiński J. O profilowaniu pojęć w słowniku etnolingwistycznym. profilowaniu pojęć. Wybór prac, zestawiał / Jerzy Bartmiński. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1993. – 117s.
204. Bartmiński J. Profile a podmiotowa interpretacja świata / J. Bartmiński, S. Niebrzegowska // *Profilowanie w języku i w tekście.* – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1998. – S. 212–318.
205. Bartmiński J. *Język w kontekście kultury* / Jerzy Bartmiński // *Współczesny język polski.* – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2001. – S. 13–22.
206. Brown G. *Discourse Analysis* / G. Brown, G. Yule. – Cambridge : Cambridge University Press, 1996. – 288 p.
207. Carroll J. Toward a functional theory of names and naming / J. Carroll // *Linguistics* 21. – 1983. – P. 341–371.
208. Cieślikowa A. Nazwy własne w różnych gatunkach tekstów literackich / A. Cieślikowa // *Onomastyka literacka* [pod red. M. Biolik]. – Olsztyn, 1993. – S. 33 – 39.
209. Cieślikowa A. Sposoby przenoszenia apelatywów do kategorii nazw osobowych / A. Cieślikowa // *OKO V* – Olsztyn, 1995. – S. 85–89.

210. Danesi M. *Analyzing Cultures : An introduction and handbook* / M. Danesi, P. Perron. – Bloomington Indianapolis : Indiana University Press, 1999. – 413 p.
211. Długosz K. *Nazwy miejscowe w przysłowia*ch / K. Długosz // *Onomastyka literacka*, [pod red. M. Biolik]. – Olsztyn, 1993. – S. 253–259.
212. Furdal A. *Znaki językowe i ich funkcje* / A. Furdal // *Rozprawy Komisji Językowej WTN VIII*. – 1971. – S. 57–61.
213. Gardiner A. *The theory of proper names* / Albert Gardiner. – London, N.-Y., 1954. – 170 p.
214. Grzegorzczkova R. *Profilowanie a inne pojęcia opisujące hierarchiczną strukturę znaczenia* / Reneta Grzegorzczkova // *Profilowanie w języku i w tekście*. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1998. – S. 9–17.
215. Grodziński E. *Zarys ogólnej teorii imion własnych* / Edward Grodziński – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1973 – S. 9–17.
216. Halliday M. A. K. *Language as Social Semiotics* / Michael Alexander Kirkwood Halliday. – L. : Edward Arnold, 1978. – 256 p.
217. Holland D. *Cultural Models in Language and Thought* / D. Holland, N. Quinn. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 416 p.
218. Jakobson R. *The Framework of Language* / Roman Jakobson. – East Lansing : University of Michigan Press, 1980. – 132 p.
219. Jourdan C. *Language, Culture and Society : Key Topics in Linguistic Anthropology* / C. Jourdan, K. Tuite. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 324 p.
220. Kaleta Z. *Teoria nazw własnych. Polskie nazwy własne : [Encyklopedia]* / Zofia Kaleta [red. E. Rzetelska-Feleszko]. – Warszawa-Kraków : Towarzystwo Naukowe Warszawskie-Institut Języka Polskiego PAN, 1998. – 111s.
221. Karpenko J. *O funkcjach sobstwiennych imion. Spoločenské fungovanie vlastných mien* / Jerzy Karpenko // VII. Slovenská onomastická konferencia, red. M. Majtán. – Bratislava, 1980. – S. 9–15.

222. Knappová M. Obchodní jméno jako fenomén onomazilogický a funkční / M. Knappová // Slovo a slovesnos. – 1995. – № 56. – S. 276 – 284.

223. Lutz C. Emotion, Thought and Estrangement : Emotion as a Cultural Category / C. Lutz // Cultural Anthropology. – 1986. – № 1. – P. 287–309.

224. Masłowska E. Z problemów pejoratywizacji lub melioracji nazw własnych użytych w funkcji appellatiwów / Ewa Masłowska // Słowo. Tekst. Czas. Materiały Konferencji Naukowej. – Szczecin, 2005. – S. 29–30.

225. Mycan D. Stan badań nad frazeologią w językoznawstwie polskim i językoznawstwie ukraińskim : зб. наук. праць за матеріалами X міжнар. наукової конф. “Семантика мови і тексту”, 21-23 вересня 2009 р. / Daria Mycan. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 234–238.

226. Nilsen D. L. F. Names : Some Subsidiary Functions. Festschrift in Honor of Allen Walker Read. / D. L. F. Nilsen // red. L. E. Seits. DeKalb, IL : North Central Name Society. – 1988. – P. 108–115.

227. Nowakowska A. Czy Zabłocki to Zabłocki? Nazwy własne w polskiej frazeologii / A. Nowakowska, L. Tomczak // Metodologia badań onomastycznych, pod red. M. Biolik . – Olsztyn, 2003. – S. 457– 466.

228. Nowakowska A. Jak daleko z Kołomyi do Grójca? Nazwy miejscowe w polskiej frazeologii / A. Nowakowska, L. Tomczak // Onimizacja i apelatywizacja : [pod red. Z. Abramowicz i E. Bogdanowicz]. – Olsztyn, 2003. – S. 553–561.

229. Nowakowska A. Nazwiska jako składniki syntaktyczne przysłów / A. Nowakowska, L. Tomczak // „LingVaria” Rok II. – 2007. – № 1 (3). – S. 142 – 143.

230. Pierini P. Opening a Pandora's Box [Електронний ресурс] : Proper Names in English Phraseology / Paula Pierini. – Режим доступу : http://www.linguistik-online.de/36_08/pierini.html.

231. Rzetelska-Feleszko E. Znaczenie nazw własnych w procesie komunikacji językowej / Ewa Rzetelska-Feleszko // V Ogólnopolska Konferencja

Onomastyczna, Poznań. 3-5 września. Księga referatów, red. K. Zierhoffer. – Poznań : Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza, 1985. – S. 109–117.

232. Searle J. Expression and meaning / John R. Searle. – Cambridge : Cambridge University Press, 1979. – 254 p.

233. Szutkowski T. Androcentryzm i jego odzwierciedlenie we frazeologizmach z komponentem antroponimicznym (na materiale języka rosyjskiego i polskiego) / Tadeusz Szutkowski // Język. Człowiek. Dyskurs. – Szczecin : Uniwersytet Szczeciński, 2007. – S. 209–217.

234. Słowiańska onomastyka : Encyklopedia / [Pod. red. E.Rzetelskiej-Feleszko i A.Cieślikowej]. – T. I. – Warszawa–Kraków : Towarzystwo Naukowe Warszawskie, 2003. – S. 61–63.

235. Wierzbicka A. The semantics of grammar / Anna Wierzbicka. – Amsterdam : John Benjamins, 1998. – 324 p.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. АУС – Англо-український словник / [уклад. Є. І. Гороть, Л. М. Коцюк та ін.]. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 1700 с.

2. АУФС – Англо-український фразеологічний словник / [авт.-уклад. Костянтин Тимофійович Баранцев.]. – К. : Радянська школа, 1969. – 1052 с.

3. Даль – Пословицы и поговорки русского народа. Из сборника. Владимира Ивановича Даля / [под общ. ред. Б. П. Кирдана]. – М. : Правда, 1987. – 656 с.

4. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: у 7 т. / [ред.-упоряд. Олександр Савич Мельничук.]. – К. : Наукова думка, – Т. 1. – 1982. – 631 с.; Т. 2. – 1985 – 570 с.; Т. 3. – 1989. – 549 с. – Т. 4. – 2004. – 656 с.

5. ЗУЕСД – Знаки української етнокультури : словник-довідник / [авт.-уклад. Віталій Вікторович Жайворонок.]. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.

6. КОРПУС – Национальный корпус русского языка : [Електронний ресурс]. – 2003–2006. – Режим доступу : info@ruscorpora.ru.

7. КСЖЛУМ – Короткий словник жаргонної лексики української мови / [авт.-уклад. Леся Ставицька.]. – К. : Критика, 2003. – 336 с.
8. КСКТ – Краткий словарь когнитивных терминов / [ред.-сост. Елена Самойловна Кубрякова.]. – М. : МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. – 200 с.
9. ЛЭС – Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева.]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
10. Номис – Українські приказки, прислів'я і таке інше : Опанаса Марковича / [авт.-уклад. Матвій Номис.]. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
11. СКСИ – Словарь коннотативных собственных имен / [сост. Евгений Степанович Отин.]. – Донецк : ООО Юго-Восток, 2004. – 412 с.
12. ППВМЛ – Прислів'я та приказки: взаємини між людьми / [упорядкув. Михайло Пазяк.]. – К. : Наукова думка, 1991. – 440 с.
13. РКП – Русское культурное пространство : Лингвокультурологический словарь / [сост. И. С. Брилева, Н. П. Вольская, Д. Б. Гудков и др.]. – М. : Гнозис, 2004. – 318 с.
14. РПП – Русские пословицы и поговорки / [под общ. ред. В. П. Аникина.]. – М. : Худож. лит-ра, 1988. – 431 с.
15. РУССВ – Вирган І. О. Російсько-український словник сталих виразів / [уклад. І. О. Вирган, М. М. Пилинська.]. – Х. : Прапор, 2002. – 864 с.
16. РФЛС – Русские фразеологизмы: лингвистический словарь / В. М. Мокиенко, В. П. Фелицина / [под ред. Е. М. Верещагина, В. Г. Костомарова.]. – Москва : Русский язык, 1990. – 221 с.
17. САЛИ – Словарь английских личных имен (4000) / [сост. Анатолий Иванович Рыбакин.]. – М. : Астрель, АСТ, 2000. – 230 с.
18. СДЭС – Славянские древности: этнолингвистический словарь : в 5-и т. / [ред. Никита Ильич Толстой]. – М. : Международные отношения, Т. 2. – 1995. – 687 с.
19. СНС – Словарь новых слов / [сост. Джонатан Грин.]. – М. : Вече; Персей, 1996. – 352 с.

20. СППР – Словарь пословиц и поговорок русско-польский, польско-русский / [сост. Ричард Стыпула.]. – Варшава : Ведза Повшехна, 1974. – 560 с.
21. СПОТ – Словарь русской ономастической терминологии / [сост. Наталья Владимировна Подольська.]. – М. : Наука, 1988. – 189 с.
22. ССНП – Юрченко О. С. Словник стійких народних порівнянь / [уклад. О. С. Юрченко, А. О. Івченко.]. – Х. : Основа, 1993. – 172 с.
23. СУ – Словники України [Електронний ресурс] : Національна Академія наук України, український мовно-інформаційний фонд – 2001 – 2003. – компакт-диск версія 1.03. – Назва з контейнера.
24. УЖС – Український жаргонний словник / [авт.-уклад. Леся Ставицька.]. – К. : Критика, 2005. – 496 с.
25. УПППЛП – Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток / [упорядкув. Михайло Пазяк.]. – К.: Наукова думка, 2002. – 392 с.
26. ФСССГД – Ужченко В. Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу / [уклад. В. Ужченко, Д. Ужченко.]. – Луганськ, 2000. – 198 с.
27. УРФС – Украинско-русский и русско-украинский фразеологический словарь / [под ред. И. С. Олейник, М. М. Сидоренко.]. – К. : Радянська школа, 1978. – 670 с.
28. ФСРЯ – Фразеологический словарь русского языка / [сост. А. Н. Тихонов, А. Г. Ломов и др.]. – М. : Высшая школа, 2003. – 336 с.
29. ФСУМ – Фразеологічний словник української мови : у 2 кн. / [уклад. : В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін.]. – К. : Наукова думка, 1993. – 984 с.
30. Франко – Франко І. Галицькоруські народні приповідки : Етнографічний збірник / [авт.-упоряд. І. Я. Франко.] – Львів : Наукове Товариство імени Шевченка, 1901 – (...) Т. 1. – 1901 – Вип. 1 (А–Відати). – 200 с.; Т. 1. – Вип. 2 (Відати–Діти). – 195 с.; Т. 2. – 1097. – Вип. 1 (Діти–

Книш). – 300 с.; Т. 2. – Вип. 2 (Кравець–Пять). – С. 301–612; Т. 3. – 1910. – Вип. 1 (Рабунок–Час). – 300 с.; Т. 3. – Вип. 2 (Час–Ячмінь). – С. 301–541.

31. ADEE – An Asperger Dictionary of Everyday Expressions / [Ed. by Ian Stuart-Hamilton.]. – London and Philadelphia : Jessica Kingsley Publishers, 2007. – 257 p.

32. CDI – Chambers Dictionary of Idioms / [авт.-уклад. В. В. Руденко.]. – К. : ВсеувиТО, 2002. – 475 с.

33. DCU – Dictionary.com Unabridged / [Electronic resource. Based on the Random House Unabridged Dictionary, Random House, Inc. – 2006] : <http://dictionary.reference.com/>

34. DPF – Dictionary of Phrase and Fable / [Ed. by E. Cobham Brewer.]. – London, 1894. – 430 p.

35. DP – Fergusson R. Dictionary of proverbs / [Ed. by Rosalind Fergusson.]. – L. : Penguin Books, 1983. – 331 p.

36. Etymonline – [Electronic resource. Online etymology dictionary. – 2006] : <http://www.etymonline.com>.

37. GI – Guide to Idiom / [produced by: Edited by Kay Cullen, Penny Hands, Una McGovern, John Wright]. – Edinburgh : Chambers Harrap Publishers Ltd, 2000. – 218 p.

38. LDELС – Longman Dictionary of English Language and Culture. – London : Longman Group Limited, 1992. – 1528 p.

39. Lingvo – [Electronic resource. АBBYY Lingvo 9.0 Электронный словарь.] : www.Lingvo.ru.

40. NKPP – Krzyżanowski J., Dzieje przysłowia polskiego w toku pięciu wieków. Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowionych polskich: t. 1–4 / [red. J. Krzyżanowski, S. Świrko.]. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1969–1978. – 1210 s.

41. ODEI – Oxford Dictionary of English Idioms / [produced by : A.P. Cowie, R. Mackin, I. R. McCaig.]. – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 585 p.

42. OGBAC – Oxford Guide to British and American Culture / [Ed. by Jonathan Crowther.]. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – 600 p.
43. SEJP – Słownik etymologiczny języka polskiego / [Pod red. Aleksandra Brücknera.]. – Warszawa : Wiedza powszechna, 1974. – 805 s.
44. SFJP – Słownik frazeologiczny języka polskiego: u 2 t. / [Pod red. Stanisława Skorupki.]. – Warszawa : Wiedza powszechna, 1985. – T. 1. – 788 s.; T. 2. – 905 s.
45. SFWP – Bąba S. Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny / [red. S. Bąba , J. Liberek .]. – Warszawa : PWN, 2001. – 1096 s.
46. SJP – Słownik języka polskiego : t. 1-3. / [Pod red. Michała Szymczaka.]. – Warszawa : PWN, 1992. – 1500 s.
47. SJPD-PE – Słownik języka polskiego : t. 1-11. / [Pod red. W. Doroszewskiego.]. – Warszawa : PWN, 1996. – 5380 s.
48. SFJP – D. Podławska. Słownik frazeologiczny języka polskiego / [red. D. Podławska, J. Świątek.]. – Bielsko-Biała: Park Sp.zoo, 2006 – 450 s.
49. SOE – Słowiańska onomastyka: Encyklopedia / [Pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko i A. Cieślikowej]. – T. I. – Warszawa-Kraków : Towarzystwo Naukowe Warszawskie, 2003. – S. 61.
50. SP – Słownik porównań / [Pod red. M. Bańko]. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2007. – 266 s.
51. TETM – A Thesaurus of English Traditional Metaphors [Ed. P. Wilkinson.]. – London and New York : Routledge, 1992. – 777 p.
52. WNWCD – Webster's New World College Dictionary / [Ed. by M. Agnes.]. – Cleveland : Wiley Publishing Inc., 2002. – 1716 p.

ДОДАТОК 1

Матриця лінгвокультурної інформації фразеонімів

ІНФОРМАЦІЯ ФО з ОК	ФРАЗЕ- ОНІМ	ФО з ОК:	ЗНАЧЕННЯ ФО з ОК	Англ м.	Пол м.	Укр. м.
ОБРАЗ ЛЮДИНИ				+	+	+
<i>1. – в англ. мові, 2. – в укр. мові, 3. – у пол. мові</i>						
Розумові вади та здібності людини	<i>1. Betsy Charlie Jack</i>	<i>Cousin Betsy a proper Charlie to be Jack of all trades and master of none Jack of all trades</i>	- божевільна жінка - дурний - за все братися і нічого не вміти - на всі руки майстер	+		
	<i>3. Iwan Jasio Maciek Jędruch</i>	<i>Iwan ni Bogu, ni nam głupi Jasio olszowy Maciek Zdybali się dwa Jędruchy: jeden ślepy, drugi głuchy</i>	- дурна людина - дурень - дурний - нерозумні, неосвічені, варті одне другого		+	
	<i>Michał Piotr Kasia Filip Wojtek</i>	<i>ma michałki w głowie Każdy Piotr dziwny Idź, głupia Kasia! mieć filipa w głowie Chodzi jak niesolony Wojtek</i>	- дурний, дивний - дивак - нерозумна, недалеко - простак, дурний - дурень			
	<i>Iwan Filip</i>	<i>Iwan ni Bogu, ni nam wyrwał się jak Filip z konopi</i>	- нездара, дурень - як дурний			
	<i>Jędryszko</i>	<i>Idź, głupi Jędrysku, ze dzwonkiem</i>	- звернення до нерозумного			
	<i>Bartek</i>	<i>Bartek za piecetem wychowany</i>	- дурень			
	<i>Maciek</i>	<i>Pójdzie za mąż za Maćka z Raciąż</i>	- дівчина, яка не може знайти чоловіка			
	<i>2. Митько Грицько</i>	<i>був такий і Митькою звали вискочити як Грицько з конопель</i>	- безслідно зник -божевільний, дурнуватий, безглуздо поводитися			+
	<i>Кузьма</i>	<i>вискочив як Кузьма з маку</i>				
	<i>Пилип</i>	<i>як Пилип з конопель</i>	-// -			
	<i>Льоша</i>	<i>Льоша з Бірюковки,</i>	-// -			
	<i>Федя</i>	<i>Федя з Єніфанівки</i>	-// -			
	<i>Дунька</i>	<i>Дунька з Кацапетівки</i>	дурнувата, недалеко			
	<i>Іван Клава Федя</i>	<i>Іван ні Богу ні нам Клава з дурдом Федя з бугра,</i>	- безпорадний, дурень - дурна жінка -божевільний, дурень			
<i>Омелько Стецько Ванька</i>	<i>дурний як Омелько дурний як Стецько Ванька з Бугаївки</i>	- // - - // - - // -				

<i>огрядність, ріст, вага</i>	2. Іван	<i>півтора Івана</i>	- дуже високий	-	-	+
ЛЮДИНА і її поведінка, характер				-	+	+
- поведінка		1.		-		
	Бейло	2. Іди ти Бейло п'яний	п'яний			+
	Antek	3. Antek znad Wisły	п'яний шибеник		+	
- обман		1.		-		
	Микита Іван	2. Микитиш ти щось небоже! йванити зайваньувати, зіванити	- обманюєш - обманювати -обманом отримувати щось			+
	Antek	3. Antek z Powiśla	- брехун		+	
-невихованість		1.		-		
	Мартин Стьона	2. Припався як Мартин до мила Уже й Стьона борцем хлопа	- їсти без почуття міри, багато - нечепура			+
	Валя Дунька	Валя з хозтовару Дунька з бараків, Дунька з маслобойні виламуватися як	- нечепура, дурна - //- - //- - викаблучуватися, чванитися			
	Явдоха Дунька	Явдоха на коньках Як Дунька у вітарі	- //-			
	Масієй	3. Wymańkowawszy się, panie Masieju	- посварившись, дійти згоди		+	
	Людина і суспільство				+	+
- професія	1. John Peter	Johnny Johnny-be-good a Peter Funk	- лакей, дворецький, - поліцейський помічник аукціоніста	+	-	-
- рід діяльності	1. Jack John	Jack - tar Cheap John	- моряк - мандрівний дрібний торговець, - сутенер; клієнт - проститутки; туалет - військовий - кат	+		
	3. Dorota Agata	Każda Dorota ma swoje kłopoty Każda Agata ma swoje tarapata	- жінка легкої поведінки		+	
	2. Дунька	Дунька у вітарі	- жінка легкої поведінки			+
	1. Jack Jack Jack Jone Johnny Martha	Jack in office Jack out of office- Jack Jones Johnny Raw Martha and Mary	- пихатий, зарозумілий чиновник - безробітний - один, самотній - новачок, молокосос; - практичні жінки	+		

- соціальний статус	Mary					
	2. Іван	<i>як не буде Івана, то не буде пана</i>	- трудяга, бідняк			+
	Гриць	<i>Не для Гриця паланиця</i>	- простий чоловік, пролетарія			
	Макар	<i>де Макар телята пасе</i>	- злидар, безземельний селянин			
	Ганна	<i>Яке в Гані, таке і в пані</i>	- проста жінка, жіноча вдача			
	3. Marianna	<i>Jak nie ma ranny Marianny, dobra i Maryśka</i>	- соціальна належність		+	
	Katarzyna	<i>nie ma ranny Katarzyny -Kaśka dobra</i>	- // -			
- етноніми експресивні (нейтрально та забарвлені)	1. John	<i>Johnny cake</i>	- канадський француз	+		
	Jim	<i>Johnny Squarehead</i>	- німець англієць			
	Sally	<i>John Bull</i>	- американець			
	John Blow	<i>John Q. Public</i>	- француз			
	Tom Dick Brown Jones	<i>Tom, Dick, Harry Brown, Jones and Robinson</i>	- перший зустрічний, - всякий, кожний; - прості, звичайні, рядові англійці			
	2. Іван	<i>Іван – дурак</i>	- дурний (українець)			+
	Вася,	<i>Вася, Альоша,</i>	- // -			
Стецько	<i>Стецько</i>	- неохайна, недалеко (українка)				
Ганна,	<i>Ганька з села,</i>	-//-				
Маруся	<i>Маруся з села</i>	- хитрий, брехливий,				
Берко	<i>чесний як Беркові итани</i>	- два жиди зчепилися				
Мошко	<i>Бий жиде Мошка</i>	- неохайна жінка				
Дунька	<i>Дунька з маслобойні</i>					
	3. Kasia	<i>Każda Kasia trafi na swego Jasia</i>	- кожна жінка знайде свою половину		+	
	Jasia	<i>rocziwy jak Cygan</i>	- хитрий, брехун			
	Cygan	<i>roufaty jak Żyd</i>	хитрий, брехливий,			
	Żyd	<i>spanoszony</i>	хороша жінка Полька (Аполлінарія)			
	Połonka	<i>Każda Połonka – to dobra żonka</i>	нерозумна полька			
Kaśka	<i>Była Kaśka bez fartucha, jeszcze jej gorset wzięto</i>	злостива, недобра жінка				
Agnieszka	<i>Dobra Agnieszka, kto z nią nie mieszka</i>					
- гендерні (старший, важніший)	1. John	<i>John Thomson's man</i>	- чоловік, дружина якого тримає під черевиком	+		
	2. Гриць	<i>Старший Гриць як</i>	- старший, важніший			+
	Парашка	<i>Парашка</i>	мужчина від жінки			
	3. Barbara	<i>Z Baśki będzie Barbara, ale z Bartka Bartek</i>	- старший, важніший			
Bartek	<i>Kasza i Kasia są to dwie potrawy: jedna na</i>	- // -				
Kasia				+		

		<i>pożytek, druga dla zabawy</i>				
ЛЮДИНА І ВСЕСВІТ				+	+	+
- фольклор		1.		-		
	<i>Антипко</i>	2. Антипко в нім сідит якого Антипка кричиш	злий як чорт якого чорта кричиш		+	
	<i>Іван</i>	ніч на Івана Купала	відьомська ніч			
	<i>Iwan</i>	3. to prawdziwy Iwan trafił bies na Iwana	диявол потрапив свій на свого			+
	<i>Wojtek</i>	od Iwana do pogana To je wszystko jedyn Wojtek	від чорта до дідька то все один чорт			
Предметна сфера:						
- хвороби	1. Johnny	<i>Old Johnny</i>	- лихоманка	+	-	-
- соматизми	1. Mary John	<i>Little Mary John Hancock</i>	- шлунок - палець	+		
	3. Maciek	<i>(nienazarty) Maciek</i>	- шлунок		+	-
- предмети	1. John Peter Jane, Mary	<i>Dear John the Blue Peter Mary-Janes</i>	- лист - прапор відплиття - туфлі (на високих підборах)	+		
	2. Макар	<i>інший Макар</i>	- інша мова		+	
	3. Jadwiga	<i>jadwiga</i>	- гак			+

ДОДАТОК 2

Матриця лінгвокультурної інформації міфонімів

ІНФОРМАЦІЯ ФО з ОК	ФО з МІФОНІМНИМ КОМПОНЕНТОМ	ЗНАЧЕННЯ ФО з ОК	Англ. мова	Пол. мова	Укр. мова
1 – СФЕРА ЛЮДИНИ; 2 – СФЕРА ЛЮДИНИ І ВСЕСВІТУ					
2- Зусилля	<i>англ. a Herculean labour, a Herculean task</i>	геркулесова праця, винятково важка праця	+		
	<i>пол. Praca herkulesowa</i>	- // -		+	
	<i>укр. геркулесова праця</i>	- // -			+
3 - Явища	<i>англ. Damocles' sword to capture Diomed's horses</i>	дамоклів меч, нависла біда, небезпека, наразитись на небезпеку	+		
	<i>пол. Miecz Damoklesowy</i>	- // -		+	
	<i>укр. дамоклів меч</i>	- // -			+
2 - Стандарти, межі, часові проміжки	<i>англ. the Procruste's bed to make fit the Procrustian bed the Augustian age</i>	- прокрустове ложе; мірка, під яку штучно підганяють явища та факти, перекручуючи їх - втиснути у вузькі рамки - вік Августа, класичний, - золотий вік літератури й мистецтва	+		
	<i>пол. Prokrustowe łozę</i>	- прокрустове ложе; мірка, під яку штучно підганяють явища та факти, перекручуючи їх		+	
	<i>укр. Прокрустове ложе</i>	- // -			+
2 - Міця:	<i>англ. Davy Jones gone to Davy Jones's locke. Pillars of Hercules Augean stable (stables)</i>	- поховання в морі, - морська безодня як могила (Davy Jones — злий дух моря, спотворене <i>Duffy Jonah</i> або <i>Durru Jonah</i> — злий дух в уяві негрів Вест-Індії) - Гібралтарська протока - авгієві стайні, занедбане, занехаяне місце	+		
	<i>пол. Stajnia Augiasza</i>	авгієві стайні, занедбане, занехаяне місце		+	
	<i>укр. авгієві стайні</i>	безладдя, занедбані справи			+
2 - Події	<i>англ. Lucullan banquet</i>	- Лукуллів бенкет; багате, щедре частування	+		
	<i>укр. Лукуллівський бенкет</i>	- // -		+	
1 - Владні повноваження	<i>англ. To wear Ippolit's belt</i>	мати владу	+		
1 - Професії	<i>англ. Son of Aesculapius Son of Mars Son of Neptune Son of Vulcan</i>	- лікар - військовий - моряк - коваль	+		
	<i>укр. Гаспидський сину Гимонів син Гидолів син</i>	- В українській фразеологічній системі за моделлю «син (дочка) +		-	+

	<i>Гидолецька дочка Гиродів сину! Яронудів сину!</i>	антропонім» збудовано лайливі вислови			
2 - Об'єкти	<i>англ. the Bird of Jove the Bird of Juno the Bird of Minerva</i>	- орел - павич - сова	+	-	-
1 - Стосунки	<i>англ. the Damon and Pythias</i>	- Дамон і Піфіас, нерозлучні друзі	+	-	-
1 - людські якостей (психічні, фізіологічні)	<i>англ. to be as Pandora Pandora's box</i>	- бути підступною і злою людиною - вмістище зла	+		
	<i>пол. Puszka Pandory = Pudło Pandory Stentorowy głos</i>	- вмістище зла - дуже сильний голос (від імені героя «Іліади», який мав гучний голос).		+	
	<i>укр. грізна як Шандора, скриня Пандори Геракл засушений</i>	- зла людина, вмістище зла, лиховісний дар - дуже худий			+
1 - Вчинок	<i>англ. to cut the Gordian knot to give a sop to Cerberus to get Hesperid's apple the Midas touch to build Hercules' Pillars</i>	- розрубати гордіїв вузол; розв'язати складну проблему, застосовуючи сили - задобрити Цербера, дати хабара - виконати важке завдання - перетворювати на золото все, до чого торкаєшся - здійснити щось видатне, досягнути чого-небудь	+		
	<i>пол. Przeciąć, rozciąć, rozwiązać węzeł gordyjski Czuwa (pilnuje) jak cerber</i>	- розрубати гордіїв вузол; розв'язати складне завдання - зла, жорстока людина невмолимий вартовий		+	
	<i>укр. розрубати гордіїв вузол Цербер дійти до геркулесових стовбів</i>	- розв'язати складну проблему - злий, невмолимий вартовий - дійти до краю			+

ДОДАТОК 3

Матриця лінгвокультурної інформації псевдоантропонімів

ІНФОРМАЦІЯ ФО з ОК:	ФРАЗЕ- ОНІМ:	ФО з ОК:	ЗНАЧЕННЯ:	Пол м.	Укр. м.	Англ м.
1. – СФЕРА ЛЮДИНИ; 2. – СФЕРА ЛЮДИНИ І ВСЕСВІТУ						
1. - Балакучість:	<i>Trzepalko wska</i>	<i>пол. Panna Trzepalkowska</i>	- Балакуча жінка	+		
	<i>Транда</i>	<i>укр. Транда Іванівна</i>	- Балакуча жінка		+	-
1. - Глухота:	<i>Глухар Тетеро- вич Глушняк</i>	<i>укр. Глухар Тетерович Глушняк прийшов у гості</i>	- Глухий, недочуває - Оглух	-	+	-
1. - Забудь- куватість:	<i>Кульома Розтан- ша</i>	<i>укр. Кульома Іванівна Розтанша Іванівна</i>	- Забудько, незібрана людина - // -	-	+	-
1. - Злість («[як] + ім'я як корелят апелятива + по батькові як корелят апелятива + дуже злий»):	<i>Rotulicka</i>	<i>пол. Ciocia Rotulicka</i>	- Злостива жінка	+	+	-
	<i>Кобра Львівна; Тигра Пантера</i>	<i>укр. як Кобра Львівна; як Тигра Львівна Пантера Львівна</i>	- Злостива жінка -//- -//-			
1. - Скнарість:	<i>Dzierżek Nieszuja</i>	<i>пол. chce I Dzierżek, i Nieszuja</i>	багатий, а скнара (Родове прізвище і герб;)	+	-	-
		<i>пол. Pan Niechajno.</i>	легковажний	+		-
1. - Легкова- жність:	<i>Нехай Тривай Ваня Ветров</i>	<i>укр. Нехай та Тривай то недобрі люди Ваня Ветров</i>	- Легковажний (каламбурне обігрування слова <i>вітер</i>)		+	
		<i>пол. Sroźnialscy i Lenie jedno pokolenie</i>	- лінь	+		-
1. - Лінощі:	<i>Розпилов</i>	<i>укр. Ваня Розпилов</i>	- Ледар (персоніфікована назва апелятива розпил «широка дерев'яна дошка, на яку шахтарі лягають спати в III-IV змінах»)		+	
	<i>Ліньов- ський</i>	<i>Славик Ліньовський</i>	- Лінівий			
1 - Фізіологічна характери- стика, огрядність:	<i>Пухтя</i>	<i>укр. Баба Пухтя</i>	Дуже товста жінка, що ледве проходить у двері (іронічне віддієслівне утворення від <i>puхтити</i>)		+	
	<i>Jadwiga</i>	<i>пол. Jadwiga, a zboże dźwiga</i>	- Худа, але шустра (<i>Jadwiga</i> - гак)	+		
	<i>Jukes Kalikaks Feelgood</i>	<i>англ. Jukes and Kalikaks Dr. Feelgood</i>	- Люди, що мають вроджені вади - добре самопочуття			+
	<i>Łopaciń- ska</i>	<i>пол. Ożenił się z Łopacińską</i>	- Помер, про чоловіка - // -	+		
	<i>Łopaciń- ski</i>	<i>Wyjść za mąż za Łopacińskiego</i>	Вмерти, про жінку (Від мурави, якою			

1. - Померти:	<i>Murawski</i>	(za <i>Piaseckiego</i> , za <i>Murawskiego</i>)	покритий гриб, від гробу, смерті)			
	<i>Муравський</i>	укр. Від <i>Муравського</i> ніхто не втече.	- всі вмирають		+	
	<i>Лопатовський</i>	скоро <i>Лопатовський</i> прийде <i>посватає</i>	- скоро помре (Каламбурне обігрування слова лопата як знаряддя для копання могили. Зближення смерті й весілля)			
	<i>Вишневський</i>	Запрошує <i>Вишневський</i>	- // - (псевдовласне ім'я, що постало на основі загальної назви <i>вишня</i> внаслідок персоніфікації)			
	<i>Могильний</i>	<i>піти до Івана Могильного</i>	- померти			
1. - Спати:		пол. <i>Uściąg Chrapickiego</i> <i>Czytać dzieło Chrapickiego</i>	Хропіти, міцно спати	+		
		укр. <i>Співати Храповицького,</i> <i>Читати Храповицького</i> <i>Йти до Бокового</i>	- Міцно, з висвистом і хропінням спати - Міцно спати - Готуватися лягати спати		+	
		англ. <i>Sleep at Mrs Green's</i> <i>/ with Mrs Green</i>	- Ночувати не вдома, а на траві			+
1. - Сміливість		укр. <i>не Страшків син</i> <i>не Страшкова донька</i>	- Сміливий - Смілива	-	+	-
1. - Егоїзм	<i>sobek</i>	пол. <i>Ran Sobieski z niego</i>	- Егоїст (<i>Sobiepan — hetman lakomstwa i zazdrości</i>) (<i>sobek — “egoїst”</i>)	+	-	-
1. - Розум/дурість	<i>Bess, Jack o' Bedlam</i>	англ. <i>Bess o'Bedlam.</i> <i>Jack o' Bedlam</i>	-Божевільна жінка -Божевільний чоловік	-		+
	<i>Глек</i>	укр. <i>Глек Макітрович</i>	- Наївний, дурний (про людину, яку легко надурити)		+	
	<i>Познанський</i>	<i>пана Познанського</i> <i>не впізнає</i>	- дурний			
	<i>Мороз</i>	<i>Мороз Іванович</i>	- Дурний, той що викаблучується			
	<i>Козел</i>	<i>Не став із себе</i> <i>Козла Івановича</i>	- Не будь дурний, не викаблучуйся			
	<i>Балда</i>	<i>Балда Івнівна</i>	Дурний, легковажний			
	<i>To-masz</i> <i>Ja-dam</i> <i>nie-masz</i>	пол. <i>Lepszy To-masz niż</i> <i>Ja-dam</i> <i>Lepszy To-masz niż</i> <i>nie-masz</i>	- Краще брати, ніж давати(гра слів) - Краще мати ніж не мати	+		-
	<i>Ja-kup</i>	<i>Minął Ja-kup, nastał</i> <i>To-masz</i>	- Не дам			

1. - Брати-Давати; Мати:	<i>Dzierżek</i> <i>Czekaj</i>	<i>Wolę zawsze być</i> <i>Dzierżkiem</i> <i>Czekajem</i>	- Краще мати ніж чекати			
	<i>Ядам</i> <i>Роздай</i>	укр. <i>Ядам</i> уже давно вмер <i>Роздай</i> умер, а син не народився	- Час віддавати борг (Ядам — діалектна форма від Адам) - Не бажання давати		+	
2. - Йти:	<i>Ждановській</i>	укр. <i>Проїхатись</i> на <i>Ждановськім</i> - евф. <i>До баби Кудичихи,</i> <i>До баби Кудичихи</i> <i>насіння лускати</i>	- йти пішки, не діждавшись автобуса, каламб. Обігрув-ня слова ждати - Відповідь за напитання «куди йдеш?» коли не хочуть признаватися.	-	+	-
	<i>Кудичиха</i>					
2. - Час (ніколи) («на (за, у) + фіктивного святого = ніколи; дуже довго чекати»):	<i>nigdy</i> <i>Migdy</i> <i>Dygdy</i>	пол. <i>Na święty nigdy.</i> <i>Na św. Migdy, co nie</i> <i>bywa nigdy.</i> <i>Na święntego Dygdy,</i> <i>nie będzie to nigdy</i>	- ніколи; дуже довго чекати	+	+	-
	<i>Лінтяй</i>	укр. <i>на святого Лінтяя</i>	- ніколи; дуже довго чекати			
1. - Обман:	<i>Ланша</i>	укр. <i>Ланша</i> Іванівна	- людина що обманює	-	+	-
Соціальний статус, рід занять:	<i>Umizgalska</i> <i>Daradzka</i>	пол. <i>PannaUmizgalska.</i> <i>Pani Daradzkiej</i> <i>córeczka.</i>	- повія	+		
	<i>Cosel de Baranie-Nózki,</i> <i>Różki,</i> <i>Mysie</i> <i>Ogonki,</i> <i>Szczurze</i> <i>Nózki</i> <i>de Socha</i> <i>Władzia</i> <i>Babska</i>	<i>Madame de Cosel de Baranie-Nózki.</i> <i>Mademoiselle de Cosel de Baranie</i> <i>Różki, de Mysie</i> <i>Ogonki, de Szczurze</i> <i>Nózki</i> <i>Graf de Socha</i> <i>pani Władzia</i> <i>Panna Babska</i>	- // - (відбувається каламбурний розвиток образності прізвища, побудований на звуковій подібності (<i>Cosel</i> — <i>Kozel</i>): - // - (Цим прислів'ям позначено розпусну жінку або жінку легкої поведінки. <i>Hrabina de Cosel</i> — фаворитка короля Августа II) - Дрібна шляхта - Поліцейський - Повитуха			
	<i>Дармохляп</i>	укр. <i>То пан майстер дармохляп, що хто кине, а він хап</i>	- Глузують із голодранця, може первісно нероботящого муляря		+	
<i>Дармопчих</i>	<i>То якийсь дармопчих, не робітник</i>	- Говорять про лінивого до роботи, але балакучого, жартолюбного чоловіка				
<i>Деришкір</i>	<i>То майстер деришкіра</i>	- Так називають лупія, що здирає шкіру зі здохлої скотини				

	<i>Bountiful</i>	<i>англ.</i> <i>Lady Bountiful</i>	- Дама, що займається добродійністю (за ім'ям дійової особи з п'єси Дж. Фаркара (G.Farguar, 1677-1707))			+
	<i>Jukes</i> <i>Kalikaks</i>	<i>Jukes and Kalikaks</i>	- Бідний (вигадані прізвища родин із нижчих прошарків населення,) ЛЮДИ, ЩО мають вроджені вади			
	<i>College</i> <i>Big</i> <i>Ketch</i>	<i>Joe College</i> <i>Big John</i> <i>Jack Ketch</i>	- Студент - військовий - кат			

ДОДАТОК 4

Матриця лінгвокультурної інформації псевдотопонімів

ІНФОРМАЦІЯ ФО з ОК	ФРАЗЕ- ОНИМ:	ФО з ОК:	ЗНАЧЕННЯ ФО з ОК	Пол м.	Укр. м.	Англ м.
1. – СФЕРА ЛЮДИНИ; 2. – СФЕРА ЛЮДИНИ І ВСЕСВІТУ						
1 - Фізіологіч- на сфера (померти, важко хворіти)	<i>Brydno</i>	<i>пол.</i> <i>Wyprawić się na</i> <i>Brydno</i>	- Померти: (Померти) - Померти (Rakowice — район у Кракові, де розташоване кладовище)	+		-
	<i>Czyste</i>	<i>Rakowice</i>	(Powązki — село під Варшавою, де у XVIII ст. була літня резиденція Чарторизьких, тепер кладовище)			
	<i>Rakowice</i>	<i>Patrzu na Powązki</i> <i>Ma ciekawość na</i> <i>Powązki</i>	- Померти		+	
	<i>Могильовська</i>	<i>укр.</i> <i>поїхати до</i> <i>Могильовської</i> <i>губернії</i>	- Чекати смерті			
	<i>Закопане</i>	<i>запровадився до</i> <i>Закопаного</i> <i>На готовицьку гору</i> <i>лагодиться</i>	Готовицький — очевидно, каламбурне обігрування лексеми <i>готовий</i> «помер»			
2 - Іти спати:	<i>Bedfordshire</i>	<i>англ. be off for</i> <i>Bedfordshire</i>	- йти спати (<i>be off for (go to) Bedfordshire (Bedford)</i>)			+
	<i>Лежанська</i>	<i>укр.</i> <i>Треба сі забирати</i> <i>до Лежанська</i>	- Йти спати (пол. <i>Leżajsk</i> , містечко, тут гра слів)	-		
	<i>Лежухова</i> <i>Бокову</i> <i>Хранівку</i>	<i>Іду до Лежухова</i> <i>іти на Бокову</i> <i>Поїхати в Хранівку</i>	- // - (Лежухів — не село, а місце, де лежитьсья) - Заснути міцно з хропінням (каламбур)		+	
1. - блювати	<i>Рига</i>	<i>укр.</i> <i>поїхати в Ригу</i>	- блювати	-		-
	<i>Горлівку</i> <i>Харків</i>	<i>через Горлівку,</i> <i>евф. Поїхати через</i> <i>Ригу на Харків, евф.</i>	- // - (В основі виразу гра слів: Рига — від вульг. <i>ригати</i> ; Горлівка — від <i>горло</i> . Додатковий ефект каламбуру ґрунтується ще й на тому, що на Донбасі є		+	
	<i>Ригалет</i>	<i>Ригалетто поїхав у</i>				

	<i>то</i>	<i>Ригу</i>	місто Горлівка)			
2 - Неіснуючий географічний об'єкт:	<i>By-and-bye'</i> <i>Never</i>	<i>англ.</i> <i>By the street of 'By-and-bye' one arrives at the house of Never</i>	- зволіканням нічого не досягнеш (прислів'я)	-		+
	<i>Кудикина гора</i> <i>Тригубиць</i>	<i>укр.</i> <i>За кудикину гору горобців пасти</i> <i>Комісар з Тригубиць, де їдна хата, а сім вулиць</i>	- Відповідь на запитання «куди йдеш?», коли не хочуть признаватися - про пихатого чоловіка (параномазії)		+	

ДОДАТОК 5

Матриця лінгвокультурної інформації топонімів

ІНФОРМАЦІЯ ФО з ОК	ФРАЗЕ- ОНИМ:	ФО з ОК:	ЗНАЧЕННЯ ФО з ОК:	Англ м.	Укр. м.	Пол м.
ОБРАЗ ЛЮДИНИ - ОЛ; ОБРАЗ ЛЮДИНИ І ВСЕСВІТУ - ОЛВ				+	+	+
1 – ороніми; 2 – хороніми; 3 – ойконіми; 4 – гідроніми; 5 – урбаноніми						
(ОЛВ і ОЛ – збігаються) Просторове позначення локативного концепту близького–далекого, рівного-нерівного, дорога довга, межі, частина- ціле час (ніколи)	<i>Leuson</i>	<i>1- англ.</i> <i>As much akin as Leuson</i>	- не пов'язаний (люди, сусіди, але не знайомі близько або ж не знайомі зовсім) (Вираз виник як порівняння з горбами, розташованими на одній території, але є не зв'язані між собою)	+		
	<i>Salisbury</i>	<i>2 - англ.</i> <i>Plain as Salisbury</i>	- простий, відкритий, рівний (каламбур:пов'язується з тим, що верхівки міських башт міста Солсбері)			
	<i>Eldon Hole</i>	<i>1- англ.</i> <i>Eldon Hole wants filling!</i> <i>5 - англ.</i> <i>Long as a</i>	- вигук несхвалення стосовно хвальків (<i>Eldon Hole</i> — це глибока тріщина в районі <i>Derbyshire Peak District.</i>)			
	<i>Devonshire lane</i>	<i>Devonshire lane that has no turning</i>	- довгий			
	<i>George Street</i>	<i>Crooked as George Street</i> <i>West crooked as Weston Brook</i>	- кривий (Кривизна в англійській картині світу, зокрема, вербалізується через прототип — вулицю)			
<i>Weston Brook</i>	<i>In and out like a Surrey lane</i>	- непрягий рух «туди-сюди»				
<i>Zarwańska ulica</i>	<i>5 - пол.</i> <i>Jak na Urwańskiej (Zarwańskiej) ulicy</i>	-місце скупчення, безладно, гамірно (назва села Зарваниця, Терн. обл. відоме як місце			+	

	Wisła Dunaj	4 - пол. <i>Prędzej od wiatru południowego Wisła wyschnie</i> <i>Nim jeden Dunaj przepłynie, dziesięciu pływaczy zginie</i>	прощ з XIII ст.) - ніколи - На основі метонімічного переносу в напрямку ЧАСТИНА → ЦІЛЕ набуває символічності компонент-потамонім			
	Пирятинська верства Зарвана вулиця Стрий Ломець	5 - укр. <i>довгий, мов Пирятинська верства</i> <i>Як на Зарваній вулиці</i> 4 - укр. <i>Як зійдуться Стрий і Ломець (ріки), то буде світу кінець</i>	- довгий - тісно, безлад, гармидер - ніколи (Стрий і Ломець або Опір впливають із одної гори, але плывуть різними долинами)		+	
ЛЮДИНА і ПРОСТІР						
<i>Просторове позначення локативного концепту Свій/чужий, далеко/близько</i>	Brentford	2 - англ. <i>Dirty as old Brentford at Christmas</i>	- Брудне (<i>Brentford</i> в поєднанні з назвою свята <i>Christmas</i> символізує щось дуже брудне)	+		
	Beskid	2 - пол. <i>Nie wie, czy w raju, czy jest na Beskidzie</i> <i>Pójdieszli i za Beskidy, nie zbędiesz się biedy</i> <i>Przecież to nie Ukraina</i> <i>W ciechanowskiej ziemi płacząc się orze, ale śmiejąc się zbiera</i> 4 - пол. <i>Pojechał za Dunaj do Czarnego Morza</i>	- Пропава, сліду нема <i>Bieszczad (Beskid)</i> — середня частина Карпат, відома в давнину розбоями - Пропасти на чужині, далеко від дому - де панує безправ'я, свавілля - важка праця, смачний хліб - поїхав далеко			+
	Бескідди Польщі Січ Великий Луг	2 - укр. <i>Піди за Бескідди не збудеся біди</i> <i>Якої Польщі ви тут нарobili</i> <i>Січ мати, а Великий Луг батько.</i> <i>Наш Луг батько, а Січ мати</i> —	- Пропасти на чужині, далеко від дому - Клопиту надавати - рідний край, близьке, рідне Така оцінність зумовлена протиставленням свого й			+

	Дніпро Сян	<i>одде треба помірати</i> 4 - укр. <i>Дніпро — батько</i> <i>Від Дніпра по Сян</i> <i>буде колись один лан</i>	чужого) -//- - // -				
	Дунай	4 - укр. <i>Заїхав за Дунай, та й додому не думай</i>	- поїхати далеко				
У ФО з ОК образність ґрунтується на реальній інформації. Так, значущими для мовців стали дані уявлення. Підґрунтям символізації назви, є реальна ознака, яка набуває узагальнення							
<i>Просторове позначення локативного концепту Простір (інколи компоненти-оніми в межах ФО не набувають яскравого символічного значення, а вживаються у своєму прямому значенні, номінуючи реальний об'єкт простору)</i>	Groves of Academe	2 - англ. <i>The Groves of Academe</i>	- джерело мудрості, дерево пізнання, Дрімонім. (Академія, гай Академа (назва саду поряд з Афінами, де читав лекції Платон).	+			
	Bow bell	5 - англ. <i>Be born within the sound of Bow bell (або bells; Bow-bell, Bow-bells), to</i>	- народитися в Лондоні (в центрі Лондона стоїть Церква символізує Лондон, хрещення дитини, народження що співв-ся з акустичним враженням від дзвонів)				
	Rynek krakowski krakowską bramę kościół w Krakowie Jansborg. kościół odechowski	2 – пол. <i>Okrągły jak Rynek krakowski.</i> <i>Roztworzyć co szeroko jak krakowską bramę</i> <i>Rzadki jak kościół w Krakowie.</i> <i>Czerwony jak Jansborg.</i> <i>Czerwony jak kościół odechowski</i>	- Не круглий - Широко або вузько - Не рідкісний - Червоний (Jansborg — німецька назва міста) - Червоний (Odechów — село в Радомському повіті, яке мало костел із обпаленої цегли)				+
	Крим Решетилів Рим Корсун Пилява	2 - укр. <i>поїхав як у Крим по сіль</i> <i>Як Решетилівська толока</i> <i>пройти Крим і Рим, і мідні труби</i> <i>Під Корсунем родилася, на Пиляві хрестилася</i>	- На довгий час (у цьому разі актуалізуються уявлення про певну господарську діяльність, яка триває довго.) - гармидер, широкий, - особа з поганою репутацією; побувати всюди, зазнати всіляких випробувань - Велика дивина (ґрунтується на символічності топонімів, яка витворилася на значному обсязі національно-культурних уявлень.)		+		

Низка фразеологічних одиниць з компонентом-топонімом належить до інтерлінгвального фонду		<p>3 - англ. <i>All roads lead to Rome</i></p> <p>3 - пол. <i>Wszystkie drogi do Rzymu prowadzą</i></p> <p>3- укр. <i>Усі дороги (шляхи) ведуть у Рим.</i></p>	- кінцева мета одна й та сама, хоча шляхи її досягнення різні (Це середньовічне прислів'я увійшло в літературну мову через байку французького письменника Ж. Лафонтена (1621–1695) «Третейський суддя, брат милосердя і пустельник». Значення вислову)	+	+	+
Представлені нижче ОК у ФО англійської мови можна тільки умовно назвати топонімами, позаяк вони є не прямими назвами, а лише вторинним метафоричним переосмисленням назв певних регіонів				+	-	-
У сучасній англійській мові утворилось шляхом метафоричного переосмислення назв штатів, регіонів, територіальних областей США через зоосеміми (назви тварин) та колоративи (назви кольорів).	<p>Badger State</p> <p>Bad Lands</p> <p>Bayou (Mudcat) State</p> <p>Bear State</p> <p>Blackwater State</p> <p>Auld Reekie</p>	<p>2 - англ. Badger State, the</p> <p>Bad Lands, the -</p> <p>Bayou (Mudcat) State, the -</p> <p>Bear State, the</p> <p>Blackwater State, the</p> <p>3 - англ. Auld Reekie</p>	<p>- Штат - Вісконсін (у цьому штаті було багато борсуків. Борсук зображений і на гербі цього штату.) зооморфний комп. у назві демонструє наявність певних тварин на певній території</p> <p>- Неродючі області на заході США (атрибутивний маркер хороніма Bad відносить номінацію до низу конотативної шкали та свідчить про те, що неродючість земель у свідомості номінатора асоціюється з їх непридатністю для життя — землі, оскільки вони є «поганими» для людини.)</p> <p>- Штат «болотний штат» або «штат мерлуз» - Міссісіпі (зооморфний компонент співвідноситься із концептуалізацією сфери рибальства як основного заняття його жителів (у цьому штаті є багато заболочених рукавів ріки). <i>Bayou</i> — вузький прохід, канал. Словом <i>Mudcat</i> називають у долоні річки Міссісіпі дорослу рибу — мерлузу, яку тут ловили у великій кількості</p> <p>- Штат амер. «ведмежий штат» (так називають штат Арканзас) тип метафоризації</p> <p>- Штат амер. «штат чорної води» (штат Небраска)(Колоративний компонент представлений в неоднослівній номінації)</p>	+		

	<i>Bean town</i> <i>City of</i> <i>Brotherly</i> <i>Love, the</i> <i>City of</i>	<i>Bean town</i> <i>City of Brotherly</i> <i>Love, the</i> <i>City of Angels</i>	- Единбург - м. Бостон «місто бобів» - м. Філадельфія (у грецькій мові слово <i>Філадельфія</i> має значення «братерська любов») - м. Лос-Анджелес амер. «місто ангелів» (іспанське <i>Los Angeles</i> — ангели) відбувається заміна ойконімного компонента на метафоричний перифраз			
ЛЮДИНА – ЖИВА ІСТОТА				+	+	+
Зовнішність, характер, вік, ріст, смаки:	<i>Knock('s)</i> <i>Cross</i>	<i>1 - англ.</i> <i>Hard/Old as</i> <i>Knock('s) Cross</i>	- твердий, старий <i>Knock('s) Cross</i> — гора біля Port Carlisle, Карлайл графство Камбрія Великобританія)	+		
	<i>Ripon</i> <i>rowels</i>	<i>true steel as Ripon</i> <i>rowels</i> <i>5 – англ.</i>	- міцний			
	<i>Aldgate</i> <i>Charing</i> <i>Cross</i>	<i>Old as Aldgate</i> <i>Old as Charing</i> <i>Cross</i>	- старий - старий			
	<i>Chorzele</i>	<i>1 - пол.</i> <i>Stary jak Chorzele</i>	- старий <i>Chorzele</i> — місцевість у Пжасниському повіті			+
	<i>karpackie</i> <i>skaly</i> <i>Łysa Góra</i>	<i>Tak zakamieniały</i> <i>jak karpackie skaly</i> <i>Ma nos jak Łysa</i> <i>Góra</i> <i>3 - пол.</i> <i>Elegant z</i> <i>Pociejowa</i> <i>3 - пол.</i> <i>jakby go z Mirowa</i> <i>puścili</i> <i>5 - пол.</i>	- твердий, жорстока людина - некрасивий, з довгим носом - вдягнений без смаку			
<i>baranowska</i> <i>dzwonnica</i>	<i>Wysoki jak</i> <i>baranowska</i> <i>dzwonnica</i>	- погано виглядає: (у Мирі на Сльонску Тешинському (Śląsku Cieszyńskim) за австрійських часів була політична в'язниця) - ВИСОКИЙ (<i>Baranowo</i> — село з костелом на кордоні Пжасниського й Остроленцького повітів)				
	<i>Галич</i> <i>Львів</i>	<i>3 - укр.</i> <i>Старший Галич</i> <i>від Львова</i>	Старший, важніший (Галич стояв уже в 1140 Львів - 1270 р.)		+	
<i>Невихованість:</i>	<i>Morvah</i> <i>Downs</i>	<i>1 – англ. Like</i> <i>Morvah Downs,</i> <i>hard and never</i> <i>plowed</i>	- груба, некультурна людина (Грубі люди порівнюються з низинами Морваху)	+	-	-
<i>Хвилюва-</i> <i>тися, боятися</i>		<i>2 - англ.</i> <i>Worried as a</i> <i>Bostonian going</i> <i>west of Worcester</i>	- ХВИЛЮВАТИСЯ, переживати (Семантика заходу проектується на схвилюваності людини)	+	-	-
	<i>Pociejowe</i>	<i>3 - пол.</i>	- боягузливі солдати,	-		+

	<i>Wisły</i>	<i>Gwardia pociejowską</i> <i>4 - пол.</i> <i>Kraść piasek od Wisły</i>	які вдавали шибайголів (Євреї, які проживали в дільниці Варшави, Поцейове(Росіејowem)) - бути відважним там, де відвага непотрібна			
Неуважність:	<i>Rzym</i>	<i>3 - пол. W Rzymie być, a papieża nie widzieć</i>	- неуважний			+
	<i>Рим</i>	<i>3 - укр.</i> <i>Був у Римі та й папи не бачив</i>	- Неуважний В лісі був, а дров не видів		+	
Померти:	<i>Great Divide</i>	<i>1 - англ.</i> <i>Great Divide, the</i>	- померти, піти до праотців, (амер. розмовне «великий перевал», утворився метафоричний вислів, що евфемізує смерть)	+		
	<i>Tiburon</i>	<i>5 - англ.</i> <i>Dance the Tyburn jig, to</i>	- закінчити життя на шибениці, бути повішеним (<i>Tiburon</i> — місце прилюдних страт у Лондоні до 1783р.)			
		<i>4 - пол.</i> <i>Wisłę przepłynął, na Dunajcu zginął</i>	- померти на чужині		-	+
Розум / Дурість:	<i>Brooklyn Bridge</i>	<i>2. англ.</i> <i>He is so dumb you can sell him the Brooklyn Bridge</i>	(Основою для переосмислення стало уявлення про бруклінський міст у Нью-Йорку) - Великий дурень, дурний аж світиться	+		
	<i>Philadephia</i>	<i>3 - англ.</i> <i>Philadephia lawyer, a</i>	- людина з гострим розумом, пройдисвіт (присл. сам чорт спіткнеться)			
	<i>Częstocho- we</i>	<i>2 - пол.</i> <i>I w Częstochowie tego nie widać. Gada jak w Częstochowie.</i>	- беззмістовна балаканина божевільного (як божевільні, з яких виганяють чорта у Ченстохові) Вони спираються на знання носіїв мови про Ченстохов як місце релігійного паломництва.			+
	<i>Polska Rzym</i>	<i>Kto w Polsce głupi, ten w Rzymie sobie rozumu nie kupi</i>	- дурний			
	<i>Gierwiaty</i>	<i>3 - пол.</i> <i>Wrona gierwacka</i>	- дурень (Так у Литві називали дурнів. Gierwiaty — містечко під Вільном)			
	<i>Krym</i>	<i>Gdzie Rzym, gdzie Krym, gdzie</i>	- відсутність сенсу, логіки (Прислів'я українського походження)			

	<p>Kobierzyn <i>karczmy babińskie.</i> <i>On się nadaje tylko do Kobierzyna.</i></p> <p>Kulparków <i>Uciekł z</i> Kulparkowa 4 – пол.</p> <p>Wiśle <i>Szuka wody w</i> Wiśle</p> <p>Nilu <i>Glupstwa jak Nilu źródła niezbadane</i></p>	<p>- дурний (Kobierzyn — село, у якому розташований заклад для розумово хворих)</p> <p>- божевільний (Kulparków — лікарня для розумовохворих під Львовом).</p> <p>- робить дурниці, непотрібну справу</p> <p>- самі дурниці</p>				
	<p>Крим Рим Балабанівка Алмазна Біла гора Бабина гора Біла, Лиса гора Бірюльовка Єніфанівка Кацанетівка</p>	<p>3 - укр. <i>То ще дурак московський.</i> <i>Де Крим, де Рим, а де Балабанівка</i></p> <p><i>пора в Алмазну, евф. =</i> <i>пора на Білу гору з Алмазної втекти;</i> <i>утекти з Бабиної гори;</i> <i>з Білої (Лисої) гори втік</i></p> <p><i>Льша з Бірюковки</i> <i>Федя з</i> Єніфанівки <i>Дунька з</i> Кацанетівки</p>	<p>- тумановатий, тупий дурень</p> <p>- відсутність сенсу, логіки (Прислів'я українського походження)</p> <p>- дурний, з глузду з'їхав (Спосіб метонімізації (МІСЦЕ → ЗАКЛАД))</p> <p>- з глузду з'їхати</p> <p>- // -</p> <p>- дурний, божевільний</p> <p>- дурний</p> <p>- // -</p> <p>- дурна («Хацанетовка. До 1958 р. – назва міста Вуглегорська в Донецькій області, Україна. Із *Кацанетовка. СКСИ</p>		+	
Соціальний статус:	<p>Roodee Rotheras Queer Street Short's Garden</p>	<p>2 - англ. <i>Rank as the</i> Roodee <i>Everyone cannot live at Rotheras</i></p> <p>5 - англ. <i>Be in a</i> Queer Street, to <i>Be in a</i> Short's Garden, to</p> <p>укр. <i>хоч у Дніпро з мосту</i></p>	<p>- Дуже багатий</p> <p>- Відповідь надто амбітним людям</p> <p>- не мати грошей</p> <p>- бути в скрутному матеріальному становищі</p> <p>- безвихідне положення, складне соціальне положення</p>	+		-

ДОДАТОК 6

Матриця лінгвокультурної інформації прецедентних антропонімів

ІНФОРМАЦІЯ ФО з ОК	ФРАЗЕ- ОНІМ:	ФО з ОК:	ЗНАЧЕННЯ ФО З ОК	Англ. м.	Пол. м.	Укр. м.
ОБРАЗ ЛЮДИНИ (Психо-емоційні та фізіологічні властивості)				+	+	+
<p><i>Характер (поведінка, розпуста)</i></p> <p>Номінації з антропонімним компонентом на позначення прізвиська людини поділяються на інтралінгвальні, що існують в одній мові, та інтерлінгвальні — такі, що представлені у декількох мовах</p>	<p><i>Don Juan</i></p> <p><i>Gay Lothario</i></p> <p><i>Peter Pan</i></p> <p><i>Hamlet</i></p>	<p><i>Англ.</i></p> <p><i>Gay Lothario</i></p> <p><i>Don Juan</i></p> <p><i>a Peter Pan</i></p> <p><i>Play Hamlet</i></p>	<p>- донжуан, ловелас (вираз вперше вжито у п'єсі Н. Роу (N. Rowe, 1674-1718) ("The Fair Penitent"))</p> <p>- // -</p> <p>- доросла людина, яка поводить себе як дитина (1) людина, яка зберегла дитячу безпосередність і уяву [від імені хлопчика, який не хотів дорослішати, персонажа п'єси Дж. Баррі (J. Barrie, 1860-1937)]; 2) інфантильна людина;</p> <p>- грати дурня</p>	+		
	<p><i>Дон Жуан</i></p> <p><i>Палажка Параска</i></p>	<p><i>Укр.</i></p> <p><i>Дон Жуан</i></p> <p><i>баба Палажка і баба Параска</i></p>	<p>- розпусний чоловік (який не відповідає номену <i>Gay Lothario</i> за зовнішньою формою, але ізоморфний за змістом</p> <p>- дуже обмежені, сварливі, забобонні й балакучі жінки в українському мовно-культурному просторі функціонують ФО з питомим і запозиченим прецедентним іменем (Персонажі оповідань І. С. Нечуя-Левицького - Дуже обмежені, сварливі, забобонні й балакучі жінки. У переносному значенні — язикаті люди»)</p>			+
<p><i>гордість, радість, боягуз, жити в уявному світі</i></p>	<p><i>Punch</i></p> <p><i>Doctor Jekyll Mr. Hide</i></p> <p><i>Peter-Panery</i></p>	<p><i>Англ.</i></p> <p><i>pleased as Punch</i></p> <p><i>proud as Punch</i></p> <p><i>Doctor Jekyll and Mr. Hide</i></p> <p><i>To live in a Peter-Panery</i></p>	<p>- щиро радий</p> <p>- дуже гордий</p> <p>(Мотиваційною основою низки англ. фр-мів послуговували імена героїв традиційної лялькової вистави «Панч і Джуді»: горбань Панч із гачкуватим носом — втілення оптимізму та його дружина Джуді, неохайна та нескладна</p> <p>- людина, що поєднує в собі два начала, добро і зло (за ім'ям героя повісті Р. Стівенсона (1850-1894))</p> <p>- жити в уявному світі</p>	+		
	<p><i>Albertus</i></p>	<p><i>Пол. Jak Albertus po karczmach tylko wojował, a prochu nie wachał</i></p>	<p>- боягуз, дезертир, а НЕ ВОЯКА Albertus - це герой двох сценічних творів „Wyprawa plebańska" та „Albertus z wojny" (1550 р.).</p>		+	-
	<p><i>Punch</i></p>	<p><i>Англ.</i></p> <p><i>Punch and Judy chin</i></p>	<p>- загострене</p>	+	-	-

- фізіологічні властивості (зовнішність, голос, малий (нейротивне забарвлення)	<i>Judy</i>	<i>Punch voice</i>	підборіддя			
	<i>Tom</i>	<i>Tom Thumb</i>	- пронизливий голос, голос як у Петрушки - 1) карлик, ліліпут; 2) нікчемність, пігмей (англ. <i>thumb</i> має значення «великий палець руки» хлопчик-мізинчик (за ім'ям героя старої казки у віршах))			
	<i>Cordelia</i>	<i>Cordelia's gift</i>	- тихий, ніжний ЖІНОЧИЙ ГОЛОС (схожий на голос Корделії, героїні трагедії В. Шекспіра «Король Лір») У низці ФО трапляються компоненти-імена, взяті з п'єс			
- Старість, вік		<i>Англ.</i> <i>Dame Parlet</i>	- стара жінка (заст. курка (куріпка з «Кентерберійських оповідань» Дж. Чосера);	+		
	<i>balzak</i>	<i>Пол.</i> <i>Wiek balzakowski.</i> <i>Kobieta balzakowska.</i>	Цікавим з погляду мотиваційної основи й механізмів фразеологізації є одиниця, мотивована через прізвище автора літературного твору: - тридцятилітня жінка Вислів цей з'явився під впливом романі «Тридцятилітня жінка»		+	
	<i>simpson</i> <i>trolejbus</i>	<i>Wiek simpsonowski.</i> <i>Wiek trolejbusowy.</i>	- після сорока років Вислів пов'язаний з іменем пані Сімпсон, заради якої зрікся престолу в 1936 р. англійський король Едвард VIII - жінка після п'ятдесяти років (Про жінку після п'ятдесяти років; варшавське прислів'я післявоєнного періоду, тоді троллейбуси мали нумерацію від 50 і більше)			
	<i>бальзак</i>	<i>Укр.</i> <i>бальзаківський вік,</i> <i>жінка</i>	- після сорока років Вислів пов'язаний з іменем пані Сімпсон, заради якої зрікся престолу в 1936 р. англійський король Едвард VIII			+
ОБРАЗ ЛЮДИНИ І ВСЕСВІТУ				+	+	+
- місце	<i>Potemkin</i>	<i>Англ.</i> <i>Potemkin village</i>	- балаганник (фразеологічну одиницю запозичила англійська мова з російського лінгвопростору)	+		
	<i>Dante</i>	<i>Пол.</i> <i>Dantejskie piekło</i>	- жахливі сцени, які викликають страх		+	
		<i>Укр.</i> - <i>потьомкінські села</i>	- балаганник, - окозамилування			+
- Пиво, круглий відкладний комір	<i>John Barley-corn</i> <i>Peter Pan</i>	<i>Англ.</i> <i>John Barleycorn</i> <i>Peter Pan collar</i>	Національно-культурно марковані - ПИВО (з творів Р. Бернса) - круглий відкладний комір	+		
	<i>Madej</i>	<i>Пол.</i> <i>Madejowe łozę</i>	- дуже невідгідна постіль, ліжко (у байках: постіль набита гострими колочками, приготовлена у пеклі для розбійника Мадея)		+	-

ОБРАЗ ЛЮДИНИ				+	-	+
(Відносини, стосунки) Суперництво, людина, що викликає до себе антипатію, уособлення обмеженого, незадоволеного та критичного ставлення, відношення зневажливе)	<i>Richmond</i>	<i>Англ.</i> <i>Another Richmond in the field</i>	- ще один несподіваний суперник, супротивник (шекспірівський вираз; King Richard III, д. V ст. 4) тощо.	+		
	<i>Doctor Fell</i>	<i>Doctor Fell</i>	- людина, що викликає до себе антипатію (слова сатирика Т. Брауна (1666-1704)			
	<i>Mrs. Grundy</i>	<i>Mrs. Grundy</i>	- уособлення обмеженого, незадоволеного та критичного ставлення (взято з роману Т. Мортон «Speed the Plough»)			
	<i>Mrs Мор</i>	<i>A Mrs Мор</i>	- зневажливе ім'я прибиральниці будинку або офісу (за ім'ям персонажа із радіопередач ББС ІТМА «Світова війна»)			
	<i>Іван Іванович Іван Ники- форович</i>	<i>Укр.</i> <i>Іван Іванович та Іван Никифорович</i>	- люди, що постійно сваряться (Герої «Повісті про те, як посварився Іван Іванович з Іваном Никифоровичем» (1834) М. В. Гоголя. Імена цих двох миргородських обивателів стали загальною назвою для людей, що постійно лаються один з одним»)		-	+
<i>Відданість:</i>	<i>Darby Joan</i>	<i>Англ.</i> <i>Darby and Joan</i>	- нерозлучна стара пара, віддані один одному люди (за ім'ям героїв балади Г. Вудфолла, опублікованої у 1735)	+		
<i>Вчинок:- приймати мудре рішення, - нічого не робити</i>	<i>Daniel</i>	<i>Англ.</i> <i>A Daniel come to judgment</i>	- приймати мудре рішення щодо якоїсь ситуації, що бентежить інших	+		
	<i>Godota</i>	<i>Пол.</i> <i>czekać na Godota</i>	- нічого не робити в певній справі, (від імені героя франц. Письм. С. Беккета)		-	+
ЛЮДИНА І ВСЕСВІТ						
- Особа → предмет		<i>англ.</i> <i>Sally Lunn = Sally Linn cake</i> <i>З – Joe Miller</i>	- здобна булочка (за ім'ям жінки-кондитера кінця XVIII ст.) - заяложений дотеп, жарт (за ім'ям актора Дж. Міллера, який видав в Англії першу збірку жартів)	+		
		<i>укр.</i> <i>максім горкий</i> <i>марія демченко</i>	-найдешевший особовий поїзд третього класу -горілка, самогон В українському аргі знаходимо приклад переосмислення імені і прізвища реальної історичної постаті: особа → предмет		-	+

ЛЮДИНА – ЖИВА ІСТОТА						
<p>- Дії (без результату, бути п'яним)</p>		<p><i>пол. Miechowicine grzyby.</i></p> <p><i>Posłać po Licheę</i></p>	<p>Окрім інтерлінгвальної одиниці у польській мові функціонує утворена на основі питомої прецедентної інформації</p> <p>- щось, що вимагає багато зусиль, але не має результату</p> <p>За порадами Меховіта — лікаря Зигмунта — «<i>grzyby należą dobrze wydusić, opieprzyć, okrasić, a kiedy przyrządzone, za płot wyrzucić</i>»</p> <p>-напитися до неприємності, що аж очі затагуються імлюю, як у худоби хворої на paskudnika.</p> <p>Зворот сягає прізвища серадського ветеринара Lichy, який жив у XIX ст.</p>	-	+	-
<p>- Характер</p>		<p><i>пол.</i></p> <p><i>Ma głowę jak Metternich</i></p> <p><i>Metternich w spódnicy</i></p> <p><i>Bismark w spódnicy</i></p> <p><i>Zarobił, jak król Jan na Wołoszczyźnie</i></p>	<p>Одним із прикладів міжмовної асиметрії є ситуація, коли фразеологізація відбулася на основі запозиченого антропоніма лише в одній із мов:</p> <p>- ПОЛІТИК</p> <p>Клеменс Вацлав Меттерніх - політик, австрійський канцлер</p> <p>- хитра, дипломатку жінка</p> <p>- жінка енергійна, Владна. Otto v. Bismarck — німецький державний діяч, політик (1815-1898)</p> <p>- невдала політика</p> <p>Прислів'я стосується невдалої угорсько-молдавської політики Собеського і молдавського походу в 1686 р</p>	-	+	
		<p><i>укр.</i></p> <p><i>Марія Демченко</i></p>	<p>- балакуча, чванлива жінка (Марія Демченко, відома стахановка, родом із Чернігівщини. Розповідають анекдоти про її чванливість)</p>			+
ЛЮДИНА – ПРОСТІР, ЧАС						
<p><i>Свій/чужий простір</i></p>		<p><i>пол.</i></p> <p><i>Wygląda jak Gonta.</i></p> <p>Іван Гонта — сотник козаків Ф. Потоцького, у 1768 р. підняв бунт, страчений після бунту</p> <p><i>пол.</i></p> <p><i>Usmarowany jak Mazera. To Mazera</i></p>	<p>- грязний, ловелас</p> <p>Ймовірно, відлуння народних переказів про любовні пригоди Мазепи, який згодом став козацьким гетьманом</p>	-	+	

		<i>укр. Прославився на Вкраїні ще козак и Гонта, що сажав Жидів на кілля рядом поверх плота</i>	- відважний			+
- Час		<i>пол. Za dobrych dawnych czasów, gdy królowa Berta przędła Za króla Jana wiara nasza ratowana</i>	— давно, у важкі часи Берта, мати Карла Великого <i>3Za Jana Kazimierza nie stalo miast i żołnierza.</i> Підгунтям прислів'я стали численні за панування цього короля війни, які знищили цілі території, особливо міста - Про військову віденську допомогу Я. Собеського	-	+	
		<i>укр. Романе, Романе! нічим живеш — Литвою ореш. —Зле, Романе, робиш, що Литвином ореш. Од Богдана до Івана не було гетьмана</i>	- (Великий Князь Роман Ростиславович, звияживши Литвинів 1173 р., впрягав бранців до плуга и ними викоріював нові місця) - (Богдан — Хмельницький, Иван — Мазепа. Перший гетьманував 1648–1657 рр., а другий 1687–1709 рр.)			+